

REVISTA ORTODOXĂ

MITROPOLIA OLTENIEI - ARHIEPISCOPIA CRAIOVEI

NR. 1/2023

Revista Ortodoxă
Online a
Mitropoliei Olteniei

Revista Ortodoxă
Online a
Mitropoliei Olteniei

Publicată cu binecuvântarea
†Înaltpreasfințitului Dr. IRINEU,
Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei

ISSN 2392-6546, ISSN-L 2392-6546

Nr. 1/2023

COLEGIUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

†ÎPS Prof. Univ. Dr. IRINEU POPA,
Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei

MEMBRI:

Pr. Prof. Univ. Dr. NICOLAE-RĂZVAN STAN
Pr. Prof. Univ. Dr. PICU OCOLEANU
Pr. Conf. Univ. Dr. ADRIAN IVAN
Pr. Conf. Univ. Dr. CONSTANTIN BĂJĂU
Pr. Lect. Univ. Dr. ION REȘCEANU
Pr. Lect. Univ. Dr. IOAN-SORIN BORA
Pr. Lect. Univ. Dr. MIHAI CIUREA
Pr. Lect. Univ. Dr. LUCIAN-ZENOVIU BOT

REDACTORI:

Pr. Dr. ADRIAN LUPU
Pr. Dr. SORIN-GRIGORE VULCĂNESCU

COORDONATOR REVISTĂ:

Pr. Conf. Univ. Dr. ADRIAN BOLDIȘOR

CORECTOR REVISTĂ:

Pr. Drd. NORBERT CIUPAGEA

TEHNOREDACTARE:

VALENTIN CORNEANU

CUPRINS

†ÎPS Prof. Univ. Dr. IRINEU POPA Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei <i>Cuvânt Înainte</i>	12
--	----

ANUL OMAGIAL

„Anul omagial al pastorației persoanelor vârstnice” și „Anul comemorativ al inmografiilor și cântăreților bisericești (psalți)”

Pr. Conf. Univ. Dr. Constantin BĂJĂU <i>Forme ale pastorației și cinstirii persoanelor vârstnice în Sfânta Scriptură</i>	17
---	----

Pr. Dr. Sorin-Grigore VULCĂNESCU <i>Cinstirea persoanelor vârstnice – (bine)cuvântare pentru tineri</i>	28
--	----

Arhid. Prof. Dr. Nicușor LĂZĂRICĂ <i>Înfluența revoluției lui Tudor Vladimirescu asupra creației muzicale și învățământului muzical din Oltenia în secolul al XIX-lea</i>	38
--	----

Pr. Drd. Marius-Petrișor MURGIUC <i>Anul Omagial al pastorației persoanelor vârstnice</i>	55
--	----

TEOLOGIE LITURGICĂ

Pr. Daniel MOHANU <i>Cincizecimea, Întemeierea Bisericii Creștine</i>	69
--	----

Pr. Ilie OLTEANU <i>Slujirea pastorală a preotului în lumina Sfintei Evanghelii</i>	76
--	----

ISTORIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

- Pr. Dr. Doru MARCU
*Părintele Profesor Ion Bria (iunie 1929 – iulie 2002)*85
- Diac. Dr. Mihnea-Constantin BĂLTEANU POPESCU
*Biserica de la Vârtop și un document inedit despre istoria ei.....*93
- Prof. Felicia PĂUNESCU
*Activitatea tipografică a Sfântului Antim Ivireanul.....*105
- Dan – Dumitru ANASTASESCU
*Episcopul Ilarion al Argeșului,
participant al Revoluției de la 1821.....*113

PATROLOGIE ȘI LITERATURĂ POSTPATRISTICĂ

- Pr. Prof. Dr. Cristin-Alexandru SPERLEA
*Dimensiunea spirituală a ascezei creștine
în Omiliile Pascale ale Sfântului Chiril al Alexandriei.....*141
- Drd. Dragoș-Constantin MIHART
*„De Bono Mortis” – Sfântul Ambrozie al Mediolanului.....*165
- Drd. Mihăiță-Samir DĂOGARU
*Pocăința reflectată în Canonul cel Mare
al Sfântului Andrei Criteanul.....*175

ISTORIE BISERICESCĂ UNIVERSALĂ

- Pr. Dr. Adrian LUPU
*Teodor Skutariotis –
între obiectivitatea istoricului și politica oficială.....*192

ISTORIA RELIGIILOR

Prof. Claudia IVAȘCU

*Ritualurile de trecere ale civilizației antice a Mesopotamiei.....*200

LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Aurora-Mihaela POTLOG

*Aspecte teologic-creștine în universul Dostoievskian*209

ȘTIINȚELE EDUCAȚIEI

Prof. Dr. Iuliana GHEORGHE

*Instituția de Învățământ Preuniversitar –
organizație educațională (I).....*230

Prof. Dr. Mihaela Simona OUATU

*Noi abordări ale teoriilor dezvoltării morale și religioase a copilului
și importanța lor pentru educația religioasă.....*267

TEOLOGIE DOGMATICĂ

Pr. Prof. Anghel-Nicolae PĂUNESCU

*Coborârea la iad a Mântuitorului Iisus Hristos
și restaurarea omului.....*277

SPIRITUALITATE

Pr. Drd. Ionuț-Daniel CIUNGU

*Teologie și rugăciune la Sfântul Nicodim de la Tismana.....*291

CONTENTS

†His Eminence Acad. PhD Prof. IRINEU POPA
Archbishop of Craiova and Metropolitan of Oltenia
Foreword.....12

The Solemn Year

“The Solemn Year of pastoral care of the elderly” and “The commemorative year of hymnographers and religious singers (psalts)”

Fr. PhD Senior Lecture Constantin BĂJĂU
*Forms of pastoral care and honour
of the elderly in Holy Scripture*17

Fr. PhD Sorin-Grigore VULCĂNESCU
Honoring the elderly – blessing for the young people.....28

Arhid. PhD Nicușor LĂZĂRICĂ
*The influence of Tudor Vladimirescu’s revolution on musical creation
and musical education in Oltenia in the 19th century*38

Fr. PhD(c) Marius-Petrișor MURGIUC
Solemn Year of pastoral care of the elderly.....55

LITURGICAL THEOLOGY

Fr. Daniel MOHANU
Pentecost, the Foundation of the Christian Church.....69

Fr. Ilie OLTEANU
Pastoral care of the priest in the light of the Holy Gospel.....76

THE HISTORY OF THE ROMANIAN ORTHODOX CHURCH

- Fr. PhD Doru MARCU
Father Professor Ion Bria (June 1929 – July 2002).....85
- Deac. PhD Mihnea-Constantin BĂLTEANU POPESCU
The Vârtop church and an unpublished document about its history.....93
- Felicia PĂUNESCU
The printing activity of Saint Anthim the Iberian.....105
- Dan – Dumitru ANASTASESCU
Bishop Hilarion of Argeş, participant of the 1821 Revolution.....113

PATROLOGY AND POST-PATRISTIC LITERATURE

- Fr. PhD Cristin-Alexandru SPERLEA
*The spiritual dimension of Christian asceticism
in the Paschal Homilies of Saint Cyril of Alexandria*.....141
- PhD(c) Dragoş-Constantin MIHART
„De Bono Mortis” – Saint Ambrose of Milan.....165
- PhD(c) Mihăiţă-Samir DĂOGARU
*Penitence reflected in the Great Canon
of Saint Andrew the Cretan*.....175

THE UNIVERSAL HISTORY OF THE CHURCH

- Fr. PhD Adrian LUPU
*Theodore Skoutariotes - between the objectivity of the historian
and the statal policy*.....192

THE HISTORY OF RELIGIONS

Claudia IVAȘCU

The rites of passage of the Ancient civilization of Mesopotamia200

THE UNIVERSAL LITERATURE

Aurora-Mihaela POTLOG

Christian theological aspects in the Dostoevsky universe.....209

THE SCIENCES OF EDUCATION

PhD Iuliana GHEORGHE

*Pre-university Education Institution –
educational organization (I)*.....230

PhD Mihaela Simona OUATU

*New approaches to the theories of moral and religious development of the
child and their importance for religious education*.....267

DOGMATIC THEOLOGY

Pr. Prof. Anghel-Nicolae PĂUNESCU

*The descent into hell of the Savior Jesus Christ
and the restoration of man*.....277

SPIRITUALITY

Fr. PhD(c) Ionuț-Daniel CIUNGU

Theology and prayer at Saint Nicodemus of Tismana.....291

CUVÂNT ÎNAINTE

CUVÂNT ÎNAINTE

*„Să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat,
și pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis” (Ioan 17, 3).*

Revista Ortodoxă online a Mitropoliei Olteniei, în noul format, propune o gamă variată de subiecte teologice, de un real folos duhovnicesc. În cuprinsul *Revistei Ortodoxe* regăsim studii și articole alcătuite de preoții din parohiile din întreg cuprinsul Olteniei, de cadrele didactice cu o activitate deosebită la catedră, dar și de studenții doctoranzi aflați la primele încercări publicistice, fiind, astfel, un instrument util și necesar fiecărui credincios.

Prin materialele publicate, slujitorii bisericii își îndeplinesc, și prin acest demers, datoria de a veni în sprijinul credincioșilor, atât prin cuvinte de folos, cât și prin explicarea unor locuri mai anevoie de înțeles din Sfânta Scriptură, urmând exemplul Sfântului Apostol Filip care îl îndrumă pe famenul ce se întreba: *„Cum aș putea să înțeleg, dacă nu mă va călăuzi cineva?”* (Faptele Apostolilor 8, 31).

Preoții din parohiile noastre poartă grija preocupărilor celor pe care îi păstoresc, ferindu-i prin activitatea lor pastoral-misionară și de catehizare de cele care nu le sunt folositoare, ajutându-i să discearnă ce este bun și plăcut lui Dumnezeu (I Corinteni 6, 12: *„Toate îmi sunt îngăduite, dar nu toate îmi sunt de folos. Toate îmi sunt îngăduite, dar nu mă voi lăsa biruit de ceva”*). Articolele lor au menirea de a împărtăși comunității creștine propriile experiențe și de a răspunde nevoilor și preocupărilor credincioșilor din Mitropolia Olteniei și nu numai.

De asemenea, profesorii din unitățile noastre de învățământ vocațional, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Seminarul Teologic „Sf. Grigorie Teologul” sau Liceul Teologic „Sf. Nicodim”, cât și cei care predau celor mai tineri dintre credincioși disciplina Religie, ne înfățișează preocuparea permanentă pentru perfecționarea profesională prin identificarea și aplicarea celor mai bune metode pedagogice, pentru ca elevii și studenții lor să cunoască învățătura de credință, scrierile Sfinților Părinți și să *deosebească care este voia lui Dumnezeu, ce este bun și plăcut și desăvârșit* (Romani 12, 2).

În munca de cercetare științifică, îndrumați de profesorii coordonatori, studenții doctoranzi ne împărtășesc, prin materiale amplu documentate, setea de cunoștere a adevărului revelat pentru că *aceasta este viața veșnică: „Să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis”* (Ioan 17, 3).

În paginile *Revistei Ortodoxe* se regăsesc subiecte diverse, îmbinând diferite arii de interes ale domeniului teologic și nu numai. Astfel, tematica stabilită de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru anul 2023, *„Anul omagial al pastorației persoanelor vârstnice”* și *„Anul comemorativ al imnografilor și cântăreților bisericești (psalți)”*, este abordată prin prezentarea celor mai bune referate susținute la Conferințele preoțești sau prin studii aprofundate dedicate subiectului, purtarea de grijă pentru persoanele vârstnice fiind unul din obiectivele și preocupările principale ale clerului și credincioșilor noștri. Totodată, imnografiile și psalții sunt evocați prin evidențierea rolului pe care aceștia, prin compozițiile și mărturia lor deosebită, îl au în viața Bisericii sau în dezvoltarea cântărilor liturgice de-a lungul istoriei.

Studiul literaturii patristice, omilii și cateheze, precum și personalități din trecutul Bisericii noastre sau din istoria creștinismului își regăsesc locul în paginile *Revistei Ortodoxe* spre folosul tuturor; deoarece scrierile Sfinților Părinți vin să ne lumineze mintea spre înțelegere și cunoaștere, iar exemplul înaintașilor noștri ne oferă șansa de a ne întoarce la adevărurile fundamentale ale Ortodoxiei, de a ne stabili repere solide și de a ne întări în credința noastră.

Încă de la naștere, întărit de harul Sfântului Duh, omul trăiește o permanentă creștere în cunoaștere. Fiind creat după chipul și mergând spre asemănarea cu Dumnezeu, omul este liber și dornic să dobândească cunoștințele ce-l ajută să înțeleagă cuvântul Domnului cu ajutorul Cărților Sfinte și al Părinților.

Cadrele didactice din Mitropolia Olteniei prezintă, la rândul lor, grija pe care o poartă celor pe care îi educă, având în Sfântul Apostol Pavel modelul celui care învață și îndrumă comunitățile pe care le vizitează prin propovăduirea Evangheliei, izvorul adevăratei înțelepciuni. Rolul lor în educație este unul primordial, deoarece dascălii au sarcina de a-i crește în învățătura Domnului (Efeseni 6, 4: „*Și voi, părinților, nu întărâtați la mânie pe copiii voștri, ci creșteți-i întru învățătura și certarea Domnului*”) pe cei tineri și de a-i feri de pericolul neștiinței și al necunoașterii care-l îndepărtează pe om de Părintele ceresc prin falsele învățături ale lumii acesteia (Coloseni 2, 8: „*Luați aminte să nu vă fure mințile cineva cu filozofia și cu deșarta înșelăciune din predania omenească, după înțelesurile cele slabe ale lumii și nu după Hristos*”). Educația creștină se ocupă cu formarea caracterului și cu dobândirea virtuților în aceeași măsură în care se ocupă și cu transmiterea și însușirea cunoștințelor, țelul pe care dorește să-l atingă fiind descoperirea adevăratei cunoașteri, a profunzimii credinței.

Așadar, îndemnăm preoții din parohii, profesorii, studenții și credincioșii să împărtășească cu noi, prin intermediul *Revistei Ortodoxe*, cercetările pe care le întreprind în domeniul vast al culturii creștine prin propriile studii și articole, să crească în credință și în cunoașterea Adevărului.

Cu pace și binecuvântare,

†**ÎPS Dr. IRINEU**,

Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei

ANUL OMAGIAL

„Anul omagial al pastorației persoanelor vârstnice” și
„Anul comemorativ al innografilor și cântăreților
bisericești (psalți)”

FORME ALE PASTORAȚIEI ȘI CINSTIRII PERSOANELOR VÂRSTNICE ÎN SFÎNTA SCRIPTURĂ¹

Pr. Conf. Univ. Dr. Constantin

BĂJĂU²

Abstract

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a fixat ca anul 2023 să fie pentru noi toți „Anul omagial al pastorației persoanelor vârstnice” și „Anul comemorativ al imnografilor și cântăreților bisericești (psalți)” în Patriarhia Română. Expunerea mea se referă la detalierea fundamentelor biblice ale atitudinii de cinstire pe care noi creștinii o arătăm față de persoanele vârstnice. Sfânta Scriptură, cuvântul lui Dumnezeu, este temelia credinței noastre și la ea trebuie să ne raportăm în tot ceea ce afirmăm și lucrăm, ca păstori de suflete.

Cuvinte-cheie: *persoanele vârstnice; Sfânta Scriptură; pastorație.*

*Înaltpreasfințite Părinte Mitropolit,
Preacucernice Părinte Protoiereu,
Preacucernici Părinți,*

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a fixat ca anul 2023 să fie pentru noi toți „Anul omagial al pastorației persoanelor vârstnice” și „Anul comemorativ al imnografilor și cântăreților bisericești (psalți)” în Patriarhia Română.

Voi începe expunerea mea prin detalierea fundamentelor biblice ale atitudinii de cinstire pe care noi creștinii o arătăm față de persoanele vârstnice. Pentru că Sfânta Scriptură, cuvântul lui Dumnezeu, este temelia

¹ Referat susținut în cadrul Conferinței Pastorale de Primăvară în Protoieria Craiova Nord, în data de 07.06.2023.

² Pr. Conf. Univ. Dr. Constantin Băjău, cadru didactic universitar la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Craiova.

creдинței noastre și la ea trebuie să ne raportăm în tot ceea ce afirmăm și lucrăm, ca păstori de suflete.

Iată câteva:

1. Forme ale pastorației și cinstirii persoanelor vârstnice în Sfânta Scriptură.

Noi toți, slujitori ai Bisericii sau fie și numai simpli mireni, avem datoria de a împlini:

1.a. Porunca cinstirii părinților

Una dintre cele zece porunci date de Dumnezeu lui Moise și întregului neam omenesc, consemnate în Decalog, subliniază datoria tuturor oamenilor de a-i cinsti pe părinții lor. Căci citim în cartea Ieșirii (20, 12): „Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți fie bine și să trăiești mulți ani pe pământul pe care Domnul Dumnezeul tău ți-l va da ție”.

În cartea Deuteronomului se adaugă cuvintele: „Cum ți-a poruncit Domnul Dumnezeul tău” (Deuteronom 5, 16). Deci, este o poruncă divină.

Toată viața noastră este potrivită ca timp, ca moment pentru împlinirea acestei porunci căci, spune Ecclesiastul, „pentru orice lucru este o clipă prielnică și vreme pentru orice îndeletnicire de sub cer” (Ecclesiast 3, 1).

Această poruncă o aflăm repetată și asupra ei și a valabilității ei insistă Mântuitorul Însuși. Când un tânăr bogat se apropie de Domnul, plin de râvnă pentru împlinirea poruncilor Legii lui Moise, el Îl întreabă pe Dumnezeiescul Învățător: „Bunule Învățător, ce bine să fac, ca să am viață veșnică?”. Iar Domnul îi răspunde: „Să nu ucizi, să nu furi... Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta și să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși” (Matei 19, 16 și 18-19).

Într-un alt context, Domnul nostru Iisus Hristos îi muștră pe farisei. Le aducea aminte de Moise, care scria poruncile date lui de Dumnezeu,

zicând: „Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta”. Și: „Cel ce va grăi de rău pe tatăl său sau pe mama sa, cu moarte să se sfârșească” (Marcu 7, 10).

Dar pe farisei îi avertizează: „Dacă un om va spune tatălui sau mamei: „Corban! Cu ce te-aș putea ajuta este dăruit lui Dumnezeu, nu-l mai lăsați să facă nimic pentru tatăl său sau pentru mama sa. Și astfel desființați cuvântul lui Dumnezeu cu datina voastră” (Marcu 7, 11-13).

Explicând cuvintele Evanghelistului Marcu, Sfântul Teofilact spune: „Domnul... le aduce mai mare vină fariseilor, anume că ei calcă Legea lui Moise... Fariseii, voind să mănânce averile oamenilor de rând, îi învățau pe fii ca, de ar fi avut ceva pe care îl socoteau a fi numai câștig al lor și cerând părinții din câștig, fiii să răspundă: Iată, am afierosit-o pe aceasta lui Dumnezeu și să nu mai ceri, fiindcă s-a afierosit Domnului. Deci, în acest fel înșelându-i fariseii pe fii și făcându-i pe aceia să afierosească cele ce aveau ca și cum le-ar fi dăruit lui Dumnezeu, îi făceau să treacă cu vederea ajutorarea părinților și mâncau ei cele afierosite” ([SFÂNTUL TEOFILACT](#), 2008, p. 104). Așadar, Domnul îi muștră pe farisei fiindcă ei călcau Legea lui Dumnezeu.

Desigur, **1.b. Dumnezeu ocrotește și binecuvântează persoanele în vârstă.**

Să ne gândim câtă purtare de grijă arată Dumnezeu lui Avraam și soției sale Sarra, măcar că erau „bătrâni, înaintați în vârstă și Sarra nu mai era în stare să zămislească” (Facere 18, 11). Și totuși, Sarra primește mângâierea nașterii unui prunc la vârstă înaintată. Căci „este oare ceva cu neputință la Dumnezeu?” (Facere 18, 14).

În cartea Leviticul citim: „Grăit-a Domnul cu Moise și a zis: ...Să cinstească fiecare pe tatăl său și pe mama sa...” (Levitic 19, 1 și 3). Și Domnul continuă: „Înainte celui cărunt să te scoli, să cinstești fața bătrânului și să te temi de Domnul Dumnezeul tău” (Levitic 19, 31).

În cartea Deuteronomului se vorbește despre relele ce vor veni asupra călcătorilor Legii: „Trimite-va Domnul asupra ta popor din depărtare...Popor crunt, care nu va da cinste bătrânului” (Deuteronom 28, 49-50).

Lectura și tâlcuirea Bibliei trebuie să fie o preocupare principală și constantă a preotului ortodox. Acolo aflăm **1.c. Chipuri de persoane în vârstă care s-au remarcat în Sfânta Scriptură ca exemple de viețuire creștină.**

Să menționăm mai întâi pe prorocița Ana, fata lui Fanuil, din neamul lui Așer. Vreme de 7 ani a fost căsătorită cu soțul ei, rămânând apoi văduvă. Ea a rămas la templu toată viața, rugându-se și postind. Prorocița Ana s-a învrednicit să-L vadă pe pruncul Iisus, când a fost dus la templu, la 40 de zile de la Nașterea Sa, de Fecioara Maria și de Dreptul Iosif.

În Evanghelia după Luca se spune: „Și ea era văduvă în vârstă de 84 de ani, și nu se depărta de la templu, slujind noaptea și ziua în post și în rugăciune. Și venind și ea în acel ceas, lauda pe Domnul și vorbea despre Prunc tuturor celor ce așteptau mântuirea în Ierusalim” (Luca 2, 37-38).

Un alt exemplu este dreptul Simeon. Când pruncul Iisus a fost dus de părinții Săi la templu, „precum este scris în Legea Domnului, că orice întâi-născut de parte bărbătească să fie închinat Domnului”, acolo „era un om... cu numele Simeon. Și omul acela era drept și temător de Dumnezeu, așteptând mângâierea lui Israel, și Duhul Sfânt era asupra lui. Și lui i se vestise de către Duhul Sfânt că nu va vedea moartea până ce nu va vedea pe Hristosul Domnului. Și din îndemnul Duhului a venit la templu. Și când părinții au adus înăuntru pe Pruncul Iisus..., el (Simeon) L-a primit în brațele sale și a binecuvântat pe Dumnezeu și a zis: Acum slobozește pe robul Tău, Stăpâne, după Cuvântul Tău, în pace. Că văzură ochii mei mântuirea Ta, pe care ai gătit-o înaintea feței tuturor popoarelor” (Luca 2, 25-31). Și i-a binecuvântat.

În fine, să spunem câteva cuvinte și despre preotul Zaharia, de la templul din Ierusalim, în vremea lui Cezar August și a lui Irod cel Mare. În vreme ce slujea la Templul din Ierusalim, i s-a arătat în sfântul altar îngerul Gavriil, care i-a vestit că Elisabeta, soția lui, va naște fiu. Zaharia și Elisabeta fiind în vârstă, el s-a îndoit de cuvintele îngerului.

Evanghelistul Luca zice: „Era în zilele lui Irod... un preot cu numele Zaharia, din ceata preoțească a lui Abia, iar femeia lui era din fiicele lui Aaron și se numea Elisabeta. Și erau amândoi drepecți înaintea lui Dumnezeu. Dar nu aveau niciun copil... și amândoi erau înaintați în zilele lor. Și pe când Zaharia slujea înaintea lui Dumnezeu... a ieșit la sorți... să tămâieze intrând în templul Domnului... Și i s-a arătat îngerul Domnului... Iar îngerul a zis către el: Nu te teme, Zaharia, pentru că rugăciunea ta a fost ascultată” (Luca 1, 5-13). Zaharia nu a crezut, zicând: „Eu sunt bătrân și femeia mea înaintată în zilele ei” (Luca 1, 18). Pentru aceasta Zaharia a fost pedepsit cu lipsa puterii de a vorbi, până când Ioan, fiul său, s-a născut, iar tatăl însuși i-a grăit numele.

Desigur, cu toții știm că **1.d. Bătrânețea (este) vârstă a înțelepciunii.**

Sfânta Scriptură ne învață că „la bătrâni sălășluiește înțelepciunea” și „priceperea merge mână în mână cu vârsta înaintată” (Iov 12, 12). Așadar, înțelepciunea și priceperea sunt caracteristici ale bătrâneții, după experiența dobândită de om.

Și în alte locuri se laudă în Vechiul Testament bătrânețea, numind-o „cunună strălucită”, ce aduce cunoașterea (Pilde 16, 31).

Solomon laudă adevărata căruntețe, care aduce cu ea înțelepciunea. Iar „vârsta bătrâneților înseamnă o viață neîntinată” (Înțelepciunea lui Solomon 4, 9).

O vorbă românească spune: „Cine nu are bătrâni, să-i cumpere!”. Fiindcă dintotdeauna am văzut **1.e. Bătrânii, în calitate de sfătuitori ai comunității.**

Când profetul Iezechil a fost răpit cu duhul și dus în Ierusalim, el a fost așezat în fața a „70 de bărbați din bătrânii casei lui Israel”. Scriptura consemnează existența „sfatului bătrânilor”, care hotărau în momentele de cumpănă pentru comunitate (Iezechil 8, 11).

Despre existența acestei judecăți a bătrânilor vorbește și Evanghelia. Fariseii și cărturarii L-au acuzat pe Hristos, zicând: „Pentru ce ucenicii Tăi calcă datina bătrânilor”? (Matei 15, 2). Nu numai Evanghelistul Matei, ci și Marcu menționează această „datină a bătrânilor”, pe care evreii o țineau (Marcu 7, 3).

Sfânta Scriptură detaliază **1.f. Calitățile persoanelor în vârstă.**

Sfântul Apostol Pavel, scriindu-i ucenicului său Tit, dădea sfaturi creștinilor vârstnici. Bătrânii, spune el, „trebuie să fie treji, cinstiți, întregi la minte, sănătoși în credință, în dragoste, în răbdare”. Iar despre femeile în vârstă spune că trebuie „să aibă în înfățișare, sfințită cuviință, să fie neclevetitoare..., să învețe de bine” (Tit 2, 2-3).

În Sfânta Scriptură, **1.g. Tinerii sunt educați să îi cinstească pe cei în vârstă.**

Pildele învață: „Deprinde pe tânăr cu purtarea pe care trebuie să o aibă. Chiar când va îmbătrâni nu se va abate de la ea” (Pilde 22, 6). Iar pe tânăr îl sfătuiește: „Ascultă pe tatăl tău care te-a născut și nu disprețui pe mama ta, când ea a ajuns bătrână” (Pilde 23, 22).

Despre cinstirea care se cuvine bătrânilor se vorbește și se învață **2.a. La Sfinții Părinți**

Spre exemplu, ca o tâlcuire a cuvintelor pauline de la Tit 2, 2-3, la Sf. Ioan Gură de Aur în *Omilia IV la Tit*, se spune că sunt unele metehne pe care

le au bătrânețile, dar pe care nu le au și tinerețile. Dar bătrânețile au unele și ale tinereților. Însă au în plus și îngreuiere și lenevire, uitare, grosolanie [monotonie, întunecime], iuțime [irascibilitate]. De aceea, pentru aceștia poruncește: „Bătrânii să fie treji”... Pentru aceea și adaugă: „Cucernici, întregi la minte”. Aici îi pomenește pe cei înțelepți. Că păstrarea întregă a minții se numește înțelepciune. Că și între cei îmbătrâniți sunt oameni turbați, ieșiți din minți, unii din vin, alții din întristare; căci bătrânețea îi face mici la suflet. „Sănătoși în credință, în dragoste, în răbdare”. Și bine a zis: „în răbdare”, că și aceasta mai ales se potrivește bătrânilor. Bătrânele, de asemenea, să fie cu înfățișare de sfințită cuviință, adică din însăși înfățișare și din împodobire (îmbrăcăminte) să arate ele cuviința.

2.b. Biserica este universală, pentru tot omul care este în lume, tânăr sau bătrân.

Din păcate, pentru a îngriji și asista bătrânii bolnavi, pe cei care nu se descurcă singuri, fără familie sau cu mijloace economice precare, se recurge la sistemul asistenței instituționalizate. Dar acesta se poate transforma într-un fel de separare a persoanei de contextul civil.

O societate conștientă de propriile datorii față de generațiile mai în vârstă, care au contribuit la construirea prezentului său, trebuie să știe să creeze instituții și servicii adecvate. Acolo unde este posibil, trebuie să se garanteze persoanelor în vârstă posibilitatea de a rămâne în mediul lor grație intervențiilor de ajutor, cum ar fi asistența la domiciliu.

Cu toții asistăm la 2.c-d. Fenomenul de îmbătrânire a populației, o provocare pastorală și misionară în viața Bisericii.

Fenomenul îmbătrânirii populației este nu numai o temă socială, care trebuie să preocupe Guvernul unui stat, ci și o provocare pastorală și misionară pentru Biserică. Acțiunile sale sociale, filantropice, duhovnicești și

spirituale completează semnificativ abordarea problemelor celor ajunși la senectute.

Realitatea arată că, în cazul vârstnicilor cu boli grave, nevoia de asistență duhovnicească și spirituală crește. Frica de moarte, teama de pedeapsa divină, dorința de mântuire sau de a găsi sensul vindecării îi apropie și-i conectează pe oameni mai profund la divinitate. Atenția mai mare îndreptată către Dumnezeu sporește calitatea vieții, a sănătății mintale, reduce simptomele depresive, anxietatea.

În acest segment sensibil al existenței bătrânilor suferinzi, când tratamentele medicale își dovedesc limitele, dobândește sens și valoare lucrarea Bisericii, prin slujitorii ei. Pastorația este o valoroasă resursă de sănătate.

Un medic declara: „Vă spun din experiența noastră, mai ales în cazul vârstnicilor ajunși în fază terminală, preotul face cam jumătate din treabă. Noi suntem limitați din punct de vedere medical. În afară de creșterea calității vieții pe care încercăm să le-o asigurăm, la un moment dat intervine disperarea pacienților. Și atunci doar preotul reușește să-i liniștească. Să-i facă să se împace cu ei înșiși, să meargă înainte pe drumul lor, pentru că altfel este foarte greu. Preotul aduce multă liniște, îi ajută pe bătrâni să-și evalueze amintirile, să-și clarifice anumite probleme și să-și pună ordine în viață. De câte ori apare în mijlocul lor, oamenii devin mai cooperanți, mai comunicativi. Ei îi doresc prezența” ([RESURSE WEB](#)).

2.e. 1 Octombrie – Ziua internațională a persoanelor vârstnice.

Ziua internațională a persoanelor vârstnice este marcată anual, la 1 octombrie, cu scopul de a promova drepturile acestora, prin încurajarea de a participa activ la viața economică, politică, socială și culturală, dar și pentru

promovarea unei imagini pozitive a îmbătrânirii, lipsită de discriminare, prin incluziune socială.

La nivel mondial, potrivit ONU, populația de peste 60 de ani este estimată să ajungă la 1,4 miliarde în 2030. La nivel european, speranța de viață atinge, în 2050, valoarea medie de 81 de ani la femei și 75 de ani la bărbați. Uniunea Europeană, în ansamblu, se confruntă cu o îmbătrânire a populației; potrivit prognozelor, până în anul 2080, aproape 30% din cetățeni vor avea vârsta de 65 de ani sau peste acest prag. Mai mult, se estimează că procentul persoanelor cu vârsta de peste 80 de ani va depăși 12% din populația totală, după cum arată un studiu demografic publicat în anul 2015.

În România, segmentul populației vârstnice va înregistra o tendință accelerată de creștere. Dacă în 1990, persoanele în vârstă de 60 de ani și peste această vârstă reprezentau 10,3% din totalul populației, pentru anul 2080 se preconizează un procent de peste 21,8%. La 1 ianuarie 2021, în România trăiau peste 3,8 milioane de persoane cu vârsta peste 65 de ani.

Fenomenul îmbătrânirii populației implică necesitatea acordării unei atenții sporite nevoilor speciale și problemelor cu care se confruntă persoanele în vârstă, în special în ceea ce privește riscul sărăciei și excluziunii sociale. În țara noastră, persoanele vârstnice sunt beneficiare ale măsurilor de protecție socială susținute de sistemul de asigurări sociale care acoperă riscul de bătrânețe prin pensii, și de măsurile de asistență socială pentru situații de dificultate sau vulnerabilitate individuală, ca dizabilitatea, situațiile de dependență.

Bibliografie:

BIBLIA sau SFÂNTA SCRIPTURĂ, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2008.

SFÂNTUL TEOFILACT, Arhiepiscopul Ohridei și Bulgariei, *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Marcu*, Editura Sophia, București, 2008.

RESURSEWEB

FORMS OF PASTORAL CARE AND HONOUR OF THE ELDERLY IN HOLY SCRIPTURE

**Fr. PhD Senior Lecture
Constantin BĂJĂU**

Abstract

The Holy Synod of the Romanian Orthodox Church established that the year 2023 will be for all of us “*The Solemn Year of pastoral care of the elderly*” and “*The commemorative year of hymnographers and religious singers (psalms)*”. My exposition refers to detailing the biblical foundations of the attitude of gratitude that we Christians show towards the elderly. The Holy Scripture, the word of God, is the foundation of our faith and we must refer to it in everything we say and do, as shepherds of souls.

Key-words: *elderly; Holy Scripture; pastoral care.*

CINSTIREA PERSOANELOR VÂRSTNICE – (BINE)CUVÂNTARE PENTRU TINERI

„N-am niciun motiv să acuz bătrânețea!”

Gorgias Leontinul

Pr. Dr. Sorin-Grigore

VULCĂNESCU¹

Abstract

Tema senectuții, a purtătorilor înțelepciunii și bogăției de zile, adică a părinților și a bunicilor noștri, și a respectului pentru cei mai fericiți în zile constituie o preocupare recurentă în literatura teologică. De asemenea, îmbătrânirea și bătrânețea sunt teme constante în mass media, în cercetare, în dezbaterile academice sau în preocupările transumanștilor. Senescența nu constituie doar o realitate și o temă de dezbatere, ci și o preocupare pe lista instituțiilor medicale mondiale și a guvernelor interesate de îngrijirea propriilor cetățeni.

Cuvinte-cheie: *senescența; Sfânta Scriptură; cinstire.*

Introducere

Anul 2023 a fost declarat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române ca *Anul omagial al pastorației persoanelor vârstnice și Anul comemorativ al imnografilor și cântăreților bisericești (psalți)*. Tema senectuții, a purtătorilor înțelepciunii și bogăției de zile, adică a părinților și a bunicilor noștri, și a respectului pentru cei mai fericiți în zile constituie o preocupare recurentă în literatura teologică. De asemenea, îmbătrânirea și bătrânețea sunt teme constante în mass-media, în cercetare, în dezbaterile academice sau în preocupările transumanștilor. Senescența nu constituie doar o realitate și o temă de dezbatere, ci și o preocupare pe lista instituțiilor medicale mondiale și a guvernelor interesate de îngrijirea propriilor cetățeni.

¹ Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea din Craiova.

Fiecare stat ar trebui să aibă un plan clar pentru persoanele vârstnice, ([KAUPPI ET AL](#), 2018, pp. 913-919; [DU PUY ET AL](#), 2019, pp. 1201-1208; [LEGDEUR ET AL](#), 2019, pp. 1827-1834)² având în vedere că populația persoanelor în vârstă de peste 65 de ani se va tripla în următorii 30 de ani (de la 617 milioane, la 1,6 miliarde), precum și cea a persoanelor de peste 80 de ani (de la 126,5 milioane la 446,6 milioane) ([NATIONAL INSTITUTES OF HEALTH](#), 2016). În consecință, ne întrebăm firesc ce reprezintă bătrânețea în viața omului postmodern? Cum ne îngrijim de persoanele vârstnice și cum ne raportăm la senectute în societatea contemporană?

Bătrânețea, ca povară a societății celor tineri și sănătoși

În primul rând, suntem angajați într-o luptă împotriva îmbătrânirii. De cele mai multe ori, vârsta senectuții este privită prin prisma slăbirii puterilor fizice ([CICERO](#), 1973, p. 119)³ și cognitive deopotrivă, prin posibilitatea singurătății, dar și prin *siguranța* însoțirii bolii sau a durerii ori a suferinței. Mai mult, poate multă lume urăște bătrânețea pentru că, așa cum spunea și filosoful Cicero, ea nu e departe de moarte: „Patru sunt motivele pentru care bătrânețea pare nefericită: unul ar fi că ne împiedică să mai lucrăm, al doilea, că ne șubrezește corpul, al treilea, că ne lipsește aproape de toate plăcerile, al patrulea, că nu e departe de moarte” ([CICERO](#), 1973, p. 114). Senectutea este asociată numai cu ultima etapă a vieții biologice. Pe scurt, bătrânețea este identificată cu un rău, cu o boală, cu suferința, cu moartea. Un rău și o lipsă, atât pentru cel în cauză, cât și pentru apropiații lui. Perspectiva aceasta este diametral opusă celei din Antichitate, când timpul senectuții era cel al recoltei, iar nu cel de dinainte de moarte.

² În literatura de specialitate a fost inclusă o nouă categorie de persoane vârstnice – *a celor mai în vârstă dintre vârstnici* (persoanele peste 80 de ani).

³ „Această slăbire a forțelor e mai mult urmarea păcatelor tinereții decât a bătrâneții, căci o tinerețe desfrânată și necumpătată lasă bătrâneții trupul stors de vlagă”.

În societatea contemporană ni se propun soluții pentru (re)întinerire, pentru ascunderea semnelor îmbătrânirii prin tratamente, prin intervenții și, mai nou, prin (nano)(bio)tehnologie. „*Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte*” constituie astăzi un slogan și un crez, nu un text izolat din basme. Există institute de cercetare care investesc foarte mulți bani, pentru a descoperi tratamente și aparaturi care să-l ajute pe om să fie veșnic tânăr, veșnic sănătos, să fie veșnic ... viu ... pe pământ. Nemurirea biologică este tema secolului nostru. Lupta împotriva bolii, a durerii, a suferinței, a bătrâneții reprezintă, de fapt, lupta împotriva morții. *Homo technicus* se simte înjosit de moartea biologică. El nu vrea să cucerească doar boala și durerea. El vrea să învingă moartea și să cunoască nemurirea biologică. Bătrânețea nu are ce să caute în societatea pe care el vrea să o clădească. Bătrânii și bolnavii sunt izolați în instituții specializate. *Soluțiile* pentru aceștia sunt, de fapt, mijloace de debarasare, specifice culturilor primitive, care însă alegeau aceste căi în cazul unui pericol iminent, nu al unui comportament hedonist, utilitarist și individualist (cum întâlnim astăzi).

În al doilea rând, suntem tentați să credem că putem crea o societate a tinerilor și a oamenilor sănătoși, printr-o nouă abordare eugenistă, mult mai *soft* decât cele anterioare, dar la fel de greșită și cu aceleași accente inumane, aceeași lipsă de moralitate și de norme etice. Societatea care își izolează bătrânii este societatea care nutrește utopia, realizând de fapt distopia. Este societatea indivizilor pentru care valorile creștine sunt însușiri retrograde și degradante, caracteristice involuției și primitivismului. Dacă omul tânăr și sănătos are posibilitatea, ca, în cazul unei nemulțumiri legate de statutul social și financiar, să aleagă și să lucreze un nou proiect spre îmbunătățire (socială și financiară deopotrivă), vârstnicul nu doar că nu mai are puterea de a munci, el nu mai are nici posibilitatea, deoarece societatea de consum alege, de cele mai multe ori, rapiditatea și *upgrade*-ul permanent, în liniile

tabelelor Excel, ignorând răbdarea, discernământul și înțelepciunea, daruri de mare preț pe care cei mai în vârstă le posedă: „Lucrurile mari se fac nu prin forță fizică, prin iuțeală sau prin mișcările repezi ale trupului, ci prin chibzuială, prin autoritate, prin idei înțelepte de care omul bătrân nu numai că nu e lipsit, dar le are într-o mai mare măsură ca altădată” ([CICERO](#), 1973, p. 115).

Vârstnicul, ca înțelept

Tema senectuții este una veche, iar raportarea față de persoanele vârstnice este una străveche, din toate timpurile am putea spune. În societățile sau culturile primitive, bătrânii constituiau un grup tolerat, alături de cel al persoanelor aflate în suferință. Grijă pentru *binele* grupului prima în fața *binelui* individului. În societățile primitive, în cazul în care grupul se afla în pericol, primii la care se renunța erau cei înaintați în vârstă. Frica de capturare, de sclavie sau chiar de moarte, era motivația în fața căreia părăsirea vârstnicilor era *soluția* salvării celorlalți (a tinerilor și a celor în putere).

Au existat și societăți, în special cele din Antichitate în care bătrânii erau cinstiți și respectați, având un loc privilegiat în societate și un cuvânt important în administrația locală. Spre exemplu, în rândul spartanilor, în fruntea ierarhiei acestora se aflau *bătrânii*, cei care alcătuiau *Sfatul înțelepților* ([CARTLEDGE](#), 2003). În Roma antică, meseria era profesată și după vârsta de 60 de ani, iar sfatul celor în cauză era socotit ca fiind unul luminător și valoros.

În filosofia antică, *bătrânețea* avea cel puțin două caracteristici sau mai precis spus aceasta era identificată, în primul rând, cu înțelepciunea (ca funcție a experienței, astfel, vârsta înaintată însemna o înțelepciune mai mare) și, în al doilea rând, cu perioada de dinaintea senectuții (cu viața de

până atunci prin paralelismul semănatului și al recoltatului) ([FOSSHEIM](#), 2015). Filosoful Andrei Pleșu asociază termenul de *înțelept* cu cel de *vârstnic* (desigur, ca o constatare a unui parcurs bogat, nu ca o condiție obligatorie): „De obicei, când în limbajul curent folosim cuvântul «înțelepciune», asociem termenului fie prestigiul senectuții calificate prin «experiență», prin autoritate statuară, fie nimbul sofisticat al subtilității metafizice. «Înțelepți» sunt, cu alte cuvinte, bătrânii și filozofii” ([PLEȘU](#), 2015, p. 6).

Cinstirea persoanelor vârstnice

Dumnezeu a creat ființa umană din iubire și din dorința comuniunii în iubire. Omului i-a fost așezată de Dumnezeu, din planul Său, viața veșnică. Omul nu a fost creat ca să moară, deoarece moartea este împotriva firii sale. Boala, durerea, suferința, moartea biologică sunt străine firii umane. Neputința fizică și suferința de la finalul vieții nu sunt ale firii umane, ci ale firii păcatului, așadar, bătrânețea nu este din iconomia Ziditorului, spune Sfântul Grigorie al Nyssei: „În acea primă viață, al cărei Ziditor a fost Însuși Dumnezeu, n-a existat nici bătrânețe, nici pruncie, nici suferință de pe urma feluritelor boli, nici oricare alta din mizeriile trupului” ([SFÂNTUL GRIGORIE DE NYSSA](#), 1998, p. 402).

În Sfânta Scriptură, în special în literatura sapiențială a Vechiului Testament, avem un izvor nesecat al exemplelor de bătrâni și de înțelepți, precum și menționarea lor în demnitățile de conducere, de sfătuire, de reprezentare, de slujire, de educație [bătrânii -cetății, -obștii, -(casei) lui Israel, -poporului, -țării, -întâistătători]. Totodată, avem îndemnuri și repere, norme și legi care să stea la baza comportamentului față de vârstnici. Cinstirea persoanelor vârstnice este poruncă și binecuvântare deopotrivă. Pe de o parte, avem porunca lăsată de Dumnezeu: „Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți fie bine și să trăiești ani mulți pe pământul pe care Domnul

Dumnezeul tău ți-l va da ție” (Ieșire 20, 12). Porunca a cincea este legea și vocația fiecărui om, în calitatea sa de fiu al lui Dumnezeu. Căci dacă cineva nu-i cinstește pe părinții săi, nu-L cinstește nici pe Dumnezeu, și viceversa, pentru că stă scris: „Cel care se teme de Domnul va cinsti pe tatăl său și ca stăpânitor va sluji celor care l-au născut” [Cartea înțelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah (Ecclesiasticul) 3, 7].

Pe de altă parte, în cartea Leviticului găsim această poruncă a cinstirii persoanelor vârstnice în categoria temerii de Dumnezeu: „Înaintea celui cărunt să te scoli, să cinstești fața bătrânului și să te temi de Domnul Dumnezeuul tău” (Levitic 19, 32). Așadar, temerea devine cinstire, atunci când cinstirea nu mai este temere, nici măcar datorie sau obligație, respect sau angajament. În schimb, atunci când cinstirea este temere, atunci când, până la urmă, discutăm de o respectare a normalității, temerea se răsfrânge, în mod intrinsec, drept cinstire și prin cultivarea cinstirii ca normalitate, ea devine virtute și binecuvântare atât pentru fiu, cât și pentru familia lui, pentru a se împlini și a cunoaște adevărata valoare a senectuții: „Bătrânețea este o cunună strălucită; ea se află mergând pe calea cuvioșiei” (Pilde 16, 31).

În concluzie, cinstirea părinților presupune un angajament din partea noastră ca o datorie sfântă pentru cei care ne-au dat viață, ne-au crescut și ne-au educat. Părinții ne-au învățat cum să-L iubim pe Dumnezeu: „Biserica noastră vorbește despre părinți ca despre primii învățători ai iubirii lui Dumnezeu, chemați să redescopere această misiune a lor. [...] Această slujire fundamentală pentru viață face din părinți primii învățăcei ai credinței pentru copiii lor” (POPA, 2021, p. 531). Și noi trebuie să demonstrăm că misiunea lor a avut o finalitate și cum altfel putem arăta, decât prin iubirea noastră prin fapte. Aceasta o arătăm prin grijă și protecție, deoarece mediul, în sensul său cel mai general, este cel care influențează tot ceea ce ține de experiența îmbătrânirii, fie că ne referim la asistența medicală, fie că ne

referim la contribuția membrilor familiei. Observăm, așadar, cât de importantă este apartenența familială și ce impact major are familia în experiența îmbătrânirii, având în vedere interacțiunea și aspectul social, sentimentul protecției și apartenenței ([SCELZO ET AL](#), 2018, pp. 31-38; [WORLD HEALTH ORGANIZATION](#)). Atunci când ne îngrijim de părinții și de bunicii noștri, ne îngrijim de propria mântuire și ne apropiem de iubirea Tatălui.

Bibliografie:

BIBLIA sau *SFÂNTA SCRIPTURĂ*, Editura IBMBOR, București, 2008.

KAUPPI, M., RAITANEN, J., STENHOLM, S., AALTONEN, M., ENROTH, L. JYLHÄ, M., „Predictors of long-term care among nonagenarians: the vitality 90+study with linked data of the care registers”, în Revista „Aging Clin Exp Res”, nr. 30(8)/2018.

DU PUY, R.S., POORTVLIET, R.K.E., SNEL, M., DEN ELZEN, W.P.J., BALLIEUX, B.E.P.B., DEKKERS, O.M. et al. „Associations of elevated Antithyroperoxidase antibodies with thyroid function, survival, functioning, and depressive symptoms in the oldest-old: the Leiden 85-plus study”, în Revista „Thyroid”, nr. 29(9)/2019.

LEGDEUR, N., VISSER, P.J., WOODWORTH, D.C., MULLER, M., FLETCHER, E., MAILLARD. P. et al, „White matter Hyperintensities and hippocampal atrophy in relation to cognition: the 90+ study”, în Revista „J Am Geriatr Soc”, nr. 67(9)/2019.

NATIONAL INSTITUTES OF HEALTH, *Worlds older population grows dramatically*, 2016, <https://shorturl.at/ensES>, (01.06.2023).

CICERO, MARCUS TULLIUS, *Opere alese*, vol. III, ediție îngrijită de G. Guțu, Ed. Univers, București, 1973.

CARTLEDGE, PAUL, *The Spartans: An Epic History*, Ed. Pan Macmilan, Londra, 2003.

FOSSHEIM, HALLVARD, „Aristotle on Happiness and Old Age”, în *The Quest for the Good Life: Ancient Philosophers on Happiness*, online edn, editat de Øyvind Rabbås and others, Oxford Academic, Oxford, 2015, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198746980.003.0006>, (20.06.2023).

PLEȘU, ANDREI, Cuvânt însoțitor, în *Cele mai frumoase pagini de înțelepciune biblică*, Traducere de Monica Broșteanu și Francisca Băltăceanu, Ed. Humanitas, București, 2015.

SFÂNTUL GRIGORIE DE NYSSA, „Scrieri. Partea a doua”, în colecția „Părinți și Scriitori Bisericești”, Traducere Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, Ed. IBMBOR, București, 1998.

†DR. IRINEU POPA, Arhiepiscopul Craiovei, Mitropolitul Olteniei, Membru de onoare al Academiei Române, *Învață-mă să te iubesc, Iubire! Încercare ortodoxă asupra teodiceei iubirii*, Ed. Academiei Române, București, 2021.

SCELZO, A., DI SOMMA, S., ANTONINI, P., MONTROSS, L.P., SCHORK, N. BRENNER, D. ET AL, „Mixed-methods quantitative-qualitative study of 29 nonagenarians and centenarians in rural southern Italy: focus on positive psychological traits”, în Revista „Int Psychogeriatr”, nr. 30(1)-2018.

WORLD HEALTH ORGANIZATION, „The life-course approach: from theory to practice. Case stories from two small countries in Europe”, 2018, <https://shorturl.at/fnS49>, (01.06.2023).

HONORING THE ELDERLY – BLESSING FOR THE YOUNG PEOPLE

**Fr. PhD Sorin-Grigore
VULCĂNESCU**

Abstract

The theme of senescence, the bearers of the wisdom and *wealth* of days, that belongs to our parents and grandparents, and of respect for the elderly is a recurring concern in theological literature. Also, aging and old age are constant themes in the mass media, in research, in academic debates or in the concerns of transhumanists. Senescence is not only a reality and a topic of debate, but also a concern on the list of world medical institutions and governments interested in the care of their own citizens.

Key-words: *senescence; Holy Scriptures; respect.*

INFLUENȚA REVOLUȚIEI LUI TUDOR VLADIMIRESCU ASUPRA CREAȚIEI MUZICALE ȘI ÎNVĂȚĂMÂNTULUI MUZICAL DIN OLTENIA ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Arhid. Prof. Dr. Nicușor
LĂZĂRICĂ⁴

Abstract

„Revoluția era în aer și nimic n-o mai putea opri de a izbucni” Cuvintele lui C.D. Aricescu exprimă, într-un mod plinar, situația socială și politică a secolului al XIX-lea. Cauzele izbucnirii acestei revoluții trebuie căutate în suferințele poporului român îndurate în secolul anterior, suferințe duse până într-acolo încât, sub domniile fanariote, „românii pierduseră până și conștiința lor națională”. În acest context, Tudor Vladimirescu apare ca un erou național, o legendă ce devine nu numai un salvator al poporului, ci și un personaj mistic, încorporat de creațiile muzicale populare ale vremii.

Cuvinte-cheie: *revoluție; Tudor Vladimirescu; Oltenia; muzică.*

Preliminarii. Figura lui Tudor în creația muzicală

„Revoluția era în aer și nimic n-o mai putea opri de a izbucni” ([ARICESCU](#), 1874, p. 12.).

Cuvintele lui C.D. Aricescu exprimă, într-un mod plinar, situația socială și politică a secolului al XIX-lea. Cauzele izbucnirii acestei revoluții trebuie căutate în suferințele poporului român îndurate în secolul anterior, suferințe duse până într-acolo încât, sub domniile fanariote, „românii pierduseră până și conștiința lor națională” ([ARICESCU](#), 1874, p. XVII). În acest context, Tudor Vladimirescu apare ca un erou național, o legendă ce devine nu numai un salvator al poporului, ci și un personaj mistic, încorporat de creațiile muzicale populare ale vremii: „Creația muzicală populară și cultă, parte integrantă a culturii noastre materiale și spirituale,

⁴ Arhid. Dr. Nicușor Lăzărică, cadru didactic la Liceul Teologic „Sfântul Nicodim” Târgu-Jiu.

este expresia directă, nemijlocită, a aspirațiilor de dreptate, libertate, neatârnare și viață pașnică a maselor” ([BUZERA](#), 1981, p. 204). Aceste creații muzicale, cu caracter patriotic și protestatar deopotrivă, aveau capacitatea de a-i mobiliza pe oameni, de a-i face capabili de fapte mărețe și de a-și autodepăși competențele militare. Acest fapt este excelent remarcat de revoluționarul pașoptist C.A. Rosetti prin cuvintele: „Cântați români, cântați! [...] un cântec este destul să facă pe un om nemuritor și o nație fericită, adesea un cântec a fost mai tare decât armate întregi! Cântați dar! Și precum cântecul rândunelii anunță primăvara, tot astfel și cântecele noastre să ne anunțe primăvara unui viitor mai fericit” ([ROSETTI](#), 1885, p. 208).

În acest context al nemulțumirilor sociale, încep să apară o serie de compoziții muzicale, fie despre Tudor Vladimirescu, fie despre nemulțumirile poporului și năzuința unui viitor mai bun.

Pusă pe seama episcopului Ilarion al Argeșului ([VORNICESCU](#), 1981, p. 21), cântarea „*Mugur, mugurel*”, pare să fi întruchipat cel mai bine aceste nemulțumiri și năzuințe. Interpretată prima oară de dascălul Pavel, în reședința episcopală de la Argeș ([CIOBANU](#), 1974, p. 139), această cântare a devenit rapid crezul pandurilor lui Tudor. Mai mult, ea a fost preluată și transmisă până în zilele noastre, chiar dacă, de multe ori, într-o variantă mult mai comprimată față de original:

„Mugur, mugur, mugurel, mugur, mugurel
Ia fă-te mai măricel, mugur, mugurel
Că ne-am săturat de iarnă, mugur, mugurel
Și de răutate-n țară, mugur, mugurel
Că a mai fost oștire-n țară, mugur, mugurel
Altă sumă și mai mare, mugur, mugurel
N-a fost așa supărare, mugur, mugurel
Ca acum dărăpănare, mugur, mugurel

Bate-i, Doamne, pe ciocoi, săracii de noi
Cum ne bat și ei pe noi, săracii de noi
Du prin munți și du prin văi, săracii de noi
Și-l ducem la magazii, săracii de noi
Și ni-i pune-n terezii, săracii de noi
Satură-i Doamne de bani, săracii de noi
Și le scurtează din ani, săracii de noi
Dă-le, Doamne bani mai mulți, săracii de noi
Să mai treacă peste munți, săracii de noi
Să treacă-n țara nemțească, săracii de noi
Cu totul să sărăcească, săracii de noi” ([BUZERA](#), 1981, pp. 118-122).

Apar treptat și alte cântări în care se vorbește despre adeziunea pandurilor la mișcarea lui Tudor pentru a suprima suferințele poporului:

„A dat bunul Dumnezeu
Să umble și plugul meu
Să trag brazda dracului
La ușa bogatului
O brăzduță d-ale sfinte
Să țâie ciocoiul minte” ([BUZERA](#), 1981, p. 207).

Sau cântări în care pandurii își îmbărbătează familiile lăsate acasă:

„Uite, mergem să arăm
Țelina să despicăm
Noi avem să semănăm
Voi aveți să ne urmați
Însutit să secerați
Nu plângeți, nu vă-ntristați,
Domnul Tudor e cu noi,
Dumnezeu fie cu voi” ([BUZERA](#), 1981, p. 207).

Trebuie menționat că lucrările muzicale despre Tudor Vladimirescu și mișcarea sa revoluționară sunt puține și adesea întâlnite doar în forma sincretică, melodia circulând pe bază orală. Pr. Prof. Alexie Buzera notează o astfel de lucrare, intitulată „Visul lui Tudor” și o pune la dispoziția publicului larg după ce în prealabil a cules-o din popor:

„Tudor, Tudor, Tudorel, măi
Dragul mamei voinicel, măi
De când maica te-a lăsat
Și panduri ai adunat, măi
Mult la față te-ai schimbat
Și mi te-ai întunecat, măi
Ai poposit la Tismana
Ca să iei, Tudore, hrana
Și dreptate ca să faci
Cu oltenii tăi cei dragi
Pe ciocoi să-i prinzi în gheară
Și s-alungi străini din țară.
De la Dunăre la munte
Au venit cu toți să lupte
Au venit cu mic cu mare
Pentru a țării salvare
Îmi spunea și mie tata
C-a plecat și el cu gloata
Și-au ajuns cu toți la Olt, măi
Când dădea grâul în copt
Și când fânul s-a cosit
Și pe loc ai adormit, măi
Și în somn visai așa

Că-i spunea lui măicuța, măi
Maică, măiculița mea
Cum să scap de cursa rea, măi
Că un glas prevestitor

Îmi tot spune c-am să mor, măi.” ([BUZERA](#), 1981, p. 209)⁵

Poate cea mai reprezentativă lucrare muzicală despre personalitatea lui Tudor Vladimirescu este „Oratoriul Tudor Vladimirescu” ([DUMITRESCU](#), 1961). Pus sub semnătura lui Gheorghe Dumitrescu, oratoriul reprezintă „o adevărată frescă istorică a cărei primă audiție a constituit un eveniment de seamă în viața muzicală a țării noastre” ([BUZERA](#), 1981, pp. 208-209).

Chiar și după moartea lui Tudor, năzuințele țăranilor au rămas vii, dorința lor de reîntoarcere a Domnului Tudor concretizându-se în versuri:

„Aoleo! Cu foc de dor
Veni-va badea Tudor
Să mai strângă din păduri
Cete mândre de panduri
Ce s-alunge de la noi
... și pe ciocoi.” ([COZMA](#), 1976, p. 135)

În creația muzicală cultă, Nicu Moldoveanu propune un tablou armonic extrem de expresiv, ce are în centrul lui figura impunătoare a „voinicului ce înspăimântă pe păgâni”, intitulat „Marșul lui Tudor”:

„Cine trece Oltul mare?
Ce viteaz răzbunător?
Cine umple astăzi de teroare
Zbirii bietului popor?

⁵ Culeasă de la Ceciu Ionelia, Filiași, 9 aprilie 1978.

Este Tudor, e oșteanul
Ce-n-spăimântă pe păgâni
E voinicul, e olteanul,
Este Tudor, Domn român!
Cine trece strâns în fiare?
Ocolit de vânzători.
Cine zace, zace-n închisoare?
La ai țării-apăsători.
Să-l urmăm români cu toți
Să scăpăm țara de hoți!” ([MOLDOVEANU](#), 1983, pp. 369-370)

Premisele unei „revoluții muzicale” în Principate după Reforma Hrisantică

Anul 1814 aduce schimbările mult așteptate în sfera muzicii bizantine din întreaga lume ortodoxă. Cei trei mari psalți însărcinați cu reforma, Chrysant de Madyt, Grigorie Protopsaltul și Hurmuz Hartofilax au reușit să reconfigureze întreaga semiografie bizantină, astfel încât să se realizeze o tranziție lină de la scrierea analitică la cea sintetică ([SÎRBU](#), 2018, p. 36).

În lumea ortodoxă, Țările Române au fost printre primele care au îmbrățișat „noua sistimă”, reforma ajungând în primă fază la București prin Petru Efesiu ([BUZERA](#), 1999, p. 18). Aici, el înființează o școală de muzică și o tipografie (1816), la Biserica Sf. Nicolae – Șelari, de sub tiparele căreia ies primele cărți în noua notație în 1820 ([BUZERA](#), 1999, p. 18).

Prin alegerea lui Dionisie Lupu ca Mitropolit al Țării Românești, mare iubitor de cultură muzicală, a apărut și posibilitatea înființării primei școli de muzică psaltică în limba română (1819), precum și a unei comisii care să aibă ca obiect traducerea și românirea cântărilor bisericesti din greacă în română ([PANN](#), 1845, p. XXXIV).

Chiar dacă românirea cântărilor începuse de ceva vreme prin Filotei sin Agăi Jipei ([BARBU-BUCUR](#), 1989, pp. 92-124), Mihalache Moldo-Vlahul, Iosif de la Neamț și alții, desăvârșirea acestora se realizează în secolul al XIX-lea prin aportul lui Macarie Ieromonahul și Anton Pann. Aceștia, împreună cu Pangrație monahul, primiseră ascultare de la Mitropolitul Dionisie Lupu, în 1820, să se ocupe de această mare responsabilitate ([PANN](#), 1845, pp. XXXIII-XXXIV).

Având în vedere că Școala de Muzică de la Constantinopol, înființată în 1815, cu scopul de a aplica noua reformă, s-a desființat în 1821, am putea afirma, pe bună dreptate, că punerea în practică a „noii sisteme” a avut loc mai degrabă la București ([BUZERA](#), 1999, p. 19).

Perioada de dinaintea Revoluției lui Tudor Vladimirescu, cu precădere anul 1820, a fost o perioadă de redeșteptare națională și revigorare a învățământului muzical. Odată cu alegerea lui Dionisie Lupu, un mare patriot, părea că strana românească și învățământul muzical vor ajunge la un nou nivel de performanță ([MATEI](#), 2014, p. 38). Anul 1821 răstoarnă însă toate aceste premise, prin înăbușirea rapidă și violentă a Revoluției lui Tudor. Dionisie Lupu se refugiază în Transilvania, la Brașov, Anton Pann va pleca și el tot la Brașov ([MATEI](#), 2014, p. 38) iar Macarie Ieromonahul se pregătește să ia drumul Vienei. Aici, la Viena, tipărește în 1823 primele cărți de muzică din limba română: Anastasimatarul, Irmologhiu-Catavasierul și Teoreticonul.

Tot la început de secol XIX se înființează școli de muzică peste tot în țară: în 1805 la Iași ([BUZERA](#), 1999, p. 19), în 1819 la Craiova ([BUZERA](#), 1971, pp. 559-592), în 1823 la București ([URECHIA](#), 1892, p. 113) iar după 1825 în mai multe orașe (Ploiești, Târgoviște, Râmnicu Vâlcea, Târgu Jiu, Pitești etc) ([URECHIA](#), 1892, p. 113).

Așadar, în primul sfert al veacului al XIX-lea, sentimentele de redeșteptare națională au acaparat și Biserica Ortodoxă, tendințele clare fiind acelea de organizare a unui învățământ muzical în limba română și care să corespundă nevoilor stranei românești. Deși Revoluția lui Tudor Vladimirescu a avut un sfârșit tragic, ea a reprezentat scânteia ce a aprins focul pentru românism și pentru promovarea valorilor muzicale autohtone. La nivel național, prin înființarea școlilor de muzică își fac apariția și o serie de compozitori de mare valoare (Macarie Ieromonahul, Anton Pann, Visarion Nemțeanul, Nectarie Frimu, Nectarie Vlahul etc) care vor transforma meșteșugul psaltichiei românești într-o artă ce va fi apreciată la nivel mondial.

Învățământul muzical din Oltenia în preajma Revoluției lui Tudor Vladimirescu

Începutul de secol XIX vine nu numai cu tendințe de modernizare a Principatelor sau cu dorința de emancipare a poporului, ci și cu linii clare în ceea ce privește organizarea muzicală a Bisericii Ortodoxe. Se înființează școli de muzică și chiar o Eforie a Școlilor de muzică, condusă de Macarie Ieromonahul ([BUZERA](#), 1999, p. 20).

În zona Olteniei de azi se înființează o primă școală de muzică la Craiova, la Biserica Sf. Nicolae – Craiovița. 1813 pare a fi anul înființării sale: „Leat 1813, februarie în treizeci m-am așezat pe acest următor ca să fiu dascăl aici la Mănăstirea Craiovița, unde se prăznuiește hramul Sfântului Ierarh Nicolae în tl. 80. Preda Dascălu” ([FLORESCU](#), 2000, p. 202).

Existența acestui dascăl este confirmată și de un elev de-ai săi: „Adică eu, Badea, care mai jos mă voi iscăli, dat-am încredințat zapisul meu la mâna dumnealui chir Preda da(scălu) Sfântului Neculae ot Craiovița pentru acește ce (în)vățăm noi cu bani...” ([BÎRNEA](#), 2015, p. 21).

În 1819 ([BUZERA](#), 2003, p. 9) se înființează o școală de muzică ce aparținea Bisericii „Maica Domnului-Dudu”, iar predarea se făcea în notație hrisantică. Profesorul acestei școli era Dimitrie Teodorache-Castrino, grec de origine, care fusese adus de la București, salariul său fiind suportat de patru biserici din oraș ([BUZERA](#), 2003, p. 10). Despre evoluția acestei școli de muzică avem puține informații. Știm că a funcționat din 1819 până în 1869 ([BUZERA](#), 2003, p. 11) când Castrino s-a pensionat, iar între apreciații psalți formați la această școală am putea menționa pe: Chiriță Rosescu, Emanoil Popescu, Nicolae Popescu etc ([BUZERA](#), 2003, p. 12). O mențiune aparte trebuie să facem despre Ilie Stoianovici Jianu și Toma Paraipan.

Ilie Stoianovici Jianu ([BUZERA](#), 1999, pp. 391-396) își începe studiile împreună cu Teodorache Castrino în 1819 și le definitivează cu Macarie Ieromonahul. În acest scop, în 1822 pleacă la București ([BÎRNEA](#), 2015, p. 81), unde începe o fructuoasă colaborare cu marele profesor, căruia îi și caligrafiază o serie de manuscrise⁶. Revine la Craiova după 1827 și îndeplinește funcția de cântăreț la mai multe biserici din oraș: Madona Dudu, Obedeanu, Sf. Ilie ([BUZERA](#), 1999, p. 392). Ilie Stoianovici Jianu, prin activitatea sa, s-a dovedit a fi o personalitate de calibru național. Faptul că a fost ales de Macarie Ieromonahul să-i caligrafieze o serie de manuscrise arată calitatea sa de copist profesionist al timpului. Mai mult, a fost implicat activ în procesul de românire a cântărilor prin traducerile proprii, precum și prin punerea în circulație a multor cântări provenite din Țara Românească sau Moldova ([BUZERA](#), 1999, pp. 395-396).

Toma Paipan, un alt exponent de seamă al școlii de muzică de la Madona Dudu, a fost profesor de muzică la Școala de cântăreți bisericești de

⁶ În prezent manuscrisele sale se păstrează la Biblioteca Academiei Române (4), în Biblioteca Arhiepiscopiei Râmnicului (1), în Biblioteca Mitropoliei Olteniei, sala Jitianu (1), în Biblioteca Gh. Conțu (1) și la Facultatea de Teologie din Craiova (1, provenit din Biblioteca Pr. Prof. Alexie Buzera).

la Cerneți (1825) ([BÎRNEA](#), 2015, p. 83) iar din 1836 este numit profesor la Școala de cântăreți de pe lângă Biserica Sf. Nicolae Gănescu din Craiova⁷. A predat și la Seminarul Teologic din Craiova (1851-1854), printre compozițiile sale numărându-se și un imn ce se cânta la deschiderea anului școlar în 1851⁸.

În 1825 se deschide o școală de muzică la Biserica Obedeanu, demersul fiind susținut de Eforia Școlilor:

„1825, octombrie 1 – Numire de dascăl.

De la Eforia Școalelor Țării către Dumnealui biv Vel Logofătul Alexandru Ghica, Caimacam Craiovei.

Fiindcă după luminată hotărârea Mării Sale Domnului nostru, ce prin sfat de obște au dat, a să așeza pă la toate orașele aceștii țări câte un dascăl grămatic ca să învețe carte rumânească și câte un dascăl cântăreț ca să învețe meșteșugul psaltichiei sistimii cei noao pă oricare vor avea râvnă de învățatură [...] orânduim deocamdată pe Mihalache Năpârcă ce se află cântăreț la biserica Maicăi Precistii, dascăl al cântărilor la orașul Craiovei” ([ARHIVELE STATULUI](#)).

Mihalache Năpârcă, fiul cunoscutului preot Ioniță Năpârcă, va rămâne dascăl până în 1830, când școala își va înceta activitatea ([BÎRNEA](#), 2015, p. 26).

În 1836 se deschide, tot în Craiova, Școala de muzică de la Episcopie. Aceasta a fost înființată la cererea mai multor cântăreți și paraclisieri din oraș, care adresează, la 19 august 1836 o cerere Episcopului Neofit al Râmnicului ([ARHIVA ARHIEPISCOPIEI RÂMNICULUI](#)). La 1 octombrie

⁷ Această biserică se afla pe locul unde în prezent se află sediul Universității din Craiova.

⁸ „Imn la deschiderea Seminarului Sfintei Episcopii din Craiova, compus de dl. Toma Paraipan, profesor de muzică bisericească la anul 1851, mai 24, glas 8” – BMO, ms. rom., 14, Antologie/Liturghier, Autor anonim, a doua jumătatea a sec. XIX, f. 16r. – 17 v.

1836 școala își deschide porțile având ca dascăl de muzică pe Toma Paraipan ([ARHIVA ARHIEPISCOPIEI RÂMNICULUI](#))⁹.

Așa cum aminteam, astfel de școli s-au înființat peste tot în țară, și, oarecum, în aceeași perioadă.

Orașul Râmnicu Vâlcea se bucura de prezența unei școli de muzică la care a predat legendarul profesor Anton Pann (1826-1828) ([MATEI](#), 2014, p. 42). Deși perioada a fost una de mari framântări pentru el ([MATEESCU](#), 1981, pp. 65-79), a reușit să-și lase amprenta asupra locurilor prin numeroasele manuscrise alcătuite aici ([MATEI](#), 2014, pp. 134-197), prin dese vizite cu caracter muzical făcute în mănăstirile de sub arcul carpatic (Dintr-un lemn, Horezu, Tismana etc) ([MATEESCU](#), 1981, pp. 65-79), sau prin multitudinea de ucenici, dintre care cei mai de seamă au fost: Oprea Demetrescu ([BUZERA](#), 1999, pp. 375-379), Chesarie de la Hurezi ([LĂZĂRICĂ](#), 2019, pp. 339-330), Gheorghe Gherontie Zugrav ([LĂZĂRICĂ](#), 2019, pp. 337-338) și alții.

La Târgu Jiu apare, astfel, Școala de muzică a lui Costache Protopopescu, în 1826, angajarea lui ca dascăl de muzică fiind făcută chiar de către Macarie Ieromonahul, care la acea dată era Epistatul Școlilor de Muzică ([BÎRNEA](#), 2015, p. 27).

La 1793 avem menționată o școală de muzică la Biserica Sf. Treime din Cerneți, iar la 1797 se va înființa o școală de muzică la Mănăstirea Gura Motrului ([MAZILITA](#), 2015, p. 28). La 1804, Hagii Iordache Severineanu lasă un testament de înființare a unei școli de muzică la moșia sa de la Banovița.

Odată cu evenimentele tulburi din 1821, pricinuite de Revoluția lui Tudor, mare parte din aceste școli s-au închis însă Școala de Muzică din Cerneți avea să fie redeschisă, având ca dascăli pe: Grigore Pleșoianu, Toma

⁹ Protopopul locului înaintează o solicitare în acest sens Episcopului Neofit al Râmnicului.

Paraipan Bucureșteanul, Chiriță Barbu Brabețeanu și alții ([MAZILÎȚA](#), 2015, p. 29).

Pe lângă școlile din marile orașe precum Craiova, Râmnicu Vâlcea, Târgu Jiu și chiar cea din Cerneți, au existat și școli, ce-i drept mult mai mici ca amploare, însă extrem de importante în acest peisaj al învățământului instituționalizat, în multe dintre mănăstirile oltene. Menționăm: Mănăstirea Tismana (satul Crețulești) ([BÎRNEA](#), 2015, p. 40), Mănăstirea Gura Motrului ([MAZILÎȚA](#), 2015, p. 25), Mănăstirea Strehaia ([MAZILÎȚA](#), 2015, p. 27). De asemenea funcționau școli în care se studia psaltichia în cadrul multor parohii. Astfel, în Craiova întâlnim școli la: Biserica Sfinții Apostoli, Biserica Postelnicu Fir, Biserica Sf. Gheorghe Vechi, Biserica Hagi Enuș, Biserica Tuturor Sfinților Bășica, Biserica Mântuleasa și altele ([BÎRNEA](#), 2015, pp. 43-45).

Concluzii

Revoluția lui Tudor Vladimirescu de la 1821 a reprezentat împlinirea năzuințelor de emancipare națională și de renaștere spirituală și culturală. Creația muzicală a vremii a consemnat faptele de vitejie ale pandurilor lui Tudor precum și personalitatea complexă a acestuia. Astfel, au apărut compoziții literare și muzicale în care Tudor și adepții săi erau văzuți ca salvatori ai neamului sau ca proniatori ai vremurilor viitoare.

Revoluția are loc concomitent cu o altă „revoluție” - cea muzicală. Reforma hrisantică înfăptuită la 1814 la Constantinopol și receptată extrem de bine în Principatele Române a reprezentat punctul de plecare în stabilirea unor noi coordonate muzicale naționale. Nu doar creația muzicală a avut de câștigat de pe urma reformei hrisantice, ci întreaga creație literară, deoarece, prin românirea compozițiilor muzicale se înnoiește însăși limba română. Acest proces de românire aduce cu sine, cumva, instituționalizarea muzicii

bisericești. Se înființează Eforia Școlilor de Muzică având în subordine școli de muzică în mai toate orașele țării: București, Iași, Botoșani, Suceava, Râmnicu Vâlcea, Craiova, Târgu Jiu etc., precum și în multe mănăstiri și sate sau pe lângă parohii.

În Oltenia, învățământul muzical cunoaște o dezvoltare extraordinară, școlile mari de muzică (de la Madona Dudu, Târgu Jiu, Cerneți sau Râmnicu Vâlcea) formând dascăli ce vor servi mai târziu în școlile mai mici (vezi cazul Anton Pann cu Oprea Demetrescu, Teodorache Castrino cu Toma Paraipan și alții).

Așadar, Reforma Hrisantică și Revoluția lui Tudor Vladimirescu au reprezentat, deopotrivă, punctul de plecare în afirmarea românismului și în împlinirea năzuințelor de eliberare națională în întreaga creație muzicală din secolul al XIX-lea, așa cum răspicat afirmă și Anton Pann:

„Cântă măi frate române

Pe graiul și limba ta

Și lasă cele străine

Ei de a și le cânta”.

Bibliografie:

*** Arhiva Arhiepiscopiei Râmnicului, Fond „Episcopia”, dos. Nr. 51, 1836.

*** Arhivele Statului Craiova, Judecătorești Vechi, Nr. 91.

*** Biblioteca Pr. Prof. Alexie Buzera

ARICESCU, C.D., *Istoria Revoluțiunii Române de la 1821*, Editura Typographiei Române G. Chitiu și I. Theodorian, Craiova, 1874.

BARBU-BUCUR, Sebastian, *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul XVIII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone*, Editura Muzicală, București, 1989.

BÎRNEA, Pr. Lect. Dr. Ion, *Muzica bisericească din Oltenia în secolele al XIX-lea și al XX-lea*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2015.

BUZERA, Alexie Al., *Coordonate ale culturii muzicale din Oltenia. Muzica de tradiție bizantină*, Editura Reduta, Craiova, 2003.

IDEM, *Cultura muzicală românească de tradiție bizantină din secolul al XIX-lea*, Fundația Scrisul Românesc, Craiova, 1999.

IDEM, *Școala de psaltichie de la Biserica Maica Domnului-Dudu din Craiova la începutul secolului al XIX-lea și „Sistema Nouă”*, în *Revista Mitropolia Olteniei*, An XXIII, Nr. 7-8, 1971.

IDEM, *Tudor Vladimirescu și Episcopul Ilarion al Argeșului în creația muzicală românească*, 1981.

IDEM, *Tudor Vladimirescu și Episcopul Ilarion al Argeșului în creația muzicală românească*, în *Revista Mitropolia Olteniei*, Anul XXXIII, Nr. 4-6, Aprilie-Iunie, 1981.

IDEM, *Un nou manuscris psaltic din secolul al XIX-lea întocmit de Ilie Stoianovici*, în *Revista Mitropolia Olteniei*, An XXXIII, Nr. 1-3, Ianuarie-Martie, 1981.

CIOBANU, Gheorghe, *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, vol. 1, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1974.

COZMA, Viorel, *Melodii inedite pe texte din culegerea „Poezii populare ale românilor”, de Vasile Alecsandri (1866)*, în *Studii de Muzicologie*, vol 11, Editura Muzicală, București, 1976.

DUMITRESCU, Gheorghe, *Oratoriul Tudor Vladimirescu*, Editura Muzicală, București, 1961.

FLORESCU, Aurelia, *Carte românească veche 1557-1830*, Editura Aius, Craiova, 2000.

LĂZĂRICĂ, Arhid. Prof. Dr. Nicușor, *Compozitori de muzică bizantină mai puțin cunoscuți din secolul al XIX-lea*, în vol. *Slujire preoțească și apostolate social*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2019.

MATEESCU, Constantin, *Drumurile lui Anton Pann*, Editura Sport-Turism, București, 1981.

MATEI, Pr. Dr. Zaharia, *Profesorul, protopsaltul și compozitorul Anton Pann (1797-1954)*, Editura Basilica, București, 2014.

MAZILIȚA, Pr. Adrian Cristian, *Cultura muzicală religioasă din Mehedinți în secolele XIX-XX*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2015.

MOLDOVEANU, Nicu, *Repertoriu coral*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1983.

PANN, Anton, *Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești*, București, 1845.

ROSETTI, C.A., *Scieri din junețe și exiluri*, Tom 1, București, 1885.

SÎRBU, Asist. Univ. Dr. Adrian, *Scurtă retrospectivă istorică asupra Reformei muzicale de la 1814 în Chinonicarul vechilor dascăli*, Partea 1, Iași, 2018.

URECHIA, V.A., *Istoria școalelor*, Tomul 1, București, 1892.

VORNICESCU, Mitropolit Nestor, *Despre activitatea Episcopului Ilarion al Argeşului, sfetnicul lui Tudor Vladimirescu, din anii 1820 și 1821. Câteva date noi*, în Revista *Mitropolia Olteniei*, Anul XXXIII, Nr. 1-3, Ianuarie-Martie, 19

**THE INFLUENCE OF TUDOR VLADIMIRESCU'S REVOLUTION
ON MUSICAL CREATION
AND MUSICAL EDUCATION IN OLTENIA IN THE 19TH CENTURY**

Arhid. PhD Nicușor LĂZĂRICĂ

Abstract

“Revolution was in the air and nothing could stop it from breaking out” Words of C.D. Aricescu expresses, in a plenary way, the social and political situation of the 19th century. The causes of the outbreak of the revolution must be sought in the sufferings of the Romanian people endured in the previous century, sufferings carried to such an extent that, under the Phanariot reigns, “the Romanians had even lost their national consciousness”. In this context, Tudor Vladimirescu appears as a national hero, a legend who becomes not only a savior of the people, but also a mystical character, incorporated in the popular musical creations of the time.

Key-words: *The Revolution; Tudor Vladimirescu; Oltenia; music.*

ANUL OMAGIAL AL PASTORAȚIEI PERSOANELOR VÂRSTNICE¹

Pr. Drd. Marius-Petrișor

MURGIUC²

Abstract

Pastorația persoanelor vârstnice a preocupat dintotdeauna viața bisericească. Un exemplu concret în acest sens este și proclamarea anului 2023, la nivelul Patriarhiei Române, drept *Anul omagial al pastorației persoanelor vârstnice*. Tema propusă de Sfântul Sinod este deosebit de generoasă și permite numeroase reflecții cu privire la pastorația vârstnicilor. În contextul acesta se înscrie și referatul de astăzi care abordează această problematică pe patru coordonate, și anume: (1) formele pastorației persoanelor vârstnice în Sfânta Scriptură; (2) reperele pastorației bătrânilor în viața Bisericii de-a lungul timpului; (3) viața concretă a parohiei și persoanele vârstnice; (4) realitățile și provocările actuale privind pastorația persoanelor vârstnice.

Cuvinte-cheie: *pastorație; persoanele vârstnice; Sfânta Scriptură.*

Pastorația persoanelor vârstnice a preocupat dintotdeauna viața bisericească. Un exemplu concret în acest sens este și proclamarea anului 2023, la nivelul Patriarhiei Române, drept *Anul omagial al pastorației persoanelor vârstnice*. Tema propusă de Sfântul Sinod este deosebit de generoasă și permite numeroase reflecții cu privire la pastorația vârstnicilor. În contextul acesta se înscrie și referatul de astăzi care abordează această problematică pe patru coordonate, și anume: (1) formele pastorației persoanelor vârstnice în Sfânta Scriptură; (2) reperele pastorației bătrânilor în viața Bisericii de-a lungul timpului; (3) viața concretă a parohiei și

¹ Referat susținut în cadrul Conferinței Pastorale de Primăvară în Protoieria Târgu Cărbunești, în data de 30.05.2023.

² Pr. Drd. Marius-Petrișor Murgiu, Student-doctorand în cadrul SDTO „Sf. Nicodim” din Craiova, sub coordonarea științifică a +ÎPS Prof. Univ. Dr. Irineu Popa, care și-a dat acordul pentru publicare.

persoanele vârstnice; (4) realitățile și provocările actuale privind pastorația persoanelor vârstnice. Întâi de toate însă trebuie să precizăm limpede că această categorie a vârstnicilor nu este o categorie abstractă, fără chip și nume, ci vârstnicii sunt bunicii, părinții, vecinii, cunoscuții noștri, pe de o parte, iar, pe de altă parte, sunt enoriașii noștri, sunt oamenii pentru care vom da seamă înaintea lui Dumnezeu ([POPA](#), 2023, pp. 3-4). De aceea raportarea la aceste persoane trebuie să fie una personală și în duhul învățaturii noastre de credință.

1. Forme ale pastorației și/sau cinstirii persoanelor vârstnice în Sfânta Scriptură

Sfânta Scriptură, în ansamblul ei, oferă o perspectivă profundă asupra cinstirii persoanelor vârstnice ([ZARĂ](#)). Ea prezintă numeroase moduri ale cinstirii persoanelor vârstnice, cât și modele de bătrâni dreți și sfinți care să fie adoptate în viața fiecăruia dintre noi. Astfel, pornind de la cuvântul Scripturii, observăm și învățăm raportarea sănătoasă la cei în vârstă: „înaintea celui cărunt să te scoli, să cinstești fața bătrânului și să te temi de Domnul Dumnezeu tău” (Levitic 19, 32). Mai înainte ca Dumnezeu să ceară aceasta, El Însuși binecuvântează și ocrotește persoanele în vârstă, precum a fost cazul lui Avraam și Sara, care la adânci bătrâneți au dobândit pe Isaac, rodul făgăduinței (Facere 18, 11-13).

De asemenea, Dumnezeu Se exprimă, prin a cincea poruncă din Decalog, în vederea cinstirii părinților: „Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta” (Ieșire 20, 12), poruncă prin care condiționează o binecuvântare cu totul specială din partea lui Dumnezeu: „...ca să-ți fie bine și să trăiești ani mulți pe pământ”. Din această făgăduință pe care Dumnezeu o leagă de porunca a cincea din Decalog, reiese cât de mult prețuiește ierarhia familiei și pe persoanele înaintate în ani. Nesocotirea acestei porunci este aspru

sanționată de Legea mozaică (Levitic 20, 9; Pilde 20, 20) ([SEMEN](#), 2017, pp. 402-407).

În societatea iudaică, precum altfel în orice comunitate umană, bătrânii erau deosebit de prețuiți. Copiii și tinerii erau crescuți în duhul evlaviei față de persoanele în vârstă, iar aceștia din urmă luau parte activă la funcționarea comunității. Nu putem să gândim societatea iudaică fără bătrâni. În acest sens, găsim în Sfânta Scriptură informații despre „Datina bătrânilor”, care avea un rol foarte important în Israel. Întrucât aceștia ajunseseră la vârsta înțelepciunii, erau sfătuitoarii comunității și se pronunțau în toate aspectele și situațiile concrete ale vieții.

Biblia vorbește pe larg despre relația dintre bătrânețe și înțelepciune și lămurește în chip minunat relația dintre ele: *„Cât de frumoasă este la bătrâni înțelepciunea și la cei mari, înțelegerea și sfatul! Cununa bătrâneților este cunoașterea multor lucruri, și mărirea lor, frica Domnului”* (Ecclesiastul 25, 7-8). În cartea lui Iov citim: *„Oare nu la bătrâni sălășluiește înțelepciunea, și priceperea nu merge mână în mână cu vârsta înaintată?”* (Iov 12, 12), iar în Pildele lui Solomon bătrânețea este elogiată ca *„o cunună strălucită”* (Pilde 16, 31).

În Noul Testament, Mântuitorul Hristos, Fiul lui Dumnezeu înomenit, întărește prin cuvânt și faptă atitudinea de cinstire față de cei vârstnici. De pildă, în dialogul cu tânărul bogat, Hristos reiterează porunca cinstirii părinților (Matei 19, 19), iar cu altă ocazie El exprimă foarte clar datoria cinstirii părinților (Marcu 9-13). Răstignit pe Cruce, Domnul ne oferă pilda desăvârșită asupra modului în care trebuie să ne îngrijim de părinți și de cei bătrâni. Înainte de a-Și da duhul, Iisus Hristos o încredințează pe Preasfânta Născătoare de Dumnezeu Sfântului Apostol Ioan, care din acel ceas a luat-o pe Maica Domnului la sine și s-a îngrijit de ea (Ioan 19, 26-27). O grijă deosebită față de persoanele vârstnice vedem și în Epistola către Tit,

unde Sfântul Apostol Pavel oferă sfaturi bătrânilor și bătrânelor din Biserică: „Bătrânii să fie treji, cinstiți, întregi la minte, sănătoși în credință, în dragoste, în răbdare; Bătrânele, de asemenea, să aibă în înfățișare sfințită cuviință, să fie neclevetitoare, nerobite de vin mult, să învețe de bine, ca să înțeleptească pe cele tinere...” (Tit 2, 2-4).

Din Sfânta Scriptură vedem, așadar, că bătrânețea este darul Atotmilostivului Dumnezeu, Care cinstește și prețuiește foarte mult persoanele vârstnice. Dar tot din Biblie aflăm și despre cazuri de bătrâni care, deși încărcăți de ani, sunt lipsiți de rod și, mai mult decât atât, se dovedesc foarte pătimiși. Cazul Suzanei este grăitor în acest sens. De aceea, observăm în Sfânta Scriptură că bătrânețea este prețuită nu doar pentru numărul de ani petrecuți în această viață trecătoare, ci mai ales pentru cununa virtuților care trebuie să îl caracterizeze pe cel bătrân ([MEȘTEROAI](#)E). La mănunchiul de ani trebuie să se adauge și mănunchiul virtuților, care îl împlinesc într-adevăr pe om. Astfel de bătrâni ne sunt puși înaintea ca modele de viețuire sfântă, precum preotul Zaharia și soția sa Elisabeta, prorocița Ana și Dreptul Simeon etc. Acești bătrâni drepecți ne arată, în esență, idealul bătrâneții frumoase ([PF DANIEL](#)).

2. Repere privind pastorația persoanelor vârstnice în viața Bisericii

Respectul datorat bătrânilor nu este mărturisit doar în Sfânta Scriptură, ci și în literatura patristică și în experiența bisericească, de la începuturi și până astăzi. Sfântul Ioan Gură de Aur zicea: „Slăbiciunea trupului nu vatămă cu nimic tăria credinței. Podoabă a Bisericii e căruntețea gârbovă unită cu credința întraripată. De ea se bucură în mod deosebit Biserica” ([SF. IOAN GURĂ DE AUR](#), 2002, p. 559). Tot acesta învăța că nu trebuie să ne intereseze: „nici lucrurile care se pierd, nici slava care apune,

nici trupul care îmbătrânește, nici frumusețea care se ofilește, nici desfătarea care trece” ([SF. IOAN GURĂ DE AUR](#), 2006, p. 375), ci valoarea sufletului veșnic. Sintetizând mărturiile patristice despre această temă, vedem că bătrânii nu pot fi priviți niciodată în afara întregului corp al Bisericii. În Biserica Mântuitorului Hristos toți cei botezați și hrăniți cu Sfintele Taine sunt, indiferent de vârstă, mădularele trupului tainic al Domnului. În această calitate de mădulare vii, suntem, evident, uniți între noi și uniți cu Capul Bisericii. Așadar, în realitatea tainică a Bisericii nu există excluziune, ci comuniune deplină. În acest sens, bătrânii sunt foarte prețuiți în Biserică. Chiar denumirea de *prezbiter* se traduce prin *bătrân*, aici se are în vedere nu atât vârsta biologică, cât mai ales vârsta duhovnicească.

Viața practică a Bisericii a arătat de-a lungul istoriei forme concrete ale pastorației persoanelor vârstnice. Astfel, s-au întemeiat spitale pentru cei bătrâni și bolnavi, aziluri și numeroase centre de ocrotire a celor bătrâni ([MUREȘAN](#), 2020, pp. 157-174). În prezent, la nivelul Patriarhiei Române, funcționează 21 de centre de zi, 54 de așezăminte rezidențiale și 52 de servicii de îngrijire la domiciliu ([PF DANIEL](#), 2023). Resorturile care stau în spatele acestor acțiuni sunt, în primul rând, iubirea creștină ([LARCHET](#), 2010, p. 50.) care ne ghidează viața după modelul Mântuitorului Iisus Hristos, iar, în al doilea rând, prețuirea pentru cei vârstnici: „*Această prețuire a suferinței celor bătrâni este justificată prin faptul că Însuși Fiul lui Dumnezeu, venit printre oameni, a îndurat pătimire și moarte pe cruce pentru mântuirea noastră*” ([LARCHET](#), 2006, p. 274). Biserica nu vede nicidecum în bătrâni o povară, ci un izvor de binecuvântare pentru familie și societate. Bătrânul întrupează, în primul rând, o experiență de viață pe care este capabil să o transmită mai departe tinerelor generații.

3. Parohia, familia și persoanele vârstnice

Prezența persoanelor vârstnice într-o familie și în parohie este o mare binecuvântare. Proverbul românesc „*Cine nu are bătrâni să-și cumpere*” exprimă cel mai bine ce înseamnă prezența unui bătrân în mijlocul nostru. Lucrarea noastră pastorală trebuie să se direcționeze pe două planuri în lucrul cu bătrânii.

În primul rând, în calitatea noastră de păstori de suflete, trebuie să ne axăm pe partea duhovnicească ([METALLINOS](#), 2004, pp. 23-28) a pastorației bătrânilor. Cu toate că bătrânețea este atât de cinstită și prețuită de Biserică, totuși, ea nu este deloc ușoară, ci dimpotrivă. Bătrânețea reprezintă toamna vieții, perioada roadelor, dar este și perioada de graniță dintre toamna și iarna vieții pământești, ultima perioadă din existența pământească. De aceea, bătrânețea este timpul marilor socoteli existențiale. În acest sens, atenția noastră trebuie să fie cu atât mai mult îndreptată spre starea duhovnicească a bătrânilor. Concret, pastorația vârstnicilor se face mai ales în scaunul de Spovedanie, unde, prin pocăința sinceră, se repară trecutul, se salvează prezentul și se luminează viitorul. Deci, o atenție deosebită trebuie acordată acestei lucrări mântuitoare a pocăinței. Apoi, trebuie să-i purtăm pe bătrânii parohiei noastre permanent în rugăciunea noastră, comunitară și particulară, ca Dumnezeu să-i lumineze și să-i întărească în bătrânețile lor. O importanță deosebită are și cuvântul nostru de încurajare. Este nevoie să-i îmbărbătăm și să le reamintim întotdeauna că ultima realitate nu este lumea aceasta, că viața nu se epuizează în mormânt și să le vorbim despre învățătura eshatologică ortodoxă.

În al doilea rând, pastorația noastră trebuie să se îndrepte și spre realitățile imediate ale vârstnicilor. Mântuitorul Iisus Hristos le vorbea mulțimilor despre Împărăția cerurilor, dar de atât ori îi și hrănea. Astfel, la nivel parohial este nevoie de implicarea noastră și de implementarea unor

activități social-filantropice, îndreptate spre bătrânii vulnerabili, bolnavi și părăsiți sau care trec prin situații dificile la un moment dat ([METALLINOS](#), 2004, pp. 118-122). Este nevoie să îi identificăm pe acei bătrâni din parohia noastră care, într-adevăr, au nevoie de sprijinul comunității. Nu este suficient să îi vizităm doar de Crăciun și de Paști, ci trebuie să sporim acțiunile filantropice. Pe lângă aceste mici daruri care pentru ei sunt esențiale, este nevoie de prezența noastră, de încurajarea noastră și să nu uităm că atunci când un preot vizitează un astfel de bătrân, este și harul lui Dumnezeu lucrător acolo, har care întotdeauna luminează și schimbă vieți. De asemenea, la nivelul parohiei trebuie să existe o bună colaborare între preot și specialiști (medici, psihologi, asistenți sociali, autorități etc.), în scopul ajutorării persoanelor vârstnice. Nu în ultimul rând, trebuie să-i formăm pe tineri în direcția responsabilizării, cinstirii și respectării persoanelor în vârstă. Ei trebuie invitați la acțiunile filantropice ale parohiei pentru a lua contact nemijlocit cu bătrânii parohiei. Iar experiența celor bătrâni devine tezaur de viață și de emoții bune ([MIHALACHE](#), 2017, pp. 229-231) pentru tineri.

4. Realități și provocări actuale privind pastorația persoanelor vârstnice

Provocările actuale privind pastorația persoanelor vârstnice devin și provocările noastre. Într-o societate marcată de indiferență și însingurare, o primă provocare la adresa bătrânilor este tocmai marginalizarea și excluderea acestora: „*Lipsa de comuniune spirituală și de solidaritate concretă în familie și în societate este astăzi semnul unei vieți umane în declin spiritual și în deficit de omenie*” ([PF DANIEL](#), 2018, p. 34). Astăzi, mai mult ca în trecut, omul este privit prin prisma productivității lui, cât

randament dă, ce eficiență are etc. O astfel de mentalitate nu face decât să conducă la exclusiunea socială a vârstnicilor, la marginalizarea și desconsiderarea lor. Însă bătrânul nu poate fi analizat în termenii unei astfel de gândiri reduționiste, ci el trebuie privit în cheia experienței pe care a acumulat-o și pe care o poate împărtăși altora.

Pe lângă marginalizarea persoanelor vârstnice, o provocare și mai dureroasă o constituie singurătatea ([METALLINOS](#), 2004, p. 121). Vârsta a treia este amenințată de singurătate și izolare. Cauzele care contribuie la această realitate, din ce în ce mai prezentă, sunt multe. Dar cea mai importantă este determinată de exodul tinerilor din diferite motive, fie că se duc la lucru în marile orașe sau în străinătate, fie că pleacă la studii departe etc. Adesea, bătrânii se văd singuri și neputincioși, fără ajutor și deznădăjduiți de propria bătrânețe. Această realitate se vede foarte clar în unele dintre satele noastre: singurătatea, pe lângă faptul că produce mari traume emoționale și afective persoanelor vârstnice ([TEȘU](#)), îi lipsește pe bătrâni și de sprijinul concret pentru supraviețuire. Câți bătrâni nu s-au stins din viață pentru că nu a avut cine să-i ducă la spital, să le asigure necesarul de alimente, igiena corespunzătoare etc.

O provocare la adresa demnității persoanelor vârstnice este și violența. Violența psihică și chiar fizică asupra bătrânilor este o realitate, un flagel al societății noastre. Sunt convins că toți cunoaștem astfel de cazuri: bătrâni batjocoriți, umiliți, jigniți, loviți de cei care ar trebui să-i îngrijească și să-i prețuiască. În astfel de cazuri, de mult ori, persoanele vârstnice apelează la diferite metode pentru a face față suferinței: alcool, tutun sau chiar sinucidere.

Deși eutanasia nu este prezentă în societatea românească, ea stă parcă să vină și la noi. În societatea vestică ea este o realitate și o aparentă soluție la care apelează numeroși oameni, mai ales bătrâni. Moartea asistată

promite o moarte demnă, fără durere și rapidă. Într-un context de suferință și depresie adâncă, s-ar părea că eutanasia este o soluție-minune pentru a curma durerea. Dar chiar așa să fie? Noi știm că suferința este atât trupească, dar și sufletească. Dacă suferința trupească se curmă prin moarte, nu tot așa stau lucrurile și cu suferința sufletească. Eutanasia este de fapt sinucidere pentru cel care o alege și crimă pentru cel care o săvârșește, deși voalată și cosmetizată, pentru a nu se arăta adevărata față a actului (ICA, 2002, p. 249). Provocarea oferită de această practică necesită articularea unui răspuns teologic și unei acțiuni în matricea creștină. Plecând de la antropologia ortodoxă și de la înțelegerea existenței în cheie creștină, eutanasia reprezintă o negare a înseși demnității umane și o desconsiderare totală a învățăturii creștine (MANZARIDIS, 2006, pp. 514-520).

Din cele enunțate, observăm că provocările asupra persoanelor vârstnice nu sunt ușor de gestionat. Adesea, preotul poate să intervină mai ușor, cum ar fi în cazul bătrânilor marginalizați și singuri sau care au nevoie de alimente și de un ajutor emoțional. Însă sunt și cazuri greu de gestionat, cum sunt cele legate de violență, în care preotul trebuie să colaboreze cu specialiști și cu instituțiile care au atribuții în acest domeniu.

Evident, preotul nu este un asistent social. El este, în primul rând, slujitorul Marelui Dumnezeu, iar datoria sa primordială este să săvârșească sfintele slujbe, deci să rămână în jurul Potirului, în jurul lui Hristos, de unde îi vine tot ajutorul, să învețe poporul Evanghelia Domnului nostru Iisus Hristos și să-i conducă pe credincioși spre Dumnezeu (VLACHOS, 2001, pp. 286-296). Însă nu putem să rămânem indiferenți la suferința poporului lui Dumnezeu. Izolarea noastră în biserici nu este soluția. Trebuie să ieșim spre lume în duhul Evangheliei lui Iisus Hristos, să ducem pacea și lumina lui Hristos tuturor oamenilor, mai ales celor singuri și deznădăjduiți, celor bolnavi și suferinzi. În virtutea vocației noastre preotești suntem chemați să

mergem spre bătrâni, să-i cercetăm, să-i încurajăm, să-i ajutăm în neputințele lor ([BRANIȘTE](#), 2014, pp. 148-162). Aceasta a făcut Domnul Hristos, aceasta trebuie să facem și noi. Este, de fapt, răspunsul concret la porunca: *„Să iubești pe Domnul Dumnezeu tău din toată inima ta, din tot sufletul tău, din tot cugetul tău și din toată puterea ta. Aceasta este cea dintâi poruncă. Iar a doua e aceasta: Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși”* (Marcu 12, 30-31).

Bibliografie:

BIBLIA sau SFÂNȚA SCRIPTURĂ, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2008.

*** ÎPS Dr. POPA, Irineu, *Calendar creștin-ortodox*, 2023.

*** PF DANIEL, *Cuvânt rostit în Catedrala Patriarhală cu prilejul proclamării anului 2023 drept Anul omagial al pastorației persoanelor vârstnice și Anul comemorativ al inmografilor și cântăreților bisericești, duminică, 1 ianuarie 2023*.

BRANIȘTE, Pr. prof. dr. Ene, *Vocație și responsabilitate în slujirea preoțească*, Editura Basilica, București, 2014.

DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Cuvinte ale credinței, lumini pentru viață*, Editura Basilica, București, 2018.

ICĂ jr, Diac. prof. Ioan, *Gândirea socială a Bisericii*, Editura Deisis, Sibiu, 2002.

ÎPS Hierotheos VLACHOS, *Psihoterapia ortodoxă*, Editura Sophia, București, 2001.

LARCHET, Jean-Claude, *Despre iubirea creștină*, traducere de Marinela Bojin, Editura Sophia, București, 2010.

IDEM, *Creștinul în fața bolii, suferinței și morții*, traducere de Marinela Bojin, Editura Sophia, București, 2006.

MANZARIDIS, Prof. dr. Georgios, *Morala creștină*, traducere de Cornel Constantin Coman, Editura Bizantină, București, 2006.

MEȘTEROAIIE, Pr. Ic. Dr. Grigore-Alexandru, *Bătrânețea, timpul culegerii roadelor o viață îngrijite*, în *Ziarul Lumina* (ediția on-line).

METALLINOS, Pr. prof. dr. Gheorghios, *Parohia - Hristos în mijlocul nostru*, traducere de Ioan I. Ică, Editura Deisis, Sibiu, 2004.

MIHALACHE, Diac. dr. Adrian Sorin, *Ești ceea ce trăiești - câteva*

date recente din neuroștiințe și experiențele duhovnicești ale Filocaliei, în col. *Media Christiana*, seria Lumina, Editura Trinitas, București, 2017.

MUREȘAN, Pr. prof. dr. Petre, *Sfântul Vasile cel Mare - dascăl al filantropiei*, în Revista *Glasul Bisericii*, anul LXXIX, nr. 7-9, iulie-septembrie, 2020.

SEMEN, Pr. prof. dr. Petre, *Păcatul - despărțire de Dumnezeu și unire cu demonii*, Editura Sf. Mina, Iași, 2017.

SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Problemele vieții*, traducere de Cristian Spătăreanu și Daniela Filioreanu, Editura Egumenița, Galați, 2006.

IDEM, *Predici la sărbători împărătești și cuvântări de laudă la sfinți*, traducere de Dumitru Fecioru, Editura I.B.M.B.O.R., București, 2002.

TEȘU, Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan. C., *Cheia unei bătrâneți împlinite*, în *Ziarul Lumina* (ediția on-line), <https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/an-omagial/cheia-unei-batraneti-implinite-178533.html>.

ZARĂ, Pr. Dr. Ștefan, *Sprijină pe tatăl tău la bătrânețe și nu-l mâhni în viața lui (III)*, în *Ziarul Lumina* (ediția on-line).

<https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/an-omagial/cheia-unei-batraneti-implinite-178533.html>.

<https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/an-omagial/spriiina-pe-tatal-tau-la-batranete-si-nu-l-mahni-in-viata-lui-180647.html>;

<https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/mesaje-si-cuvantari/preuirea-si-ajutorarea-varstnicilor-sunt-expresii-ale-maturitatii-spirituale-si-sociale-in-viata-comunitatii-177300.html>;

<https://ziarullumina.ro/educatie-si-cultura/interviu/batranetea-timpul-culegerii-roadelor-o-viata-ingrijite-178687>.

SOLEMN YEAR OF PASTORAL CARE OF THE ELDERLY

Fr. PhD(c) Marius-Petrișor
MURGIUC

Abstract

Pastoral care of the elderly has always been a concern of the Church life. A concrete example in this sense is the proclamation of the year 2023, at the level of the Romanian Orthodox Church, as “*The Solemn Year of pastoral care of the elderly*”. The theme proposed by the Holy Synod is particularly generous and allows numerous reflections on the pastoral care of the elderly. In this context, today’s report is also included, which addresses this issue on four coordinates: (1) the forms of pastoral care for the elderly in the Holy Scriptures; (2) the milestones of the pastorate care of the elders in the life of the Church over time; (3) the real life of the parish and the elderly; (4) the current realities and challenges regarding the pastoral care of the elderly.

Key-words: *pastoral care; elderly; Holy Scriptures.*

TEOLOGIE LITURGICĂ

CINCIZECIMEA, ÎNTEMEIEREA BISERICII CREȘTINE

*„După Înălțare, Iisus a trimis pe Mângâietorul, Cel făgăduit,
L-a revărsat pe Acesta, cum vedeți și auziți voi.” (Fapte 2, 33)*

**Pr. Daniel
MOHANU¹**

Abstract

Înainte de Înălțarea Sa la cer, Domnul Iisus Hristos făgăduise ucenicilor Săi că le va trimite pe Duhul Sfânt, Duhul Adevărului, Care să-i învețe, să-i mângâie și să-i conducă la tot adevărul. Această promisiune s-a împlinit în ziua a zecea după Înălțarea lui Hristos la cer, sau a cincizecea după Învierea Sa din morți.

Cuvinte-cheie: *Înălțarea; Cincizecimea; Duhul Sfânt.*

Înainte de Înălțarea Sa la cer, Domnul Iisus Hristos făgăduise ucenicilor Săi că le va trimite pe Duhul Sfânt, Duhul Adevărului, Care să-i învețe, să-i mângâie și să-i conducă la tot adevărul. În momentul despărțirii, Mântuitorul îi sfătuiește pe ucenici „să nu se depărteze de Ierusalim, ci să aștepte făgăduința Tatălui” (Fapte 1, 4). Iar El, Iisus, va fi cu ei până la sfârșitul veacurilor, întărind lucrarea lor prin semene și minuni (MAN, 1990, p. 93). Această promisiune s-a împlinit în ziua a zecea după Înălțarea lui Hristos la cer, sau a cincizecea după Învierea Sa din morți. La Înălțarea Mântuitorului la ceruri, credincioșii Lui formau două grupuri: unul în Ierusalim, în număr de 120 (Fapte 1, 15) și altul în Galileea, peste 500 (I Corinteni 15, 6), cu toții așteptând „să fie botezați cu Duhul Sfânt” (Fapte 1, 5). Între timp la Ierusalim, Apostolii împreună cu Sfânta Fecioară Maria adunați în încăperea de sus, unde se întâlneau de obicei, au ales prin sorți pe Matia (Fapte 1, 26), care va ocupa locul trădătorului Iuda Iscarioteanul, cel

¹ Pr. Daniel Mohanu, preot la Spitalul Clinic de Boli Infecțioase Craiova.

care, în negura deznădejzii și-a ales calea prăpastiei, punându-și capăt zilelor prin spânzurare (Matei 27, 5). Matia era unul dintre credincioșii care urmăriseră tot timpul cuvântul și activitatea Mântuitorului. Tragerea la sorti era practică și în perioada Vechiului Testament, pentru a se afla voia lui Dumnezeu într-o chestiune importantă (Leviticul 16, 8; Numeri 26, 52; Proverbe 16, 33). Procedura urmată de obștea primilor creștini din Ierusalim la alegerea noului Apostol este specific sinodală. Biserica Ortodoxă Răsăriteană ține la ea cu fidelitate și o practică până în ziua de azi la alegerea episcopilor care sunt urmașii Sfinților Apostoli ([MARCĂ](#), 1957, p. 433).

Așa cum le făgăduise Hristos, la 10 zile după Înălțarea Sa la Ceruri, are loc întemeierea Bisericii creștine, care are la origine Pogorârea Duhului Sfânt. Apostolii se aflau cu toții împreună în același loc și asupra lor s-a pogorât puterea Duhului Sfânt în formă de „*limbi ca de foc, care au șezut pe fiecare dintre ei*” (Fapte 2, 3) și le-a dăruit puteri și haruri supranaturale pentru îndeplinirea misiunii lor dumnezeiești în lume ([RĂMUREANU](#) 1992, p. 24). „*Și s-au umplut toți de Duhul Sfânt și au început să vorbească în alte limbi, precum le dădea lor Duhul a grăi*” (Fapte 2, 4). Evenimentul a fost covârșitor și a marcat sfințirea Apostolilor și totodată un fapt de o importanță deosebită: vorbirea în alte limbi. Acest lucru explică cum a fost posibilă creștinarea unor popoare aflate la mare distanță de Ierusalim, cum niște simpli pescari din Galileea au putut să explice Evanghelia lui Hristos într-o lume bântuită de idoli care nu au nimic în comun cu învățătura Mântuitorului. Dacă la turnul Babel, Dumnezeu a amestecat limbile oamenilor, acum El a dorit ca ei să-L cunoască pe Dumnezeu Cel adevărat, și le-a dat Apostolilor darul vorbirii în limbi și a făcut cuvântul lor pe înțelesul tuturor.

În urma acestui fapt minunat, Apostolul Petru, plin de curaj și îndrăzneală, a ținut în fața mulțimii adunate o cuvântare înflăcărată, în care

le-a vorbit despre Mântuitorul Hristos Care, omorât fiind prin răstignire pe cruce, a înviat și S-a suit la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui. Când toți cei de față au auzit și simțit mesajul Evangheliei (fiecare în limba lui), în această primă zi a Cincizecimii, s-au convertit la creștinism primind botezul, ca la 3000 de suflete (Fapte 2, 41), iudei și prozeliți, din Palestina și din tot Imperiul Roman, constituindu-se astfel Biserica creștină, pe temelia Sfinților Apostoli și condusă de Mântuitorul Hristos, Capul nevăzut.

Prima comunitate creștină era acum formată. Se trăia o viață nouă, „stăruind în învățătura Apostolilor, în comuniune, în frângerea pâinii și în rugăciuni” (Fapte 2, 42). Cele trei mii de primi creștini, iudei și prozeliți, dovedesc succesul prodigious al predicii apostolice și caracterul supranatural al evenimentului care stă la începutul Bisericii.

Acești primi creștini mergeau la templu pentru rugăciune și constituiau o comunitate proprie, având un cult special, *frângerea pâinii* și un nou mod de viață. Numărul lor creștea zilnic. Apostolii încredințau cu mărturia lor Învierea lui Hristos, pe care se întemeia predica lor, iar acest fapt îi tulbura și îi mânia pe iudeii care-L condamnaseră la moarte. Cuvântul cald și puternic al Apostolilor era atât de crezut, încât numărul credincioșilor a crescut în curând, ca la cinci mii de bărbați (Fapte 4, 4). Credincioșii din Ierusalim au realizat benevol și parțial comunitatea bunurilor: cei care aveau case sau țărini le vindeau și ce primeau aduceau „la picioarele Apostolilor”, pentru ajutorarea tuturor, dându-se fiecăruia după trebuință ([MOȘIN](#), 2006, p. 6).

Biserica creștină și-a obținut caracterul etern nu prin mijlocirea minții omenești, ci prin descoperirea lui Dumnezeu. Un rol foarte important îl are darul credinței. Acest dar aparține Duhului Sfânt, Care știe toate, chiar și adâncurile lui Dumnezeu (1 Corinteni 2, 10). Duhul Sfânt deoștiință cu Tatăl și cu Fiul, va conduce Biserica până la sfârșitul veacurilor, pentru că El este

Acela Care a semănat viața încă de la creație (Facerea 1, 2). Sfântul Duh, prin mijloacele Sale sfințitoare, aduce fericirea și viața de veci celor credincioși, cu fapta și cu cuvântul. Sfântul Duh este tezaurul nesecat, „Vistierul bunătăților”, prin care Biserica împarte darurile credincioșilor ei prin mijloacele de sfințire, văzute și experimentate, adică Sfintele Taine, ierurgiile și toate slujbele bisericesti (DAVID, 1996, p. 161). Duhul Sfânt este a treia Persoană a Sfintei Treimi, făcând legătura de iubire a Tatălui pentru Fiul și a Fiului pentru Tată, deci e legătura dumnezeiască a unității Treimii. Duhul Sfânt este Dumnezeu deoființă cu Tatăl și cu Fiul, purcezend din Tatăl (Ioan 15, 26) și având toate însușirile dumnezeiești. *„Și întru Duhul Sfânt, Domnul de viață făcătorul, Care din Tatăl purcede, Cel ce împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și slăvit, Care a grăit prin prooroci”* (Simbolul de Credință). Poate că încercarea conducătorilor religioși ai iudeilor de a înlătura credința în Hristos cel înviat din morți ar fi avut succes, dacă Apostolii, aleși de Însuși Mântuitorul Hristos, n-ar fi primit făgăduința prin *Pogorârea Duhului Sfânt*. Duhul Sfânt a lucrat și înainte de Cincizecime, dar totuși acum S-a arătat în ipostas propriu, ca să ducă la desăvârșire istoria mântuirii. De fapt, din acest moment începe propriu-zis iconomia Duhului Sfânt, ca Unul Care adună poporul lui Dumnezeu în Trupul lui Hristos.

Între Fiul și Sfântul Duh s-a făcut nu numai un schimb în virtutea căruia Fiul a luat pârga firii noastre pe care a înălțat-o la cer și ne-a trimis pe Duhul Său, ci Hristos proslăvit, vrând să arate că L-a împăcat pe Tatăl cu noi și L-a făcut milostiv, ne-a trimis în dar Duhul Său. Venirea Duhului este semnul împăcării dintre Dumnezeu și om în Iisus Hristos, după cum oprirea Duhului Sfânt a fost într-adevăr semnul mâniei lui Dumnezeu (BRIA, 1994, p. 93). Mântuitorul Hristos a venit în lume pentru a aduce pace, bucurie și libertate tuturor oamenilor, toate fiind pecetluite la Cincizecime, ziua în care a fost întemeiată Biserica creștină „una, sfântă, sobornicească și

apostolească”. În această zi s-a desăvârșit unirea Cerului cu Pământul. Este Biserica apostolească, pentru că stă așezată pe temelia Apostolilor și pe ei i-a trimis Hristos în lume să propovăduiască Evanghelia la neamuri, numindu-i „sarea pământului și lumina lumii” (Matei 5, 13-14). Astfel de oameni, când au cunoscut harul care le fusese dat, au fost priviți ca stâlpi ai Bisericii (Galateni 2, 9) al cărei Cap este Iisus Hristos. Stâlpi fiind, ei au întărit prin misiunea lor Biserica fondată la Cincizecime, propovăduind cuvântul Evangheliei până la marginea pământului. Prin asemenea oameni trebuie să privim și să înțelegem începutul lucrării creștine în lume ([GĂINĂ](#), 1962, p. 583).

Pe Duhul Sfânt, Cel Care S-a pogorât în lume în ziua Cincizimii, punând piatră de temelie pentru înființarea Bisericii lui Hristos, se cuvine să-L chemăm în rugăciunea noastră să ne mântuiască sufletele și să ne tămăduiască neputințele, curățindu-ne de rele. *„Pe Duhul Sfânt nu-L lua de la noi, Iubitorule de oameni, ci dăruiește harul Tău celor ce viețuiesc cu vrednicie, ca să moștenim noi Împărăția Lui cea pururea viețuitoare în suflet și în inimă, făcându-ne pe noi biserici și locașuri ale Mântuitorului, Iisus Dumnezeuul nostru, Mântuitorul sufletelor noastre”.*

Bibliografie:

BIBLIA sau *SFÂNȚA SCRIPTURĂ*, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2008;

BRIA, Pr. Prof. Dr. Ion, Dicționar de Teologie Ortodoxă A-Z, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1994.

DAVID, Diac. P.I., *Caută și vei afla, Predici*, Editura Episcopiei Argeșului, Curtea de Argeș, 1996.

GĂINĂ, Magistrand Dumitru I., *Sfinții Apostoli și Episcopii*, în Revista *Studii Teologice*, Seria II-a – Anul XIV, Nr 9-10 Noiembrie-Decembrie 1962, București.

MAN, Arhim. Serafim, *Livadă duhovnicească, Predici la duminicile și sărbătorile de peste an*, Editura Arh. Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului, Cluj – Napoca, 1990.

MARCU, Pr. Prof. Grigorie, *Mărturii documentare de procedură sinodală în Cartea Faptelor Apostolilor*, în Revista *Ortodoxia*, anul IX, nr. 3, iulie-septembrie 1957, București.

MOȘIN, Pr. lector superior, doctorand Octavian, Curs la disciplina „Istoria Bisericească Universală”, Mitropolia Chișinăului și a întregii Moldove, Universitatea de Teologie Ortodoxă din Moldova, Chișinău, 2006.

RĂMUREANU, Pr. Prof. Dr. Ioan, I.B.U. Manual pentru seminarile teologice, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1992.

PENTECOST, THE FOUNDATION OF THE CHRISTIAN CHURCH

Fr. Daniel MOHANU

Abstract

Before His Ascension to heaven, the Lord Jesus Christ had promised His disciples that He would send them the Holy Spirit, the Spirit of Truth, Who would teach them, console them and lead them to all the truth. This promise was fulfilled on the tenth day after Christ's Ascension to heaven, or the fiftieth day after His Resurrection from the dead.

Key-words: *Ascension; The Pentecost; Holy Spirit.*

SLUJIREA PASTORALĂ A PREOTULUI ÎN LUMINA SFINTEI EVANGHELII

**Pr. Ilie
OLTEANU¹**

Abstract

Preotul este slujitorul lui Dumnezeu și al oamenilor. Întreita slujire a preotului este în același timp și demnitate: slujitor al Sfințelor Taine, învățător și conducător al parohiei. Preotul este „un om al tuturor”, pentru că urmează Mântuitorului Hristos, „izvorul” și modelul preoției.

Cuvinte-cheie: *slujirea pastorală; preot; Iisus Hristos.*

Preotul este slujitorul lui Dumnezeu și al oamenilor. Întreita slujire a preotului este în același timp și demnitate: slujitor al Sfințelor Taine, învățător și conducător al parohiei. Scriitorul A. de Lamartine zugrăvește în mod deosebit chipul preotului: „În fiecare parohie este un om care e al tuturor, care e chemat ca martor, ca sfătuitor și ca sfințitor în cele mai solemne acte ale vieții omenești. Un om fără de care nici nu ne naștem, nici nu murim, care te primește de la sânul mamei și nu te părăsește decât la groapă; care binecuvântează sau sfințește leagănul, patul conjugal, nășalia morții și coșciugul, un om pe care copilașii se obișnuiesc să-l iubească și să se teamă firește de el; un om pe care necunoscuții îl numesc părinte; un om înaintea căruia creștinii își duc mărturisirile lor cele mai grele, lacrimile cele mai secrete; un om care prin rostul lui e mângâietor tuturor durerilor omenești, care vede bătând la ușa sa și pe sărac și pe bogat: cel bogat ca să-și lase discret milostenia, cel sărac ca să primească fără să se rușineze; un om

¹ Pr. Ilie Olteanu, preot la Parohia Frăsinetul de Pădure, din Epsicopia Slatinei și Romanașilor.

care nefiind de niciun rang social, ține deopotrivă de toate clasele; în sfârșit un om care știe toate, care are dreptul să spună tot și al cărui cuvânt cade de sus asupra minții și inimii omului, prin autoritatea dumnezeieștii lui misiuni. Acest om este preotul” ([MUNTEAN](#), 2003, p. 431). Preotul este „un om al tuturor”, pentru că urmează Mântuitorului Hristos, „izvorul” și modelul preoției. Fiul lui Dumnezeu S-a făcut pe Sine Om deplin, *al tuturor*, pentru a mântui întreaga umanitate. În Biserica Ortodoxă îl mărturisim permanent pe Dumnezeu ca *Bun și iubitor de oameni*. Prin această formulă liturgică afirmăm iubirea covârșitoare a lui Dumnezeu pentru noi toți arătată de la actul creației și până la mântuire.

Chemând la Sine pe ucenicii Săi, Domnul Hristos le dă putere și îi trimite să propovăduiască Împărăția cerurilor: „Și mergând, propovăduiți zicând: s-a apropiat Împărăția cerurilor” (Matei 10, 7). Prin această trimitere, notează Pr. Prof. Valer Bel, Fiul îi face pe ucenici părtași la trimiterea Sa de către Tatăl, temeiul misiunii și al pastorației preotului fiind tocmai participarea la trimiterea Fiului și Duhului Sfânt în lume ([BEL](#), 2006, p. 5). În baza acestei trimiteri divine, preotul merge și propovăduiește Evanghelia; mai întâi vine Fiul, după cum El Însuși mărturisește: „Ieșit-am de la Tatăl și am venit în lume” (Ioan 16, 28). Trimiterea Fiului este temeiul trimiterii Apostolilor și, mai apoi, al preoților la propovăduire. Aceasta este marea taină a preoției, întrucât ea devine conlucrătoare iconomiei mântuirii împlinită prin Fiul lui Dumnezeu Întrupat. Mântuitorul trimite apoi la propovăduire pe Sfinții Apostoli, pe ucenicii Săi și, prin ei, pe toți episcopii și preoții Bisericii. Ultimele cuvinte ale *Evangheliei după Matei* conțin esența Tainei Preoției: „Mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă. Și, iată, Eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârșitul veacului. Amin” (Matei 28, 19-20). Mai întâi, Mântuitorul îi trimite către

oameni, așa cum El a venit la oameni. Datoria preotului este de a merge, de a înainta către oameni, de a-i căuta și a-i aduce la Biserică. Apoi se dă porunca botezului și, în general vorbind, harul sfințitor.

Preotul este învățător, dar și sfințitor. El a primit acest har aparte de a săvârși Sfintele Taine (1 Corinteni 4, 1) și de a sfinți creația. Preotul nu este trimis doar cu slujirea cuvântului, ci și cu puterea Duhului Sfânt. Nu în ultimul rând, din cuvintele „învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă” reiese și demnitatea de conducător al parohiei sau enoriei. Așa cum Mântuitorul nu a sfătuit, ci a poruncit ucenicilor Săi, și preotul are această putere de a conduce și coordona parohia sa, după cum consideră mai bine, dar fără a uita că este slujitorul oamenilor.

Și, iată, Eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârșitul veacului. Cu aceste cuvinte îi întărește Mântuitorul pe toți slujitorii Săi preoți. Revenind la cele spuse în cuvântarea de despărțire de după Cina cea de Taină, „*Ieșit-am de la Tatăl și am venit în lume; iarăși las lumea și Mă duc la Tatăl*” (Ioan 16, 28) și corelând cu ultima afirmație de la Matei 28, 20, înțelegem lucrarea mântuitoare săvârșită de Mântuitorul nostru. El lasă lumea și merge la Tatăl după Înălțarea la ceruri, dar nu o părăsește, ci o umple și mai profund de prezența Sa. Sfinții Părinți spun că, prin Înălțare și Cincizecime, Hristos trece de la prezența fizică în lume (supusă lui *aici și acum*), la atotprezența pneumatică. La prezența prin Duhul Sfânt, peste tot și în tot timpul. Așadar, Hristos nu părăsește lumea, iar preotul nu este un locțiitor al Său pe pământ, ci un împreună-slujitor. Deși preotul vestește și lucrează în Biserică, tot Mântuitorul este Săvârșitorul desăvârșit și Învățătorul suprem.

Tatăl Îl iubește pe Fiul și Fiul Îl iubește pe Tatăl, de aceea Se face ascultător întru toate, „până la moarte, și încă moarte pe cruce” (Filipeni 2, 8). La fel, Hristos își iubește preoții Săi, dar și preoții trebuie să își iubească

Învățătorul. „Esența creștinismului stă în dragostea preoților pentru Hristos”, spune părintele Coman ([COMAN](#), 1954, p. 259). În preoție, Hristos este pururea lucrător și nu Se desparte de preoții Săi; lucrarea lor este lucrarea lui Hristos, iar cei care primesc lucrarea preotului, o primesc din mâna Domnului: „Cine vă primește pe voi, pe Mine Mă primește” (Matei 10, 40). Preoția este o taină care aparține tainei lui Hristos. Iisus Hristos este izvorul, icoana, conținutul Preoției ([BEL](#), 2006, p. 11). Izvor este în sensul că instituie preoția și o hrănește, o susține. Este icoană ca model de slujitor, model de iubire jertfelnică, model de predicator. Este conținutul Preoției deoarece este scopul și cauza ei. Hristos este modelul predicatorului, dar în același timp este și conținutul prediciei. Hristos este Arhiereu desăvârșit, suprem (Evrei 27, 6), dar tot El este și jertfa care dă viață și hrănește. De asemenea, Mântuitorul este Păstorul cel bun (Ioan 10, 11.14), conducătorul deplin al oamenilor, dar în același timp El este și ținta și calea (Ioan 14, 6). Preotul privește la Hristos cu dragoste și smerenie.

Domnul Hristos Se numește pe Sine „Păstorul cel bun” (Ioan 10, 11), căci El cunoaște oile Sale și își pune sufletul pentru oile Sale. Acestei misiuni pastorale îi încredințează Mântuitorul și pe ucenicii Săi și prin ei, pe toți preoții, chemați a fi păstori ai oilor duhovnicești. Pastorația (de la *pasco*, -ere = a hrăni) înseamnă „acțiunea de a întreține prin mâncare, de a oferi hrană duhovnicească ([BEL](#), 2006, p. 12). Hristos este Păstor, pentru că Își pune sufletul pentru oile Sale și le oferă spre hrană Trupul și Sângele Său. Preotul este și el păstor, în calitatea sa de săvârșitor al Sfintelor Taine, reactualizând actul în care Hristos Însuși S-a dat pe Sine pentru viața lumii ([GALERIU](#), 1982, p. 538).

Slujirea pastorală, în lumina *Evangeliei*, are mai multe dimensiuni sau direcții de împlinire. Prima este cea sfințitoare, oferind hrana duhovnicească. Hristos ne dă spre mâncare și spre băutură Trupul Său

îndumnezeit (Ioan 6, 35). Pentru credincioși însă nu este posibil să primească Sfintele Taine dacă acestea nu sunt săvârșite de preot. Săvârșind Sfintele Taine, preotul le administrează credincioșilor, urmând canoanele Bisericii. Adesea trebuie să convingă, să cheme și să stăruie pe lângă credincioși pentru a-i apropia de hrana duhovnicească.

Ca păstor de suflete, preotul este *diakonos* – slujitor. „Deci, dacă Eu, Domnul și Învățătorul, v-am spălat vouă picioarele, și voi sunteți datori să vă spălați picioarele unii altora; că v-am dat vouă pildă ca, precum v-am făcut Eu vouă, să faceți și voi” (Ioan 13, 14-15). Și iarăși: „Care între voi va vrea să fie întâiul să vă fie vouă slugă” (Matei 20, 27). Preotul trebuie să fie mereu în stare de jertfă pentru credincioșii săi și să își asume jertfa cu dragoste și nădejde în cuvintele Domnului. Mântuitorul le spune ucenicilor despre greutățile pe care le vor întâmpina în lucrarea de propovăduire: „Și veți fi urâți de toți pentru numele Meu” (Matei 10, 22), pentru că „nu sunteți din lume” (Ioan 15, 19).

O altă direcție de realizare a slujirii pastorale este cea misionară. „Am și alte oi, care nu sunt din staulul acesta, și pe acelea trebuie să le aduc” (Ioan 10, 16). De asemenea, misiunea pastorală se împlinește și prin calitatea de judecător sau confesor în duhovnicie. „Oricâte veți lega pe pământ vor fi legate și în cer, și oricâte veți dezlega pe pământ vor fi dezlegate și în cer” (Matei 18, 18). Această putere de a ierta păcatele este esențială în preoție. Jertfa Mântuitorului este pentru iertarea păcatelor. Atribuția de judecător, care îi revine preotului în scaunul mărturisirii, e încărcată de o răspundere tot atât de mare pe cât e de sublim idealul căruia el i s-a consacrat ([MOLDOVAN](#), 1982, p. 583). Idealul preoției este sublim, întrucât e o slujire divino-umană căreia se consacră preotul, dar pe cât e de sublim, pe atât e și de greu, pe cât de mare e răsplata, pe atât e de grea slujirea. În baza acestei calități de confesor, preotul are puterea de a ține în unitate pe credincioșii

săi, poate să fie un păstor bun care își cunoaște oile și știe ce tratament să folosească pentru a tămădui rănile sufletești. În Taina Spovedaniei, preotul își exercită întreita sa slujire – de slujitor, ascultând mărturisirea și împărtășind harul iertării; de învățător, sfătuind atent pe credincios după nevoile proprii și de păstor, de judecător al păcatelor, rânduind o epitimie pentru fiecare în parte.

Bibliografie:

BIBLIA sau SFÂNTA SCRIPTURĂ, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2008.

BEL, Pr. Prof. Dr. Valer, *Misiune, parohie, pastorație. Coordonate pentru o strategie misionară*, ediția a II-a, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2006.

COMAN, Pr. Prof. Ioan G., *Vocația și pregătirea pentru preoție*, în *Revista Studii Teologice*, nr. 5-6/1954.

GALERIU, Pr. Prof. Constantin, *Preoție, Taină și slujire în viața Bisericii*, în *Revista Ortodoxia*, nr. 4/1982.

MOLDOVAN, Pr. Prof. Ilie, *Preotul duhovnic și darul iertării păcatelor*, în *Revista Ortodoxia*, nr. 4/1982.

MUNTEAN, Pr. Drd. Cristian. *Locul și rostul preotului în context contemporan*, în *Revista BOR*, nr. 1-6/2003, București.

PASTORAL CARE OF THE PRIEST IN THE LIGHT OF THE HOLY GOSPEL

Fr. Ilie OLTEANU

Abstract

The priest is the servant of God and people. The triple task ministry of the priest is at the same time a dignity: minister of the Holy Mysteries, teacher and leader of the parish. The priest is “a man of all”, because he follows the Savior Christ, the “source” and model of the priesthood.

Key-words: *pastoral care; priest; Jesus Christ.*

ISTORIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

PĂRINTELE PROFESOR ION BRIA
(IUNIE 1929 – IULIE 2002)

**Pr. Dr. Doru
MARCU¹**

Abstract

Moștenirea teologică a Pr. Prof. Ion Bria este sintetizată de lucrarea sfântă de a continua experiența vieții din Biserică în afara zidurilor bisericilor ca o *liturghie după Liturghie*. Astăzi, mai mult ca oricând, avem nevoie să înțelegem că nu putem rămâne izolați ca într-o cetate bine păzită.

Cuvinte-cheie: *Ion Bria, liturghie după Liturghie; misiune.*

Prima mea interacțiune cu lucrările semnate de Părintele Profesor Ion Bria a avut loc în timpul facultății. În cadrul cursului de Misiologie, la Facultatea de Teologie din București, Pr. Prof. Pestroiu David ne-a vorbit despre personalitatea Pr. Bria. Sintagma misionară „liturghie după Liturghie” rămâne o contribuție importantă prin care teologul român s-a remarcat în lucrarea de prezentare a unei misiologii ortodoxe în spațiul occidental. Cu toate că autorul de drept al sintagmei este Preafericitul Părinte Anastasios Yannoulatos, arhiepiscopul ortodox al Tiranei, al Durrës-ului și al întregii Albanii și întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Autocefale din Albania, totuși cel mai important promotor al acesteia rămâne Pr. Ion Bria ([BRIA](#)).

Pr. Bria s-a născut în județul Prahova, localitatea Telega, în ziua de 19 iunie 1929. Studiile liceale le-a absolvit la Ploiești (1944-1948), iar studiile superioare, licența și magisteriul (masteratul de astăzi), le-a parcurs la Institutul Teologic din București, în perioada 1950-1957. La recomandarea

¹ Pr. Dr. Doru Marcu, cadru didactic asociat al Facultății de Teologie Ortodoxă din Craiova.

Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, mentorul său de suflet, se va înscrie și la cursurile de doctorat, susținând teza cu titlul „Aspecte dogmatice ale unirii Bisericilor creștine” la data de 18 iunie 1968, sub îndrumarea Prof. Nicolae Chițescu ([BRIA](#), 2005).

Carierea didactică și-a început-o la Seminarul de la Buzău (1957-1962), fiind ulterior transferat la Seminarul de la București (1962-1964). În ianuarie 1965 va fi numit asistent universitar la Institutul Teologic din București. În perioada octombrie 1962 – iunie 1963, va beneficia de o bursă de studiu la Colegiul Anglican „Sf. Augustin” din Canterbury, Marea Britanie. Între lunile martie și iunie 1966, Pr. Ion Bria a fost trimis pentru o nouă perioadă de pregătire la Facultatea de Teologie „Sf. Chad” din Durham, Marea Britanie. Cu ocazia acestor două burse de studiu, a avut ocazia să audieze profesori renumiți, dar și să aibă acces la biblioteci importante.

Carierea profesională se va schimba cu angajarea oficială în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor (CEB) de la Geneva (Elveția), pentru a coordona *Biroul de Studii și Relații cu Ortodocșii*, al Comisiei pentru Misiune și Evanghelizare Mondială. Începând cu aprilie 1973 și până în iunie 1994, când a ieșit la pensie, a avut diferite poziții de lucru și de conducere în CEB: *Secretar executiv* pentru Biroul Studii și Relații cu Ortodocșii; *Director Adjunct* al Comisiei pentru Misiune și Evanghelizare Mondială; *Director* al sub-unității Reînnoire și Viață Parohială; *Director Interimar* și *Director Executiv* al Unității Unitate și Reînnoire ([MARCUS](#), 2022, pp. 36-52).

În perioada 1995-1999, la invitația Pr. prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, Pr. Bria a acceptat poziția de profesor asociat în cadrul Secției Teologie Dogmatică și Ecumenică, în cadrul Facultății de Teologie „Andrei Șaguna”, din Sibiu. Perioada de aici se va materializa prin publicarea unor lucrări, dar și prin formarea unor teologi care astăzi sunt prezenți în școala

teologică românească. Amintim aici pe Arhim. Prof. univ. dr. Teofil Tia, actualul decan al Facultății de Teologie din Cluj-Napoca și pe Pr. Conf. univ. dr. Nicolae Moșoiu, de la Facultatea de Teologie din Sibiu.

În ziua de 2 iulie 2002, la vârsta de 73 de ani, Pr. Prof. univ. dr. Ion Bria a trecut la cele veșnice în urma unui atac de cord. Va fi înmormântat în ziua de 8 iulie 2002, în cimitirul Mănăstirii Cernica, de lângă București. La slujba de prohodire au participat un sobor de ierarhi și preoți, rudele și prietenii apropiați.

Pr. Ion Bria a fost căsătorit cu doamna Ecaterina Pungoci, fată de preot. Au avut un singur băiat, Alexandru, care în prezent este medic în Elveția.

Revenind la contribuția teologică, până în prezent misiologia românească rămâne tributară viziunii și ideilor Pr. Ion Bria. De cele mai multe ori, temele dezbătute în cadrul CEB au devenit subiecte de reflecție și de studii pentru audiența românească, lipsită în perioada comunistă și nu numai de accesul la conferințele internaționale și la publicațiile de specialitate. Autor a numeroase cărți și studii, reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române în diferite comisii sau consultații, Pr. Bria a ajutat teologia românească și prin promovarea unor teologi tineri. În acest context, Pr. Bria poate fi considerat un misiolog român de seamă, atât în mediile ortodoxe, dar și în cele ecumenice.

Moștenirea teologică a Pr. Prof. Ion Bria este sintetizată de lucrarea sfântă de a continua experiența vieții din Biserică în afara zidurilor bisericilor ca *o liturghie după Liturghie*. Astăzi, mai mult ca oricând, avem nevoie să înțelegem că nu putem rămâne izolați ca într-o cetate bine păzită. Cel mai mare pericol în care ne aflăm este ruperea de realitatea în care se află lumea de astăzi și mai ales ruperea de realitatea vieții în care oamenii, faptele minunate ale lui Dumnezeu, sunt nevoiți sau limitați să trăiască.

Experiența liturgică nu are valoare autentică dacă nu este continuată ca o nouă liturghie în vindecarea relațiilor și a durerilor acestei lumi care nu este altceva decât arena noastră de luptă și de îndumnezeire ([SONEA](#), 2020, pp. 450-475). Mărturia Bisericii și a membrilor săi este mai mult ca oricând necesară în societate, unde se află cel sărac, cel flămând sau însetat, cu care se identifică în mod direct Mântuitorul Hristos. A venit vremea să ieșim din curtea bisericii și să lucrăm în via Domnului. Aceasta este moștenirea teologică pe care am primit-o de la Pr. Ion Bria ([FIBIȘAN](#)).

Bibliografie:

BRIA, Ion, „The liturgy after the Liturgy”, în *International Review of Mission*, nr. 265/1978.

IDEM, *The Liturgy after the Liturgy: Mission and Witness from an Orthodox Perspective*, WCC Publications, Geneva, 1996.

IDEM, *Liturghia după Liturghie. Misiune apostolică și mărturie creștină – azi*, Editura Athena, București, 1996.

IDEM, *Al doilea botez: itinerarele unei credințe și teologii de deschidere*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2005, republicat în 2022.

FIBIȘAN, Răzvan Emanuel, *Valoarea Tradiției Ortodoxe în perspectivă ecumenică, în gândirea Pr. Prof. Dr. Ion Bria*, teză de doctorat, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, Arad, 2015.

MARCU, Doru, *A Critical Analysis of the Theological Positions and Ecumenical Activity of Ion Bria (1929-2002)*, Mitropolia Olteniei, Craiova, 2022.

IDEM, *Relația dintre misiune și ecleziologie în viziunea Pr. Prof. Ion Bria*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2022.

IDEM, *Relația dintre misiune și ecleziologie în viziunea Pr. Prof. Ion Bria*, teză de doctorat, Facultatea de Teologie, Universitatea din Craiova, 2021.

IDEM, „The Concept *Liturgy after the Liturgy*. History and Theology”, în *Mitropolia Olteniei*, nr. 9-12/2016.

MOȘOIU, Pr. Valentin, *Dimensiunea filantropică a expresiei „Liturghia după Liturghie” în gândirea părintelui profesor Ion Bria*, teză de doctorat, Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna”, Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, mai 2019.

IDEM, „Liturgy after the Liturgy as the missionary-ecumenical reference point of father Ion Bria’s thinking. A Critical Perspective”, în *Revista Teologică*, nr. 1/2019.

PĂTCAȘ, Drd. Sorinel, *O perspectivă protestant-evangelică asupra eclesiologiei lui Ion Bria*, teză de doctorat, Universitatea „Aurel Vlaicu”, Arad, septembrie 2019.

SONEA, Fr. Cristian, „The “Liturgy after the Liturgy” and Deep Solidarity. The Orthodox Understanding of Christian Witness and its Implications for Human Society”, în *Mission Studies*, nr. 37/2020.

YANNOULATOS, Anastasios, Arhiepiscopul Tiranei și al întregii Albanii, *Misiune pe urmele lui Hristos. Studii teologice și omilii*, traducere din limba greacă de Diac. Dr. Ștefan L. Toma, Editura Andreiana, Sibiu, 2013.

*Despre acest concept, a se vedea: Ion BRIA, „The liturgy after the Liturgy”, în *International Review of Mission*, nr. 265/1978, pp. 86-90; Ion BRIA, *The Liturgy after the Liturgy: Mission and Witness from an Orthodox Perspective*, WCC Publications, Geneva, 1996; Pr. Prof. Dr. Ion BRIA, *Liturghia după Liturghie. Misiune apostolică și mărturie creștină-azi*, Editura Athena, București, 1996; Anastasios YANNOULATOS, Arhiepiscopul Tiranei și al întregii Albanii, *Misiune pe urmele lui Hristos. Studii teologice și omilii*, traducere din limba greacă de Diac. Dr. Ștefan L. TOMA, Editura Andreiana, Sibiu, 2013; Doru MARCU, „The Concept *Liturgy after the Liturgy*. History and Theology”, în *Revista Mitropolia Olteniei*, nr. 9-12/2016, pp. 185-217; Pr. MOȘOIU Valentin, „Liturgy after the Liturgy as the missionary-ecumenical reference point of father Ion Bria’s thinking. A Critical Perspective”, în *Revista Teologică*, nr. 1/2019, pp. 149-166; Doru MARCU, *A Critical Analysis of the Theological Positions and*

Ecumenical Activity of Ion Bria (1929-2002), Mitropolia Olteniei, Craiova, 2022, pp. 107-131.

* Până în prezent s-au scris 4 teze de doctorat despre viața, teologia și opera Pr. Prof. Ion Bria: Răzvan Emanuel FIBIȘAN, *Valoarea Tradiției Ortodoxe în perspectivă ecumenică, în gândirea Pr. Prof. Dr. Ion Bria*, teză de doctorat, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, Arad, 2015; Pr. Valentin-Ionuț MOȘOIU, *Dimensiunea filantropică a expresiei „Liturgia după Liturghie” în gândirea părintelui profesor Ion Bria*, teză de doctorat, Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna”, Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, mai 2019; Drd. Sorinel PĂTCAȘ, *O perspectivă protestant-evanghelică asupra ecleziologiei lui Ion Bria*, teză de doctorat, Universitatea „Aurel Vlaicu”, Arad, septembrie 2019; Doru MARCU, *Relația dintre misiune și ecleziologie în viziunea Pr. Prof. Ion Bria*, teză de doctorat, Facultatea de Teologie, Universitatea din Craiova, 2021.

FATHER PROFESSOR ION BRIA (JUNE 1929 – JULY 2002)

Fr. PhD Doru MARCU

Abstract

Rev. Prof. Ion Bria's theological legacy is synthesized by the holy work of continuing the experience of life in the Church outside the church walls as a "liturgy after the Liturgy". Today, more than ever, we need to understand that we cannot remain isolated as in a well-guarded fortress.

Key-words: *Ion Bria; liturgy after the Liturgy, mission.*

BISERICA DE LA VÂRTOP ȘI UN DOCUMENT INEDIT DESPRE ISTORIA EI

**Diac. Dr. Mihnea-Constantin
BĂLTEANU POPESCU²**

Abstract

Comuna Vârtop este localizată în sud-vestul Olteniei, la o distanță de aproximativ 42 kilometri de Craiova. Din Actul comemorativ cu o însemnătate aparte pentru istoria locului, aflăm detalii prețioase despre biserica Vârtop. Pe parcursul anilor, s-au desfășurat patru etape de restaurare.

Cuvinte-cheie: *Vârtop; Oltenia; istorie.*

Comuna Vârtop este localizată în sud-vestul Olteniei, la o distanță de aproximativ 42 kilometri de Craiova. La începutul secolului al XIX-lea, moșia Vârtop ajunge în proprietatea clucerului Constantin Brăiloiu. Astfel, Clucerul Costache Brăiloiu dădea în arendă moșiile Caraula și Vârtopu, pe atunci în județul Mehedinți, în anul 1833 ([BARBU](#), 2004, p. 41, nr. 139-141 și p. 43, nr. 198-199).

Într-un loc pitoresc de pe dealul Bunget, la 163 metri altitudine, se ridică Biserica parohială a Vârtopului, Pisania de la anul 1828 fiind grăitoare:

„Cu puterea și ajutorul Dumnezeului celui viu și în Troiță proslăvit, această Sfântă și Dumnezeiască Biserică unde se prăznuiește Sf. și Marele Ierarh Nicolae și Sfinții Împărați și întocmai cu Apostolii Constantin și Maica Sa Elena, este făcută cu cheltuiala răposatului Costea Arnăutu, grec,

² Diac. Dr. Mihnea-Constantin BĂLTEANU POPESCU, profesor de Religie la Liceul de Arte „Marin Sorescu” din Craiova.

săvârșită și înfrumusețată după cum se vede de dumnealui Biv vel Clucer Constantin Brăiloiu și cocoana D-lui, Elena, născută Bengescu, zugrăvită de mine Barbu Costălnicelul zugrav, ostenitor la lucru a fost dumnealui Postelnicul Sterie Andronache și logofeciorul Ion Popescu. Și spre pomenire sau însemnat aici, că mâna omului putrezește dar slova se pomenește căroră Dumnezeu să le ierte păcatele La leatul 1828. apr. 18, isprov de înfrumusețat”.

Cu toate că Pisania de mai sus spune că a fost numai „înfrumusețată”, fără îndoială că biserica a funcționat și mai înainte; aceasta o atestă însemnările făcute pe cărțile de cult. În Penticostar, la Duminica a 5-a după Paști este însemnat anul 1804; o însemnare a dascălului Iovan din anul 1818, în Apostol, arată că aparține Sfintei Mănăstiri Vârtop, „cumpărat de dumneai cocoana Elena Brăiloiu cu 15 lei”; într-un Penticostar, o însemnare a Popii Iovan arată că e cumpărat de aceeași cucoană cu 120 de lei. Se arată astfel grija ctitorilor de a cumpăra cărți de ritual, grijă continuată și prin restaurarea, zugrăvirea și sfințirea bisericii în deceniul al treilea al veacului ([FIRESCU, PĂTULARU](#), 2005, p. 290-291).

Un document inedit din Arhiva parohiei de tip manuscris, intitulat „Act comemorativ” – scris caligrafic cu stiloul pe hârtie de dimensiuni mari, de către învățătorul Nicu Șt. Filip, în data de 4 noiembrie 1934, cu ocazia resfințirii, ne pune înainte informații despre lucrările săvârșite aici de-a lungul vremii³.

³ Documentul mi-a fost pus la dispoziție de părintele paroh, căruia îi mulțumesc pe această cale.

Arhitectura și pictura

Din *Actul comemorativ* cu o însemnătate aparte pentru istoria locului, aflăm detalii prețioase despre biserica Vârtop. Pe parcursul anilor, s-au desfășurat patru etape de restaurare. Conform tradiției, lăcașul a început să funcționeze în jurul anilor 1800, fiind început de grecul Costea Arnăutu, în acest sens, având Icoanele împărătești (1805) și mărturii scrise de mână, însemnări pe cărțile de cult și crucile din jurul bisericii, datate în anii aceia. Problemele timpului și deseale răsmerițe au făcut ca biserica să nu fie terminată până în anul 1828, când prin străduința Clucerului Constantin Brăiloiu și a soției sale Elena Bengescu a fost finalizată și înfrumusețată, fiind sfințită la 8 aprilie 1828. Nu avem date despre primii pictori care s-au ostenit aici, rămânând doar numele lor: Barbu Costălnicelul zugrav, împreună cu postelnicul Sterie Andronache și logofeciorul Ion Popescu.

A doua etapă de restaurare a bisericii a fost la anul 1881, când s-au terminat lucrările exteriorului, rămase neterminate din anul 1828. Conform spuselor bătrânilor, s-a întărit structura de rezistență prin contraforturi de cărămidă și acoperișul de șiță a fost înlocuit cu țiglă de Panciova. Tot cu această ocazie, bisericii i-a fost adăugată o turlă de lemn în partea din față.

Următoarea restaurare a avut loc treisprezece ani mai târziu, în anul 1894, deoarece se prăbușiseră bolțile, fiind și refăcută pictura, cum spune documentul, ferestrele au fost lărgite, peretele despărțitor dintre naos și pronaos a fost anulat, s-au refăcut atât bolțile și interiorul, cât și exteriorul. Tot cu această ocazie, s-a adăugat o turlă pe bolta centrală și acoperișul a fost refăcut din tablă. Așadar, la acea vreme, biserica a avut două turlă. În 1898 s-a construit și clopotnița din materialul rezultat în urma dezafectării contraforturilor.

Cea de-a patra restaurare a început în anul 1912, fiind întreruptă de Războiul balcanic și de Primul Război Mondial, reluată în 1926. În urma

acestei restaurări, s-au consolidat biserica și temelia cu subzidire de beton, transversal și longitudinal cu fier, zidul despărțitor a fost refăcut, probabil în forma actuală, și bolțile au fost turnate în beton. S-au desființat turla și cupola, acoperișul a fost refăcut, interiorul și exteriorul refăcându-se în stilul epocii în care se zidise inițial, biserica recăpătându-și astfel forma ei primară. După cum aflăm din noua Pisanie, biserica a fost resfințită în data de 3 noiembrie 1934, iar de lucrările de pictură s-a ocupat pictorul Gheorghe Bărbulescu-Tismana, renumit pictor al vremii ([MOCIOI, VĂIDEIANU, 2017](#))⁴.

Biserica are formă de navă (corabie), fără să aibă turla, fiind construită din cărămidă mărunță, cu ziduri de un metru grosime. La exterior este încinsă cu două brâie: la soclu din cărămidă rotundă specială, tăiată semirotund, foarte rezistentă; deasupra ferestrelor, realizând o formă dințată, cu zimți uniformi, în forma unei nave împărțite în două registre, iar în registrul superior întâlnim 57 de ocnite oarbe și o cornișă. Altarul este în exterior heptagonal, dar în interior perfect circular, cu bolta pe iconostas ([FIRESCU, PĂTULARU, 2005, p. 290](#)).

Programul iconografic al biserici

În sfântul Altar, în boltă este reprezentată Maica Domnului Platytera, stând pe tron cu Pruncul Iisus în brațe, pe norii cerului, alături de doi îngeri și de cei doi Arhistrategi Mihail și Gavriil, în veșminte diaconești, cu orarele ridicate, în poziție de adorare și ținând panglici cu inscripții: „Dimineață prealuminată, bucură-te, ca una ceea ce una ai purtat pe Soarele Hristos” (Sfântul Gavriil), „Bucură-te, trandafirul cel neveștejit, care însăși ai crescut,

⁴ Vezi: *Pisania*; Pictorul Gheorghe Bărbulescu se remarcă drept unul dintre cei mai valoroși pictori ai Olteniei din perioada aceea, ucenicul marelui Costache Petrescu, pictând aproximativ 60 de sfinte lăcașuri și pictură laică, implicându-se și în viața socială a comunității din orașul Tismana, unde se stabilește.

mărul cel cu miros bun” (Sfântul Mihail). Deasupra Platytereii este Sfântul Duh în chip de porumbel. În registrul următor, de jur-împrejurul Altarului avem Sfinții Profeți în medalioane circulare, cu mesaje biblice. În registrul de la bază stau Sfinții Ierarhi în odăjdii arhieresti: stânga – Sfântul Nicolae – cu Evanghelia deschisă, unde găsim cuvintele „În vremea aceea, sta Iisus la loc șes (...)”; Sfântul Grigorie Teologul cu Evanghelie și binecuvântând; Sfântul Ioan Gură de Aur, având o panglică cu inscripție liturgică; în dreapta – un heruvim de foc, Sfântul Ierarh Spiridon și Sfântul Vasile cel Mare, cu inscripții liturgice. Pe peretele vestic al catapetesmei de cărămidă avem Sfinții Arhidiaconi Ștefan și Laurentie, purtând dichero-tricherele, iar mai sus, pe semicercul două scene vetero-testamentare: Jertfa lui Avraam și Jertfa lui Cain. Proscomidiarul este de tipul nișă, unde găsim zugrăvit Pomelnicul ctitorilor⁵. Sfânta Masă, de formă pătrată e străjuită de o mare Cruce de lemn cu Mântuitorul Răstignit, donată de iznaful Cojocarilor din Bâlcicul Vârtopului, în anul 1873 ([FIRESCU, PĂTULARU](#), 2005, p. 290).

Catapeteasma, pe care se sprijină bolta Altarului este construită din cărămidă, deasupra avem tema Răstignirii, cu încă trei registre: Maica Domnului orantă, central cu Prorocii Vechiului Testament; Mântuitorul tronând împreună cu Apostolii, Cina cea de Taină cu Praznicele Împărătești. Icoanele împărătești valoroase sunt cele menționate în *Actul comemorativ*, din anul 1805: Mântuitorul, Maica Domnului, Sfântul Ierarh Nicolae și Sfinții Împărați Constantin și Elena, cele două hramuri. În partea de jos sunt zugrăvite motive florale, iar deasupra icoanelor câte un înger.

Naosul are deasupra calota centrală de dimensiuni considerabile, creând senzația de mult spațiu, dominând reprezentarea Pantocratorului,

⁵ Este menționat „Leat 1780-1800”. Fondatori: Costea Arnăutu, Biv Vel Clucer Constantin Brăiloiu, Cocoana Elena, Ion, Maria, Antonie, Ana, Cornilie, Barbu, Dumitru, Ecaterina, Păuna, Constantin, Sterie, Cosma monahia. Restauratori 1884: Scarlat Ferikide, Elena. 1932-34: Ion Marghiloman, Irina, Scarlat Fherikide, Elena. Vii: Alex. Crețeanu, Elena.

alături de tema Liturghia îngerească, simbolizând Vohodul cel Mare, reprezentată mai rar în acest loc: în centrul imaginii, pe nori, avem pe Dumnezeu Tatăl Cel Vechi de zile împreună cu porumbelul – Duhul Sfânt, stând în spatele Sfintei Mese de tip baldachin pe care găsim Evanghelia deschisă, iar Mântuitorul e reprezentat de două ori – la stânga și la dreapta Sfintei Mese, binecuvântând procesiunea, ca la catholiconul Marii Lavre din Athos. În cadrul Liturghiei cerești de la Vârtop, doisprezece îngeri înveșmântați în haine diaconești, cu stihar și orar, săvârșesc Vohodul, în atitudine de mișcare – unii cu cădelnițe tămâind, alții purtând ripide sau lumânări, iar Mântuitorul din ambele părți primește de la îngerii protodiaconi Sfântul Disc și Sfântul Potir, spre a le pune pe Sfânta Masă. Programul iconografic continuă cu cei patru Evangheliști plasați în pandantivi, după tradiție. În registrul următor avem cele două mari praznice ale Bisericii: Nașterea Domnului Hristos – în partea dreaptă și Învierea Domnului Hristos – în partea stângă. La bază putem admira sfinții militari: în partea stângă, încadrați de cele două ferestre Sfântul Mucenic Mina și Sfântul Mucenic Dimitrie, Sfântul Cosma și Damian; în partea dreapta: Sfântul Mucenic Gheorghe și Sfântul Mucenic Theodor Tiron, în haine militare și în mărime naturală.

Pronaosul este despărțit de naos prin patru stâlpi, doi centrali și doi încastrați în perete, legați prin arcuri trilobate, zugrăviți cu motive florale, predominând frunzele. Pe partea superioară a stâlpilor, deasupra arcelor, spre răsărit avem reprezentat Izvorul Tămăduirii. În calota pronaosului avem imaginea Maicii Domnului Platytera de tip orantă cu Pruncul Iisus în mijloc, înconjurată de sfinți. Pronaosul este prevăzut cu două ferestre, în partea dreaptă putem vedea pe Sfântul Cuvios Antonie și pe Sfântul Cuvios Sava, iar în stânga Sfânta Muceniță Ecaterina și Sfânta Cuvioasă Parascheva. Pe partea vestică a pronaosului este reprezentată scena Trădarea lui Iuda, în

registrul de sus, pe semirotond, iar în partea de jos, încadrând ușa sunt Sfinții Apostoli Petru și Pavel, iar pe zidul interior al ușii Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil. În partea stângă a ușii, pictat în profil – Preasfințitul Vartolomeu al Râmnicului, în timpul arhipăstoririi sale sfințindu-se biserica. Nu se mai păstrează însă, portretele ctitorilor.

Pridvorul este pe aceeași linie cu structura bisericii, fiind deschis, sprijinit pe șase coloane groase, patru frontale și două laterale încastrate în zid. Astfel, pe peretele estic și încadrând ușile și noua Pisanie avem Înfricoșătoarea Judecată, dezvoltată de pictor. Pe cele trei calote ale pridvorului putem admira: Iisus Emanuel – central, Maica Domnului în partea dreaptă și Ioan Botezătorul în stânga, ținând o panglică cu mesajul său evanghelic. De asemenea, pe bucata peretelui sudic sunt reprezentați Adam și Eva în Rai, iar pe cea nordică Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul. În cele două ocnite frontale sunt zugrăviți sfinții ocrotitori: Sfântul Ierarh Nicolae și Sfinții Împărați Constantin și Elena. În curtea bisericii se pot vedea patru cruci de mormânt, despre care se vorbește și în Actul comemorativ ca fiind datate la începutul anului 1800.

Act comemorativ inedit din Arhiva Parohiei Vârtop:

BISERICA SFÂNTUL NICOLAE COMUNA VÂRTOPI JUD. DOLJ

Act comemorativ

Cu voia Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sf. Duh, restauratu-s-a această Sf. Biserică, unde se prăznuiește hramul Sf. mare ierarh Nicolae și al sfinților mărișilor și întocmai cu apostolii Împărați Constantin și maică-sa Elena, acum a 4-a oară, în zilele Prea Înălțatului Rege Carol al II-lea și ale Prea Sfințitului Episcop Vartolomeu al Râmnicului-Noului Severin, în anul mânturii 1934 Noiembrie 4. Spusa tradiției este că strămoșii noștri, din spusa strămoșilor lor, pus-au zidirea

acestei biserici înaintea anului 1800; că zidurile ei pomenitu-s-au ridicate până deasupra ferestrelor și că așa rămas-au de părăsite, zeci de ani neterminate din cauza deselor răsmerițe. De cine și când să se fi pus temelia acestei Biserici. Icoanele împărătești cu leatul 1805, notițele de mână din anii 1804, 1806, 1808, 1810, etc...depe cărțile de ritual, ca și crucile de piatră din jurul bisericii, de aceeași vechime, statu-le-a și lor atunci, ca și nouă astăzi, mărturie că biserica a funcționat în preajma anului 1800, dând prilej Preotului și cântăreților să-și noteze observațiile în cărțile de ritual...Mărturia aceasta adevăritu-ni-s-a și prin glăsuirea frontispiciului bisericii: „Cu puterea și ajutorul Dumnezeuului celui viu și în Troiță preaslăvit, această Sf. și Dumnezeiască biserică unde se prăznuiește hramul Sfântului Mare Ierarh Nicolae și Sf. Împărați Constantin și Elena, este făcută cu cheltuiala răposatului Costea Arnăutu grec, săvârșită și înfrumusețată cum se vede de D-lui Biv Vel Cluceriu Constantin Brăiloiu și a cucoanei D-lui Elena, născută Bengescu...Leat 1828 Aprilie 8 ispeov de înfrumusețat”. Învederatu-ni-s-a prin aceasta că biserica este făcută de Costea Arnăutu în preajma anului 1800, rămas-a însă cu multe alte lipsuri, pe care boierul Brăiloiu i le împlinește în 1828. – 358 Înfrumusețarea ei însă rămas-a tot neterminată și atunci, căci bătrânii anului 1881, apucatu-s-au neterminată în exterior. În 1881, restauratu-s-a ea pentru a 2-a oară cu cheltuiala enoriașilor ei; Exteriorul tencuitu-s-a de iznov. Pereții proptitu-i-s-au prin contraforturi de cărămidă. Acoperișul de șiță putredă înlocuitu-i-s-a cu țiglă grea de Panciova; suprapuindu-i-se o turlă de lemn în față. În 1894, în urma prăbușirii bolților de cărămidă, suferit-a ea pe cea de-a treia (3-a) restaurare pe cheltuiala enoriașilor ei, ajutând și proprietarul Scarlat Pherihyde cu 1400 lei – jumătate prețul picturii, tot el aducând și cealaltă jumătate – 1800 lei – socotindu-l preț de secerare, enoriașii obligându-se să-i secere grâul. Lărgitu-i-s-au acum ferestrele,

dărâmatu-i-s-a peretele despărțitor dintre pronaos și naos, refăcutu-i-s-au bolțile din rabite și tencuitu-i-s-a din nou interiorul și exteriorul, iar acoperișului celui nou de tablă, adăugatu-i-s-au încă o turlă – cupola de la mijloc. - În 1898 ziditu-s-a și clopotnița, din materialul rezultat de la dărâmarea contraforturilor. Și aceasta a 4-a restaurare, săvârșitu-s-a din contribuția enoriașilor cu supravegherea Comisiei Monumentelor Istorice – București. Strângerea fondurilor începută în 1912, întreruptă prin Războiul Balcanic 1913, – întreruptă prin războiul cel mare al popoarelor 1916-1918, reluat-s-a din 1926, ca să atingă suma de Lei 630 000 zidărie, 85 000 pictură și 40 000 mobilier; în total 755.000 lei. Datu-și-a și Primăria locului contribuția sa la sporirea acestui fond, cu suma de 114.740 lei. - Prin aceasta a 4-a restaurare, recăpătatu-și-a biserica forma ei primară; Consolidarea temeliei cu subzidire de beton, legătură longitudinală și transversală a zidurilor cu fier, refacerea zidului despărțitor și turnarea bolților din beton. Desființându-se turla și cupola, acoperișul nou de tablă, își revine la forma lui inițială iar tencuielile interioare și exterioare din nou făcute arată stilul epocii în care se zidise biserica. - Grijitu-s-a de strângerea fondurilor, ca și de exerciția lucrărilor, Preotul Constantin D. Popescu cu cântăreții Iulian Turcu și Iosif Negoescu; Consiliul Parohial compus din 20 membri, Epitropia bisericii compusă din 3 membri și Comitetul de construcție compus din 12 membri. Numele tuturorora înscrisu-s-a pe peretele de Apus al bisericii, întru veșnică pomenire. Primarii cari au donat din fondurile Comunei Vârtopu au fost: Constantin I.N. Cercel cu 90.000 lei, din excedentul anilor expirați și Ștefan M.R. Bunget cu 24.740 lei, excedentul anului în curs. Politicienii care au privit cu bunăvoință această lucrare și au 359 suvenționat-o au fost: Domnii Virgil Potârcă, subsecretar de stat – cu 8000 de lei din fondurile Ministerului de Domenii; Haralambie Ciocâlțeu – deputat; cu 10.000 de lei de la județ, M.

Cantacuzino – deputat și proprietar – Băilești – cu 15.000 lei din fondurile personale, Nicu Iovipale – prefect – 15.000 lei numerar, 1000 kgr ciment și 4 m³ pardoseli, dela Prefectura jud. Dolju și I. Garboviceanu, prefect, 50.000 lei pentru pictură din fondurile județului Dolju. - În lucrarea de restaurare intrat-au și operațiuni în afară de deviz: nivelarea terenului din jurul bisericii, cu săparea pământului pe o adâncime de 0,50 m. până la 1 m. și îndepărtarea lui din curtea bisericii; s-a distins Primarul Ștefan M.R. Bunget, aducând brațele și carele necesare pentru ca în cursul lunii Octombrie 1933 să taie și transporte pământul rezultat din săpături pe întreaga latură a bisericii, dinspre N.V. începând dela Primărie până la Monumentul Eroilor. - Preot Paroh Președinte, Consiliul Parohial. Comitetul de construcție. Cântăreți. Epitropia 4 Noiembrie 1934 Vârtop.

Bibliografie:

BARBU, Paul-Emanoil, *Arendarea moșiilor în județul Mehedinți la începutul epocii regulamentare în lumina unei statistici agrare din 1833*, în vol. *Oltenia. Studii. Documente. Culegeri*, s. III, an VIII, 2004, nr. 2, Editura MJM, Craiova, 2004.

FIRESCU, Alexandru-Toma, PĂTULARU, Ionuț-Adrian, *Biserici și așezări doljene – file de istorie*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2005.

MOCIOI, Ion VĂIDEIANU, Florian, *Pictorul Gheorghe Bărbulescu*, Editura Academica Brâncuși, Târgu Jiu, 2017.

THE VÂRTOP CHURCH AND AN UNPUBLISHED DOCUMENT ABOUT ITS HISTORY

Deac. PhD Mihnea-Constantin
BĂLTEANU POPESCU

Abstract

The Vârtoș village is located in the southwest of Oltenia, at a distance of approximately 42 kilometers from Craiova. From the *Commemorative Act* with a special significance for the history of the place, we learn precious details about the Vârtoș church. Over the years, four stages of restoration have taken place.

Key-words: *Vârtoș; Oltenia; history.*

ACTIVITATEA TIPOGRAFICĂ A SFÂNTULUI ANTIM IVIREANUL

**Prof. Felicia
PĂUNESCU⁶**

Abstract

Una dintre personalitățile secolului al XVIII-lea a fost marele și vrednicul de pomenire ierarh Sfântul Antim Ivireanul. Activitatea sa pastorală, culturală, literară și tipografică a făcut istorie în adevăratul sens al cuvântului, făcând din el o personalitate complexă și marcantă a spiritualității ortodoxe în general și al Bisericii Ortodoxe Române în special.

Cuvinte-cheie: *Sfântul Antim Ivireanul; Biserica Ortodoxă Română; activitatea tipografică.*

Una dintre personalitățile secolului al XVIII-lea a fost marele și vrednicul de pomenire ierarh Sfântul Antim Ivireanul. Activitatea sa pastorală, culturală, literară și tipografică a făcut istorie în adevăratul sens al cuvântului, făcând din el o personalitate complexă și marcantă a spiritualității ortodoxe în general și al Bisericii Ortodoxe Române în special.

S-a născut în Iviria în jurul anului 1650, din părinții Ioan și Maria, primind la botez numele de Andrei ([PĂCURARIU](#), 1987, p. 200). La 16 ani a căzut rob la turci, iar apoi a fost vândut sclav la Constantinopol. Eliberat din robie, a trăit în preajma Patriarhiei Ecumenice, învățând mai multe limbi (greacă, arabă, turcă), dar și mai multe meșteșuguri ale artei bisericesti: caligrafia, miniatura, sculptura în lemn și broderia ([IVIREANU](#), 1988, p. 3).

Prin destoinicia sa, atrage atenția evlaviosului domnitor Constantin Brâncoveanu, care obține acordul patriarhului de Constantinopol de a-l

⁶ Prof. Felicia Păunescu, profesor de Religie la Colegiul Național „Spiru Haret” Târgu-Jiu.

aduce în Țara Românească ([IVIREANU](#), 1988, p. 3). Constantin Brâncoveanu avea în vedere realizarea mai multor obiective culturale și, în acest sens, s-a înconjurat de un grup de cărturari distinși, reputați în tot sud-estul continentului și în Orientul apropiat. Între ei s-au numărat Sevastos Kiminites, fost profesor și rector la Marea Școală a Patriarhiei Ecumenice, Ioan Cariofil, și el fost profesor și rector la aceeași Mare școală a Patriarhiei, Ion Comnen, medic și filosof, Iacob Pylarino, medic, contele Bartolomeo Ferrati, un medic excelent practician, înveșmântat cu o eleganță uimitoare și îmbucurătoare pentru ochii bucureștenilor, Manu Apostol, om de afaceri preocupat să investească în tipărirea cărților, Ion Românul, un pseudonim sub care se ascundea secretarul italian Giovanni Candido Romano, Antonio Maria de Chiaro, agerul secretar adus după 1709 tocmai din Florența, medicii Evanghelistă Marignazzi, un bun practician, devenit ulterior medic al țarului, și Mihail Schendos van der Beck, aromân în poftida numelui, preocupat de medicină și bogățiile Olteniei. În rândul acestora se număra și cărturarul Antim Ivireanul ([SĂSĂUJAN](#), 2009).

Venirea sa în Țara Românească, în jurul anului 1690, reprezintă un moment de cotitură în viața sa, dar și în viața Bisericii din Țara Românească. Aici, ieromonahul Antim învață meșteșugul tiparului de la fostul episcop Mitrofan al Hușilor, care conducea tiparnița din București ([PĂCURARIU](#), 1987, p. 200). În anul 1691 ajunge conducător al acestei tiparnițe. În acest an scoate de sub tipar prima sa carte, *Învățăturile lui Vasile Macedonianul către fiul său Leon*, traduse în greaca modernă de arhimandritul Hrisant Notara, viitorul patriarh de Constantinopol ([PĂCURARIU](#), 1987, p. 219). Până în anul 1964, el mai tipărește 3 cărți, printre care și o *Psaltire românească*.

În anul 1696 este trimis ca egumen al Mănăstirii Snagov, recunoscându-i-se prin aceasta meritele deosebite. Tot aici întemeiază o

nouă tipografie, cu posibilități de imprimare în mai multe limbi ([PĂCURARIU](#), 1987, p. 219). Aici a tipărit 15 cărți: 7 în greacă, 5 în română, una în slavonă (*Gramatica* lui Meletie Smotrițki), una în slavo-română, una în greco-română. În 1701 tipărește și un Liturghier greco-arab, cu alfabet arab, la cererea patriarhului Antiohiei Atanasie III Dalbas ([CREȘTINORTODOX.RO](#)). Aceasta este prima carte imprimată cu caractere arabe.

Dintre cele grecești, cea mai importantă a fost *Antologhionul*, apărută în 1697. Aceasta era o carte masivă, cu peste 2000 de pagini, cuprinzând părți din *Mineie*, *Psaltire*, *Ceaslov*, *Octoih*, *Triod* și *Penticostar*, apoi *Mărturisirea Ortodoxă* a lui Petru Movilă, 1699, aceasta fiind a treia ediție greacă. Dintre cele românești, este de reținut lucrarea teologului grec Maxim Peloponezul, denumită *Carte sau lumină*, scoasă de sub tipar în anul 1699 (în această carte sunt combătute cele patru puncte florentine, îndeosebi primatul papal), apoi lucrările didactice moralizatoare *Învățăături creștinești* (1700) și *Floarea darurilor* (1701), amândouă traduse din grecește de un ieromonah Filotei ([PĂCURARIU](#), 1993, p. 220).

La Snagov, ieromonahul Antim a format o echipă de ucenici pe care i-a deprins cu meșteșugul tiparului, între care cel mai de seamă a fost Mihail Ștefan (Iștvanovici), care a dus arta tiparului chiar în țara natală a lui Antim, adică în Iveria.

În anul 1701, Antim s-a reîntors la București. Până în anul 1705 a continuat șirul tipăriturilor, scoțând 15 cărți de sub tipar: două în limba română (*Noul Testament*, reproducând ediția din 1648 de la Alba-Iulia și *Acatistul Maicii Domnului*), una în slavo-română (un *Ceaslov*), una greco-arabă și 11 în greacă. În 1702 tipărește *Ceaslovul greco-arab*, la rugămintea patriarhului Atanasie III Dabbas. Când patriarhul a părăsit Țara

Românească, în 1706, Constantin Brâncoveanu i-a dăruit întreaga instalație tipografică cu caractere arabe ([PĂCURARIU](#), 1993, p. 220).

Munca rodnică și neobosită pe care a depus-o ieromonahul Antim i-a adus alegerea și înscăunarea ca episcop al Râmnicului, la 16 martie 1705. Așezat în acest vechi scaun episcopal, a adus la Râmnic o parte din utilajul tipografic – românesc și grecesc – folosit la Snagov. În decurs de 3 ani a tipărit aici 9 cărți, trei în limba greacă, trei slavo-române și trei românești. Prima carte tipărită e una în greacă, *Tomul bucuriei*. Este o carte de 800 de pagini, cuprinzând cinci lucrări polemice, prin care Antim Ivireanul ripostează, în numele Bisericii Ortodoxe, față de tendințele de extindere ale catolicismului și calvinismului, încercând să apere puritatea doctrinei de imixtiunile eterodoxe.

Considerând că limba română poate să exprime conceptele teologice și să servească la oficierea cultului divin, el face totul pentru a o introduce în biserică, unde slavona își pierde treptat supremația ([IVIREANU](#), 1988, p. 4). De aceea el începe seria unor tipărituri românești menite să ducă la triumful deplin al limbii naționale în Biserică. Mai întâi el a continuat tradiția inaugurată de mitropolitul Ștefan, tipărind trei cărți cu tipicul, lecturile și sinaxarul în limba română, iar cântările și rugăciunile în slavonă. Odată cu acestea a început și tipărirea de cărți liturgice exclusiv în română ([PĂCURARIU](#), 1993, p. 220). Astfel în 1706 a tipărit cartea denumită impropriu *Evhologhion* sau *Molitvelnic*, cu două volume distincte: primul era un *Liturghier* iar al doilea *Molitvelnicul* propriu-zis. Este prima ediție în limba română a Liturghierului și a Molitvelnicului în Țara Românească. Tot la tipografia de la Râmnic, Antim și-a tipărit lucrarea originală: *Învățătura pe scurt pentru Taina pocăinții* (1705) ([CREȘTINORTODOX.RO](#)).

Pe 22 februarie 1708 este înscăunat mitropolit al Ungrovlahiei, după dorința mitropolitului Teodosie, care murind în 27 ianuarie 1708, și-a

exprimat în testament dorința ca locul lui să fie ocupat de episcopul Râmnicului ([IVIREANU](#), 1988, p. 5). La ceremonie au fost prezenți și patriarhii Alexandriei și Ierusalimului, iar noul mitropolit rostește un frumos discurs în românește. Cuvântarea pe care a rostit-o Antim Ivireanul la înscăunare stă la temelia *Didahiilor*, operă de referință a strălucitului cărturar și orator.

Imediat după înscăunare mută tipografia de la Râmnic la Târgoviște, unde a imprimat 18 cărți: 5 în grecește, una în slavo-română, una în slavo-română-greacă (ambele aveau tipicul în românește) și 11 în românește. În românește el a tipărit cele mai importante cărți de slujbă, încurajând și ușurând, astfel, slujirea în limba română. Acestea au fost: Psaltirea, Octoihul, Liturghierul, Molitvelnicul, Catavasierul, Ceaslovul și altele. Apoi apar două mici lucrări originale: *Învățătură bisericească la cele mai trebuincioase și mai de folos pentru învățătura preoților* (1708) și *Capete de poruncă la toată ceata bisericească* (1714), care cuprindea îndatoririle preoților formulate în 12 reguli pastorale ([CREȘTINORTODOX.RO](#)), precum și cartea *Pilde filozofesti*, tradusă din grecește, în 1713. Astfel, mitropolitului Antim îi revine meritul de a fi introdus pentru totdeauna limba română în cultul divin ([PĂCURARIU](#), 1993, p. 203).

În 1715 mitropolitul Antim mută tipografia de la Târgoviște la București, tipărind o lucrare în limba greacă populară, *Sfătuiri creștin-politice către domnitorul Ștefan Cantacuzino (1714-1716)*. În 1716 a înființat o nouă tipografie la Mănăstirea Tuturor Sfinților, ctitorită de el (Mănăstirea Antim) în care a publicat o lucrare în limba greacă a unui înalt dregător grec.

În decursul unui sfert de veac (1691-1716) a tipărit sau a supravegheat tipărirea a 63 de cărți, dintre care 39 au fost lucrate de el însuși. După limba în care au apărut, 30 erau în grecește, 22 în românește, una în slavonește, 6

slavo-române, 2 greco-arabe, una greco-română și una greco-slavo-română. După locul de apariție, aceste lucrări pot fi clasificate în felul următor: 21 la București, 15 la Snagov, 9 la Râmnic și 18 la Târgoviște.

În jurul tipografiilor de la București, Snagov, Râmnic și Târgoviște s-au grupat și număr de corectori, gravori și traducători care au format o adevărată „lume a cărții”, interesată în munca filologică hrănită mai ales de confruntarea versiunilor în vederea realizării unei corecte versiuni românești și deci în acuratețea termenilor, în viața conceptelor, formându-se astfel o adevărată mișcare intelectuală ([SĂSĂUJAN](#), 2009).

La 21 iunie 1992, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române l-a trecut pe mitropolitul Antim în rândul sfinților, fiind prăznuit în fiecare an în ziua de 27 septembrie. Tipograf, autor de cărți, traducător al cărților de slujbă în românește, orator și păstor de suflete, artist, ctitor de lăcașuri sfinte, sprijinitor al Ortodoxiei, Antim Ivireanul rămâne una dintre cele mai luminoase figuri arhieresti ale Bisericii Ortodoxe Române.

Bibliografie:

ANTIM IVIREANU, *Didahii*, Editura Litera, Chișinău, 1988.

PĂCURARIU, Pr. Prof. Dr. Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1987.

IDEM, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Știința, Chișinău, 1993.

SĂSĂUJAN, Conf. Mihai, *Sfântul Ierarh Antim, Ivireanul cu suflet de român*, Ziarul *Lumina*, 27 septembrie 2009.

WWW.CREȘTINORTODOX.RO

THE PUBLISHING ACTIVITY OF SAINT ANTHIM THE IBERIAN

Felicia PĂUNESCU

Abstract

One of the personalities of the 18th century was the great and memorable hierarch *Saint Anthim the Iberian*. His pastoral, cultural, literary and typographic activity made history in the true sense of the word, making him a complex and outstanding personality of Orthodox spirituality in general and of the Romanian Orthodox Church in particular.

Key-words: *Saint Anthim the Iberian; Romanian Orthodox Church; publishing activity;*

EPISCOPUL ILARION AL ARGEȘULUI, PARTICIPANT AL REVOLUȚIEI DE LA 1821

Dan – Dumitru
ANASTASESCU⁷

Abstract

În contextul revoltei populare a lui Tudor Vladimirescu din 1821, vladica Ilarion a jucat un rol important, fiind chiar „ministru” și duhovnic al acestuia. Legătura lui Ilarion cu Tudor Vladimirescu a fost una foarte strânsă, având același țel, înlăturarea turcilor din țară și, deci, independența națională a românilor de la sud de Carpați.

Cuvinte-cheie: *episcopul Ilarion al Argeșului; revoluție; Tudor Vladimirescu.*

Episcopul Ilarion Gheorghiadis s-a născut în capitala Țării Românești, București, într-o familie modestă, de mici negustori; tatăl său era Gheorghe băcanul, originar din Silistra, iar mama sa era Vasilachi, originară din Ianina, care și-au botezat copilul cu numele de Ilie ([DURAK](#), 1900, p. 37; [COCORA](#), 1962, p. 303). Despre anul nașterii nu se cunosc prea multe însă se estimează faptul că în anul revoluției, 1821, acesta avea în jur de 44 ani, deci era de o vârstă apropiată cu cea a lui Tudor Vladimirescu, fiind născut în jurul anilor 1770-1780 ([NESTOR](#), 1981, p. 9). Tânărul Ilie rămâne orfan de tată pe la vârsta de 9-10 ani, iar din cauza sărăciei, primește adăpost, împreună cu restul familiei, în așezământul filantropic de pe lângă Biserica Domnița Bălașa, unde va învăța carte de la dascălul Lambru Fotiadis, de asemenea grecește, latinește și alte limbi străine.

Prin jurul anului 1800 este tuns în monahism, primind numele de Ilarion, și hirotonit arhidiacon de către mitropolitul Dositei Filitti, ruda sa⁸.

⁷ Dan-Dumitru Anastasescu, pedagog la Seminarul Teologic „Sfântul Grigorie Teologul” Craiova.

În anul 1808⁹ îl sfințește arhimandrit și stareț al Mânăstirii Dealu, înlocuind astfel „*fără sfat de obște*” pe viitorul mitropolit, arhimandritul Dionisie Lupu ([ȘERBĂNESCU](#), 1954, p. 295), iar prin anul 1819, este întâlnit egumen la Schitul *Sf. Ioan cel Mare*. Din punct de vedere administrativ, arhimandritul Ilarion nu a realizat multe, căci „*destoinicie în ocârmuire n-a dovedit deloc*”, însă, acesta s-a impus foarte mult pe latura culturală, dovedindu-se a fi un om cult, „*om cu idei (și) pe care-l știm că e cu frica lui Dumnezeu*” ([DURAK](#), 1900, p. 10), aplecat spre studiul marilor gânditori francezi, iar de foarte multe ori, confuz în propriile principii ([IORGA](#), 1932, p. 238; [ARICESCU](#), 1874, p. 5051)¹⁰.

La 27 octombrie 1820 moare primul episcop de Argeș, Iosif, iar scaunul eparhial rămâne vacant, fapt pentru care egumenul Ilarion este propus ca episcop, fiind susținut de majoritatea boierilor țării, care-l considerau potrivit pentru episcopat deoarece este „*om cu învățătură*”. În acest sens, la 20 noiembrie 1820 are loc alegerea canonică a egumenului Ilarion ca episcop de Argeș, „*cu voia și învoirea Înalt Prea Sfințitului al Ungro Vlachiei D. D. Dionisie și a chiriarhului nostru și cu aprobarea și voia D. D. Alexandru Nicolae Șuțu Voevod*” ([ENĂCEANU](#), 1886, p. 775).

La 21 noiembrie 1820, noul episcop ([OȚETEA](#), 1971, p. 177)¹¹ merge la Curtea de Argeș unde săvârșește primul serviciu divin și unde, acesta, la finalul slujbei, îi îndeamnă pe cântăreți să cânte celebra slavoslovie „*Mugur, mugur, mugurel*”, ceea ce i-a scandalizat pe boierii argeșeni și pe domnul

⁸ Se înrudea prin fratele său, Teodosie Gheorghiaide, căsătorit cu o fiică a lui Constandache Caracas, nepotul mitropolitului Dionisie Lupu.

⁹ În jurul datei de 30 iunie 1808.

¹⁰ În acest sens a fost numit de N. Iorga: „*volterian frondeur*”, de I. Heliade-Rădulescu, o persoană cu principii amestecate, iar un consul străin din vremea sa îl caracteriza drept „*o bibliotecă răsturnată*”.

¹¹ Alegerea sa ca episcop s-a făcut „*sprijinul lui Pini, față de care s-a obligat în scris să fie credincios Eteriei*”.

fanariot, însă cântecul s-a răspândit repede, chiar și peste Carpați ([POPESCU](#), 1935, p. 7; [COCORA](#), 1962, p. 304). Istoricii bisericești D. Bălașa și G. Cocora conchid faptul că: „*acest episod, ca și alte mărturii ale contemporanilor, îl arată pe episcopul Ilarion stăpânit de un patriotism luminat*”, acesta fiind „*singurul orator bisericesc pe acele timpuri*” ([BĂLAȘA](#), 1977, p. 315; [COCORA](#), 1962, p. 304).

Adevărat patriot și filorus ([ERBICEANU](#), 1893, p. 415)¹², episcopul Ilarion devine membru al Eteriei ([DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA ROMÂNILOR. RĂSCOALA DIN 1821](#), 1959, p. 390), fiind pus în legătură cu slugerul Tudor Vladimirescu, de care îl va lega o adevărată prietenie, dar care, din nefericire, nu a fost dusă până la capăt.

În contextul revoltei populare a lui Tudor Vladimirescu din 1821, vlădica Ilarion a jucat un rol important, fiind chiar „*ministru*” ([COCORA](#), 1962, p. 304)¹³ și duhovnic al acestuia ([BĂLAȘA](#), 1971, p. 430) după cum arată o scrisoare de-ale lui Gheorghe Lazăr, fiind trimis la începutul primăverii la Laybach pentru a susține un memoriu. De asemenea, tot în această perioadă, Tudor Vladimirescu intră în București și îl somează pe mitropolit să se alieze cu Ilarion în favoarea țării, dar acesta nu este de acord, cerând azil politic habsburgic, dar, pentru că nu-l obține, este nevoit să conlucreze formal cu revoluționarii.

Legătura lui Ilarion cu Tudor Vladimirescu a fost una foarte strânsă, având același țel, înlăturarea turcilor din țară și, deci, independența națională a românilor de la sud de Carpați. Astfel, în decembrie 1821, așa

¹² Prin intermediul lui Dionisie Lupu a fost pus în legătură cu rușii din Țara Românească, fiind răsplătit ulterior de către generalul Pavel Kiseleff, în aprilie 1831, cu ordinul Sf. Ana, „*al doilea stepen împodobit cu coroana împărătească (. . .) pentru cele de folos ostenele (...) în cursul rosienestii vremelniceștii ocîrmuirii, întru numire de slen al Divanului săvârșitor și în deosebire pentru deosebita orânduire în pricinile Divanului Domnesc*”.

¹³ Alături de stolnicul Geani Orășean.

cum notează Ivan Petrovici Liprandi, „*episcopul Ilarion de Argeș, care întreținea mai mult decât toți legături cu Tudor, convingându-se că acesta este gata de acțiune, i-a creat prilejul de a vorbi amănunțit (...) cu banul Brâncoveanu, cu Grigorie Ghica și cu Barbu Văcărescu*”, care i-au înmânat acestuia la 15 ianuarie „*un act scris, prin care să fie împuternicit să provoace răscoala*”. Imediat după aceasta, „*Tudor a întocmit împreună cu Ilarion (...) o proclamație și alte acte*” ([DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA ROMÂNILOR. RĂSCOALA DIN 1821](#), 1959, p. 268).

După ce Tudor Vladimirescu se așază în tabără de la Cotroceni, Ilarion se mută împreună cu acesta, în aceeași locuință, până la 13 mai ([OȚETEA](#), 1971, p. 196); [BERINDEI, MUTAȘCU](#), 1973, p. 107)¹⁴. La 22 martie 1821, Udritzki, cancelarul agenției austriece la București, este primit de domnul Tudor, în palatul Zoița Brâncoveanu, de față fiind și episcopul Ilarion, iar la întâlnirea dintre liderul eterist Ipsilanti și Tudor, „*a asistat și episcopul Ilarion ca interpret de greacă al lui Tudor*” ([DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA ROMÂNILOR. RĂSCOALA DIN 1821](#), 1959, p. 269).

În momentul în care țarul Alexandru al Rusiei dă concursul turcilor pentru a înăbuși revoluția din Țara Românească, Tudor Vladimirescu se proclamă domn al țării, pe la mijlocul lunii mai, fiind uns „*în cadrul unei slujbe solemne oficiate de episcopul Ilarion*” ([OȚETEA](#), 1971, p. 379), care, probabil, începuse să coordoneze și treburile de mitropolit.

În aceste situații, Tudor Vladimirescu, luând cunoștință de faptul că țarul condamnase Eteria la 14 martie, dar și mișcarea sa revoluționară din Țara Românească, prin actul trimis din Laybach, a considerat că lupta cu cele trei mari imperii vecine este imposibil de susținut și a încercat să-și realizeze programul politic fără a lupta împotriva turcilor, ale căror trupe

¹⁴ De asemenea, împreună cu aceștia doi se mută și Geani Orășean și Kinopsi.

trecuseră deja Dunărea și se îndreptau spre țară. Astfel, la 13 mai, acesta scoțând pe „boierii dein arestul de la Belvedere, îi puse să subscrie un protest către potențații de la Laybach, contra încălcării de către turci și mai ales contra jafurilor și uciderilor tâlhărești ale eteriștilor” ([ARICESCU](#), 1874, p. 225); acesta roagă pe marile puteri ca aceste cereri să se realizeze pentru a evita o nouă răscoală pe viitor, iar ca reprezentanți la Laybach fiind însărcinați episcopul Ilarion, stolnicul Geani și Petre Poenaru ” ([ARICESCU](#), 1874, p. 225). Delegația trimisă de Tudor, condusă de episcopul Ilarion, este însoțită de 50 de panduri, până la hotarul Austriei, însă „abia sosiți în Brașov, boierii primesc știrea despre moartea lui Tudor; astfel cei trimiși din partea țării la Laybach se opresc în Brașov, dimpreună cu companiile lor de drum” ([ARICESCU](#), 1874, p. 227).

După vestea uciderii domnului Tudor, ca un sfetnic credincios, episcopul Ilarion a părăsit în taină Brașovul, venind în Țara Românească, unde i s-a confirmat vestea omorării marelui revoluționar. Astfel, la Mănăstirea Butoiul din Dâmbovița, vlădica Ilarion îi face prima prohodire a domnului Tudor, alături de un alt partizan al revoltei populare, preotul Ilie, care scrie și o cronică despre respectivul eveniment: „Și cu durere în inimă am auzit și am plâns, când l-au vândut pe Tudor doi căpitani ai săi, de l-au tăiat noaptea. Și am mers cu părintele Ilarion la mănăstire de am făcut slujbă pentru odihna sufletului. Și plângea lumea și părintele Ilarion se bătea cu pumnii în piept și da crucea la norod să se închine. Și multă jale era pe noi toți” ([POPESCU](#), 1942, pp. 106-111). În cele din urmă, însă, de frica turcilor, Ilarion se reîntoarce la Brașov, mai ales că pe „prea sfințitul patriarh, chir Grigorie, l-au tăiat, împreună cu alți 12 arhieri (...) precum și alte multe omoruri s-au făcut la Țarigrad” ([DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA ROMÂNILOR. RĂSCOALA DIN 1821](#), 1959, p. 101, p. 269). Nici de data aceasta nu va poposi mult timp peste Carpați, căci protectorul său,

mitropolitul Dositei Filitti, retras aici de mult timp, l-a mustrat aspru fiindcă a instigat poporul la răsculare, iar acum devine trădător prin faptul că nu se întoarce în țară. În condițiile date, în anul 1822, noul domn pământean Grigorie Ghica îl invită pe Ilarion să se înapoieze în țară, însă acesta refuză de teama turcilor, iar la 7 septembrie trimite o scrisoare domnului Țării Românești, caracterizată de principiile și sfaturile îndrăznețe pe care i le trimite acestuia ([COCORA](#), 1962, p. 305; [SERBĂNESCU](#), 1965, p. 803; [IORGA](#), 1932, p. 238)¹⁵.

Cu toate că invitația de a veni în țară se repetă de mai multe ori, episcopul Ilarion refuză, fapt pentru care, la 1 februarie 1823, boierii țării cer domnitorului să dea pitac pentru alegerea unui alt episcop căci, *„în mare jale și obidă priviți la Sfânta Episcopie a Argeșului, văzându-o atâta vreme fără de păstor, fiindcă păstorul Ilarion sunt doi ani de când a năpăstuit fără de nici o dorire și s-a dus în țară străină, urmare împotriva canoanelor”* ([ERBICEANU](#), 1904, p. 1008). Drept urmare este ales ca episcop de Argeș Grigorie, care moare însă în anul 1828. În contextul respectiv, Ilarion hotărăște să se reîntoarcă la Argeș, trimițând o cerere către consulul rus Pahlin, care, la rândul său, trimite cererea domnitorului, care avea datoria de a supune la vot, în Divanul țării, reinstalarea lui Ilarion la Argeș. Datorită influenței rusești, Ilarion este pus din nou episcop, iar la scurt timp i-a trimis domnitorului o cerere prin care-și solicita toate drepturile pe care le avusese înainte, inclusiv jurisdicția asupra Mănăstirii Cozia, așa cum o avusese și episcopul Iosif. Dorința ca episcopia să reia și mănăstirea amintită este dată de faptul că Ilarion găsisse, la a doua instalare, eparhia *„în mare lipsă și trebuință de chiar mai multe”*, dorind Cozia *„ca să pociu întâmpina greutățile cheltuielilor ce se urmează la Episcopie, care fiind între toate*

¹⁵ Episcopul Ilarion a fost denumit și *fugar* de către turci, unii istorici criticându-l pentru că *„într-un moment atât de însemnat și-a părăsit țara”*.

mai mică decât toate, nu poate fi de acest ajutor nici să se economisească, nici să se ușureze de datoriile cu care nestatorniciile vremurilor au împovorat-o” ([ERBICEANU](#), 1891, p. 220).

La scurt timp după reinstalarea sa la Argeș, vlădica Ilarion îl încredințează pe protosinghelul Vlasie, bun administrator, pe care de altfel îl mai încredințase și în 1821, cu rezolvarea problemelor administrative ale eparhiei, episcopul petrecând mai mult timp la București, căci „noi a ședea în toată vremea aicea la Sfânta Episcopie nu este mijloc, de multe ori fiind trebuință a ne afla la București sau și la episcopie fiind cu neputință iaste a îmălini eu singur câte cuviincioase pricini urmează”, mai ales că Vlasie avusese aceeași ascultare și în vremea episcopului Iosif ([ERBICEANU](#), 1891, p. 534). De asemenea, la 17 ianuarie 1829, episcopul Ilarion, dorind o bună orânduială a bisericilor și mănăstirilor din eparhia sa, dă protosinghelului Vlasie 17 „idei” după care să se orienteze „cu mare scumpătate” în următoarele sale inspecții ([ERBICEANU](#), 1891, pp. 449-463, p. 479).

Episcopul Ilarion obișnuia să facă diferite donații de cărți pe la biserici, cum ar fi cartea cu slujba Sf. Mc. Filofteia, care „s-au dăruit la biserica dumnealui căminarului Iancu Mavrodolu 832” ([BRANIȘTE](#), 1961, p. 206). De asemenea, așa cum am amintit mai sus, Ilarion avea o înclinație deosebită spre partea culturală, fapt pentru care a avut mulți ucenici vrednici, cei mai importanți fiind: Dionisie Romano, viitorul episcop de Buzău, și arhiereul Evantias ([ARICESCU](#), 1874, p. 50). Ca talentat orator și patriot luminat, episcopul Ilarion nu se sfia să critice măsurile luate de domnitor sau de alți dregători, culminând cu celebra sa cuvântare din 21 mai 1843, din catedrala mitropolitană din București, când, în fața domnitorului și a celorlalți diplomați străini, a demască abuzurile ce se fac de către unii dregători ([HURMUZAKI](#), 1891, p. 510).

Episcopul Ilarion moare tânăr, la 67 de ani, „*duminică 7 ianuarie 1845, la trei ceasuri după miezul nopții*”, după ce mai înainte arsese zapisurile datornicilor, în valoare de 2000 galbeni ([ARICESCU](#), 1874, p. 57; [TELEAR](#), 1907, p. 4). A fost înmormântat la 10 ianuarie, lângă biserica Mănăstirii Antim, „*cu cea mai mare paradă (...) de față aflându-se și M. S. Prea Înălțatul nostru Domn, care, îndată ce a început jalnicul tropar al veșniciei despărțiri, a sărutat Sfânta Evanghelie și mâna răposatului arhiereu ce le ținea*” ([VESTITORUL ROMÂNESC](#), 1845, p. 14.). Ucenicul său, arhimandritul Dionisie Romano, a rostit un impunător cuvânt despre activitatea episcopului defunct, iar pe piatra de marmură ce acoperă mormântul său de la Antim, este gravată următoarea inscripție: „*Ilarion/ Episcopul Argeșului/ Răposat la 8 ianuarie 1845 în vârstă de ani 67/ Aicea trupu-i se odihnește/ Iar în virtute duhu-i trăiește/ Căci mult a obștei vrea fericire/ Dobândi veșnica pomenire*” ([COCORA](#), 1962, p. 316).

Despre plecarea la cele veșnice a episcopului Ilarion de Argeș au scris și ziarele vremii. Astfel, *Albina românească* arăta că „*moartea răposatului a pricinuit Românilor o mare mâhnire, căci au pierdut un părinte care, prin cuvintele sale cele frumoase, dezvelea de multe ori adevărul și propoveduia credința și moralul*”, iar *Vestitorul românesc* sublinia faptul că „*elocvența răposatului care era de o potrivă cu întinsa învățătură ce împodobește, a făcut a se simți foarte tare pierderea acestui bărbat*” ([COCORA](#), 1962, p. 316).

Așadar, episcopul Ilarion al Argeșului a fost o mare personalitate care a marcat istoria secolului al XIX-lea, fiind un mare sprijinitor al ideii de independență a românilor și cel mai mare sfetnic al lui Tudor Vladimirescu, dar și „*primul ministru*” ([BĂLAȘA](#), 1971, p. 318) al acestuia de la început și până la sfârșit, iar dragostea sa față de marele Tudor este dată și de trecerea sa din Brașov la Mănăstirea Butoiul, în momente critice pentru

revoluționarii de la 1821, din dorința de a săvârși o slujbă de pomenire. Dacă cele mai multe și importante manuscrise ale acestui episcop n-ar fi fost arse, acestea ar fi reprezentat pagini vii ale istoriei naționale, în special cu privire la anul 1821.

Cele mai importante cuvântări și alte documente ale episcopului Ilarion al Argeșului ([COCORA](#), 1962, p. 315-333)¹⁶.

Cuvânt la îngroparea Preasfinției Sale răposatului Mitropolit al Ungrovlahiei Grigorie, pus de Preasfințitul Episcop al Sfintei Episcopii a Argeșului, Ilarion, 1834, iunie 24 ([COCORA](#), 1962, p. 321)¹⁷

„Certând, m-au certat, și morții nu m-au dat”

„La adâncă noastră întristare, pre dreptate pricinuită din moartea acestui răposat Obștesc părinte și Duhovnicesc păstoriu al nostru, având mulțime de lacrimi, Proorocii și teologii carii filozofând asupra morții, pot a le mângâia și să ne împuțineze dreapta mâhnire a sufletului.

Eu pre proorocul, împăratul și al lui Dumnezeu părinte, David, chem ca să ne învețe cu duhovniceasca sa alăută și să ne arate sfârșitul vieții omenești, carele se chiamă moarte și pentru care ne întristăm și tânguindu-ne mult, plângem, socotindu-o atât de grozavă și schimbarea și prefacerea cea de afară a omului acestui văzut. Căci, acesta pentru carele ceriul s-au întărit, să vede, fără suflare, lungit pre pământ.

Omul, împăratul pământului și al hiarelor, aruncat supt pământ și mâncare viermilor. Omul, spre luminarea căruia soarele și luna cu stelele s-au făcut, cuprins în mormânt întunecos. Omul, căruia toată făptura îi râde, în lacrimi, și născându-se și murind.

¹⁶ Acestea au fost publicate de cercetătorul G. Cocora, cele expuse aici fiind adaptate de către noi și republicate din dorința de a arăta talentul oratoric și patriotismul acestui participant al revoluției de la 1821, republicându-le pe cele mai cuprinzătoare de învățături.

¹⁷ Această cuvântare a fost socotită de către episcopul Melchisedec al Romanului „o capodoperă de predică bisericească”, iar de marele istoric N. Iorga drept „strălucită”.

Dar în aceste adevărate vederi ale noastre, Dumnezeuescul Psalmist punând împotriva un alt adevăr mai înalt și ajuns numai cu ochii credinței, zice: Cercetând, m-au cercetat Domnul, și morții nu m-au dat.

Adevărat, zice, m-au osândit Dumnezeu pentru păcatul strămoșesc al călcării de poruncă, de unde eram mai nainte locuitoriu Raiului, acum lăcuiesc într-acest pustiu de pământ.

De unde petreceam în desfătări nespuse, odihnindu-mă, acum să muncesc lucrând blestematul acesta de pământ. Că el a zis: Blestemat pământul întru lucrurile tale, spini și pălămidă va răsări ție. În locul bunătăților de care mă îndulceam atuncia, acum întru sudorile feții mele să-mi mănânc pâinea. Că au zis: În sudoarea feții tale vei mânca pâinea ta, până te vei întoarce în pământ, din carele ești luat.

De unde eram împreună locuitoriu și petrecătoriu cu îngerii, acum să mă întovărășesc cu dobitoacele celea necuvântătoare. Alăturatu-s-au dobitoacele cele fără de minte și s-au asemănat lor. Din stăpân să mă fac rob, din cinstit, necinstit și nebăgat în seamă. Și ce zic. Din nemuritor să mă fac muritor și să mă întorc iarăși în pământ dintru carele am fost luat, după atâtea nevoi și necazuri, ce cere întru această scurtă și vremelnicească viață, că încă nici așa măcar nu pociu trăi fără de primejdii și frică.

De deoparte mă muncește frica vrăjmașilor. Despre alta, mă ocolește vinderea prietenilor mincinoși și năvălirile puternicilor.

Pe uscat mă luptă tâlharii și fiarele. Pe apă, furtunile și încercările. Cu toate acestea și cu alte rele însutite, certând, m-au certat Domnul și morții nu m-au dat.

Bine, o Proorocule! Acestea toate câte urmează din certarea Domnului le vedem și le cunoaștem. Dar spune nouă: rogu-te! Spune cum nu te-au dat morții, în vreme când noi și pre tine te știm mort și dintre noi vedem că în

toate zilele răpește pre mulți cumplita și plina de cruzimi moarte fără să poată cineva scăpa de otrăvita și sângeroasa ei seceră: nu împărat, nici domn, nu arhieru, nici preot, nu parte bărbătească, nici parte femeiască, nu mare, nici mic, nu bogat, nici sărac, nu drept, nici păcătos, nu tânăr, nici bătrân, nu nobil, nici țaran.

Bine să povestește că moartea iaste surdă. Surdă iastă, neomenita. Căci nici deosebire între oameni face, nici ascultare dă la strigările loc, ci, de-a pururi, fără milă, îi jertfește nesățioasa. Neagră o zugrăvesc pe dânsa zugravii. Căci desparte pe oameni de lumina zilei și a soarelui. Îi deteră și aripi, cu care repede sburând, nemilostiva, răsbește prin ziduri, zăvoare și uși și își înfînge ucigașele sale ghiare în bieții oameni.

Nu iastă prin putință celui ce să naște odată să nu moară. Cum dar nu ne-au dat morții?

Nu ne-au dat morții, căci trupul nu iaste (...), nici despărțirea sufletului de dânsul moarte, ci o mutare a acestuia din aceste rele și vremelnice către cele mai bune și veșnice, din ceaste triste și ostenitoare către ceale veșnice și odihnitoare. Iar mai deplin se adeverează aceasta în drepti, căci dreptii în veci vor fi vii.

Pe aceste încredințări întemeindu-ne și noi și puțin lăcrimând pentru slăbiciunea firii oamenilor, să nu ne întristăm ca și ceilalți ce n-au nădejde pentru cei adormiți, carii prin moarte se duc de la noi, mai vârtos, când viața lor ceastă vremelnicească au fost îmbunătățită, neprihănită și plăcută lui Dumnezeu precum a acestui fericit și de tot răspectul vrednic arhieru și părinte al nostru sufletesc, mitropolitul Ungrovlahiei Grigorie, la a cărui îngropare adunându-ne, veniți întâi să povestim pre scurt viața și petrecerea lui. Și apoi, recomandându-ne sfintelor sale rugăciuni, trupul să-l dăm îngropării, iar pilda bunelor sale lupte ca o oglindă ținându-o,

înaintea ovhilor, într-înșa să ne privim mai vârtos, noi cești bisericești, ca să ne îndreptăm urâciunile ce le vor fi având ca mine.

Dreptilor se cuvine laudă, auz pe Psalmistul strigând.

Dar noi ce laudă putem aduce celui ce în toată viața sa atât de mult fugea de laude, cu cât mai vârtos se silea spre fapte vrednice numai de toată lauda. Însă acum, când și fericitul au scăpat de sminteala ce aduc laudele și noi putem să ne folosim din povestirea laudatelor sale fapte, îndrăznind, începem să unde se cuvine, după eșirea-i din pruncie și trecerea la vârsta tinerețelor, nici cuvântul meu nu poate să le ajungă, căci vremea iartă să le povestim.

Fost-au dar născut aici în orașul Bucureștilor de trei ori fericitul, din părinți pământenii și de bun neam, carii ce din braștele lor ceale părintești bine crescut l-au aruncat în brațele școalei cei de la Sfântul Sava, n-au putut mai mult să-l tragă către dânșii înapoi, nici către ceastea lumești și vremelnice. Căci cu nesățioasă osârdie și înflăcărată râvnă așternându-să pre învățătură și nopțile înjugând zilele, au iubit înțelepciunea și pre dânsa singură din tinerețe și-au adus-o lui și mireasă.

Și așa, în puțină vreme desăvârșindu-să întru toată învățătura elinească și într-altele științe ce se învăța atuncea în școalele noastre, cum și în Teologie, au pășit nu către dregătorii, la care îl chema și familia și procopseala sa, ci la sihăstrie.

Și eșind din școala sfântului Savei, către viața sfântului Savei, și-au îndreptat pașii și au alergat la sfânta monăstire a Neamțului. Unde, supunându-și grumazul sub jugul Domnului cel ușor și crucea pre umere ridicând viteazul acesta ostaș și adevărat urmăritoriu al Domnului, au mers după cel întâi și-au purtat-o și pre dânsa s-au răstignit.

Ostenele și nevoințele sale cele postnicești, posturile și rugăciunile, răbdarea și supunerea, blândețea și smerenia, cine poate să le povestească.

Nici au putut să-l tragă de la metanie alt interes sau sfârșit lumesc. Nu dragostea părinților și a rudenilor, nu iubirea de slavă sau de câștig, ci numai râvna pentru binele aproapelui și pentru folosul sufletesc al neamului și ascultarea cătră starețul și proestoșii săi.

Acestea abia au putut să smulgă pe Grigorie de la metania sa și să-l aducă de la Moldavia înapoi aicea în patrie.

Căruia, dându-să pre sine, au adaos preste cealălalte nevoițe sihăstrești și neobosite ostenele în tălmăcirea cărților. Că nu stingea fără numai lumina zilei lumânarea lui Grigorie, nici apuca începutul nopții aprinderea ei.

Singur văzătoriu sunt al acestor ostenele neconținute ale lui Grigorie, ca să zic și împreună lucrătoriu într-alte slujbe, cu care îl împovărase răposatul întru fericire mitropolitului Dionisie. Iara martiri nemincinoși pui înainte cărțile ceale folositoare de suflet tipărite și de alți răposai arhieriei și de prea sfințitul și de Dumnezeu alesul mitropolit Veniamin și ceale mai multe acum în anii cești mai de pe urmă, nu numai tălmăcite prin ostenele sale, ci și tipărite și legate cu cheltuiielele chiar ale Preasfinției sale răposatului și date în dar.

Iar când, după trecere de mulți ani, au binevoit pronia Dumnezească să se pune lumina în sfeșnic, atuncia grăind Măriei sale fostului Domn Grigorie Ghica Voevod și dumnealor preacinstiților și de bun neam boieri, subp obrocul Căldărușanilor, unde să ascundea luminătoriu i-au îndreptat să-l caute, și, aflându-l, fără voe, l-au adus, și l-au așezat în scaunul acestei sfinte Mitropolii.

Dar, oare grijile politicești și chivernisirea Bisericii putut-au cătuși de puțin măcar să slăbească râvna lui Grigorie întru ceale duhovnicești și sufletești sau să-i împuțineze ostenelele ceale spre folosul aproapelui. Ba,

încă le-au mai înmulțit și era a vedea cineva în Grigorie pre amândoi caracterii și pe cel monahicesc și pe cel arhieresc uniți.

Aflară adică în lume, să cădea un mitropolit sihastru, iar înăuntru în casă și la masă un pustnic următoriu al Saviilor, al Teodosiilor, al Arseniilor și al celorlalți sfinți lăcuatori pustiei Egiptului, Libiei și al Tebaidelor.

Atât nu l-au putut atinge slava lumească și înălțimea treptei arhieresti, cât și cu mortul său trup au voit să ne învețe smerenia. Că nu în biserică ca pre alți arhieriei și boieri, bărbați și femei, ci afară supt streășina bisericii au poruncit să-l îngropăm, precum vedeți.

Averile sale, nu în sîpetrui și prin lăzi, ci în pânțelece flămânzilor și în casele lipsiților le-au încuiat și lui-și le-au păstrat. Iar rămășițele sale se mărginesc în niște cărți ale sfinților arhieriei și ai lumii marilor dascăli. Cu a cărora cărți citire, tălmăcire-și tipărire până mai alaltăieri nevoindu-se și împreună cu mine vorbind pentru urmarea tălmăcirii acestor cărți, acum dăntuiește cu scriitorii lor în ceruri.

Acolo te văz cu ochii minții, Grigorie, și îmi pare că te auz cu urechile duhului împreună vorbind cu Pavel, cu Hrisostom, cu Vasilie, cu Grigorii, sfinții tiji (sic!) ai tăi.

Căci, tu, ca și Pavel strigai: În toate zilele mor și doresc a muri ca să fiu împreună cu Hristos. Și cu ceilalți asemănându-te în viață, dar să înțelegem și să credem că, precum în viață fiind, i-ai învățat a vorbi rumânește cu noi, prin tălmăcirea cărților lor în limba patriei, așa că el acum, spre răsplătire, în corturile lor te-au primit.

Rogu-te dar, împreună cu ei pentru noi și privind cu turma ta, carea te împresoară ca pre alt Moisi al nostru, solește-ne iertare de greșale și strigă, Dumnezeu pentru noi, precum cel de demult Moisi, între Dumnezeu și între norod deasupra muntelui Sinai stând, strigă: iartă-le lor, sau

șterge-mă din cartea în care m-ai scris. Și aruncând o căutătură blândă asupra oilor turmii tale vazi posomorârea cu carea ne-au acoperit fețele pentru ducerea ta de la noi, Păstorule cel bun, și ne mângâie precum și Învățătorul tău și al nostru, Hristos, mângîind pe ucenicii Săi le-au zis când era să se despartă de dânșii: Nu voi lăsa pre voi sărmani, mă duc către Tatăl, și voi trimite vouă pre Mângâitorul.

Roagă pre cel ce l-au trimis atunci Apostolilor să ni-l trimită și nouă acum, ca să ne povățuiască și pre noi, precum atunci pre Apostoli, spre tot adevărul.

Nu tăcea a te ruga ca să ne trimiți nouă cât mai în grabă, întreg, sănătos și încins cu putere de sus și celălalt mângâitoriu, așteptatul și mult doritul nostru Domn, din talenturile căruia, după cum în toate întâmplările noastre vorbeau, poate nădăjdui și aștepta tot binele norodului ce i s-au încredințat de sus.

Iar mai pre urmă decât toate zii și te roagă Părintelui Ceresc, precum Unul Născut Fiul Său și Dumnezeuul nostru au zis și s-au făcut: Părinte, voi cu toți pre carii mi a-i dat mie, cine să fie precum tu Părinte în mine și Eu în Tine, ca și aceștia întru noi una să fie.

Așa prea dorite al nostru părinte! Așa uniți, întâi între noi apoi cu Dumnezeu prin rugăciunile tale, vom putea fii și noi unde ești tu, ca și tu să poți zice în ziua aceea: iată eu și pruncii pe care mi-a dat mie Dumnezeu, și noi, prin viață asemănată, urmându-ți și voinței și sfârșitului în ceale mai de pre urmă să ne învrednicim, precum am fost aicea lăcuiitori, așa și acolo să fim împreună petrecători în laturea celor vii.

Și așa, din cercare mai deplin adevărindu-se, să putem zice împreună cu David și cu tine și cu toți locuitorii Ierusalimului celui de sus: Certând, ne-a certat Domnul și morții nu ne-a dat”.

„Cuvânt al Prea Sfinției Sale Părintelui Ilarion, Episcopul Sfintei Episcopii Argeșul. Zis la sfințirea bisericii Sfintei Mitropolii a Țării Rumânești”

„Și acum am ales și am sfințit casa aceasta, ca să fie numele Meu într-însa până în veac, și vor fi și ochii Mei și inima Mea acolo în toate zilele”. (Paralipomenon, cap. 7, stih. 16).

„Lumea toată cea văzută și cea nevăzută, uscatul și marea, ceriul și pământul, sunt ale lui Dumnezeu.

Nu este unghiu atât de întunecat, nu este parte de pământ atât de depărtată încât să nu o pătrunză ochiul lui Dumnezeu, cel ce pretutindeni este și toate le împlinește. Și ori încătr-o să va întoarce omul dă la Dumnezeu. Unde mă voi duce de la Duhul tău (striga David) și de la fața ta unde voi fugi? De mă voi sui în ceriu, tu acolo ești. De mă voi pogorî în iad, de față ești. De voi lua aripile mele de dimineață și mă voi sălășlui la marginea mării, ca și acolo mâna Ta mă va povățui și mă va ținea dreapta ta.

De unde putem noi oamenii, după cea mai prin puțință vrednicie pre pământ să slăvim numele cel mare cuviință al lui Dumnezeu și să cerem milele sale cele bogate și nedeșertate? El însuși ne-au arătat unde, cu cel ce au zis oarecând pentru Biserica ce îi zidise Solomon, și acum încă zice pentru toate sfintele lăcașuri ce îi ridică Pravoslavnicii creștini, iar nouă astăzi ne pune mai vârtos în auzasupra prilejului sfințirii acestui sfânt locaș, ridicat întâi la leatul 1656 de răposatul întru fericire Domn (fie-i pomenirea nemuritoare) Constantin Șerban Voevod Basaraba: iar început a se drege și a să preface de vrednicul de toată cinstea și lauda răposatul Mitropolit Grigorie al treilea al Ungrovlahiei (veșnica lui poemnire) la leatul 1834, în care și mutându-să din viața aceasta vremelnică, acest bun obștesc părinte duhovnicesc au lăsat în văduvie pre această Sf. Mitropolie,

pentru păcatele (poate) și ale altora, dar pentru ale mele negreșit. Și așa rămânând lucrul prefacerii Bisericii numai început de pomenitul Mitropolit.

Acum în zilele prea înălțatului nostru Domn Alexandru al doilea Dimitrie Ghica Voevod au luat săvârșire și preînnoindu-se preste tot s-au zugrăvit și s-au înfrumusețat precum să vede.

Și de voiți, să poftotim cele ce în luminatul și doritul acesta prilejiu de astăzi ne răsună la urechi Sfânta Scriptură sunt acesta ce și în capul cuvântului am luat teama lui.

Și acum am ales și am sfințit casa aceasta ca să fie numele meu într-însa până în veac și vor fi ochii mei și inima mea acolo în toate zilele.

Dumnezeule și Doamne al milelor! Tu cel ce ai binevoit a ne aduce în pomenire și a ne ruga pune în ruga aceasta Dumnezeiasca zicere a ta, Tu luminează-ne și simțirile și mințile ca pătrunși de înțelegerea ei, să slăvim numele tău cu toată evlavie și cuviinciosul respect într-această sfântă casă pre carea ai ales și ai sfințit-o astăzi.

Doao oarecare ne dă să înțelegem zicerea pusă înaintea noastră, iubitorilor ascultători! De aceea și eu în doao împărțindu-mi scurtul cuvânt, vă poftesc să luați aminte.

Și acum zice, am ales și am sfințit casa aceasta. Așa dar Bisericile noastre sunt case ale lui Dumnezeu, alese și sfințite de dânsul. Așa dar și această sfântă Biserică, maică tuturor Biseriilor din Valahia și Mitropolie a ei, este aleasă și sfințită de dânsul.

Dar pentru ce oare au ales-o și au sfințit-o? Ca să fie, zice, numele Meu într-însa în veac.

Ați auzit hristianilor cine este alegătorul și sfințitorul Biseriilor noastre tuturor de obște și aceștii sfinte case? Este însuși Dumnezeu, fiul și cuvântul căruia întrupându-să mai pe urmă s-au suit odată în Ierusalim și

au găsit în Biserică pe cei ce vindeau boi și oi și porumbei și pre schimbătorii de bani șezând. Și făcând biciuri de ștreanguri, pre toți i-au scos din Biserică și răsipi banii schimbătorilor și mesele le-au răsturnat. Și celor ce vindeau porumbei le-au zis: luați acesta de aici și nu mai faceți casa Tatălui Meu casă de neguțătorie. Acestaș cu această faptă arătând că este cu adevărat Fiu și Cuvânt al celui ce zisese mai înainte în prilejul zidirii Bisericii din Ierusalim. Și acum am ales și am sfințit Casa aceasta. Cu cuvântul: Și nu faceți casa Tatălui Meu, casă de neguțătorie. Adeveri și cealaltă parte a zicerii, scopul și sfârșitul pentru care Dumnezeu alege și sfințește casele sale: Ca să fie, zice, numele Meu într-însa în veac.

Ați auzit acum și pentru ce Bisericile noastre și acest sfânt locaș s-au rădăcat. Ca să fie numele Meu într-însa, zice Dumnezeu, în veac. În veac, hristianilor, în veac, zice. Neconținute rugăciuni și chemări numelui Său cere Dumnezeu în sfintele Sale case. Rugăciuni cu umilință și cu lacrimi, iar nu șoapte și râsuri în lăcașurile Sale cele alese și sfințite, precum astăzi au ales și au sfințit pre acesta.

Dar, vai la câți din noi alegând de mai bine râsurile, pierd fecioria făgăduită plângătorilor. Fericiți cei ce plâng acum, că vor râde. Câți, în loc să-și pițonească inima și să-și aținteze ochii la Dumnezeu, după ce intră în casa Lui, deși nu în toate zilele, precum Dumnezeu făgăduiește că va privi asupra rugătorilor: Și va fi, zice, ochii mei și inima mea acolo în toate zilele. Apoi și când vin în loc să se roage ca David și să zică lui Dumnezeu: Întoarce ochii mei ca să nu vază deșertăciune, și pune Doamne streajă gurii mele și ușă de îngrădire buzelor mele. Ei își aruncă ochii încoace și încolo, își mișcă buzele și își ascut limbile împotriva aproapelui, bârfind în șoapte câte nu cutează să vorbească în cafenele într-ale adunări publice, pre cei mai mari criticarisind, pre cei de asemenea hulind și pre cei mai de jos clevetind, ocărând și defăimând.

Dar nu noaă Așa Doamne, nu fie noaă așa în adunările noastre. Nici în sfintele Tale lăcașuri, nici într-această casă a ta, pre care-a ai ales-o și ai sfințit-o astăzi.

Ci primind cele pentru fericiții ctitori, pentru prea Înălțatul nostru Domn, pentru prea cinstita Boerime, pentru tot Clirosul și norodul și toată Țara, soliri și rugăciuni ale prea curatei și pururi fecioarei Maicii Tale, ale Botezătorului Tău, ale sfinților și întocmai cu Apostolii Împăraților Constantin și Elena, spre cinstea și pomenirea cărora s-au rădăcat sfânt lăcașul acesta, ale prea cuviosului părintelui nostru Dimitrie celui nou, patronul și apărătorul țării și ale tuturor sfinților Tăi, binevoiește a ne învrednicii și pre noi nevrednicii să-ți aducem jertfe bineprimite, în sfânt lăcașul acesta, și a zice pentru dânsul cele ce ai zis de demult pentru cel zidit de Înțeleptul Solomon:

Auzit-am rugăciunea ta și am ales casa aceasta ca să fie mie casă de jertfă. De voi închide ceriul și nu va fi ploaie și de voi poruncii lăcustei să mănânce lemnul și voi trimite moarte în norodul meu și dă se vor smeri norodul meu preste care să chiamă numele meu preste dânsii și se vor ruga și vor căuta fața mea și să vor întoarce din căile lor cele rele și eu voi auzi din ceriu și milostiv voi fi păcatelor lor și voi vindeca pământul lor.

Că iată și noi căutând fața ta, cădem înaintea ta și cu umilință ne rugăm auzi-ne din ceriu și trecând toate păcatele noastre cele de voe și cele fără de voe, trimite milele tale cele bogate preste Prea Înălțatul nostru Domn, preste noi, preste pământul nostru, preste norodul tău acesta, și preste toată lumea ta. Amin”.

„Cuvânt rostit de Preaosfinția Sa Părintele Episcop Ilarion Argeșiu cu prilejul târnosirii Bisericii Doamnei Bălașa”

„Scris este, casa Mea, casă de rugăciune este”. (Evanghelia de la Luca, cap. 9, stih 46).

Toate neamurile și noroadele cele mai vechi și păgâne își aveau capiștele, casele de rugăciune și altarele lor.

Mai lesne poate afla cineva (zice unul din înțelepții cei de demult) cetăți fără ziduri împrejurul lor, fără ființe și meșteșuguri și fără strejuiuri pentru paza buneii orânduiei între cetățeni decât fără biserici.

Înțeleptul Solomon a zidit în Ierusalim o biserică prea minunată și vestită în carea și Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos întrând după o mulțime mare de ani, întâi a scos afară pre cei ce vindeau într-însa și cumpăra, apoi a zis: Scris este, Casa mea, Casă de rugăciune este.

Hristianii, în cursul celor dintâi trei veacuri de la întruparea Domnului nostru Iisus Hristos pă vremea împăraților romani, n-a aveau biserici. Întâia biserică a fost ridicată în anul 335 după Hristos, de întâiul împărat al hristianilor Sfântul Constantin cel Mare, deasupra sfântului mormânt al Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Cât de mare urmează să fii fost bucuria hristianilor pentru zidirea acelei sfinte biserici, lesne fieșcine poate socoti că numai casa de rugăciune era aceia, ci și dovada luminată a biruinții hristianismului împotriva iudeismului și a păgânismului.

Bucuria acelora împărtășite și altora la ori ce rădicare de biserică mai la urmă ne vedem și noi părtași astăzi în prilejul sfințirii acestui dumnezeesc locaș, carele ridicat întru cinstea și prăznuirea Înălțării Domnului la anul 1751 de răposata întru fericire Domnița Bălașa, fiica pururi pomenitului și vestitului Domn Constantin Vodă Basarab Brâncoveanul; după ce într-însul să săvârșea într-ănsul dumnezeestile bisericesti slujbe, apoi și încăperile coprinse într-această curte erau rânduite de aceeași fericită ctitoriță spre locaș văduvelor și sârmanilor.

Din numărul cestor din urmă unul fiind și eu rămas sârman da tată numai de nouă ani, cu atât mai mult mă bucur pentru preînnoirea acestui

sfânt locaș și în vileag îmi mărturisesc recunoștința către ziditorii lui, cu cât nu numai în nevîrstnicia mea m-am adăpostit întru ale sale împrejmuiiri împreună cu mama văduvă și săracă, ci și în vârsta mea mai la urmă cele dintâi buchii tot aicea le-am învățat supt prea învățatul și vrednicul de lăudată pomenire răposatul dascăl Lambru Fotiadis.

Ușoară fie și acestuia țărâna ce zace într-acest sfânt locaș împreună cu a fericiților ctitori, într-al cărora această casă așezându-să atunci școala mai sus pomenitului învățător de limba elinească, a scos ucenici, Domni, boieri, arhierei, în fruntea cărora să deosebește mai strălucit astăzi Prea Sfinția sa părintele mitropolitul țării, ba însă și doctorii și alți tineri de stări deosebite s-au luminat într-însa cu lumina celor dintâi învățăături, că nu s-au mărginit răposații boieri Brâncoveni, urmașii fericitei ctitorițe cei dintâi nu s-a mărginit (sic!) întru a adăposti numai trupește într-această casă pre cei întrebuințați și în lipsă, ci și la hrana lor cea duhovnicească și la luminarea lor cea sufletească a binevoit să contribuie, iar după mutarea școlii naționale dintr-aceste case a rămas iarăși seama întrebuințaților.

Dar vremea în care toate să fac, să schimbă, să strică și să prefacă, de a și putut slăbi și învechi temelile acestui sfânt locaș și a împrejmuirilor lui, n-a putut însă nici să surpe, nici să slăbească evlavia către cele sfinte și aplecările către cele fapte bune ale slăvitei brâncovenești familii, că, deși răposatul banul Grigore Brâncoveanu dresese și preînnoie la anul 1831 toate dărmăturile cele mai dinainte ale împrejmuirilor acestui sfânt locaș, dar cutremurul cel de la 1838, groaznicul și înfricoșatul acela cutremur, puțin de n-a dărâmat la pământ această sfântă biserică, și iată, acum înțeleapta și multe daruri și virtuți împodobita și îmbogățita soția a mai sus pomenitului răposat boier, dumneaei cocoana băneasa Safta Brâncoveanca născută Balș, după ce părăsind lumea și deșertăciunile ei, s-a dus la singurătate în sfânta mănăstire Văratice din Moldavia și a primit

cinul călugăresc, numindu-se Safta Schimonahia apoi și în lipsa sa de aici să făcu a doua ctitoriță acestui sfânt locaș pre carele din nou l-a rădicat și l-a înfrumusețat, precum să vede, cu dintr-ale sale și din buna economie a averilor acestei sfinte biserici înzestrată cu zestea sale cei dintâi.

Acestora două bărbate și slăvite femei se cuvine a mulțumi politia noastră, cei dintâi pentru întâia rădicare, iar ceștii de al doilea pentru a doua zidire și înfrumusețare a sfântului lăcașului acestuia, lângă care aceasta din urmă alăturând și zidirea din nou și înzestrarea brâncovenescului spital, a știut înțeleapta prin vindecarea a atâtor bolnavi ce ies vindecați dintr-al său spital și fireasca sa nerodire a o vindeca și din nerodire de fii firești a să face maică moralicească dătătoare de sănătate și de viață nu numai cestor de acum bolnavi, ci și celor de după moartea sa din boli ca dintru neființă și din moarte la ființă și la viață vor fi chemați, carii cu drept cuvânt vor putea aplica pă luminata și prea cuvioasa sa persoană proorocească zicere a Isaiei: bucură-te și te veselește cea stearpă carea nu naști, glăsuește și strigă care nu aveți durere, că mai mulți sunt fii pustiei decât acei ce are bărbat, așa vor ferici bolnavii pre ctitorița brâncovenescului spital.

Iar noi întorcându-ne la textul luat în capul cuvântului nostru acestuia, text rostit chiar cu glasul Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, când zice: Scris este, casa Mea, casă de rugăciune este.

Veniți într-această casă de rugăciune de nou zidită cu toată cuceria și evlavia să ne rugăm nu numai pentru noi ci și pentru cei dintâi și pentru cei de-al doilea ctitori al ei, între carii intrând și Măria Sa Prea Înălțatul nostru Domn ca cel cu rudenia mai aproape, să cade nouă să începem de la cele pentru Măria Sa rugăciuni.

Apoi, cerând răposașilor celor vechi ctitori de la milostivul Dumnezeu ertare de greșale și câștigarea veșnicilor bunătăți, cestor vii și

acestea mai la urmă; dar până sunt în viață să le rugăm de la dătătorul de viață și de tot binele ani îndelungați și norociți, întreagă și nebiruită sănătate, pace și îndoită fericire. Amin”.

„Omilie la parabola semănătorului”¹⁸

„Precum țarina, care nu zămislește în sine sămânța semănată de semănător, nu poate să aducă roadă, așa mintea și inima omului, de nu vor zămisli într-însele sămânța cuvântului lui Dumnezeu nu sporesc în rodirea faptelor celor bune.

Numai iubitorul de învățătură coprinde în minte și în inimă cuvântul lui Dumnezeu. Dar, cine este iubitorul de învățătură? Este acela carele înflămânzește și însetoșează de dreptte, este acela carele poștește să învețe cele de folos, spre mântuirea sufletului său, cele ce îi arată începutul și sfârșitul său și îl încredințează de orânda și nădejdea sa, cel ce pot să-i deslege gâcitoarea minții sale să lumineze ochii spre privirea către o altă lume mai înaltă și mai bună și cele ce îl fac să cunoască pe Dumnezeu, ca să-și potolească foamea și să-și stingă setea de dreptate, aude cu luare aminte și cu bucurie cuvântul lui Dumnezeu, carele ne face cunoscuți cu dânsul, ne arată poruncile lui și calea către cer, și ne încredințează de răsplătirile cele mari, cum și de muncile ce așteaptă pre păcătoșii cei nepocăiți. Așa primește iubitorul de învățătură învățăturile cuvântului lui Dumnezeu, cum primește de bucuros tristul cuvintele cele de mântuire, și bolnavul doctoriile cele vindecătoare și precum roua de dimineață răzbește până la rădăcina sadurilor, așa să pătrunde inima iubitorului de învățătură, de cuvântul lui Dumnezeu, carele rodește într-însul însutit, căci îi luminează mintea și îi pleacă inima spre toată fapta bună.

¹⁸ Această omilie nu este o predică propriu-zisă, ci este o parte dintr-o prefață la cartea *Datoriile omului creștin*, tradusă de Simeon Marcovici, episcopul Ilarion arătând explicația versetului 8 din capitolul 8 al Evangheliei de la Luca.

Iar alta a căzut pre pământ bun și crescând au făcut rod cu sutele. Ca să aducă dar și între noi sămânța cuvântului lui Dumnezeu, cuprins într-această carte, rod cu sutele, trebuie să- gătim întâi pământ bun, minte iubitoare de învățătură și suflet doritor de cunoștința lui Dumnezeu; căci într-alt chip și sămânța să va pierde și sufletele și inimile noastre se vor asemena cu piatra ce fără umezeală și cu pământul cel plin de spini și pentru aceasta neroditor.

Dar însă nu este de ajuns spre rodirea cuvântului lui Dumnezeu numai inimă iubitoare de învățătură, ci este de nepătată trebuință și inimă nestrucată”.

Bibliografie:

*** *Academia Republicii Populare Române, Documente privind istoria românilor. Răscoala din 1821*, Vol. II, Ed. Academiei RPR, București, 1959.

*** *Academia Republicii Populare Române, Documente privind istoria românilor. Răscoala din 1821*, Vol. V, Ed. Academiei RPR, București, 1959.

*** *Vestitorul românesc*, 1845, nr. 4.

ARICESCU, C.D., *Istoria revoluțiunii române de la 1821*, Vol. I, Craiova, 1874.

BĂLAȘA, Pr. D., *Clerici ostenitori pentru independența națională înainte de anul 1877*, în *Revista Mitropolia Olteniei*, XXIX (1977), nr. 4-6.

IDEM, *Solemnitatea comemorării lui Tudor Vladimirescu*, în *Revista Mitropolia Olteniei*, XXIII (1971), nr. 5-6.

BERINDEI Dan și MUTAȘCU Traian, *Aspecte militare ale mișcării revoluționare din 1821*, ed. a II-a, Ed. Militară, București, 1973.

BRANIȘTE, Preotul Marin M., *Însemnări pe vechile cărți de slujbă de la bisericile din Pitești*, în *Revista Mitropolia Olteniei*, XIII (1961), nr. 5-6.

COCORA, Pr. Gabriel, *Episcopul Ilarion al Argeșului*, în *Revista Mitropolia Olteniei*, XIV (1962), nr. 5-6.

DURAK, Preotul V. Gh., *Ilarion episcop al Argeșului, 1820-21; 1828-45*, Teză pentru licență (aflată în manuscris), București, 1900.

ENĂCEANU, Ghenadie, *Condica Sfântă*, în *Revista Biserica Ortodoxă Română*, X (1886).

ERBICEANU, C., *Documente inedite privitoare la istoria națională, politică și bisericească a Românilor*, în *Revista Biserica Ortodoxă Română*, XVII (1893).

IDEM, *Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul al XIX-lea*, în *Revista Biserica Ortodoxă Română*, XXVIII (1904).

HURMUZAKI, Eudoxiu De, *Documente privitoare la istoria românilor*, Vol. IV, București, 1891.

IORGA, N., *Istoria Bisericii Românești*, Ediția a II-a, Ed. Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, București, 1932.

NESTOR, Mitropolitul Olteniei, *Despre activitatea episcopului Ilarion al Argeșului, sfetnicul lui Tudor Vladimirescu, în anii 1820 și 1821. Câteva date noi*, în *Revista Mitropolia Olteniei*, XXXIII (1981), nr. 1-3.

OȚETEA, Andrei, *Tudor Vladimirescu și revoluția de la 1821*, Editura Științifică, București, 1971.

POPESCU, Pr. Niculae M., *Preoți de mir adormiți în Domnul*, EDITURA I.B.M.B.O.R., București, 1942.

POPESCU, Preotul Nae, *Slavoslovia lui Ilarion al Argeșului*, în revista *Muzică și poezie*, I (1935), nr. 1.

ȘERBĂNESCU, IDEM, *Mitropoliții Ungrovlahiei*, în *Revista Biserica Ortodoxă Română*, LXXVI (1965), nr. 7-10.

ȘERBĂNESCU, Preotul Niculaie, *Mănăstirea Dealul*, în *Revista Biserica Ortodoxă Română*, LXXII (1954).

TELEAR, D., *Episcopul Ilarion*, în *Ziarul Viitorul*, I (1907), duminică, 2 decembrie, nr. 28.

BISHOP HILARION OF ARGES,
PARTICIPANT OF THE 1821 REVOLUTION

Dan – Dumitru
ANASTASESCU

Abstract

In the context of the popular movement of Tudor Vladimirescu in 1821, Bishop Ilarion played an important role, being even his “minister” and spiritual leader. Ilarion’s connection with Tudor Vladimirescu was very close, having the same goal, the removal of the Turks from the country and, therefore, the national independence of the Romanians located in the south of the Carpathians.

Key-words: *Bishop Hilarion of Argeş; revolution; Tudor Vladimirescu;*

PATROLOGIE ȘI LITERATURĂ POSTPATRISTICĂ

DIMENSIUNEA SPIRITUALĂ A ASCEZEI CREȘTINE
ÎN OMILIILE PASCALE ALE
SFÂNTULUI CHIRIL AL ALEXANDRIEI

Pr. Prof. Dr. Cristin-Alexandru
SPERLEA¹

Abstract

Sfântul Chiril al Alexandriei este una dintre cele mai reprezentative personalități ale Bisericii creștine de Răsărit, care a dominat prin contribuția sa la stabilirea doctrinei ortodoxe privind unirea celor două firi, divină și umană, în Persoana Mântuitorului, în prima jumătate a secolului al V-lea.

Cuvinte-cheie: *Sfântul Chiril al Alexandriei; asceză; Omilii Pascale.*

Personalitatea teologică a Sfântului Chiril al Alexandriei

Sfântul Chiril al Alexandriei este una dintre cele mai reprezentative personalități ale Bisericii creștine de Răsărit, care a dominat prin contribuția sa la stabilirea doctrinei ortodoxe privind unirea celor două firi, divină și umană, în Persoana Mântuitorului, în prima jumătate a secolului al V-lea, piatra unghiulară a întregii teologii a marelui Părinte bisericesc ([POPESCU](#), 1961, p. 230). Persoană providențială a Bisericii în înfruntările doctrinare ale epocii sale, a fost cel de-al douăzeci și patrulea episcop care urcă pe tronul Sfântului Apostol Marcu ([MÂNDRILĂ](#), 2012, p. 12). El devine exponentul școlii teologice alexandrine în disputele cu școala antiohiană privind problemele hristologice, dispute care se regăsesc mai ales în confruntarea cu Nestorie, patriarhul Constantinopolului, partizanul ereziei nestoriene.

El stă alături astfel de vrednicii săi înaintași, reprezentanți ai școlii alexandrine precum Clement, Origen sau Sfântul Atanasie cel Mare pe care

¹ Pr. Dr. Cristin-Alexandru SPERLEA, profesor la Seminarul Teologic „Sf. Grigorie Teologul” din Craiova.

l-a urmat în ceea ce privește calitatea de mare conducător al Bisericii, de om cu mare autoritate pastorală, dar și teologică. Sfântul Chiril al Alexandriei este pentru nestorianism, ceea ce este Sfântul Atanasie pentru arianism ([COMAN](#), 1956, pp. 145; 149)², chiar dacă uneori a făcut exces de zel sau de autoritate, mergând până la a fi suspectat și acuzat de anumite fapte contrare principiilor evanghelice.

Fire uneori impulsivă și intransigentă a fost implicat în alungarea evreilor și a novațienilor din Alexandria, s-a lăsat amestecat în tensiuni de natură politică, prin exacerbarea unor antipatii personale, folosindu-se de călugării din pustiul Nitric, prin atitudinea față de condamnarea Sfântului Ioan Gură de Aur la sinodul de la Stejar, precum și prin așa-zisa implicare în uciderea celebrei filosoafe Hipatia din Alexandria ([VOICU](#), 2009, p. 62).

Cu toate aceste aspecte negative din viața și activitatea sa, Sfântul Chiril rămâne una dintre personalitățile teologice de mare autoritate doctrinară în Biserica răsăriteană, cel care a limpezit definitiv rezultatele finale ale luptei Ortodoxiei cu arianismul și a dat cea mai bună definiție a raporturilor celor două firi ale Mântuitorului ([COMAN](#), 1956, p. 149).

Personalitatea sa teologică se reflectă nu numai prin soluționarea controverselor nestoriene, ci și prin bogata sa operă care cuprinde o tematică largă și diversificată ([POPESCU](#), 1961, p. 230)³ și anume: scrieri exegetice, dogmatico-polemice, apologetice, pastorale, omilii și corespondență. El se remarcă prin cunoașterea enciclopedică a textului biblic, prin ample analize literare, etimologice, istorice, geografice, un exeget neîntrecut, un excelent predicator. Chiar dacă întâlnim uneori un stil obositor, greoi, scrierile sale sunt pline de idei și se impun prin ascuțimea și adâncimea gândirii.

² Ca o confirmare a acestui lucru Biserica Ortodoxă prăznuiește împreună pe Sfântul Chiril cu Sfântul Atanasie cel Mare la 18 ianuarie.

³ Opera sa acoperă peste nouă volume compacte din colecția Migne (LXVIII-LXXVII).

Pentru studiul nostru de față ne interesează în mod deosebit *Omiliile sau Scrisorile Pascale* ([MÂDRILĂ](#), 2012, p. 5, [COMAN](#), 1956, pp. 314-316)⁴ ale Sfântului Părinte, scrise între anii 414-424 și adresate episcopilor din tot Egiptul, și nu numai, pentru a le comunica data începerii Postului Mare, a Săptămânii Mari și implicit a Sfintelor Paști. Potrivit hotărârii Sinodului I Ecumenic de la Niceea, episcopului Alexandriei îi revenea responsabilitatea de a calcula pentru viitor data prăznuirii Sfintelor Paști și de a comunica întregii Biserici, ([MÂDRILĂ](#), 2012, p. 42)⁵ pentru ca ziua Învierii să se prăznuiască unitar în Biserică. Episcopul Alexandriei a primit această responsabilitate ținând cont de faptul că Alexandria în acel timp era cel mai important centru astronomic, de aceea se putea achita cu ușurință de această obligație. Rezultatul cercetărilor era comunicat prin omilii pascale ([COMAN](#), 1956, p. 317)⁶ ce nu se limitau doar la transmiterea acestor date, ci tratau și diferite probleme de dogmatică, de morală, de pregătire prin post, asceză, pentru marele praznic al Învierii ([VOICU](#), 2009, p. 69).

Definirea noțiunii de asceză și implicațiile ei spirituale

Sfântul Chiril al Alexandriei urmărește prin *Omiliile pascale* ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012) nu numai o informare a Bisericii cu privire la data Sfintelor Paști, ci mai ales își manifestă preocuparea pentru pregătirea religioasă, morală a credincioșilor pentru

⁴ Întâlnim în Migne aceste scrieri sub titluri diferite precum: *Omilii sărbătorești* sau *festale*, *Scrisori panegirice*, *Scrisori sărbătorești* sau *Scrisori pascale*. În studiul de față vom respecta titulatura de *Omilii*, mai ales că și marele patrolog al Bisericii noastre. Pr. Prof. Ioan G. Coman le numește tot *Omilii*.

⁵ Episcopul Alexandriei comunica această dată nu numai Bisericii Egiptului, ci și Episcopului Romei.

⁶ De la Sfântul Chiril al Alexandriei s-au păstrat 29 Omilii pascale scrise între anii 414-442 și alte 22 Omilii diverse dintre care primele șase au fost rostite la Efes, în vara anului 431, cu ocazia ținerii Sinodului III Ecumenic.

praznicul Învierii Mântuitorului. Omiliile sale au o profundă notă pastorală, în care marele Părinte insistă foarte mult asupra nevoii de asceză, de promovare a necesității exersării ascetice nu numai în ceea ce privește respectarea și practicarea postului, ci să și combată unele idei ascetice eretice, fie origeniste, care disprețuiau trupul și căsătoria, precum și unele idei ascetice novațiene ([MÂNDRILĂ](#), 2012, p. 42). Asceza creștină are în învățătura Sfântului Părinte o dimensiune spirituală amplă, ce nu se limitează numai la un aspect al existenței umane, ci cuprinde persoana umană în toată manifestarea ei, religioasă, morală, intelectuală, socială. Manifestarea umană fiind complexă, reflectată la nivel de persoană, la nivel de comuniune personală și la nivel de comuniune comunitară între persoane în și prin Biserică, și asceza trebuie să corespundă dimensiunii comunitare și intenționalității spirituale a omului, ca un mijloc eficient de curățire, de înfrânare, de exersare a virtuții, de înnoire a existenței umane, de atingere a sfințeniei personale prin împrăștierea virtuților creștine și concomitent prin îmbrăcarea în și cu Hristos.

În acest sens, marele teolog alexandrin, conștient de idealul spiritual al omului, îi cheamă pe toți creștinii să întruchipeze această stare ascetică prezentându-le în chip pedagogic bunătățile și frumusețile stării împlinirii spirituale a persoanei umane. Asceza este definită ca o asumare a unei lupte ce concentrează în sine o asumare universală a creștinilor, profund comunitară, de solidaritate spirituală, de efort susținut printr-o angajare comună a întregii comunități de credincioși. Dimensiunea spirituală a ascezei este dată și de promovarea unei unități a aceleiași chemări și a aceleiași scop, a unei finalități resimțite ca o împlinire ontologică, existențială. Ea este ca un urcuș către splendoarea frumuseții divine, un real și susținut progres duhovnicesc către simfonia corului sfințeniei lui

Dumnezeu, unire dată de dobândirea Sfântului Duh: „Cu puterea strălucirii sfintei noastre sărbători socotesc că se cuvine să ne adunăm cu toții în arena cea duhovnicească, punând lupta slăvită a răbdării în fața celor care vor fi după obicei încununați pentru virtutea: «Veniți să ne suim în muntele Domnului, în casa Dumnezeului lui Iacov», ca de îndată să alcătuim acolo un cor cu totul sfânt și, prin unirea tuturor în Duhul Sfânt, asemenea unei lire, să-I cântăm Mai-marelui corului nostru” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 178).

Dar această chemare la sfințenie prin nevoința personală, prin asceza creștină, este indispensabilă pentru a putea să fim părtași luminii Învierii lui Hristos ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 67). Aproximarea de praznicul Învierii presupune împlinirea unui angajament atât personal, cât și comunitar eclesial de a păzi adevărata neprihănire, fiindcă această sărbătoare ne întărește să ne ținem departe de calea păcatului ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 69).

Asceza creștină este prezentată astfel ca o stare de dinamism creștin, o ieșire din platitudinea spirituală, o stare de acțiune exprimată foarte sugestiv de marele Părinte prin expresiile pe care le folosește pentru a sublinia activismul vieții creștine, eroismul ascetic. Tonul pe care îl întrebunțează este unul ce determină la acțiune, la o reală încordare duhovnicească: „Să umblăm cuviincios ca ziua” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 61); „Să luăm parte la această preafrumoasă adunare” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 61); „Să ne prindem în hora dumnezeiască, spre a mărturisi, într-un singur duh, credința în Hristos și spre a păzi netulburată și tare mărturisirea noastră față de Acesta, nu cu mintea și cu cugetul risipite în toate părțile, ci în bună înțelegere și într-un gând unii față de alții” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 62); „Să luăm aminte la

proorocul Ieremia care zice: «Ridicați fiind de la pământ, duceți-vă nu stați!; iar voi cei de departe, pe Domnul pomeniți-L, chemați Ierusalimul să vi se urce în inimi» (Ieremia 28, 50)» ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 62). De asemenea, „să nu ne lăsăm cuprinși de toropeala nepăsării și a indolenței” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 62).

Sfântul Chiril al Alexandriei definește asceza creștină ca o mărturisire a luminii, a zilei, o spulberare a întunericului trândăviei, o expresie a actualizării unei hotărâri categorice a credinciosului de a se despovăra de cele vechi cu care s-a îmbrăcat omul păcatului și care s-au imprimat trupului și sufletului. Marele Părinte ne îndeamnă să pornim la drumul cel duhovnicesc cu toată determinarea, să ne îmbrăcăm cu haine noi și pe interiorul nostru și să mergem numai înainte fără a mai privi în urmă, să privim la cele înalte pentru a nu ne mai întoarce iarăși la viața noastră păcătoasă ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, pp. 63-64). Asceza este, de altfel, și o dovadă de înțelepciune, de strategie și de știință duhovnicească ([EVDOKIMOV](#), 1999, p. 55), de a cunoaște căile pe care să mergem și de a avea acel curaj ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, pp. 124-125)⁷ ce ne vine de la Dumnezeu, Cel Care ne poruncește să lepădăm frica ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 66).

Asceza este o neconținută provocare, o permanentă strădanie a credinciosului de a fi preocupat de propria frumusețe și curățenie spirituală, o *veghere*, în sensul de trezvie, de așteptare. Prin asceză este provocat la întrecerea în suferință și încercări, atunci când trâmbița cea sfântă a Bisericii cheamă la luptă pe cei ce iubesc dreapta credință. Vremea nevoinței începe

⁷ Lupta cea duhovnicească presupune curaj, pricepere, râvnă, iscusință în mânăuirea armelor sale duhovnicești, să fim fierbinți cu duhul, deoarece nu ne luptăm împotriva trupului și a sângelui, ci împotriva duhurilor răutății, căci „cei care se vor nevoi cu bărbăție vor fi feriți de orice rană”.

de acum, din prezentul existenței noastre, chemarea și urmarea au același început: „Cuvântul nostru să-și afle începutul de aici, așadar, ca și cum ar pleca de la linia de start. Cum altfel am putea înfăptui asemenea lucruri? Cum astfel am putea împlini dumnezeiasca poruncă decât prin vegherea de a nu cădea în unire cu cele preaurâte, ci a cerceta și săvârși pe cele mai presus de toate, care aduc sfințenie pe cei care postesc?” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, pp. 71-72).

În învățătura Sfântului Chiril al Alexandriei asceza presupune o adevărată vindecare, o însănătoșire și prospețime duhovnicească, de aceea ascetul este comparat cu un doctor foarte priceput, care pregătește cu ajutorul a nenumărate și variate rețete, leacuri trebuincioase pentru trup, provoacă celui care vine să le încerce o oarecare neplăcere din cauză că nu este pregătit dinainte, dar, pe de alta, îl lasă să plece eliberat nu de puține boli ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 223). Mai mult decât atât, asceza îi conferă creștinului o stare de stabilitate spirituală, de echilibru ([CRAINIC](#), 1993, p. 89)⁸ duhovnicesc, o capacitate de a face față provocărilor de tot felul. Ascetul creștin este ca un arbore bine înfipt în pământ și care printr-o mulțime de ramificații se înalță cu putere către cele de sus sfidând atât pe cele de jos, cât și vânturile, furtunile care îl împresoară de pretutindeni, „dezlănțuindu-se cu un vuiet de nestăvilit și greu de suportat”. Cu toate acestea el rămâne de neclintit și în afara oricărei primejdii ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 279, p. 285)⁹.

⁸ Păcatul omului e acela care a introdus dezzechilibrul cosmic. Omul desăvârșit, redevenit prin Hristos la natura sa primordială, pură, a redevenit, prin aceasta la armonia cosmică a paradisiului ... mortificarea (asceza) e moartea păcatului din natura umană pentru a o readuce în stare paradisiacă.

⁹ Asceza mai este comparată și cu o primăvară duhovnicească, în sensul de renaștere spirituală a persoanei la nivel individual, dar și interpersonal și comunitar.

Pornind de la această înțelegere a ascezei creștine, reflectată în omiliile pascale ale Sfântului Chiril al Alexandriei, trebuie să subliniem faptul că fundamentele ascezei creștine sunt atât de natură hristologică, cât și antropologică. De fapt în persoana divino-umană a lui Hristos se cuprind cele două fundamente ale ascezei. În acest sens trebuie să înțelegem și dimensiunea spirituală a ascezei creștine ca una care are o înțelegere și o împlinire raportată numai la persoana divino-umană a lui Hristos și la opera Sa de mântuire. Hristos vindecă omenirea de consecințele căderii, o vindecă de neputința spirituală, îi dă putere în același timp să lupte împotriva patimilor și ispitelor diavolești, Hristos devine forța cu care luptă ascetul ([STĂNILOAE](#), 2002, p.12.). Hristos se constituie în același timp și în modelul de sfințenie spre care accede omul, model de sfințenie pe care Mântuitorul l-a împlinit în propria persoană prin sfințirea, desăvârșirea și îndumnezeirea firii umane din Hristos. Hristos este în același timp atât izvorul, susținerea, cât și finalitatea actelor nevoinței duhovnicești ale creștinului. În centrul ascezei creștine stă opera de răscumpărare realizată de Hristos prin jertfa Sa de pe cruce.

Pentru a înțelege mai bine dimensiunea soteriologică a venirii Fiului lui Dumnezeu în lume, Sfântul Părinte ne duce cu mintea la starea omenirii dinaintea venirii lui Hristos, definind-o ca noapte și întuneric, omenire ce era cuprinsă de o boală fără leac, o înstrăinare de Dumnezeu, deoarece „păcatul împresurase întreg pământul, căzând asemenea unei neguri, asupra tuturor” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 117).

Sfântul Chiril al Alexandriei vorbește despre opera de mântuire sau răscumpărare ca o adevărată renaștere spirituală, o transformare ființială a omenirii din adâncurile ei. Pentru a exprima acest lucru, întâlnim comparația cu anotimpurile primăvara și iarna. Iarna este perioada morții

spirituale până la Hristos, iar primăvara este anotimpul Învierii lui Hristos, al învierii universale ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 95).

Prin Hristos, firea omenească a fost readusă la frumusețea cea dintâi, replămădind spre înnoirea vieții firea întregă și recreând-o în Sine așa cum fusese dintru început ca un Dumnezeu adevărat ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 281). De asemenea, lacrimile înstrăinării de Dumnezeu, ale neputinței mântuirii precum și cele determinate de robia păcatelor au fost șterse, desființate prin Jertfa de pe Cruce a Mântuitorului:

„Arătându-și Mântuitorul nostru Hristos bunăvoința față de noi și suferind pentru noi răstignirea pe Cruce, legăturile cele rău-încurcate ale morții au fost dezlegate și toată lacrima de pe toată fața s-a șters” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 118).

Hristos ne recapitulează pe noi prin opera Sa de mântuire, punând înaintea iubirea, smerenia și puterea Sa dumnezeiască. În biruința lui Hristos stă și biruința noastră ([POPA](#), 2012, pp. 81-82)¹⁰. Stă puterea de a ne împotrivi păcatelor, de a ne așeza într-o stare de înviere împreună cu Sine și cu Tatăl prin lucrarea plină de viață și de sfințenie a Duhului Sfânt. Hristos ne-a deschis nouă calea la Tatăl prin Duhul Sfânt: „Acesta, disprețuind pentru mântuirea noastră, după cum este scris, rușinea, și «ascultător făcându-Se» Tatălui, «S-a smerit până la moarte», ca murind din cauza noastră și pentru noi, să ne învieze din morți împreună cu Sine, dându-ne viața prin Duhul Sfânt; ca să ne deschidă porțile cerului, să urce în ele și să ducă la fața Tatălui firea omenească, care mai înainte a fugit pe ascuns de la Tatăl prin păcat. Și răpindu-ne pe noi pe toți cei înrobiți din mâinile

¹⁰ „Iar ceea ce s-a săvârșit în Hristos va folosi foarte mult sufletelor noastre, întrucât ni S-a făcut model de bărbăție. Rezultatul acestei eliberări de stricăciune și de moarte ni se comunică nouă dacă ne silim să-i urmăm Lui întru totul...În felul acesta El arată nu numai exemplul vieții Sale, ci și comunică puterea Lui, ca omul să poată stăruie în efortul de biruire a păcatului și a morții”.

diavolului, ne-a izbăvit și ne-a umplut de daruri bune” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 176).

Asceza creștină este înțeleasă și prin dimensiunea ei antropologică ([EVDOKIMOV](#), 1999, p. 111)¹¹. Dimensiunea aceasta este regăsită tot în Persoana lui Hristos, Care a sădit în firea umană germenii nemuririi, ai neliniștii metafizice. Omul a fost creat după chipul lui Hristos, iar Hristos devine astfel originea ființei umane ca și creație, precum și orientarea axiologică, *telosul* ca finalitate și împlinire ontologică a acestuia. Hristos este un arhetip nu numai prin creație, dar și prin răscumpărare și mântuire ([POPA](#), 2010, pp. 185-187) în același timp: „...Care a împodobit firea omenească cu nesfârșite bunătăți, a transfigurat-o cu o putere negrăită, spre dobândirea slavei avute dintru început, El este Cel care a nimicuit chipul cu totul lipsit de frumusețe din cauza păcatului și Care i-a restaurat „după chipul” arhetipal și potrivit cu trăsăturile firii proprii pe cei care, recunoscându-l zic, împreună cu acel preaițelept ucenic: «Domnul meu și Dumnezeuul meu!» (In 20, 28)” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, pp. 178-179).

Asceza este o operă de restaurare a firii umane, de vindecare, înnoire, de neconținută căutare a unui sens spiritual, o provocare continuă și asiduă, asceza este o permanentă înfrânare ([EVAGRIE PONTICUL](#), 2006, p. 58)¹². Ajutorul în această acțiune a omului duhovnicesc vine de la Hristos,

¹¹ „Este vorba aici să-ți iubești destinul, să-ți iubești crucea formată cu ajutorul propriului tău eu; este posibil ca actul cel mai ascetic să nu fie cel de a renunța la tine, ci acela de a te accepta deplin pe tine însuși”.

¹² Evagrie Ponticul exprimă foarte realist dimensiunea ascezei creștine ca înfrânare: „Înfrînarea e frâu al pîntecelui, bici al nesăturării, balanță a moderației, botniță a lăcomiei, renunțare la odihnă, înrolare în asprime, îmblânzire a gândurilor, ochi al privegherii, izbăvire de aprindere, pedagog al trupului, turn al ostenețelor, zid al purtărilor, reținere a obiceiurilor și reprimare a patimilor, omorâre a mădularelor, reînviere a sufletelor, imitare a învierii, conduită a sfințirii”.

Înaintemergătorul nostru pe calea virtuții, Cel Care este Însăși virtutea, Cel care dă sprijin și proștețime, vigoare duhovnicească: „căci cei pe care se străduiesc să pășească pe această cale îi apără Însuși Dumnezeu, Cel Care biruie toate, iar Tăria și Puterea care stăpânește asupra tuturor li Se fac toiag și vigoare” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 183).

În învățătura Sfântului Chiril al Alexandriei, asceza creștină, ca efort continuu al creștinului de se elibera de coruptibilitatea păcatului și a se uni cu Hristos, presupune două aspecte complementare, și anume eliberarea de patimi, fortificarea firii și dobândirea virtuților. De aceea în omiliile pascale întâlnim, în mod repetat, apelul adresat credincioșilor de către marele ierarh de a nu rămâne doar la starea de purificare, într-o pasivitate, suficiență spirituală sau expectativă duhovnicească, ci de a înlocui patimile și păcatele cu virtuțile creștine, printr-un accentuat dinamism al vieții noastre creștine. Însă nici dobândirea virtuților creștine nu se poate face fără purificarea de patimi.

Sfântul Părinte se exprimă foarte plastic atunci când vorbește despre patimi și consecințele negative ale acestora asupra vieții omului. Patima exprimă o stare de anormalitate existențială, duhovnicească, o abatere de la firesc, o stare de iraționalitate. Patima în esență este irațională. În patimă nu este niciun sens rațional, spiritual autentic, ci o decădere de la originile sănătoase ale făpturii umane ([SFÂNTUL ISAAC SIRUL](#), 2010, pp. 102-103)¹³, o deviere rațională, morală, un dezechilibru al libertății; în patimă este un sens răsturnat către materialitatea existenței care îl coboară pe om la o stare de robie, de moarte spirituală. De aceea, dascălul Bisericii noastre descrie starea celui stăpânit de patimi ca o stare de beție, de întunecare a minții, de zbucium ontologic, de captivitate în propria neputință de a ne

¹³ Mișcarea către patimi a firii umane este o stare potrivnică ei, patimile sunt o boală a sufletului ce vine asupra lui năpădindu-i firea, scoțându-o din sănătatea ei.

ridica la demnitatea de ființă cu vocația biruinței răului, a morții, a câștigării mântuirii ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 183). Patima îl asaltează pe om cu putere și îl atacă cu o sălbăticie nefirească, vine asupra lui ca un iureș, descoperindu-i slăbiciunile, sensibilitățile încercând să-l doboare de la starea de verticalitate duhovnicească la o prăbușire iremediabilă. Patimile nu se prezintă de la început în toată goliciunea lor spirituală, ci îmbracă haina atractivității îmbietoare, pun înaintea dulceața ascunzând amărăciunea și durerea ([NICOLAE CABASILA](#), 1997, p. 210).

Marele ierarh ne îndeamnă să fim înțelepți și să respingem mierea care este plăcerea, „căci plăcerea se află în fiecare păcat”. De asemenea, „nu trebuie să ne arătăm vânând o viață în fapte de rușine și de plăceri, nici să ne desfătăm, moleșindu-ne vigoarea prin însoțirea cu ele, ci, cercetând ceea ce este pe plac Legiuitorului, să ne dăm toată silința pentru a împlini voia aceasta” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 101).

Patimile slăbesc capacitatea ontologică a omului de a lupta împotriva celor contrare chemării sale, de aceea trebuie să părăsim *trândăvia*, *lenea* care ne fac vulnerabili în fața asalturilor valurilor ispitelor, patimilor ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 103) „Să fugim de paguba adusă de lene, spune Sfântul Părinte, să scăpăm de nerodnicia virtuților, iar sărăcia în bunurile duhovnicești s-o respingem ca pe cea mai urâtă dintre toate bolile” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 225).

Sfântul ierarh ne așază astfel într-o stare de neconțință alertă spirituală, deoarece patimile pun în primejdie sănătatea sufletului ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 121). Lupta cu păcatul este grea, dificilă, foarte anevoioasă, o strădanie neconțință la care trebuie să ne supunem toată viața noastră, „într-un chip aspru și nemilos la nevoie” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 107), înfrânându-ne.

Numai lipsa de înfrânare a dus poporul evreu la robia fizică și spirituală, căci abătându-se spre patimile cărnii, renunță la blândețea și noblețea lui ca popor și ajunge asemenea unui șarpe veninos, neînduplecat spre păcat și cumplit la mânie.

Sfântul Chiril al Alexandriei ne învață să fugim de nepăsarea față de cele bune ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 131), „de desfrânare, necurăție, pofta cea rea” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 222), de ură ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 251, p. 368)¹⁴; toate aceste patimi având ca sursă nesocotirea lui Dumnezeu, ieșirea de sub ascultarea Sa, pe care o definește ca pe pruncul nebuniei ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 256), adică o orientare irațională a omului, dovada unui accident existențial prin alipirea de cele materiale, de cele contrare voii lui Dumnezeu, ce duc la pierderea discernământului spiritual și la nestatornicia duhovnicească ([STĂNILOAE](#), 2002, p. 11)¹⁵.

Asceza presupune o fortificare a firii ([SAVIN](#), 1996, p. 125)¹⁶, o întărire a voinței și o exercitare a libertății umane într-un sens conștient, rațional spiritual. Omul nu se naște stăpânit de patimi, ci el este cuprins de ele printr-o cedare a libertății posesivității pasionale a acestora. De aceea, creștinul este în mijlocul unui iureș ([ARSENIIEV](#), 1994, p. 50), al luptei duhovnicești care se dă pe mai multe planuri: planul intern, existențial,

¹⁴ Despre mânie spune Sfântul Chiril că duce la pierderea cumpătului omului fiind purtat de pornirile ei ca o corabie în bătaia vântului.

¹⁵ „Slăbiciunea firii se arată în lipsa ei de fermitate, în nestatornicia ei...Firea ajunge ca o minge în mâna patimilor, purtată încolo și înapoi de toate împrejurările....Ea nu mai stă tare în libertatea ei, a ajuns de o slăbiciune spirituală care poartă toate semnele stricăciunii”.

¹⁶ Mortificarea ascetică nu este o luptă contra materiei sau a firii noastre, ca la manihei, ci este lupta pentru purificarea firii, pentru readucerea și păstrarea ei în demnitatea și curăția primordială, anterioară căderii. E lupta pentru întoarcerea la starea paradisiacă a fericirii adevărate. E întoarcerea la adevărata noastră fire, și nu lupta contra firii.

ontologic al propriei firi, planul extern, contextual, al lumii și planul sugerării conștiente, al acțiunii uzurpatoare, insistente și viclene a diavolului.

Așadar, în mădularele trupului nostru se află, spune Sfântul Chiril, o lege anume, firească și înnăscută, care ne înarmează împotriva lui Dumnezeu, Ziditorul, opunând dorințelor Duhului simțămintele noastre proprii; astfel dezlanțuie în noi gânduri rele și o mulțime nemăsurată de dorințe dezordonate, în pofida imboldurilor voinței care ne atrag spre ceea ce este mai bun, și asemenea unei mulțimi de dușmani, se împotrivesc năzuințelor sufletului spre ceea ce este folositor ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 182, pp. 348-349)¹⁷. Legea cea firească și înnăscută în noi care se opune lui Dumnezeu sunt afectele, acele tendințe naturale ale firii care înclină pe om spre cele sensibile. Ele nu sunt patimi, dar pot deveni patimi dacă omul accentuează această sensibilitate în sens biologic, diabolic, sau pot fi convertite în tendințe spirituale, transformându-le prin voință în virtuți ([STĂNILOAE](#), 2002, pp. 82-83).

Sfântul Chiril compară lucrarea pornirilor firii asupra persoanei umane cu suflarea unui vânt foarte puternic ce asaltează libertatea voinței noastre și care încearcă să îndepărteze pe credincios de la Legea lui Dumnezeu. Dacă libertatea cedează, biruită fiind, „atunci, negreșit, întreaga siguranță din noi se nimicește, în timp ce păcatul se întărește prin voia noastră liberă”. Dar ascetul trebuie să ducă lupta cea duhovnicească și pe alt teren, cel extern al ispitelor și provocărilor lumii ([MLADIN](#), 1996, p. 125)¹⁸.

¹⁷ Împotriva noastră se războiește „legea înnăscută, dar nesupusă a pornirilor trupești, care împinge și silește spre ceea ce i se pare ei că e bun, ridicând grumazu-i tare împotriva duhului. Căci cugetele stau unul împotriva celuilalt, destrămându-se prin potrivnicia dintre ele”.

¹⁸ Prin lume nu se înțelege numai „mediul fizic și social” în care trăim, ci un anumit „duh lumesc”, care e răzvrătire împotriva ordinii divine de existență: o „înțelepciune” care nu

Omul, ca ființă comunitară, trăiește în mijlocul unei existențe comunitare, ceea ce poate să devină un factor favorabil omului în lepădarea de păcate și dobândirea virtuții, în sensul de susținere comunitară a acestuia, de solidaritate în urmarea voii lui Dumnezeu, dar poate să fie pentru om și o presiune foarte mare în ceea ce privește duhul păcătos al lumii, al unei existențe în care virtutea este înlocuită cu patima, cu promovarea și înfăptuirea păcatului. În această situație rezistența ascetică trebuie să fie una eroică, chiar martirică ([NICOLAE CABASILĂ](#), 1997, p. 133)¹⁹.

Una dintre cele mai dificile lupte duhovnicești este cea de a ne împotrivi lucrării viclene a vrăjmașului diavol. Ea presupune curaj, râvnă, pricepere, iscusință în mânăuirea armelor cele duhovnicești. Trebuie să fim fierbinți cu duhul, deoarece nu ne luptăm împotriva trupului și a sângelui, ci împotriva duhurilor răutății, deoarece numai „cei care se vor nevoi cu bărbăție vor fi feriți de orice rană” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, pp. 124-125).

Descrierea pe care o face marele părinte arătând atât goliciunea, cât și forța distructivă a lucrării diavolești asupra creștinului este destul de sugestivă: „Fiindcă diavolul, năpustindu-se asemenea unui uragan asupra întregii firi a omului, a subjugat-o și fiindcă n-a mai rămas nimeni neatins de dorința nestăpânită de tiranie a aceluia, ci întrucât toți cei robiți păcatelor se luau la întrecere unii cu alții în toate relele” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 142). Ascetul este astfel cel care neconținut se leapădă de satana și de toată slujirea lui. Este mărturisitorul și martorul

cunoaște pe Dumnezeu, o dominație a poftelor și faptelor întinericului, e perversitatea morală răspândită în societate, obiceiuri și prejudecăți morale.

¹⁹ „...mucenicia e o școală a sfințeniei, o dovadă a bunătății, mărturia lămurită că nu cunoști nimic altceva decât pe Hristos, pe Care-L iubești mai mult decât tot ce poate fi iubit și că în nimic nu-ți mai pui nădejdea decât în El și aceasta cu prețul oricărui încercări: ascuțișul sabiei, para focului sau orice feluri de silnicii”.

lepădării de rău, dar și mărturia slujirii binelui, în care este cuprinsă toată virtutea.

Foarte important în demersul nostru ascetic, de spiritualizare a vieții noastre, este și faptul că voinței de a ne curăți de păcate trebuie să-i urmeze și determinarea de a ne împodobi cu virtuțile creștine, ca semn al roadelor crucii ascetice în ființa și viața noastră. Dobândirea virtuților este o necesitate pentru om spre a se defini pe sine ca ființă metafizică, împlinită numai printr-o legătură liberă și conștientă cu Dumnezeu-Cuvântul, Cel iubitor de oameni, Care îi atrage pe toți spre buna-credință și îi cheamă la virtute pe toți ce care cred că trebuie să-și aibă auzul ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 410)²⁰ acordat la legile Sale. Virtutea se dobândește printr-o neconținută conlucrare a noastră cu Dumnezeu, căci prin „lucrarea Sfântului Duh și a mântuitoarei Sale cruci Hristos ni le dăruiește nouă pe toate cele ce pot împlini virtutea” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 131). Creștinul fiind într-o stare accentuată de curăție în urma nevoințelor ascetice se înfruntă de dumnezeiasca cunoștință a lui Hristos printr-o urmare liberă și conștientă a lui Dumnezeu într-o neconținută asumare a dimensiunii jertfelnice și slujitoare ca rod al mișcării inimilor noastre de către puterea dumnezeirii Sfântului Duh. Dimensiunea jertfelnică a vieții noastre nu se oprește odată cu purificarea de patimi, ci ea trebuie să fie o constantă a vieții noastre creștine. Pentru a-I sluji lui Dumnezeu și implicit a ne îmbunătăți viața noastră spirituală, Sfântul Părinte mărturisește că trebuie să ne *înfățișăm ca jertfe curate*, desăvârșite și neatînse în fața lui Dumnezeu, având multă stăruință și bună-credință

²⁰ Nu numai auzul să fie acordat la Hristos, ci și mintea noastră, în care să-L avem pe Hristos ca un toiag al puterii, purtându-L ca într-o traistă, asemenea unei pietre alese în minte.

([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 375)²¹. Omul trebuie să devină o jertfă reală, să fie într-o permanentă asumare Crucii lui Hristos, care devine propria cruce, un angajament spiritual susținut pe tot parcursul vieții sale, căci, „acesta este numele cel mai potrivit al arderii de tot: aceasta este cu adevărat arderea de tot, atunci când cineva se oferă cu totul pe sine lui Dumnezeu, nemailucrând nici o clipă ceea ce este viclean” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 104).

Virtutea este apanajul ființelor raționale, create de Dumnezeu după chipul Său și chemate la cunoașterea lui Dumnezeu, la evlavie, la un mod de viață diferit de cel mai înainte, la libertate, la înnoire, și, în general, la virtutea și purtarea cuvenite pentru om, pentru omul, zic, înzestrat cu rațiune și, se înțelege, „după chipul” Celui Care l-a zidit” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, pp. 184-186).

În acest sens, demersul Sfântului Părinte de a îndemna la dobândirea virtuților creștine este unul real, justificat, de aceea identifică numeroase mijloace prin care creștinul să împlinească acest deziderat.

Pentru început creștinul trebuie să aibă determinarea de a lupta, de a se nevoi duhovnicește: „să dorească cu înflăcărare să se numere printre cei mai buni și să se reîntoarcă mai grabnic la acea dispoziție a minții, pe care trebuie s-o arate de la început și s-o păzească până la capăt” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 130).

De asemenea, cei care se nevoiesc trebuie să îmbrace virtutea înțelepciunii și fricii de Dumnezeu, și „să-și unghă cugetul cu frica de Dumnezeu ca și cu sare” ca să nu alunece spre dorințe trecătoare, periferice vieții spirituale, să nu se împrăștie sau să se risipească, primejduindu-se

²¹ „...să ne pregătim sufletele pentru dobândirea virtuții, punând de dinainte ca temelie și înrădăcinând dintru început în sufletele noastre adevărata putere a unei credințe fără cusur”.

iremediabil ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 101), să se îndrepteze spre nevoințe cu un cuget voios, nu cu tristețe, ci cu bucurie, bucurându-ne în nădejde ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 176) și să se arate neîmpărțiți în iubirea față de ceea ce este dumnezeiesc ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 103, pp. 176-177)²².

Un rol foarte important în parcursul spiritual al omului de la despovărarea de greutatea păcatului și la neconținută unire cu Hristos prin însușirea virtuților creștine îl are mintea. Este elementul-cheie, fundamental de care depinde înclinarea omului către o parte sau alta, „este prin fire partea cea mai rodnică din noi, având în sine semințele fiecărei virtuți și hrănind prin imboldurile proprii, asemenea unui izvor, dorințele, spre împlinirea celor mai bune lucruri” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 200). Paza și strunirea minții sunt, în învățătura Sfântului Chiril al Alexandriei, mijloace foarte eficiente și importante în dobândirea virtuților și în rezistența în fața ispitelor și încercărilor.

De aceea, trebuie „să nu îngăduim minții ca, prin pornirea spre cele rele, să alunece în păcat” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, pp. 106-107) sau „ca, din pricina înfumurării și a semeției deșarte, să se lase pradă amăgirii și înșelării în numele cunoștinței Legii” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 15).

Omul duhovnicesc se exprimă cu înțelepciune în săvârșirea virtuților prin limpezirea minții ([STĂNILOAE](#), 2002, pp. 93-94) și înălțarea cugetului său către Dumnezeu ([CUVIOSUL PETRU DAMASCHIN](#), 1995, p. 161)²³, ca

²² Iubirea se exprimă cel mai bine printr-o convertire a ei în fapte de iubire: „Să-i cercetăm pe cei care se luptă cu cea mai cumplită fiară, de bună seamă, cu sărăcia; să alinăm pe orfan și pe văduvă; pe cei vătămați să-i ajutăm să se întremeze, prin mijlocirea leacurilor potrivite; să arătăm iubire și înțelegere celor aflați în lanțuri”.

²³ „Dacă mintea nu este ținută din toate părțile, ca apa în matcă, nu se poate aduna cugetarea în ea însăși, ca să urce și la Dumnezeu”.

„un altar frumos”. Numai în această stare de iluminare, de discernământ duhovnicesc este capabil să aducă lui Dumnezeu jertfa sa și pentru a primi de îndată lumina cunoștinței ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 10; [EVAGRIE PONTICUL](#), 2006, p. 354)²⁴. Pentru ca mintea să-și actualizeze puterile ei firești, dar și pe cele consolidate printr-o spiritualizare susținută a ei trebuie să se manifeste liberă, nestăpânită de cele rele, deoarece numai atunci este „viguroasă și rodnică în noi înșine când este liberă de toată răutatea și nelocuită de toate relele” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 201).

Vremea ascezei creștine, a lepădării de cele rele și de cele potrivnice împlinirii noastre spirituale nu este limitată la un timp anume, ci permanent trebuie să ne împotrivim jertfelnic răului și să-L mărturisim pe Hristos, ca împlinire ontologică a omului ca persoană ([MLADIN](#), 1996, p. 90)²⁵. Dar cea mai potrivită perioadă pentru exersarea înfrânării, a ascuțimii minții noastre duhovnicești, a înnoirii spirituale a existenței este în învățătura marelui ierarh vremea postului, timp al încercărilor care aduce cu sine „proba tuturor virtuților” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 123; [SFANTUL ISAAC SIRUL](#), 2010, p. 290)²⁶.

Postul exprimă cel mai bine dimensiunea rațională și spirituală a ființei umane, reliefată prin capacitatea acestuia de a se opune răului în mod

²⁴ Mintea n-ar putea să vadă prin ea însăși locul lui Dumnezeu, dacă nu ajunge mai presus decât înțelesurile din lucruri; dar nu va ajunge mai presus de ele, dacă nu s-a dezbrăcat de patimile care o unesc prin înțelesuri de lucrurile cele sensibile; de patimi se va dezbrăca prin virtuți, iar de gândurile simple prin contemplația duhovnicească; iar de aceasta iarăși atunci când se arată în ea lumina”.

²⁵ „În Hristos făptura umană se înobilează și recâștigă armonia și frumusețea deplină ... E suprema dezvoltare a persoanei umane”.

²⁶ „Postirea apărătoare este a toată virtutea, începutul nevoinței, cununa celor înfrânați, frumusețea fecioriei și sfințeniei, strălucirea întregii-cugetării, începutul căii creștinătății, maica rugăciunii, izvorul curăției și a chibzuinței, învățătoarea liniștirii și înaintemergătoarea tuturor lucrurilor celor bune”.

liber și conștient, de a se ridica de la o înțelegere pur materială a existenței la un sens ontologic, duhovnicesc dincolo de opacitatea celor imediate. Exercițiul postului transcende tendințele trupului și ale condiționalităților și automatismelor existențiale și pune în valoare demnitatea noastră de ființe create de Dumnezeu cu chemarea de a ajunge la unirea cu Hristos ([LOSSKY](#), 2010, p. 227) în iubire și sfințenie. De aceea marele Părinte se exprimă foarte cuprinzător atunci când definește postul. Postul este „dușmanul a tot păcatul” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 74); „cel care naște în noi chipul oricărei forme de virtute” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 74); „chipul viețuirii asemenea cu îngerii, izvorul cumpătării, începutul înfrânării, nimicirea poftii trupești” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 74); „turn de apărare neclintit” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 74), „postul se susține prin el însuși, având în sine premisele adevărului” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 76); „cel ce este maica a tot lucrul bun și a toată bucuria” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 79).

De aceea și foloasele de pe urma postului sunt pe măsura importanței acestuia pentru viața noastră spirituală. Prin post dobândim frumusețe și bucurie duhovnicească ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, pp. 76-77), slava și cinstea care aduc cu ele mântuirea noastră ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 78), o desfătare duhovnicească dulce cu mult mai dulce decât multe altele, o desfătare inexprimabilă în cuvinte ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 79).

Marele ierarh alexandrin arată că asceza creștină este asociată unei stări de căință, de schimbare a vieții noastre, de profunde transformări în plan duhovnicesc, de o recunoaștere a neputinței existențiale de a birui răul în mod autonom de voința și puterea lui Dumnezeu, de a avea neconținut

conștiința dependenței față de iubirea cea iertătoare a lui Hristos. Ascetul este prin excelență omul pocăinței, al lacrimilor nevoinței și asumării urmării lui Hristos într- un ritm al morții și învierii în și cu Hristos. De aceea, mărturisește Sfântul Părinte: „să facem pocăință și să curmăm săvârșirea greșelilor de odinioară, să ne arătăm în fața milosârdului Dumnezeu vărsând îmbeșugate lacrimi din ochii noștri” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, p. 237; [SFÂNTUL IOAN SCĂRARUL](#), 1998, p. 218)²⁷.

Definind magistral resorturile spirituale ale luptei creștinului cu păcatul pentru a face loc lui Hristos în inima lui, de a se despovăra de patimi pentru a se înnoi în Hristos, Sfântul Chiril al Alexandriei conturează un portret spiritual viu și realist al ascetului creștin, supunându-l atenției noastre: „Să pășească în fața noastră soldatul lui Hristos, care se luptă nu cu o platoșă de fier lucitoare, nu înălțând o creastă de coif înfricoșătoare, nu cu un scut de bronz și o lance gata de atac, ci așa cum zice Pavel cel de Dumnezeu insuflat, îmbrăcând «toate armele lui Dumnezeu», credința, nădejdea, dragostea, răbdarea și stăruința spre ceea ce este lucru bun; un cuget curajos și virtuos și o inimă care nu se tulbură ușor, ci mai degrabă rămâne neclintită și statornică ...” ([SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), 2012, pp. 347-348).

²⁷ „Pocăința este un legământ prin care făgăduim lui Dumnezeu să începem o viață nouă. Pocăința este o reînnoire a botezului. Pocăința este împăcarea cu Dumnezeu prin practicarea virtuților potrivnice păcatelor cărora s-a făcut până atunci părtaș”.

Bibliografie:

BIBLIA sau SFÂNTA SCRIPTURĂ, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2008.

ARSENIEV, Nicolae, *Mistica și Biserica Ortodoxă*, Editura Iris, București 1994.

COMAN, Pr. Prof. Ioan G., *Patrologie, Manual pentru Institutele Teologice*, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1956.

CRAINIC, Nichifor, *Sfințenia – Împlinirea umanului*, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași 1993.

CUVIOSUL PETRU DAMASCHIN, *Filocalia*, vol. V, trad. introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Harisma, București 1995.

EVAGRIE PONTICUL, *În luptă cu gândurile*, trad. Diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu 2006.

EVDOKIMOV, Paul, *Taina iubirii*, Traducerea Gabriela Moldoveanu, Editura Christiana, București, 1999.

LOSSKY, Vladimir, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, Traducere de Pr. Vasile Răducă, Editura Anastasia, București, 2010.

MÂNDRILĂ, Pr. Dr. G., *Studiu introductiv la Scrisorile (Omiliile) pascale ale Sfântului Chiril al Alexandriei*, Editura Sophia, București 2012.

MLADIN, Mitropolitul Nicolae, *Asceza și mistica paulină*, Editura Deisis, Sibiu 1996.

NICOLAE CABASILA, *Despre viața în Hristos*, Traducere de Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, Editura I.B.M.B.O.R., București 1997.

POPA, Acad. Dr. IRINEU, *Experiențe mistice la Părinții Orientali*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova 2012.

IDEM, *Iisus Hristos este Același, ieri și azi și în veac*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova 2010.

POPESCU, Magistrand Dumitru, *Sfințenia după Sfântul Chiril al Alexandriei*, în *Revista Ortodoxia*, an. XIII(1961), Nr. 2, aprilie-iunie.

SAVIN, Ioan Gh., *Mistica și Ascetica Ortodoxă*, Sibiu 1996.

SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Vremea postului și a înfrânării, Omilii (Scrisori) pascale*, trad. din lb. greacă veche de Pr. Dr. Gabriel Mândrilă și Laura Mândrilă, Editura Sophia și Metafrază, Alexandria 2012.

SFÂNTUL IOAN SCĂRARUL, *Scara Raiului*, Editura Amacord, Timișoara 1998.

SFÂNTUL ISAAC SIRUL, *Cuvinte pentru nevoieță*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia 2010.

STĂNILOAE, Pr. Prof. Dumitru, *Ascetica și mistica Bisericii Ortodoxe*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București 2002.

VOICU, Arhid. Prof. Dr. Constantin, *Patrologie*, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București 2009.

**THE SPIRITUAL DIMENSION OF CHRISTIAN ASCETICISM
IN THE PASCHAL HOMILIES OF SAINT CYRIL OF ALEXANDRIA**

**Fr. PhD Cristin-Alexandru
SPERLEA**

Abstract

Saint Cyril of Alexandria is one of the most representative personalities of the Eastern Christian Church, who dominated through his contribution to the establishment of the Orthodox doctrine regarding the union of the two natures, divine and human, in the Person of the Savior, in the first half of the 5th century.

Key-words: *Saint Cyril of Alexandria; ascetism; Paschal Homilies.*

**„DE BONO MORTIS” –
SFÂNTUL AMBROZIE AL MEDIOLANULUI**

Drd. Dragoș-Constantin

MIHART¹

Abstract

Secolul IV al patristicii este marcat de personalități care au îmbogățit cultura teologică prin aportul lor, perioadă care este denumită și „Secolul de Aur”. Alături de Sfinții Trei Ierarhi, îl amintim și pe Sfântul Ambrozie al Mediolanului, una din personalitățile teologice de limbă latină. Opera sa se remarcă prin acuratețea ideilor doctrinare, dar și prin diversele teme morale și exegetice dezbătute. În centrul operei sale patristice stă problema omului, multitudinea greșelilor la care erau supuși cei din societatea romană reprezentând preocuparea primordială a Sfântului Părinte.

Cuvinte-cheie: *Sfântul Ambrozie al Mediolanului; moarte, patristică.*

Introducere

Secolul IV al patristicii este marcat de personalități care au îmbogățit cultura teologică prin aportul lor, perioadă care este denumită și „Secolul de Aur”. Alături de Sfinții Trei Ierarhi, îl amintim și pe Sfântul Ambrozie al Mediolanului, una din personalitățile teologice de limbă latină. Opera sa se remarcă prin acuratețea ideilor doctrinare, dar și prin diversele teme morale și exegetice dezbătute.

În centrul operei sale patristice stă problema omului, multitudinea greșelilor la care erau supuși cei din societatea romană reprezentând preocuparea primordială a Sfântului Părinte. Complexitatea păcatelor la care era supusă firea umană în perioada respectivă (disputa dintre creștinism și

¹ Drd. Dragoș-Constantin MIHART, student-doctorand al SDTO „Sf. Nicodim” Craiova, coordonator științific Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae-Răzvan Stan, care și-a dat acordul pentru publicarea articolului prezent.

arianism) nu îl atinge pe Sfântul Ambrozie, opera sa concentrându-se pe personalități ale Vechiului Testament (Avraam, Isaac etc.).

Arhiereu iscusit, părinte al tuturor, dar și teolog pe măsură, acesta încearcă să rupă barierele gândirii omenești și se adâncește tot mai mult în problema veșniciei, trecând dincolo de frica morții. Elucidarea subiectului legat de moartea trupească reprezintă pentru creștini o frică neîncetată de necunoscut, frică ce se înfiripă tot mai mult în gândirea și obiceiurile noastre.

Moartea reprezintă pentru creștin doar o trecere din starea stricăcioasă la viețuirea permanentă cu Dumnezeu, iar angoasa permanentă pe care omul o simte gândindu-se la moarte îl preocupă și pe Sfântul Ambrozie. Într-o societate lipsită până nu de mult de zeități și de obiceiuri păgâne era nevoie de o minte luminată care să găsească sens vieții creștine, dar să asigure și o trecere mai ușoară la viața veșnică.

Problema vieții veșnice rămâne mereu actuală și bântuie firea omenească, chiar și în zilele noastre. Într-un scurt dialog cu orice persoană se poate observa frica legată de moarte, de necunoscutul care se simte odată cu această trecere.

Într-o traducere liberă, „De bono mortis” înseamnă o *moarte bună* sau un *răspuns bun la Înfricoșătoarea Judecată*. Curajul și optimismul nu-l părăsesc pe Sfântul Ambrozie în această cugetare teologică, dat fiind și faptul că viața sa duhovnicească era una asiduă. În abordarea acestei teme a cântărit și faptul că Sfântul Ambrozie păstora Mediolanul sau Milanul de astăzi.

Moartea ca deznodământ biologic reprezintă o consecință a păcatului primordial, firea noastră fiind supusă trecerii prin viața pământească, ostentindu-se cu grija zilei, dar și cu imitarea Modelului Suprem, Iisus Hristos. Țelul suprem al omenității este acela al apropierii de Hristos,

plinătatea divină în persoana Sa fiind garanția spre veșnicie. Deci, lucrarea Sfântului Ambrozie dezbate subiectul imitării lui Hristos, fără de Care omul nu poate să sperie la cugetări înalte. Omul a stăruit la început în lumina și conlucrarea cu divinitatea, însă acum trebuie să se zbată și să sperie continuu spre această lumină, despre care vorbea și Sfântul Simeon Noul Teolog: „Fiindcă, așa cum atunci când răsare după puțin soarele, întunericul se retrage și pierie, tot așa și atunci când virtutea strălucește, răul e alungat ca un întuneric și se arată lipsit de subzistență și de atunci încolo rămânem mereu buni, așa cum înainte eram răi” ([SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG](#), 2003, p. 152). Această comparație cu soarele este extraordinară, iar virtuțile sunt cele care luminează mereu ființa noastră, după modelul lui Hristos și al vieții Sale pământești.

Sfârșit bun la Înfricoșătoarea Judecată

Puterea exemplului reprezintă modalitatea prin care toți predicatorii Bisericii reușesc să împlinească tot ce propovăduiesc, astfel încât viața lor devine o operă duhovnicească demnă de urmat. Experierea vederii luminii dumnezeiești trebuie să fie țelul nostru suprem, chiar dacă ne aflăm într-o lume afundată în obținerea foloaselor materiale și profesionale. Dumnezeu este singurul pe Care trebuie să-L căutăm și spre Care trebuie să tindem. Pentru a urma exemplului dumnezeiesc în persoana Mântuitorului, omul trebuie să trudească neconținut, trebuie să fie optimist și să sperie: „Astfel, dacă viața este plină de trudă (omeris), într-adevăr sfârșitul este o ușurare, iar ușurarea este un bine” ([STAN](#), 1986, p. 105). Acest sfârșit este amintit amintit la fiecare ectenie a cererilor: „Răspuns bun la înfricoșătoarea judecată a lui Hristos Dumnezeu să cerem”.

Frica de moarte aduce de multe ori bariere psihologice, Dumnezeu fiind considerat un aspru Judecător, dar omul uită că își pecetluiește singur

propria vocație, precum Adam și Eva. Viața spirituală aduce în sine un echilibru, dar există cercetători care susțin că medicina poate vindeca singură, iar altă tabără care susține că Dumnezeu poate vindeca omul fără ca acesta să lupte, ca un dar parental dumnezeiesc. În contradicție cu aceste concepții vin toate învățăturile Mântuitorului care arată faptul că oamenii trebuie să lupte în viața pământească pentru a birui (Ioan 16, 33), iar medicina reprezintă darul lui Dumnezeu în aceeași măsură, dar care ne ușurează suferințele trupești. Sfântul Apostol Pavel răspunde simplu acestei provocări: „Căci pentru mine a trăi înseamnă Hristos, iar moartea un câștig” (Filipeni 1, 21).

Viața duhovnicească trebuie conturată în mediul Bisericii, în participarea la cultul liturgic divin, dar și în permanenta grijă față de suflet. Diferența dintre părinții luminați care au cugetări înalte și creștinul de rând stă în țelurile pe care fiecare și le propune. Astfel, dacă părinții căutau țeluri duhovnicești, țeluri aproape de poruncile lui Dumnezeu, creștinul de rând își profilează viețuirea în împlinirea lucrurilor mărunte, lăsându-se prins în mrejele societății slăbănogite de grija materială.

Un alt subiect la care trebuie să luăm aminte în sporirea vieții duhovnicești este legat de post, perioadă în care omul poate manifesta pocăință față de Dumnezeu și în care poate practica îndeletiniciri înalte. Sfântul Simeon Noul Teolog atrage atenția asupra luptei pe care credinciosul o duce în perioada de abstenență, o luptă lăuntrică față de pornirea pătimașă în firea noastră, încă de la protopărinții Adam și Eva. Această pornire trebuie înăbușită prin râvnă și perseverență mistică: „Dar rogu-vă, nu uitați postul care ucide patimile, înfrânarea curățitoare, și nu fiți zăbavnici la a le face pe acestea...” ([SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG](#), 2003, p. 168). Scopul viețuirii creștine este unirea deplină cu Iisus Hristos, lucru greu de realizat pentru cei care se adâncesc în patimi. Pentru cei în care rugăciunea este

simultană respirației, urcușul duhovnicesc este foarte lesne de realizat, iar lumina dumnezeiască din ce în ce mai vizibilă.

Sămânța păcatului există în fiecare dintre noi, singurul fără de păcat fiind Iisus Hristos, însă această sămânță poate să fie diminuată cât de mult posibil, poate să fie încuiată în existența noastră doar la nivel de greșeală inevitabilă. Astfel, omul trebuie să cunoască faptul că sufletul suferă alături de trup, atunci când se înfăptuiește păcatul, iar patima imprimă firii o diminuare consistentă asupra scopului suprem despre care ne vorbește și Sfântul Ambrozie al Mediolanului, veșnicia.

Omul trebuie să acopere gândul morții, trebuie să supprime frica permanentă și trebuie să privească curajos spre bunătatea lui Dumnezeu: „Așadar, moartea nu este un rău, căci la cei vii nu există, și nici la cei morți. La cei dintâi nu este pentru că ei încă trăiesc, iar ceilalți au trecut de ea. Astfel, ea nu este amară la cei care încă nu o cunosc, prin însuși faptul că nu o știu, nici pentru cei care deja nu o mai simt în ce privește trupul, iar în ce privește sufletul s-au eliberat de ea” (STAN, 1986, p. 122). Din cele prezentate în textul de mai sus, moartea nu este altceva decât o trecere experiată de cei adormiți întru Domnul, iar pentru cei vii nu trebuie privită ca rău, trupul fiind singurul afectat, după porunca divină: „Trupul se va întoarce în cele din care a fost făcut, iar sufletul la Dumnezeu” (Slujba Însmormântării).

Viața duhovnicească nu poate să fie experiată fără prezența Duhului Sfânt în existența noastră, Cel Care ne-a fost lăsat și promis de către Iisus Hristos drept Garant al lucrării soteriologice pământești: „Iar când va veni Mângâietorul, pe care Eu Îl voi trimite vouă de la Tatăl, Duhul Adevărului, Care de la Tatăl purcede, Acela va mărturisi despre Mine” (Ioan 15, 26). Din momentul acesta, Duhul Sfânt este prezent în actul mântuirii, însă nu poate coborî într-un ipostas omenesc la fel ca Fiul: „Începe o chenoză a Duhului,

Care Se coboară la nivelul nostru, pentru a ne ridica la nivelul de parteneri ai lui Hristos. El nu e un ipostas cu natură umană deosebită, deci nu e întrupat asemenea nouă, cum e întrupat Hristos, și de aceea nimic nu-L împiedică pentru a Se infuza ca ipostas în ipostasele noastre, devenind un fel de ipostas al persoanelor noastre. Iar aceasta ni-L face cu atât mai intim” ([STĂNILOAE](#), 1997, p. 145). Deci, în dimensiunea Sa chenotică, Duhul Sfânt Se coboară la nivelul firii omenești pentru a face demersurile necesare ca omul să ajungă partener al lui Iisus Hristos. Intimitatea despre care ne vorbește Pr. Dumitru Stăniloae arată rolul pe care Duhul Sfânt îl ocupă în misiunea soteriologică, harul fiind prezent în om încă de la Sfânta Taină a Botezului.

Harul Duhului Sfânt primit la Sfânta Taină a Botezului nu trebuie zdrobit, ci trebuie tot timpul păstrat nealterat în mediul Bisericii, mediu propice pentru perpetuarea vieții duhovnicești, dar și pentru pregătirea vieții viitoare. Astfel, subiectul harului Sfântului Duh trebuie privit în perspectiva vieții veșnice despre care ne vorbește și Sfântul Ambrozie al Mediolanului în cartea sa: „De bono mortis”, pentru că viața veșnică este accesibilă omului doar prin înmulțirea harului.

Ca explicație privind frica morții, o frică nejustificată, Pr. Dumitru Stăniloae face următoarele precizări: „Dar creștinismul oferă și un remediu al spaimii de moarte întrucât moartea în Hristos este un mijloc de ridicare a noastră din viața nedeplină și trecătoare în care ne-am coborât, la viața fără de moarte, la plenitudinea vieții prin întâlnirea cu Hristos dincolo de moarte, după ce am trăit în parte cu El aici. Iar siguranța întâlnirii cu El, a depășirii morții noastre, o avem în biruința morții de către El prin Înviere” ([STĂNILOAE](#), 1997, vol. III, p. 148). Evenimentul Învierii Mântuitorului Iisus Hristos reprezintă garanția vieții veșnice pentru fiecare credincios, iar frica morții este prezentă în firea noastră doar ca frică de necunoscut. Deci, omul trebuie să-și pună încrederea în Dumnezeu și trebuie să tindă spre

perfecționarea vieții duhovnicești personale, având exemplul suprem pe Iisus Hristos, apoi pe Sfinții Părinți care au elaborat lucrări monumentale și datorită experienței lor duhovnicești.

Privind același subiect al fricii de moarte, Sfântul Ambrozie al Mediolanului vorbește despre aceasta ca de o trecere, ajungând la înviere doar dacă trecem prin moartea fizică: „Totuși, dacă moartea este un rău, cum de nu le este frică tinerilor să devină bătrâni, nici nu se tem de vârsta apropiată de moarte? Mai cu răbdare se sfârșește cel care sfârșește de moarte neașteptată decât cine suferă moarte neprevăzută. Socotesc că este un răspuns bun pentru cei care cred că moartea este un rău, că există o trecere prin viață către moarte, dar și o reînnoire” ([STAN](#), 1986, p. 123). Totodată, prin aceasta Sfântul Ambrozie răspunde și celor care sunt înrăiți în păcate, făcând distincție între aceștia și cei credincioși, pentru cei înrăiți fiind o moarte dureroasă, o moarte care nu le va aduce viața veșnică și va aduce osândă veșnică.

Părintele Dumitru Stăniloae vorbește despre această despărțire din perspectiva dreptilor, făcând o paralelă cu ce spunea Sfântul Ambrozie despre suferința celor înrăiți în păcate: „Astfel, sfinții și unii creștini îmbunătățiți primesc de la Dumnezeu anunțul datei exacte a morții lor cu câteva zile înainte de sfârșitul lor și, înaintea acestui sfârșit, în preajma patului lor văd îngerii. Expresia: «Fericită este moartea cuvioșilor» se referă la o stare care are loc chiar în momentul ieșirii sufletului” ([STĂNILOAE](#), 1997, p. 154). Dreptii, în lumina vieții lor duhovnicești, primesc această vedere despre care ni se relatează în fragmentul de mai sus, ca o încununare a deprinderilor bune pe care aceștia le-au avut. Astfel, viața virtuoasă depășește chiar și barierele morții, însă cu limitare, vâlul morții fiind o incertitudine pentru drepti, dar nu o necredință.

Pentru omul drept, suportarea morții o să fie mai lesne, el știindu-și sfârșitul fericit și calea în care urmează sufletul să ajungă, însă pentru cei înrăiți păcatului finalitatea pământească este egală cu finalitatea totală, omul rămânând fără pofta materială, fără bunurile strânse în decursul vieții și fără cunoștințele dobândite de-a lungul drumului pământesc. Dreptii reprezintă partea la care fiecare trebuie să ne raportăm în demersul nostru duhovnicesc de zi cu zi, iar cei înrăiți trebuie să existe doar ca exemplu negativ.

Exemplul suprem de imitare trebuie să fie căutat în Hristos Iisus, El fiind Cel care a reușit să biruiască hotarele morții, evocând totodată și parcursul vieții Sale ca model duhovnicesc deplin: „Astfel, ultimul resort al vieții cu Hristos, care e totodată o moarte cu El, deci și ultimul resort al morții finale și al tinderii spre viața veșnică, este iubirea. Din iubirea de Dumnezeu acceptă omul toată asceza sa, care sfârșește în moarte. Din iubirea de Dumnezeu-Tatăl, dar și de om, a primit Fiul lui Dumnezeu moartea ca om, pentru ca noi să putem muri cu El la fel din iubire față de Dumnezeu” ([STĂNILOAE](#), 1997, p. 157). Moartea finală este, după spusele părintelui Stăniloae, doar finalitate din iubire, pentru că tot din iubire Hristos a urcat pe crucea Golgotei și tot din iubire El frânge barierele morții, ajutând omul să perceapă moartea doar ca pe o trecere la Tatăl și o așezare în Grădina Edenului cum a fost și prima dată.

Perioada patristică a fost una revelatoare, întrucât Sfinții Părinți, rând pe rând, au cugetat asupra Sfintei Scripturi și au elaborat opere monumentale cu privire la aceasta. Sfinții Părinți sunt personalitățile care au lucrat, în mod deliberat, cu adevărul de credință, dar și cei care au vorbit cu ajutorul experienței duhovnicești proprii. Astfel, experiența și trăirea lor duhovnicească reprezintă temelia scrierilor patristice, la acestea adăugându-se revelația divină fără de care nu se poate constitui învățătura creștină.

Sfântul Ambrozie reușește să-și împlinească menirea de arhipăstor de suflete, aducând prin operele sale răspunsuri valabile pentru toate generațiile. Astfel, Sfântul Părinte înlesnește, în primul rând, înțelegerea textului Sfintei Scripturi, dar și înțelegerea morții trupești ca o trecere spre Dumnezeu: „Nu este, desigur, la îndemâna oricărui teolog să scrie ca Sfântul Ambrozie cu acea convingere patristică viguoasă despre momentul morții și al învierii. El o face însă cu măiestrie, dar și cu grijă sporită pentru a scoate mai în evidență pozitivul, eficiența trăirii creștine. Planul dogmatic și cu planul moral se îmbină armonios, într-o sinteză teologică mereu actuală” (STAN, 1986, p. 135). Observăm din aceasta, calitatea pe care Sfântul Ambrozie o posedă, referitoare la răspunsul pe care fiecare creștin trebuie să îl dea înaintea Dreptului Judecător.

Concluzii

Moartea aduce cu sine o frică sporită, frica de necunoscut pentru cel care nu recunoaște puterea dumnezeiască. Pentru Sfântul Ambrozie, moartea reprezintă o simplă trecere, un moment de bucurie, de unde și titlul lucrării sale, *Despre moartea bună*. Stilul pe care acesta îl posedă și pe care îl folosește în opera sa este unul convingător, grăitor, dar și pe înțelesul tuturor. Creștinii, spune Sfântul Părinte, trebuie să creadă în viața veșnică și să urmeze doar un simplu exemplu: Hristos.

În tot parcursul său duhovnicesc, creștinul trebuie să fie prezent în mediul Bisericii, un mediu propice dezvoltării harului primit la Sfântul Botez. Astfel, Biserica prin definiția sa de insituție divino-umană este cea care ne apropie de Dumnezeu și înlesnește dialogul cu Acesta.

Bibliografie:

BIBLIA sau SFÂNTA SCRIPTURĂ, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2008.

SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Cateheze, Scrieri I*, Editura Deisis, Sibiu, 2003.

STAN, Alexandru, Pr. Conf. Dr., „Ortodoxia învățaturii Sf. Ambrozie în lucrarea *De bono mortis*”, în revista *Glasul Bisericii*, an XLV, nr. 4/1986, Iulie-August.

STĂNILOAE, Dumitru Pr., *Teologie Dogmatică Ortodoxă*, vol. II-III, Editura I.B.M.B.O.R., București 1997.

„DE BONO MORTIS” – SAINT AMBROSE OF MILAN

PhD(c) Dragoş-Constantin
MIHART

Abstract

The IVth century of patristics period is marked by personalities who enriched the theological culture through their contribution, a period that is also called the “Golden Century”. Along with the Holy Three Hierarchs, we also mention Saint Ambrose of Milan, one of the theological personalities of the Latin culture. His work stands out for the accuracy of doctrinal ideas, but also for the various moral and exegetical themes approached. At the center of his work is the problem of man, the various mistakes to which those in Roman society were involved, was the Holy Father’s primary concern.

Key-words: *Saint Ambrose of Milan; death; patristics.*

POCĂINȚA REFLECTATĂ ÎN CANONUL CEL MARE AL SFÂNTULUI ANDREI CRITEANUL

**Drd. Mihăiță-Samir
DĂOGARU¹**

Abstract

Prima săptămână din Postul Mare este presărată cu câteva slujbe de seară (denii), în cadrul acestora făcându-se o trecere prin tot zbciumul cu care se confruntă omul încărcat de păcate, în vremea șederii lui pe pământ. În această săptămână se săvârșește în cadrul Pavcerniței Mari, slujba Canonului celui Mare, ce reprezintă una dintre cele mai profunde slujbe, tema sa centrală fiind pocăința, întoarcerea omului către Dumnezeu, Creatorul său.

Cuvinte-cheie: *Postul Mare; Canonul cel Mare; Sfântul Andrei Criteanul.*

Introducere

Un atlet, mai înainte de a porni în cursa către destinația propusă, își pregătește cu mare atenție în mintea sa drumul pe care trebuie să-l parcurgă, pentru a ajunge la linia de sosire. Pe drum întâlnește nu numai porțiuni ușoare, ci și denivelări. Alături de grija față de traseu și pentru a-și întări condiția fizică, el mai are nevoie de o alimentație specifică, pentru a nu-i îngreuna corpul. Așa se petrece și în viața creștinului, care este un antrenament duhovnicesc continuu, pentru ca să se poată bucura de răsplata ce se află la capătul tuturor greutăților.

Începutul oricărei călătorii duhovnicești presupune un întreg șir de „antrenamente”. *Postul cel mare* este cel care dă startul călătoriei noastre către ținta propusă, Învierea Domnului. Alături de reținerea de la unele

¹ Drd. Mihăiță-Samir DĂOGARU, student-doctorand al SDTO „Sf. Nicodim” Craiova, coordonator științific Pr. Conf. Univ. Dr. Constantin BĂJĂU, care și-a dat acordul pentru publicarea articolului prezent.

alimente, în post trebuie să lucrăm virtuțile. Însă viața creștinului trebuie să fie un permanent urcuș, nu numai în timpul postului, pentru ca omul să-și întărească aripile sufletești, ca ele să fie mereu gata de zbor, adică să fie ușoare. Iar pentru a fi ușoare, trebuie ca omul să nu le îngreuneze sub povara păcatelor. Cât despre rugăciune, ea devine un aliat de nădejde în lupta duhovnicească.

1. Postul aduce sporire duhovnicească

La începutul Postului Mare, fiecare creștin trebuie să se pregătească pentru perioada ce urmează și anume Sfintele Paști. Să-și pună în desaga sa „merindele”, pentru a putea ajunge cu bine la sărbătoarea sfântă. Mai înainte ca desaga să-i fie umplută, este nevoie să treacă printr-o probă destul de importantă și anume mărturisirea păcatelor. Creștinul, când pășește pe drumul ce duce către Sfânta Înviere a Domnului, nu se îngreunează cu povara păcatelor, ci merge la duhovnic pentru a primi dezlegare prin Sfânta Taină a Mărturisirii și ușurarea sufletului. Iar starea sa sufletească și trupească se îmbunătățește mai ales când Îl primește pe Hristos, prin Sfânta Euharistie ([PLĂMĂDEALĂ](#), 2004, p. 87)². Postul Paștelui devine „școala pocăinței”, „în vederea ieșirii din lăncezirea și descurajarea ce ne împresoară” ([HARPA](#), 2020, p. 11). În călătoria sufletului spre limanul liniștit al Paștelui, „sufletul, trecând prin porțile duhovnicești ale slujbelor Triodului, urcă din treaptă în treaptă cu fiecare odă penitențială, spre altarul Învierii, al regăsirii și al redresării sale morale” ([TODOR](#), 1971, p. 232.).

² Mitropolitul Antonie Plămădeală spunea că „rugăciunile și cântările din Postul Mare îndeamnă la o coborâre în adâncul sufletului, la „alergarea” spre acea țintă ce se află în adâncul din noi”.

2. Pregătirea pentru urcușul duhovnicesc

Prin cântările specifice perioadei pascale se transmite credinciosului sentimentul de pocăință, aceasta regăsindu-se în mai toate slujbele din perioada Triodului. Una dintre cântările bisericesti care răsună în strană, pe întreg Postul Mare și care scoate în valoare tocmai pocăința cu care omul trebuie să se înveșmânteze, este și cântarea *Ușile pocăinței*. Alături de aceasta, în primele trei duminici de dinaintea Postului Mare, se cântă *La râul Babilonului*, ce îndeamnă la schimbarea omului lăuntric.

Asemenea unei grădini ce te îmbie cu mirosul florilor, tot așa și cântările Triodului aprind în om dorul după Dumnezeu. Atât pocăința, cât și postul trebuie să fie cele două frânghii, de care omul să se prindă pentru a ajunge la corabia veșnică, al cărei cârmuitor este Însuși Mântuitorul Hristos. În prima vecernie din Postul Mare se arată foarte frumos acest lucru: „Cu înfrânare să ne sânguim toți a smeri trupul, trecând dumnezeiasca măsură a Postului celui fără prihană. Și cu rugăciuni și cu lacrimi să căutăm pe Domnul, Cel ce ne mântuiește pe noi, și uitare răutății desăvârșit să facem...” ([TRIODUL](#), 1986, p. 97)³. Iar mai departe, luni, în prima săptămână din Postul Mare, înălțăm cântarea: „Iată vremea pocăinței, iată ziua mântuirii, intrarea Postului; suflete priveghează și intrările poftelor închide-le, către Domnul, uitându-te” ([TRIODUL](#), 1986, p. 101)⁴.

³ „Mă deznădăjduiesc, aducându-mi aminte de lucrările mele, Doamne, cele vrednice de toată pedeapsa; că iată neuitându-mă la cinstitele Tale porunci, Mântuitorule, rău mi-am cheltuit viața mea. Pentru aceasta *cu ploile pocăinței, Te rog, luminează-mă prin post și prin rugăciuni, ca un îndurat...*” - Stihira de la Vecernia de duminică seara din prima săptămână a Postului Mare.

⁴ Cântarea I de la Utrenia de luni din prima săptămână din Postul Mare.

3. Canonul cel Mare al Sfântului Andrei episcopul Cretei, un îndemn de întoarcere a sufletului la Dumnezeu

Sfântul Andrei Ierusalimiteanul sau Criteanul „s-a născut pe la anul 660 d.Hr. În Damasc a primit cele dintâi învățături, iar la vârsta de 15 ani a mers la Ierusalim, fiind profund impresionat de Locurile Sfinte, ale căror imagini le-a purtat în suflet toată viața” ([HUREZI](#), 1977, p. 357). Părintele Profesor Ioan G. Coman spunea că la începutul secolului al VIII-lea, Sfântul Andrei ajunsese episcop în Creta, de unde i se trage și numele de „Criteanul”, deși se numise „Ierusalimiteanul”, fiindcă venise de la Ierusalim ([COMAN](#), 2000, p. 194), în acest timp „dovedindu-se a fi un neîntrecut păstor de suflete, teolog și innograf.” Desigur, Sfântul Părinte ne-a lăsat drept moștenire o bogată operă, din ea făcând parte și cuvântările în cinstea Maicii Domnului. Dar cea mai de seamă lucrare a sa rămâne *Canonul Mare*, „o bijuterie a innografiei ortodoxe, prin care se face cunoscut în întreaga literatură patristică, grație magistralei sale expuneri, distinsă ca formă și bogată în conținut” ([BAJĂU](#), 2015, pp. 113-115).

Canonul Sfântului Andrei Criteanul, cu cele 250 de tropare ale sale, are o frumusețe unică în toată innografia bisericească. Slujba lui se citește în cadrul Pavcerniței Mari, și este împărțită în prima săptămână a Postului Mare, în patru zile, fiind citit integral miercuri în săptămâna a cincea din Post, alături de viața Cuvioasei Maria Egipteanca. Se cântă pe glasul al VI-lea, care îndeamnă omul la o reflecție asupra sufletului său și conține 9 cântări, fiecare fiind formată dintr-un irmos și din mai multe tropare. La sfârșitul fiecărei pricesne se află *Slava...*, unde se mărește Treimea cea mai presus de fire, apoi *Și acum...*, unde se cere ajutorul Născătoarei de Dumnezeu, cea care se roagă pururea pentru credincioși, întocmai ca o maică ce roagă pentru fiii săi. „Maica Domnului, care a purtat în pântecele ei și pe brațele ei pe Hristos-Domnul, arătându-L lumii, împreună cu Apostolii

care au binevestit lumii pe Hristos, arată aici însăși *taina Bisericii*. În ea lacrimile pocăinței devin pregătitoare și dor de înviere, arvună a vieții veșnice, legătură de iubire a omului cu Dumnezeu” ([SFÂNTUL ANDREI CRITEANUL](#), 2018, p. 9).

Alături de *Slavă...Și acum...*, regăsim stihuri ce fac trimitere la Cuvioasa Maria Egipteanca, un model al pocăinței și ridicării din adâncul păcatelor către lumina curăției. La finalul cântării, un stih reprezintă omagiul nostru pentru autorul acestui minunat canon, în care îi cerem ajutorul și mijlocirea: „*Cuvioase Părinte Andrei, roagă-te lui Dumnezeu pentru noi*”. Fiecare peasnă sau cântare a canonului începe cu un irmos, în care se cere ajutorul lui Dumnezeu: „*Ajutor și acoperitor s-a făcut mie spre mântuire, acesta este Dumnezeul meu și-L voi slăvi pe El; Dumnezeul părintelui meu și-L voi înălța pe El, căci cu slavă S-a preaslăvit*” ([SFÂNTUL ANDREI CRITEANUL](#), 2018, p. 15).

Slujba Canonului presupune o *împreună-participare* la cântare și anume, după fiecare tropar, preoții, cântăreții, dar și toată obștea creștinească răspund: „*Miluieste-mă, Dumnezeule, miluieste-mă!*”. Această scurtă rugăciune este împreunată cu semnul crucii și cu o metanie mică, arătând în felul acesta smerenia și ridicarea din greșeli.

În finalul cântării a VI-a regăsim *condacul*, cel care trezește parcă și mai tare chiar și cele mai împietrite suflete, punându-le înaintea chipul pocăinței, cea fără de care omul nu se poate ridica din păcat: „*Suflete al meu, suflete al meu, scoală! Pentru ce dormi ? Sfârșitul se apropie și te vei tulbura. Deșteaptă-te dar, ca să se milostivească spre tine Hristos Dumnezeu, Cel ce pretutindeni este și toate le plinește*” ([SFÂNTUL ANDREI CRITEANUL](#), 2018, p. 21).

Preafericirea Sa, Părintele Patriarh Daniel subliniază înțelesul și folosul Canonului cel Mare, spunând că „acest bogat și frumos canon este, în același

timp, meditație biblică și rugăciune de pocăință. El reprezintă un dialog al omului păcătos cu propria sa conștiință, luminată de citirea Sfintei Scripturi. Sufletul care se pocăiește plânge că nu a urmat pilda luminoasă a dreptilor virtuoși, ci robia patimilor arătate în mulți păcătoși, dintre care unii s-au pocăit, iar alții s-au mântuit tocmai fiindcă s-au pocăit” ([SFÂNTUL ANDREI CRITEANUL](#), 2018, pp. 7-8).

Se cuvine deci să parcurgem întregul Triod în perioada Postului Mare, însă mai cu seamă să medităm la Canonul Mare, prin care ne sunt puse înaintea numeroase fapte și personaje scripturistice, care reprezintă prin viața lor un mijloc pedagogic pentru urcușul nostru duhovnicesc, dacă le urmăm credința și purtarea virtuoașă.

4. Pocăința este treaptă ce înalță sufletul la Dumnezeu

Prima săptămână din Postul Mare este presărată cu câteva slujbe de seară (denii), în cadrul acestora făcându-se o trecere prin tot zbulciumul cu care se confruntă omul încărcat de păcate, în vremea șederii lui pe pământ. În această săptămână se săvârșește, în cadrul Pavcerniței Mari, slujba *Canonului celui Mare*, ce reprezintă una dintre cele mai profunde slujbe, tema sa centrală fiind *pocăința, întoarcerea omului către Dumnezeu, Creatorul său*.

Scopul Canonului Mare pentru noi, credincioșii, constă în a ne descoperi păcatul „și astfel, să ne conducă spre pocăință, să descopere păcatul nu prin definiții, ci printr-o adâncă meditație asupra măreției istoriei biblice, care este cu adevărat o istorie a păcatului, a pocăinței și a iertării” ([VIDICAN-MANCI](#), 2019, p. 5).

Însemnătatea Canonului Mare în viața noastră o arată și Părintele Alexander Schmemmann, spunând că acesta „poate fi descris cel mai bine ca o *plângere de pocăință*, care ne vorbește despre proporțiile și adâncimea

păcatului, tulburând sufletul cu jale, căință și nădejde”. Innograful împletește marile teme biblice (Adam și Eva, Raiul și căderea în păcat, Noe și Potopul, David, Pământul făgăduinței, Biserica și Hristos) cu mărturisirea păcatului și pocăința. Evenimentele istoriei sfinte devin evenimente ale vieții creștine ([SCHMEMANN](#), 1995, p. 68).

Mitropolitul de Nea Smirna, Simeon Koutsas, prezintă însemnătatea acestei opere innografice, de o frumusețe inegalabilă pentru spiritualitatea ortodoxă. Vorbind despre *pocăință*, mărturisește: „*Marele Canon este imnul tristeții profunde și al pocăinței cutremurătoare*. Omul, care simte greutatea păcatului, care gustă amarăciunea vieții îndepărtate de Dumnezeu, care înțelege dimensiunile tragice ale înstrăinării firii umane, prin cădere și prin îndepărtarea de Dumnezeu se întristează. Se smerește. Suspină adânc și începe brusc să plângă cu tânguire. Un plâns însă care mântuiește, fiindcă deschide drumul pocăinței” ([KOUTSA](#), 2012, pp. 4-5).

Cu șaisprezece secole mai înainte, Sfântul Ioan Gură de Aur vorbea despre căile de pocăință, iar una dintre acestea este plânsul, suspinul pentru păcatele săvârșite. El îndemna: „Ai păcătuit? Plângi, și ți-ai șters păcatul! Nu-ți cer mai mult decât să plângi păcatul! Nu-ți spun să străbați oceane!” ([SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR](#), 2005, p. 14). Deci, pentru a face pocăință pentru faptele sale, omul nu trebuie să depună eforturi peste puterile sale, ci numai să se smerească și să-și îndrepte atenția către Creatorul său. Iar în Canonul Sfântului Andrei Criteanul, „amintirea exemplelor biblice pricinuieste muștrare sau remușcare, *pocăință*, în mod literal străpungerea sau rănirea sinelui” ([KRUEGER](#), 2019, p. 132).

Canonul acesta „reiterează mari teme ascetice, precum... pocăința, lacrimile, rugăciunea, contemplația, postul și privegherea”. Pe lângă acestea, se face referire la protopărintele nostru Adam. „Alături de numeroasele exemple scripturistice, funcția acestor teme este de a conduce sufletul

omenesc, sau mintea, la conștientizarea condiției sale păcătoase de acum, a stării sale nefierești, identică stării lui Adam cel căzut”. „Pe lângă criteriul teologic, poemul (Canonul) privește Sfânta Scriptură prin lentila ermeneutică a spiritualității filocalice ori ascetice, care se potrivește perfect cu vremea postului” ([COSTACHE](#), 2019, pp. 193-194, 196).

Despre folosul pocăinței în viața credinciosului ne vorbește și unul dintre Părinții filocalici și anume Sfântul Ioan Scărarul. Acesta spune că „pocăința este fiica nădejzii și tânguirea deznădejzii. Cel ce se pocăiește se osândește pe sine, dar scapă neînfruntat”. Ea semnifică totodată „împăcarea (noastră) cu Domnul prin lacrimi și prin lucrarea cea bună a celor protivnice păcatelor” ([SFÂNTUL IOAN SCĂRARUL](#), 1980, p. 136).

Vorbind despre minunata căință, cea care scoate sufletul omenesc din lațul diavolului, Părintele Profesor Dumitru Stăniloae o pune în legătură cu lacrimile, cele care udă virtuțile spre creștere și întărire. Mărturisește că „Sfinții Părinți pun în legătură cu căința lacrimile. De fapt darul lacrimilor devine îmbelșugat pe treptele mai înalte ale vieții duhovnicești, dar, întrucât pocăința fiind permanentă, se intensifică și ea pe treptele mai înalte, nu e greșit ca lacrimile să fie considerate ca stând într-o legătură specială cu pocăința”. Fiindcă „lacrimile sunt dovada că pocăința a răzbit învârtoșarea sufletului, provocată de păcătuirea îndelungată” ([STĂNILOAE](#), 1992, p. 115).

Prefacerea totală a omului „este una dintre cele mai mari minuni, care de-a lungul veacurilor a fost validată prin șirul nesfârșit de mucenici, sfinți, convertiți și transfigurați. Μετάνοια sau schimbarea minții, a modului de a gândi și pocăința, în general, este totala dezagregare a sinelui păcătos al omului și imediata lui metamorfozare în subiect de jertfă” ([PETCU](#), 2016, p. 19; [LARCHET](#), 2001, p. 293)⁵. Părintele Ilarion Felea, vorbind despre

⁵ Teologul Jean-Claude Larchet oferă o definiție a ceea ce înseamnă pocăința pe care omul trebuie să o facă pentru a primi răspuns bun din partea Stăpânului: „Pocăința este o adâncă

pocăință la Sfântul Efrem Sirul, care o aseamănă pe aceasta, cu un medic iscusit, ce se îngrijește de pacientul său, zice: „Pocăința este un doctor bun, care aduce mângâiere și odihnă. Darul pocăinței alină sufletul și povățuiește spre mântuire. Mângâie ca o mamă și spală sufletul ca o apă curățitoare. Pocăința se face prin lacrimi, suspinuri și mai ales prin mărturisire” ([FELEA](#), 1939, p. 294).

Pocăința este pusă alături de lacrimi și în Canonul cel Mare, tocmai pentru faptul că, după ce omul începe să se pocăiască, să-i pară rău de cele săvârșite, atunci și izvorul lacrimilor din ochii lui începe să tâșnească. În sensul acesta, vedem într-unul dintre troparele cântării I de Luni, unde se vorbește despre lacrimile de pocăință, dar și despre faptul că la Judecată, omul se va înfățișa înaintea Creatorului cu întreaga sa constituție, trup și suflet: „*Vino, ticăloase suflete, împreună cu trupul tău, de te mărturisește la Ziditorul tuturor. Și îndepărtează-te de acum de nebunia cea mai dinainte și adu lui Dumnezeu lacrimi de pocăință*” ([SFÂNTUL ANDREI CRITEANUL](#), 2018, p. 15).

Întruparea Cuvântului se regăsește într-unul din troparele Canonului, alături de pocăință: „*Hristos S-a făcut Om, chemând la pocăință pe tâlhari și pe desfrânate. Suflete, pocăiește-te că s-a deschis ușa Împărăției acum, iar fariseii și vameșii și desfrânații merg înainte, pocăindu-se*” ([SFÂNTUL ANDREI CRITEANUL](#), 2018, p. 25).

Un alt autor, care s-a aplecat asupra studierii și tâlcuirii Canonului Sfântului Andrei Criteanul, este și Panayotis Nellas. La el citim că „trebuie să avem în vedere faptul că Marele Canon al Sfântului Andrei Criteanul nu e un text catehetic pentru analiză și exegeză”, ci este un „*act liturgic* și ca atare e

și vie simțire lăuntrică, prin care omul își recunoaște fiecare dintre păcatele sale sau, mai general, *starea sa păcătoasă*, se leapădă de ea, cere iertare de la Dumnezeu și, chemându-L în ajutor, arată că pe viitor nu mai vrea să păcătuiască... *Scopul fundamental al pocăinței este o schimbare totală, o întoarcere* (așa cum arată și etimologia cuvântului μετανοία).

destinat să aducă aminte de starea din care a căzut omul, pentru ca tot credinciosul să conștientizeze tragismul în care se găsește acum și să primească putere pentru lupta pocăinței” ([NELLAS](#), 1994, p. 129).

„*Este vremea pocăinței! Mă apropii de Tine, Făcătorul meu; ridică de la mine lanțul cel greu al păcatului și, ca un milostiv, dă-mi iertare de greșeli*”. Vorbind despre pocăință, mitropolitul Simeon Koutsa arată că „vremea pocăinței o reprezintă întreaga viață pământească a omului” ([KOUTSA](#), 2012, p. 24). Despre acesta, Însuși Mântuitorul ne spune în Evanghelia după Ioan: „Trebuie să fac, până este ziuă, lucrările Celui ce M-a trimis pe Mine; că vine noaptea, când nimeni nu poate să lucreze” (Ioan 9, 4). Numai în viața aceasta pământească arătăm pocăință, căci, după ce vine sfârșitul, nu mai putem lucra nimic ([PETCU](#), 2008, p. 527).

Pocăința transfigurează întreaga ființă umană. Ea trezește conștiința omului din amorțeala păcatului și a patimilor. Conștiința reprezintă „organul spiritual după care chipul se orientează atunci când trebuie să împlinească sau să evite o faptă” ([STAN](#), 2016, p. 120). „Păcătosul care se întoarce la Dumnezeu simte înainte de toate nevoia de a invoca mila și ajutorul Lui. Înțelege că singur este neputincios să se apropie de El. Implorarea caracterizează în mod central începutul, dar și întregul mers al omului spre pocăință și mântuire” ([NELLAS](#), 1994, p. 137). Acest lucru este ilustrat în multe tropare din Canon. „*Miluieste-mă pe mine, cel ce am păcătuit, Mântuitorule, ridică-mi mintea spre întoarcere. Primește-mă pe mine, cel ce mă pocăiesc; miluieste-mă pe mine, cel ce strig: Greșit-am Ție, mântuiește-mă; nelegiuit-am, miluieste-mă*” ([SFÂNTUL ANDREI CRITEANUL](#), 2018, p. 23).

Concluzii

Canonul Mare, alcătuit de Sfântul Andrei Criteanul, este un unicat pentru întreaga spiritualitate creștină și se remarcă prin profunzimea mesajului transmis de autor, sufletului său. Întregul Canon constituie dialogul dintre credincios și sufletul său. Tema fundamentală este pocăința, întoarcerea omului către Dumnezeu, revenirea lui în patria natală. Asemenea fiului risipitor, care mărturisește înaintea tatălui său că a greșit, tot așa și omului trebuie să-i pară rău de cele făcute și să-și îndrepte privirea către Cel ce l-a creat. Condacul ce se cântă la finalul cântării a VI-a reprezintă un strigăt de disperare al omului, îndreptat către sufletul său, prin care se cere acestuia să se trezească, să se întoarcă pe drumul cel drept al binelui, renunțând la toate cele ce nu îi sunt de folos pentru mântuire.

Bibliografie:

BIBLIA sau SFÂNȚA SCRIPTURĂ, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2008.

*** *Triodul*, ediția a VIII-a, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1986.

BĂJĂU, Pr. Conf. Dr. Constantin, *Canonul Sfântului Andrei Criteanul – un dialog între creștin și suflet*, în rev. Mitropolia Olteniei, an LXVII, nr. 1-4/2015.

COMAN, Pr. Prof. Dr. Ioan G., *Patrologie*, Sfânta Mănăstire Dervent, Constanța, 2000.

COSTACHE, Doru, *Înțelegeri bizantine: Cartea Facerii, teologie și spiritualitate în Canonul cel Mare al Sfântului Andrei Criteanul*, în vol. *Imnografia liturgică bizantină. Perspective critice* (editor Alexandru Ioniță), Editura Presa Clujeană, Cluj, 2019.

FELEA, Pr. Ilarion, *Pocăința. Studiu de documentare teologică și psihologică*, Editura Arhidiecezană, Sibiu, 1939.

HARPA, Arhim. Ioan, *Chemarea spre pocăință reflectată în rânduielile liturgice ale Postului Mare*, Doxologia, Iași, 2020.

HUREZI, Diac. P., *Importanța duhovnicească a Canonului cel Mare al Sfântului Andrei Criteanul*, în rev. B.O.R., an XCV, nr. 5-6/1977.

KOUTSA, Simeon, Mitropolit de Nea Smirna, *Plânsul adamic, Canonul cel Mare al Sfântului Andrei Criteanul*, Editura Doxologia, Iași, 2012.

KRUEGER, Derek, *Biblia penitențială și Canonul cel Mare al lui Andrei Criteanul*, în vol. *Imnografia liturgică bizantină. Perspective critice* (editor Alexandru Ioniță), Editura Presa Clujeană, Cluj, 2019.

LARCHET, Jean-Claude, *Terapeutică bolilor spirituale*, traducere de Marinela Bojin, Editura Sophia, București, 2001.

NELLAS, Panayotis, *Omul - animal îndumnezeit. Perspective pentru o antropologie ortodoxă*, studiu introductiv și traducere de Diac. Ioan I. ICĂ jr., Editura Deisis, Sibiu, 1994.

PETCU, Drd. Liviu IDEM, *Părinții Patericului, despre pocăință*, Editura Doxologia, Iași, 2016.

PETCU, Drd. Liviu, *Lumina Sfințelor Scripturi (Antologie tematică din opera Sfântului Ioan Gură de Aur)*, Editura Anestis, București, 2008.

PLĂMĂDEALĂ, Dr. Antonie, Mitropolitul Ardealului, *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă. Cu pagini de Pateric românesc și o prefață de Dr. Dumitru Stăniloae*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2004.

SCHMEMANN, Alexander, *Postul cel Mare*, traducere de Andreea Stroe și Laurențiu Constantin, Editura Univers enciclopedic, București, 1995.

SFÂNTUL ANDREI CRITEANUL, *Canonul cel Mare*, Editura I.B.M.B.O.R., București, 2018.

SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omiliile despre pocăință, Omilia a II-a*, traducere din limba greacă de Pr. Prof. Dumitru FECIORU, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1998 (ediție electronică, Apologeticum), 2005.

SFÂNTUL IOAN SCĂRARUL, *Scara dumnezeiescului urcuș, Cuvântul V: Despre pocăința cea făcută cu grijă*, în *Filocalia vol. IX*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura I.M.B.O.R., București, 1980.

STAN, Nicolae Răzvan, *Antropologia din perspectiva hristologică. Bazele doctrinare ale vieții duhovnicești*, ediția a III-a, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2016.

STĂNILOAE, Pr. Prof. Dr. Dr. Dumitru *Spiritualitatea ortodoxă. Ascetica și mistica*, E.I.B.M.B.O.R, București. 1992.

TODOR, Pr. Nichifor. *Pe treptele pocăinței*, în *Revista Mitropolia Banatului*, an XXI, nr. 4-6/1971.

VIDICAN-MANCI, Pr. Lect. Dr. Liviu, *Cateheze la Canonul Sfântului Andrei Criteanul. De ce plâng sfinții?*, Cluj-Napoca, 2019.

**PENITENCE REFLECTED IN THE GREAT CANON
OF SAINT ANDREW THE CRETAN**

**PhD(c) Mihăiță-Samir
DĂOGARU**

Abstract

The first week of Great Lent includes several evening services, during which a passage is made through all the commotion faced by man burdened with sins, during his life on earth. This week, the service of the Great Canon, which represents one of the most profound services, is performed in the central moment, its main theme being repentance, man's return to God, his Creator.

Key-words: *Great Lent; Great Canon; Saint Andrew the Cretan.*

ISTORIE BISERICESCĂ UNIVERSALĂ

TEODOR SKUTARIOTIS –
ÎNTRE OBIECTIVITATEA ISTORICULUI ȘI POLITICA OFICIALĂ

Pr. Dr. Adrian
LUPU¹

Abstract

Istoriografia ecleziastică în secolul al XIII-lea se află sub influența taberelor din care istoricii făceau parte, pro sau anti unioniste. Lupta pentru recucerirea Constantinopolului și negocierile pentru unirea Bisericii creștine au fost consemnate de autori puternic influențați de evenimentele petrecute în timpul vieții lor, cu alte cuvinte de propria experiență. Aceștia, de multe ori participanți direcți la politica imperială, au lăsat posterității Istoriei voluminoase, fiecare purtând amprenta evenimentelor vii încă în memoria autorilor.

Cuvinte-cheie: *Teodor Skutariotis; istoriografia ecleziastică; Constantinopol.*

Istoriografia ecleziastică în secolul al XIII-lea se află sub influența taberelor din care istoricii făceau parte, pro sau anti-unioniste. Lupta pentru recucerirea Constantinopolului și negocierile pentru unirea Bisericii creștine au fost consemnate de autori puternic influențați de evenimentele petrecute în timpul vieții lor, cu alte cuvinte de propria experiență. În general, scrierile teologilor răsăriteni poartă amprenta adversității fățișe față de Biserica Latină, adversitate care se observă și în lucrările istoricilor secolului al XIII-lea. Aceștia, de multe ori participanți direcți la politica imperială, au lăsat posterității *Istoriei* voluminoase, fiecare purtând amprenta evenimentelor vii încă în memoria autorilor.

Teodor Skutariotis (Θεόδωρος Σκουταριώτης) este istoricul care creează o punte între secolul al XIII-lea și perioada imediat următoare

¹ Pr. Adrian Lupu, Consilier Eparhial în Arhiepiscopia Craiovei.

restaurării Imperiului Bizantin, putând astfel să prezinte o vedere de ansamblu asupra întregii existențe a statului niceean.

Pe lângă lucrările lui Honiatis, Akropolitits și Pahimeris, care sunt trei istorici de primă mână pentru secolul al XIII-lea și a căror operă trece dincolo de orice controversă, fiind unanim apreciată, poate fi adăugat și Teodor Skutariotis în lista istoricilor importanți, cu toate că nu putem vorbi de același impact asupra istoriografiei ecleziastice asupra perioadei respective ca în cazul celor menționați anterior.

Au existat în perioada zbucimată medievală mai multe personaje care, cu toate că din punct de vedere intelectual se încadrează în rândul elitelor, au produs o literatură menită să servească mai ales conducerii laice de care depindeau într-un fel sau altul. Așadar, este cu atât mai greu de determinat dacă opiniile exprimate sunt cu adevărat asumate sau, mai degrabă, urmăresc un interes politic sau un beneficiu particular. Un astfel de exemplu de oscilație în ceea ce privește opiniile exprimate în funcție de situația politică o găsim la Teodor Skutariotis. S-a născut în jurul anului 1230 și a murit, cel mai probabil, în anul 1305 ([PAVLOVIĆ](#), 2019, p. 153). Aflăm despre el că a fost diacon, ocupând diferite funcții, iar în jurul anului 1270, în timpul împăratului Mihail al VIII-lea Paleologul, a fost numit *dikaiophylax*. Din 1277 până în anul 1283 ocupă scaunul mitropolitan al Cizicului, îndeplinind în același timp și sarcina de reprezentant al bizantinilor la Roma, ca ambasador ([THE OXFORD DICTIONARY OF BYZANTIUM](#), 1991).

Odată cu schimbarea politicii imperiale, Skoutariotis este retras din funcțiile pe care le îndeplinea fără a suferi alte consecințe. Cu această ocazie se dedică scrisului și alcătuiește principalele sale lucrări, printre care două comentarii canonice, precum și un comentariu la Viața Sfântului Apostol Pavel. Se pare că deținea o colecție impresionantă de manuscrise, fiind un

om de cultură valoros. O compilație de fapt a principalelor izvoare ne prezintă mai puțin cunoscutul Mitropolit al Cizicului, dar care din punctul de vedere al evenimentelor petrecute în perioada 1204-1261 nu aduce noutăți, autorul ferindu-se să se pronunțe echivoc, fiind fidel mai mult politiciii imperiale.

În lucrarea „Χρονικά Παρεκβόλαια” – prezintă istoria de la Adam până la moartea, în 1118 ,a lui Alexios Comnenul². Este alcătuită undeva între anii 1270 și 1280 și pare că apelează la aceleași surse ca Zonaras, Manases sau Glykas ([NEVILLE](#), 2018, p. 233). „Σύνοψις χρονική”, cea mai importantă lucrare a lui Skoutariotis, se găsește în Marcianus Graecus 407, un manuscris care este datat în anii 1340. Pentru prima dată este publicată de către Constantin Sathas, din acest motiv fiind cunoscută și sub numele de „Synopsis Sathas” ([ZAFEIRIS](#), 2011, pp. 253-263).

Istoricul prezintă pe scurt domnitorii până la Nikifor Botaneiates și de la Alexios I (1081-1118) până la recucerirea Constantinopolului, în 1261, de către Mihail al VIII-lea Paleologul. Înainte de Sfântul Constantin cel Mare sunt interpușe descrieri ale celor șapte minuni ale lumii și ale celor șapte înțelepți ai lumii antice. De asemenea, este prezentată o lege din perioada domniei lui Alexios Comnenul. Pentru perioada 1081-1261 folosește pasaje din Niketas Honiatis și Georgios Akropolitis. O altă lucrare, „Synopsis Lambros”, prezintă istoria de la Adam până la 1261 și este identificată ulterior ca aparținând lui Teodor Skutariotis, având pasaje identice cu cele semnalate și în cazul lucrărilor anterioare.

Principala sa lucrare este identificată de către August Heisenberg într-un manuscris venețian transcris de Ioan Argyropoulos în secolul al

² Se găsește în manuscrisul Vaticanus Graecus 1889 cu numele *Χρονικά Παρεκβόλαια συντετμημένα ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ ἄχρι καὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ διεξιόντα ὅσοι τε βασιλεῖς καὶ ὅσοι πατριάρχαι γεγόνασιν.*

XVI-lea ([HEISENBERG](#), 1901, pp. 5-17). Această lucrare istorică a născut în rândul cercetătorilor mai multe dispute legate de paternitatea sa. Mai exact, originalitatea sa este pusă sub semnul întrebării, deoarece multe dintre relatări pot fi întâlnite întocmai și la alți istorici. Însuși autorul mărturisește, în prefața lucrării, că nu face altceva decât să adune informații deja relatate de alții, într-o manieră cât se poate de concisă. Critica modernă oscilează între opinia lui Raimondo Tocci ([TOCCI](#), 2015; [ZAFEIRIS](#), 2007), care-l creditează la fel ca și Heisenberg de altfel, pe Teodor Skutariotis ca fiind autorul tratatului, și Konstantinos Zafeiris de pildă, care consideră că poziția unionistă a lui Teodor Skutariotis ar trebui să fie mult mai evidentă, dacă acesta ar fi cel care a alcătuit lucrarea ([ZAFEIRIS](#), 2007, p. 255). Dar, este mai puțin important dacă Teodor Skutariotis doar produce o compilație sau compune o lucrare originală. Lucrarea rămâne un izvor valoros și se înscrie în linia generală a istoriografiei bizantine de secol XIII. Mai degrabă înclinăm spre opinia lui Tocci, care sugerează două faze ale carierei lui Teodor Skutariotis, ce au influență asupra scrierii sale: prima fiind aceea de politician unionist sub conducerea lui Mihail al VIII-lea și cea de-a doua, aceea de istoric bisericesc sub Andronikos al II-lea.

Cu toate aceste similitudini evidente există și unele diferențe notabile față de sursele contemporane paralele. Informațiile pe care Teodor Skutariotis le oferă în „Istoria” sa cu privire la domniile Laskarizilor sau a lui Mihail al VIII-lea Paleologul sunt cu siguranță valoroase. Cele mai multe dintre ele au corespondent și în alte surse, contemporane sau ulterioare. Anumite aspecte sunt mai puțin detaliate poate din dorința de a ține cititorul cât mai departe de intrigile politice și de a emite sentințe care puteau avea repercusiuni asupra unora sau altora. Așadar, contribuția sa este importantă pentru istoriografie în principal datorită faptului că surse mai târzii pot fi astfel verificate cu ajutorul scrierilor lui Teodor Skutariotis.

În ceea ce privește opera lui Teodor Skutariotis, putem concluziona că este puternic influențată de parcursul propriei cariere în cadrul evoluției politice a timpului, situație întâlnită și în cazul altor autori. Cu toate că nu are o contribuție personală majoră în istoriografia ecleziastică din timpul Imperiului de la Niceea, rămâne unul dintre cele mai importante izvoare, tocmai pentru că reușește să sintetizeze și să prezinte esențialul publicului larg și posterității. Iar oscilațiile pro și antiunire a Bisericii îl fac, cu atât mai mult, să fie o figură reprezentativă pentru perioada sfârșitului de secol al XIII-lea când clerul a încercat să-și modeleze opiniile în funcție de politica imperială. Această stare de fapt din rândul Bisericii este întărită de faptul că autorul este un membru din elita superioară a clerului.

Bibliografie:

HEISENBERG, A., *Analecta. Mitteilungen aus Italienischen handschriften Byzantinischer Chronographen*, Editura J.B. Lindl, München, 1901.

KAZHDAN, Alexander P. (coord.), *The Oxford Dictionary of Byzantium, Vol. I, II, III*, Editura Oxford University Press, New York-Oxford, 1991.

NEVILLE, Leonora, *Guide to Byzantine Historical Writing*, Editura Cambridge University Press, Editura Cambridge, 2018.

PAVLOVIĆ, Bojana D., *Some Remarks on the Divergences in the Narrative of George Akropolites and Theodore Skoutariotes*, în *Science Journal of Volgograd State University. History. Area Studies. International Relations*, 2019, vol. 24, nr. 6.

TOCCI, Raimondo, *Theodori Scutariotae Chronica*, publicată sub egida colecției *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, vol. XLVI, Series Berolinensis (Editor Athanasios KAMBYLIS), Editura Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston, 2015.

ZAFEIRIS, Konstantinos, *The Issue of the Authorship of the Synopsis Chronike and Theodore Skoutariotes*, în *Revue des études Byzantines*, nr. 1, 2011.

IDEM, *The 'Synopsis Chronike' and Its Place in the Byzantine Chronicle Tradition: Its Sources (Creation-1081 CE)*, teză de doctorat, University of St. Andrews, 2007.

THEODORE SKOUTARIOTES - BETWEEN THE OBJECTIVITY OF THE HISTORIAN AND THE STATAL POLICY

**Fr. PhD Adrian
LUPU**

Abstract

The ecclesiastical historiography in the 13th century is under the influence of the party that the historians belonged to, pro or anti unionist. The struggle for the reconquest of Constantinople and the negotiations for the union of the Christian Church were recorded by authors strongly influenced by the events that happened during their lives, in other words by their own experience. These, often direct participants in imperial politics, left great histories to posterity, each bearing the imprint of events still alive in the memory of the authors.

Key-words: *Theodore Skoutariotes; ecclesiastical historiography; Constantinople.*

ISTORIA RELIGIILOR

RITUALURILE DE TRECERE ALE CIVILIZAȚIEI ANTICE A MESOPOTAMIEI

**Prof. Claudia
IVAȘCU¹**

Abstract

Ritualul reprezintă o constantă a fiecărui spațiu geografic și a fiecărei comunități istorice în care a funcționat nemijlocit legătura dintre sacru și profan. Ritualurile de trecere, sub forma circuitului moarte-renaștere-viață-moarte oferă o perspectivă relevantă asupra modului în care oamenii acelor timpuri și locuri au perceput spectacolul marilor schimbări care se petrec an de an, un spectacol viu, vibrant, în care protagonist nu este omul, ci natura însăși, cu legile, forțele și misterele ei. Omul este actantul care celebrează viața sub toate formele, considerând că ea se continuă, chiar și după ce încetează.

Cuvinte-cheie: *ritual; Istoria Religiilor; Mesopotamia.*

Ritualul reprezintă o constantă a fiecărui spațiu geografic și a fiecărei comunități istorice în care a funcționat nemijlocit legătura dintre sacru și profan.

Termenul *ritual* provine din limba latină, de la *ritus*, care înseamnă ceremonial, cult religios. Așadar, ritualul reprezintă totalitatea ceremonialurilor care îl însoțesc, săvârșite în cele mai importante momente ale vieții omului – naștere, botez, căsătorie, moarte – sau aflate în legătură cu calendarul agrar (seceriș, semănat), ori cu succesiunea anotimpurilor. Aceste ritualuri marchează *praguri* peste care se trece dintr-o etapă în alta a vieții.

„Pragul care desparte cele două spații arată în același timp distanța dintre cele două moduri de existență, cel profan și cel religios. Pragul este

¹ Prof. Claudia Ivașcu, profesor de Religie la Liceul Teoretic „Henri Coandă” din Craiova.

totodată granița care deosebește și desparte două lumi și locul paradoxal de comunicare dintre ele..." ([ELIADE](#), 1995, p. 17).

Problematica a preocupat cercetătorii mai multor domenii, fiind interesant modul în care omenirea a făcut tranziția de la societatea primitivă la cea modernă, precum și cel în care ritualurile pozitive au coexistat cu cele negative, integrându-se în mentalitatea poporană prin adaptare la dinamica societății. Ritualurile de trecere indică apartenența unui om la comunitatea din care face parte, dar și faptul că tot ceea ce fac membrii ei, separat și împreună, are un sens comun.

Este dificil de realizat o schemă a ritualurilor, o clasificare general valabilă a lor, cu toate că în decursul timpului au fost intens analizate de cercetători. Se face totuși o distincție între ritualul pozitiv și ritualul negativ. Cel din urmă, „*psihologic, răspunde noțiunii de nolițiune, după cum ritul pozitiv răspunde volițiunii, adică traduce bine și el o manieră de a vrea și reprezintă un act, nu negația unui act*” ([VAN GENNEP](#), 1996, p. 20).

Actele ritualice nu reprezintă aspecte colaterale, ci varii ceremonialuri organizate de oameni până în cele mai mici detalii, în care fiecare moment, obiect sau personaj își are rolul bine stabilit, cu atât mai mult în ritualurile pozitive, în care voința de *a face* sau *a da* în mod benevol *ceva* are preponderență asupra abținerii sau negației.

Ritualul nu poate fi definit asemenea unei noțiuni pur teoretice, nu poate fi abstractizat și nici generalizat, tocmai diversitatea abordărilor diferitelor domenii, detaliile întâlnite în săvârșirea lui, aspectele lui practice făcând obiectul de interes al atâtor discipline de studiu.

Extrem de interesante sunt trecerea de la un act ceremonial la altul, legătura dintre ele, modul în care un gest ritualic odată săvârșit într-o etapă incipientă de viață se regăsește în alta ulterioară, finală chiar.

Din acest punct de vedere se distinge categoria *ritualurilor de trecere*, cu trei subcategorii: „*rituri de separare, rituri de limită și rituri de agregare*” ([VAN GENNEP](#), 1996, p. 22).

Prima subcategorie se referă în special la ceremonialurile funerare, moartea fiind considerată separarea de lumea pământească și ascensiunea sufletului spre o dimensiune spirituală.

Ritualurile de limită pot face referire, de exemplu, la logodnă, naștere, la graviditate, în timp ce ritualurile de agregare vizează ceremonialurile de căsătorie. În general, prin ritualuri de trecere se înțelege orice schimbare de stare, de statut, de dimensiune. Aceste ritualuri, cu forme externe minuțios exprimate – riturile – prezintă în fond o interferență între sacru și profan, în sensul că toți oamenii trăiesc și acționează în lumea profanului, dar prin săvârșirea atât de minuțioasă a actelor ceremoniale își doresc o apropiere de sacru.

Antichitatea este cea de-a doua epocă a istoriei. A început în jurul anului 3000 î.Hr., când a apărut scrierea cuneiformă, și a durat până în jurul anului 476, când a căzut Imperiul Roman de Apus. Reprezintă perioada în care s-au dezvoltat cultura, arta, religia și marile civilizații.

Cea dintâi mare civilizație a lumii antice a fost cea a Mesopotamiei, teritoriu care coincide Irakului din zilele noastre.

„*Nu a existat niciodată o entitate politică sau o țară numită Mesopotamia, și nici nu există granițe definite; numele e unul convențional, inventat de istoricii greci pentru a se referi la aria geografică largă dintre cele 2 râuri*” ([WIKIPEDIA](#)).

Dacă despre ritualurile de trecere din momentul nașterii sunt puține informații, cea mai importantă sărbătoare a mesopotamienilor este legată de căsătorie, când, de Anul Nou, considerau că regele se căsătorește în mod simbolic cu zeița protectoare a orașului. Cu această ocazie se organizau

ceremonii mărețe, regele fiind plimbat într-un car alegoric. Se subînțelege importanța căsătoriei, caracterul fastuos al acestui eveniment, cu precădere la familiile înstărite.

Mai multe sunt dovezile referitoare la ritualurile funerare. Mesopotamienii aveau o credință puternică în viața de după moarte, considerând că viața pământească se mută într-o dimensiune nevăzută unde se continuă după aceleași reguli ca pe pământ.

„Împărăția morților, Arali, era o cetate puternică, înconjurată cu șapte ziduri și având porți mari, păzite strașnic. În această împărăție nu intra nimeni fără învoirea stăpânei cetății, Ereškigal. Cei care sunt primiți trebuiau să își lase îmbrăcămintea și podoabele la porțile cetății” ([VASILESCU](#), 1998, p. 129).

Acesta este motivul pentru care regele era înmormântat cu carul și armele de luptă, cu oșteni, slujnice și muzicanți, considerând că aceștia îl serveau și în lumea de dincolo.

„Arheologii au descoperit sute de morminte în unele părți ale Mesopotamiei. Aceste morminte relevă multe informații legate de ritualurile funerare mesopotamiene. În orașul Ur, majoritatea oamenilor erau îngropați în morminte familiale sub casă. Copiii erau puși în recipiente mari, și duși la capela familiei. Alții erau, pur și simplu, îngropați în cimitirele orașului. Unii erau înfășurați în covoare și giulgiuri. În majoritatea cazurilor, unele lucruri ale oamenilor îngropați se aflau în morminte. Au fost de asemenea descoperite 17 morminte cu obiecte foarte valoroase, și deci se presupune că aparțineau unor persoane de rang înalt, posibil regi” ([WIKIPEDIA](#)).

Foarte importante erau și ritualurile care făceau trimitere la legătura veche și de nezdruncinat dintre viața animală și cea vegetală, cele două laturi ale vieții atât de adânc întipărite în structura psihologică, emoțională și

socială a oamenilor, încât aceștia nu le percepeau ca fiind distincte. Strâns legate de ritualurile schimbării anotimpurilor erau cele ale fertilității.

„Așadar, practicând riturile magice pentru rânduirea anotimpurilor, oamenii au căutat să-și asigure mai cu seamă hrana și progenitura” ([FRAZER](#), 1980, p. 68).

Încheierea unui anotimp și renașterea anuală a vieții erau celebrate prin personificări ale zeului ce murea și renăștea permanent în ciclul fără sfârșit al morții și al vieții, al ofilirii naturii și al renașterii ei, zeu care primea diferite nume, de la o zonă la alta. Zeul murea în fiecare an și cobora în subteranul întunecos și rece, de unde era readus la viață de iubita sa. În timpul absenței zeului, toate pulsunile dragostei amorțeau, vietățile nu mai zămisleau urmași, viața însăși părănd că se oprește din firescul ei. Zeul Tammuz era plâns prin cântece funerare de oamenii adunați în jurul statuii sale.

„În literatura religioasă a Babilonului, Tammuz apare ca tânăr soț sau iubit al lui Iștar, marea zeiță mamă, întruparea forțelor reproducătoare ale naturii (...). Tammuz murea în fiecare an, părăsind acest pământ însoțit, pentru a coborî în întunericul lumii subterane, și în fiecare an divina sa iubită pleca să îl caute (...). Sumbra Regină a infernului, Allatu sau Eresh-Kigal, îngăduia fără tragere de inimă ca Iștar să fie stropită cu Apa Vieții și să plece, însoțită de iubitul ei Tammuz, așa încât cei doi să poată sui împreună în lumea pământeană și reîntoarcerea lor să poată însufleți din nou întreaga natură” ([FRAZER](#), 1980, p. 69).

Ritualurile de trecere, sub forma circuitului moarte-renăștere-viață-moarte, oferă o perspectivă relevantă asupra modului în care oamenii acelor timpuri și locuri au perceput spectacolul marilor schimbări care se petrec an de an, un spectacol viu, vibrant, în care protagonist nu este omul, ci natura însăși, cu legile, forțele și misterele ei.

Omul este actantul care celebrează viața sub toate formele, considerând că ea se continuă, chiar și după ce încetează.

Civilizația Mesopotamiei, teritoriul dintre cele două râuri, Eufrat și Tigru, este un punct de referință în analiza ritualurilor antice, aceasta fiind cea dintâi religie a lumii antice, dar și primul loc în care a apărut scrisul, sub forma unor pictograme reprezentând obiecte sau ființe, cu siguranță din sfera naturii și a obiceiurilor.

Mesopotamia, precum fiecare dintre religiile și civilizațiile antice, și-a adus contribuția la înțelegerea dinamicii etnoantropologiei din perioada pusă în discuție, reprezentând punct de plecare pentru studiul folcloristicii și istoriei religiilor.

Bibliografie:

ELIADE, Mircea, *Sacrul și profanul*, Editura Humanitas, București, 1995.

FRAZER, James George, *Creanga de aur*, volumul 3, Editura Minerva, București, 1980.

VAN GENNEP, Arnold, *Riturile de trecere*, Editura Polirom, Iași, 1996.

VASILESCU, Emilian, *Istoria religiilor*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1998.

<https://ro.wikipedia.org/wiki/Mesopotamia#Etimologie> (accesat în data de 22.05.2023).

https://ro.wikipedia.org/wiki/Mesopotamia#Ritualuri_funerare (accesat în data de 22.05.2023).

THE RITES OF PASSAGE OF THE ANCIENT CIVILIZATION OF MESOPOTAMIA

Claudia IVAȘCU

Abstract

The ritual is a constant of every geographical space and every historical community in which the connection between the sacred and the profane functioned directly. The rites of passage, in the form of the death-rebirth-life-death circuit, offer a relevant perspective on how the people of those times and places perceived the spectacle of the great changes that take place year after year, a living and vibrant spectacle, in which the protagonist is not man, but nature itself, with its laws, forces and mysteries. Man is the participant who celebrates life in all its forms, considering that it continues, even after it ceases.

Key-words: *Ritual; The History of Religions; Mesopotamia.*

LITERATURĂ UNIVERSALĂ

ASPECTE TEOLOGIC-CREȘTINE ÎN UNIVERSUL DOSTOIEVSKIAN

Aurora-Mihaela

POTLOG¹

Abstract

Dintre temele nenumărate existente în opera dostoievskiană, anumite aspecte atrag atenția din punct de vedere al abordării creștine: libertatea, răul, păcatul și ispășirea lui prin suferință, vinovăția universală. Dostoievski sondează adânc tenebrele firii umane, punându-le în evidență. La aceste tenebre Dostoievski are un singur răspuns: creștinismul, singurul care poate salva ființa umană din criza profund sufletească în care se află.

Cuvinte-cheie: *Dostoievski; literatură; creștinism.*

Chinuit în propria existență, cunoscând tenebrele acesteia, încercând să-și răspundă la propriile întrebări și la marile probleme existențiale, Dostoievski va sonda ca nimeni altul sufletul uman, pătrunzându-i tainele și adâncimile. Lui i s-a întâmplat ce i s-a întâmplat lui Platon în peșteră: i s-au deschis „noii ochi” ([ȘESTOV](#), 1993, p. 24), văzând adevărata realitate acolo unde toți trăiau irealul.

Văzând-o, Dostoievski a trăit și a exprimat năruirea valorilor și, prin năruirea lor, inevitabila năruire a omului. El a înțeles că noile „valori” se ridicau împotriva celor buni și celor răi, umili și dârzi, supuși și răzvrățiți, toți fiind striviți laolaltă. Acestei năruii Dostoievski îi opune o nouă cale, o nouă valoare și o nouă certitudine, cea a creștinismului, salvarea prin urmarea arhetipului creștin prin excelență, Hristos.

De aceea temele abordate de el sunt văzute în lumina creștinismului, urmărind să descifreze tainele legate de destinul omului, destinul lumii și a

¹ Aurora-Mihaela POTLOG, absolventă a Facultății de Litere, Istorie și Teologie Ortodoxă a Universității de Vest.

lui Dumnezeu. Dintre temele nenumărate existente în opera dostoievskiană, anumite aspecte atrag atenția din punct de vedere al abordării creștine: libertatea, răul, păcatul și ispășirea lui prin suferință, vinovăția universală.

I. Libertatea

La baza concepției despre lume și om în opera dostoievskiană stă concepția despre libertate. Tema libertății e cea care străbate ca un fir roșu întreaga operă, culminând cu *Legenda Marelui Inchizitor* și trasând astfel destinul omului și raportul său cu Dumnezeu, și prin aceasta, al întregii lumi.

Dostoievski a refuzat să despovăreze omul de libertate. Nu a vrut să-l absolve pe acesta de chinuri cu prețul pierderii libertății. I-a lăsat pe umerii omului o uriașă răspundere, demnă doar de cei liberi. Chiar acest fapt îl reproșează Marele Inchizitor lui Iisus: că i-a lăsat omului libertatea.

Căci în ciuda răzvrătirii, care, prin căderea în păcat, a fost sădită în inima omului, visul intim al ființei umane rămâne dorința de emancipare de sub „chinurile” vieții. În acest sens, Marele Inchizitor pune problema raiului pământesc, pentru el mântuirea însemnând izbânda omului de orice element tragic în lupta cu sine însuși și cu semenii, de îndoială și de muștrările de conștiință, adică „înfăptuirea și consolidarea pentru veșnicie a naivității, a conștiinței simple, copilărești, aflate dincolo de bine și de rău” ([FRANK](#), 1997, p. 222). Este vorba de o *restitutio in integrum*, de reinstaurarea vieții edenice inițiale, pe deplin armonioase, în care consecințele căderii sunt anulate pur și simplu.

Acest vis, arată marele romancier, este năzuința cea mai adâncă, cea mai profundă, cea mai tainică, pe care inima omului o poate avea.

Dar această stare edenică, acest rai pământesc descris de Marele Inchizitor, are o trăsătură esențială și anume că starea aceasta de identitate poate fi atinsă cu prețul renunțării la neliniștea creatoare a spiritului și prin

aceasta, recunoașterea fermă a omului că este, din punct de vedere spiritual, imperfect și nematurizat.

Lui, spune Marele Inchizitor, trebuie să i se ia de pe umeri această împovărătoare responsabilitate a libertății, spiritul și năzuințele creatoare pentru ca acesta să ajungă la portul liniștii și fericirii. Dar omul este gata să renunțe la toate acestea, începând să-și manifeste rebel libertatea, fiind gata pentru aceasta de orice suferință, de orice nebunie, numai ca să fie liber. În inima omului sălășluiește o furie oarbă de neînțeles, care este mai puternică chiar decât aspirația către starea de fericire senină.

Conștiința propriei libertăți e adânc înrădăcinată în sufletul omului, în care constă chiar esența omului: este cea pură, nedefinită, nedesăvârșită „atotputernicie” a omului de a-și stabili țeluri în viață și a le determina. Această „atotputernicie” nedesăvârșită a libertății constituie unica și cea mai prețioasă bogăție a omului și fără ea omul se sinucide, căci cu aceasta se identifică chiar ființa sa de om.

Omul nu aspiră la fericire și la tihnă, acestea nu-l interesează în mod deosebit pe acesta, ci el tinde să trăiască omeneste, adică puțința de a avea posibilitatea de a se realiza după bunul său plac, în toată iraționalitatea și absurditatea naturii sale. Deoarece supremul bine, spre care tinde omul, „folosul cel mai folositor” constă în posibilitatea acestuia să se simtă în orice moment om adevărat, și nu o „clapă de pian” ([FRANK](#), 1997, p. 223) la care să cânte altcineva.

Ori tocmai acestei libertăți i se opune Marele Inchizitor, neînțelegând taina ei. Oamenii, spune Marele Inchizitor, sunt „răzvrățiți” înnăscuți, dar niște răzvrățiți „slabi de înger”, „fricoși”, „dedați la rele”, „ignoranți”, „bicisnici”, „îndărătnici”, „nărăvași”, dar în același timp „supuși”, cel mai mult sperându-i povara libertății. Ei se dau înapoi în fața responsabilității proprii, satisfacție oferindu-le doar imitația, doar uniformitatea gândirii

impuse de cei care trebuie să îi conducă pentru că ei nu sunt în stare să se conducă singuri.

Ei, acești conducători, își vor lua pe umerii lor libertatea maselor, această imensă responsabilitate opusă fericirii inocente. Luându-le această libertate, această povară atât de greu de purtat, oamenii vor trăi în fericire și liniște, chiar dacă această fericire va fi una forțată și artificială, împotrivindu-se firii omenești. Astfel omenirea se va împărți în două: conducătorii – indivizi liberi, ce optează pentru bine și rău după propriile convingeri și majoritatea covârșitoare – turma ascultătoare de robi fericiți. Raiul terestru, în concepția Marelui Inchizitor, poate fi atins numai prin constrângere și minciună, iar premisa este nesocotirea personalității maselor.

Esența acestui fapt este disprețul profund față de om, acesta fiind slab, nehibzuit, având nevoie de liniște și ocrotire. Urmărirea scopului propus este fericirea forțată la care este supusă umanitatea, care aduce cu sine distrugerea omului ca ființă, după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, reclamă uciderea spiritului său.

Deci, putem vorbi la Dostoievski de două extreme: libertatea irațional-anarhică, specifică omului din subteran și constrângerea din afară, concepută de Marele Inchizitor. Apar aici două pericole: răul libertății și coerciția binelui.

Prima opțiune, cea a omului din subteran, libertatea irrational-anarhică. este arbitrară, este afirmarea de sine revoltată. Libertatea luată în sine, fără obiect, goală, lipsită de conținut îl pustiește pe om. Libertatea lui Stavroghin este nudă și fără obiect, libertatea lui Kirilov îl duce la sinucidere, libertatea lui Raskolnikov la crimă, iar cea a lui Feodor Pavlovici Karamazov pervertește personalitatea.

Libertatea ca fenomen arbitrar se autonimicește, se preschimbă în opusul ei, îl corupe și îl distruge pe om ([BERDIAEV](#), 1992, p. 47). O astfel de libertate duce la conștiința supraomului, la convingerea că „totul este permis”, „că nu există bariere”. Omul-zeu, supraomul lui Nietzsche, este opus de Dostoievski Dumnezeu-lui-om, Hristos.

Această interpretare a libertății supraomului constă totuși în faptul că absoluta neîngrădire spirituală, ce pare să promită omului o nesecată bogăție, îl frustrează în realitate de orice suport lăuntric, îi pustiește și-i dizolvă ființa. O astfel de libertate duce la sclavie, atunci când omul nu vrea să recunoască nimic mai sus decât omul. Dacă nu există nimic deasupra lui atunci nu există nici omul. Dacă libertatea nu are conținut și obiect, dacă nu există o legătură între libertatea umană și cea divină, atunci nu există libertate ([BERDIAEV](#), 1992, p. 48). Dacă omului îi este permis totul, atunci libertatea se preschimbă în sclavie de sine, care îl distruge pe om.

Căci, pentru ființa umană, arbitrariul absolut este identic cu absoluta neputință, care îl privează pe om de pământul solid de sub picioare, în calitate de principiu absolut, libertatea elementară luată în sine fiind „un potențial demonic al neființei și al autodistrugerii” ([FRANK](#), 1997, p. 226).

A doua extremă ține de constrângerea din afară, de coerciția binelui, dorită de Marele Inchizitor. Libertatea nu se poate identifica cu binele, adevărul, desăvârșirea. Libertatea are specificul său, e libertate, nu e bine ([BERDIAEV](#), 1992, p. 43). Orice confuzie și identificare a libertății cu însuși binele și perfecțiunea constituie o negare a libertății și o afirmare a constrângerii. Binele coercitiv nu mai e bine, degenerază în rău. Binele nu poate fi coercitiv, nu poți constrânge pentru bine. Libertatea în bine presupune libertatea în rău. Negarea libertății exclusive a binelui duce de asemenea la negarea libertății, la transformarea binelui în necesitatea răului.

Dar necesitatea binelui nu înseamnă bine, căci binele presupune libertate ([BERDIAEV](#), 1992, p. 44).

Hristos ca Bine, Adevăr îl face pe om liber, dar omul trebuie să adopte liber Adevărul, Binele, care nu trebuie introdus cu forța, prin minciună și amăgire. Hristos oferă omului libertatea, dar el trebuie să răspundă libertății oferite de Hristos. Marele Inchizitor îi spune lui Iisus: „Tu ai dăruit omului iubirea slobodă pentru ca el să vină la Tine, fermecat și cucerit de Tine”. În această acceptare liberă a lui Hristos constă calitatea de creștin, tot sensul actului credinței, care este prin excelență un act de libertate și nu binele coercitiv impus din afară.

Cum am văzut până aici, ambele căi, atât libertatea umană creată în sine însuși, libertatea irațional-anarhistă, cât și impunerea binelui din afară prin forță sunt demonice. Libertatea dată de Hristos e libertatea care nu distruge pe om, nici prin rău (libertatea irațional-anarhică), nici prin coerciția întru bine (constrângere din afară).

Creștinism înseamnă iubire liberă, iar în această iubire liberă se împacă libertatea lui Dumnezeu cu iubirea omului. Dar drumul spre această libertate nu e ușor, nu e neted și nici drept. E un drum al încercărilor, al experiențelor. Omul nu poate evita greul și frământările luptei spirituale, în aceasta constând demnitatea și asemănarea cu Dumnezeu a ființei omenești. Această luptă devine creatoare dacă e transfigurată de dragostea liber consimțită față de Dumnezeu. Dobândirea libertății își are fundamentul în iubirea pentru Dumnezeu-omul, Care e și Dumnezeu și om, și transcendență și imanență.

Dumnezeu-omul îl scoate pe om din izolarea sa și din starea de părăsire din partea semenilor săi fără vreo constrângere, fără negarea putinței sale creatoare, fără o negare a libertății sale. Aderarea liberă, răspunsul la iubirea Dumnezeului-om este ceea ce spunea Fericitul Augustin

prin „devino ceea ce ești”, această devenire fiind identică cu autodeterminarea izbăvitoare a omului, constând în libertate benefică și fericită.

II. Răul și mecanismele acestuia

Răul își găsește sensul în libertate, pentru că fără libertate nu putem pune problema răului. Libertatea, fiind irațională, presupune binele și răul. Dar a refuza libertatea, pe baza faptului că ea poate da naștere răului, înseamnă a naște un rău și mai mare. Deoarece doar binele liber înseamnă bine, constrângerea și robia constituind „răul antihristic” ([BERDIAEV](#), 1992, p. 57).

Drumul libertății trece prin alegerea dintre cele două extreme – binele și răul cu care se luptă omul. În romanele lui Dostoievski această libertate arbitrară este exercitată în rău, iar răul duce la crimă. În acest sens problema ocupă un loc central în opera dostoievskiană. Dostoievski merge la limitele ființei umane, cercetând natura acestora prin adâncirea în esența crimei. Ucigând, omul își transgresează limitele: libertatea ajunge astfel la arbitraritate, ea duce la rău – la crimă, iar crima inevitabil la pedeapsă care nu are o sursă exterioară.

Răul are o sursă adâncă, este înrădăcinat în libertatea sa irațională, prin ruperea legăturii omului cu Dumnezeu. Astfel, pedeapsa la Dostoievski nu are o sursă exterioară, ci o sursă interioară, aflată în conștiința liberă a omului. Răul la Dostoievski este strâns legat de individ, de natura căzută a acestuia. Dacă există omul, care este înzestrat cu această caracteristică de a pătrunde în adâncul lucrurilor, atunci există un „abis interior” ([BERDIAEV](#), 1992, p. 58). Omul, ca ființă liberă, este responsabil pentru rău. Acest rău trebuie dat în vileag și vindecat.

În acest sens, răul ar putea fi o cale a omului, o cale a suferinței, care poate înălța pe om pe o treaptă superioară. „Nu ai cădea dacă nu ți-ar fi fost dat să urci” ([NOICA](#), 1987, p. 130), zicea Constantin Noica. Dar răul este resimțit astfel de cei ce au ajuns la adevărata libertate, libertatea întru Dumnezeu și întru bine, nicidecum de cei încă robi. Experiența existențială a răului demască zădărnicia și neputința acestuia. Prin această experiență imanentă, răul arde până la purificare, iar omul e salvat, ieșind la lumină.

Însă eroii lui Dostoievski, înainte de ispășirea prin suferință (asta dacă o realizează), experimentează acel rău, de care vorbeam, care nu osândește exterior, ci întotdeauna dinlăuntru. Chinul conștiinței constituie o pedeapsă mai mare decât pedeapsa exterioară a legii statului, pe care, în definitiv, omul o acceptă ca pe o liniștire a chinului lăuntric. Căci la Dostoievski răul este legat de suferința prin care omul se izbăvește de păcat și de rău. Și chinurile acestor eroi se văd mai ales atunci când aceștia comit crima, moral sau faptic, împotriva lor înșiși, împotriva semenilor lor, și chiar la nivelul lumii întregi, cum vedem în „Demonii”. Prin intermediul crimei este pusă la grea încercare libertatea umană.

Când omul pășește pe drumul libertății, își pune problema dacă „totul este permis”, dacă i se impun limite, dacă poate să cuteze orice omul. Libertatea, devenită însă arbitrară, nu are nicio limită. Dacă nu este Dumnezeu și dacă omul este Dumnezeu, atunci „totul este permis”. Astfel, omul își adună toate forțele, toată puterea ca să devină om-Dumnezeu. Omul devine astfel robul unei „idei”, „idee” care-l privează de libertate, făcându-l robul unei puteri străine de esența sa ([BERDIAEV](#), 1992, p. 61).

Spre exemplificare, ar fi interesant să luăm cazul lui Rodion Raskolnikov din romanul „Crimă și pedeapsă”. Rodion Raskolnikov este un student singuratic, meditativ. Printr-o serie de rațiuni logice acest personaj ajunge la concluzia că el este un exemplar rar al umanității, un exemplar

excepțional, un individ de rasă deosebită. Legile sunt făcute ca să asculte de ele oamenii de duzină, oamenii obișnuiți, oamenii de rând. El însă fiind un exemplar excepțional este mai presus de lege.

Marea lui atracție este figura lui Napoleon, genialul uzurpator politic aflat în afara oricăror legi. Asemenea lui Napoleon, pentru care Raskolnikov are o obsesie, și el are un diabolic orgoliu în ce privește voința de a-și afirma puterea individuală a cugetării lui asupra celorlalți oameni. El crede, prin urmare, că deasupra societății întregi, el are un drept, care îi aparține numai lui însuși, de a face ce vrea și cum vrea. Pentru Raskolnikov „totul este permis”. La el se întâlnește „voința de putere” a supraomului. Dacă totul este permis, atunci Raskolnikov are dreptul de a ucide.

Dar după crimă, aceasta constată că nu i se permite totul și că fiecare ființă este făcută după chipul și tinde către asemănarea cu Dumnezeu și, de aceea, orice ființă are valoare absolută. Pentru aceea, uciderea chiar și a ultimului dintre oameni nu e acceptată de adâncimile conștiinței umane.

Când omul nimicește alt om, se nimicește pe sine, încetează a mai fi om, pierzându-și chipul. Prin această crimă, Raskolnikov, de îndată ce a spart chipul reflectat a lui Dumnezeu, care ce-i drept era deformat în purtătorul lui, a simțit cum pentru el însuși s-a întunecat acest chip și odată cu el, întreaga natură a acestuia: „Nu o bătrână am ucis, va spune Raskolnikov, pe mine însumi m-am ucis”. Raskolnikov a simțit „că între el și cei vii, rămași de cealaltă parte a crimei, nu există ceva comun, nimic care să-i unească: niciodată nu va mai exista așa ceva. El a simțit că a trecut de cealaltă parte a ceva, s-a îndepărtat de toți oamenii, ca și cum s-ar fi ajuns într-un loc unde alături de el nu a rămas nici bătrâna ucisă. Nodul mistic al ființei lui, sufletul lui pare a fi unit, într-o legătură imperceptibilă, cu nodul mistic al celeilalte ființe” ([ROZANOV](#), 1997, p. 83).

Raskolnikov devine victima crimei sale, prin încălcarea mării și sfintei legi privitoare la interdicția de a nesocoti ființa umană, caracterul ei absolut.

Astfel, Dostoievski demască falsitatea pretențiilor de supraumanitate și scoate la iveală faptul că ideea falsă a supraumanității urgisește omul, că pretenția la o putere nemăsurată înseamnă slăbiciune neputincioasă și anormalitate. Ideea supraumanității anihilează omul, îl preface în mijloc, unealtă, ideea omului-Dumnezeu aducând cu sine moartea omului.

Singura idee supraomenească, potrivit lui Dostoievski, care nu-l distruge pe om, nu-l preface în mijloc și unealtă, ci din contră îi potențează la maximum personalitatea este „ideea” de Dumnezeu. Căci Dumnezeu Se revelează pe Sine omului prin Fiul Său. Fiul Său este Dumnezeu desăvârșit și Om desăvârșit, Dumnezeu-Om, în care divinitatea și omenescul se îmbină perfect.

III. Păcatul și ispășirea lui. Transmiterea păcatului

Atunci când consimți liber la făptuirea răului, consimți să comiți o faptă care este contrară naturii tale făcute după chipul lui Dumnezeu. Păcatul în aceasta constă în alegerea libertății în rău, contrară firii tale. Cum am mai spus, păcatul și răul se vindecă prin suferință. Căci omul este o ființă responsabilă. De aceea, suferința omului nu este nevinovată. Suferința este legată de pedepsirea păcatului și de anihilarea răului, pentru că omul a consimțit liber să păcătuiască. Iar calea suferinței la Dostoievski e calea izbăvirii, este semnul ființei libere și consecința păcatului. Cu o mare artă, Dostoievski își conduce eroii săi prin „purgatoriu și infern, ducându-i în fața porților raiului” ([BERDIAEV](#), 1992, p. 70).

Într-un articol din publicistica sa intitulat „Pentru o reabilitare a individului”, Constantin Noica atrăgea atenția asupra faptului că Platon ar fi spus că, în ciuda tuturor aparențelor, este mai fericit cel care ispășește

greșeala decât cel care nu o ispășește ([NOICA](#), 1991, p. 14). Cel mai înțelept lucru de făcut atunci când greșești este să mergi în fața judecătorului ca să te osândească și să te ușureze de păcat. Și astfel ispășind păcatul, sufletul este eliberat de rău.

În *Gorgias*, Platon spune: „pune greșeala în plină lumină, astfel vinovatul să se poată vindeca prin ispășire. Ne-am sili astfel pe noi înșine și am sili și pe ceilalți să nu șovăie, să se înfățișeze vitejește judecătorului, cu ochii închiși; precum se supun fierului și focului unui medic, în dragoste de frumos și de bine, fără grijă de durere, iar dacă faptei săvârșite i se cuvin lovituri, fiecare să pășească înaintea loviturilor, înaintea lanțurilor, dacă fapta e bună de lanțuri, gata să plătească, dacă pedeapsa e s-o facă, gata să se exileze, dacă osânda este exilul, să moară, dacă trebuie să moară; neconținut întâiul a se învinovăți pe sine, precum și pe ai săi, orator în această singură țintă de a-și face greșeala pe deplin lămurită, spre a se elibera de cel mai mare dintre rele, nedreptatea” ([PLATON](#), 1983, p. 337).

Ispășirea îl restaurează pe om în „demnitatea sa, făcându-l să-și cunoască măsura și virtuțile”. „Poți cădea, spune Noica, dar în același timp te poți răscumpăra... Totul este să nu-ți ascunzi păcatele, să le scoți la lumină, învinovățindu-te, și să le arzi la flacăra sincerității față de tine” ([NOICA](#), 1991, p. 15).

Și această virtute a ispășirii prin umilință, prin suferință, se întâlnește în creștinism. Niciodată un om n-a fost mai puternic decât când a urmat această învățătură.

Aleoșa Karamazov ar fi cel mai bun exemplu în acest sens. În definitiv, el este un Karamazov, adică un senzual și un pătimaș. Când Mitea îi mărturisește ceva din trecutul său de tânăr încercat de patimi și ros de păcate, Aleoșa roșește; dar nu roșește pentru că se rușinează de faptele pe care le aude, ci pentru că simte și el asemenea fratelui său. Deși n-a păcătuit

încă, el știe bine că ar putea păcătui: stă în marginea păcatului, „pe prima treaptă”. De aceea o spune în repetate rânduri: sunt și eu un Karamazov. În acest sens al conștientizării propriilor tenebre, este și mersul său la mănăstire: se lasă în îngrijirea lui Zosima, ca acesta să ia în mâinile lui voința și sufletul său și să le cauterizeze.

De fapt, toți trei frații, deși firi atât de deosebite, înțeleg prețul suferinței și al răscumpărării. Când Mitea e acuzat că și-a ucis părintele, când trebuie să admită că toate dovezile îi stau împotriva, atunci înțelege că i-a fost hărăzită această încercare pentru a se îndrepta. Pentru o ființă atât de neleguită ca și el, singura soluție salvatoare ar fi fost această încercare: „Voi suferi, spune el, și mă voi răscumpăra, prin suferință”. El nu și-a ucis părintele; dar primește pedeapsa, „căci, prin ea se descoperă pe sine” ([NOICA](#), 1991, p. 18), spune Noica.

Apoi, aici e un sens și mai adânc al creștinismului. Păcatul nu trebuie pedepsit doar în faptă, ci și în gând. Mitea simte nevoia unei pedepse, pentru că dorise să-și omoare tatăl. Ori, în momentul în care ai început să ai astfel de gânduri ți-ai și ucis aproapele; chiar dacă nu în faptă, ai început să ucizi în gând.

De altă natură e suferința lui Ivan, care are și el remușcări, pentru că simte că el este autorul moral al crimei. Datorită lui, Smerdeakov a ajuns la concluzia că trebuie să-lucidă pe Feodor Pavlovici. El își declară vina în fața juraților, pregătește evadarea lui Mitea, apoi înnebunește. Sacrificiul său era din orgoliu. Ivan este intelectual; el face lucrurile din rațiune, din minte, nu din inimă.

Cel care se supune legilor inimii va fi Aleoșa. El se va sacrifica din inimă. El nu înțelege prea bine lucrurile, dar știe că Mitea nu este vinovat doar în cuget. Aleoșa nu se gândește decât să-l salveze. Oricât ar dori Mitea să se regenereze prin suferință, să cânte imnuri, să făptuiască binele, el

trebuie să evadeze. „Tu nu ești în stare, îi spune Aleoșa, să porți această cruce; nu ești pregătit și nu ai meritat-o”. Conștientizându-și patima din adâncuri (deși la Aleoșa era într-un stadiu incipient), el merită această cruce și o vrea. Îl eliberează pe fratele său, îl minte, roșind, că se va salva pe sine, dar rămâne acolo, deși i-ar fi fost ușor să scape din mijlocul deportaților.

În visul pe care îl are apoi îi apare Zosima care îi spune că a procedat bine. Vieții sale îi trebuia suferință; primejdia de până atunci era tocmai că nenorocirea lipsea din viața sa. De aceea, Zosima l-a trimis în lume. Iar Aleoșa înțelegea că trebuia să ia păcatele altora asupra sa. Aceasta înseamnă a-ți iubi aproapele, și doar când faci așa ceva îndeplinești ceva pentru el. „Astăzi, îi spune Zosima, făptuiești pentru întâia oară”. „Fapta”, spune Noica, „înseamnă apropiere de păcat, însușire a păcatului, căci păcatul e în om, și numai în om. Umilință, milă, spirit monahal în mijlocul lumii, iată ce misiune are Aleoșa de împlinit” ([NOICA](#), 1991, p. 19). De aceea, ori de câte ori va putea, el va lua asupra sa păcatele și nelegiuirile celorlalți.

„Sentimentul vinei universale, spune filosoful în „*Gând românesc*”, V, 1937, nr. 2-3, iată începutul nostru de lume. Cel care nu se vrea puternic, să rămână mai departe printre nevinovații veacului ce trăiește. Dar insul care, dimpotrivă, nu se vrea copleșit de puterile anonime, să învețe că mijlocul cel mai bun de a le înfrânge este de a se umili” ([NOICA](#), 1991, p. 21).

Pe lângă acest aspect, ar mai fi o dimensiune a păcatului pe care ar trebui să o amintim aici. Este vorba de faptul că atunci când comiți o faptă rea nu îți face rău doar ție, ci fapta ta se transmite în chip nevăzut asupra celorlalți, afectând atât propriul arbore genealogic, cât și întreaga societate. Păcatul este ca un virus, infectează tot ce întâlnește împrejurul lui. Spre a înfățișa acest aspect al păcatului, să luăm în discuție două exemple: personajul întruchipat de Feodor Pavlovici, creator al karamazovismului, și

problema suferinței copiilor, pe care o pune Ivan Karamazov, ca introducere la *Legenda Marelui Inchizitor*.

Feodor Pavlovici, creator al Karamazovismului, este, cum spune Ion Ianoși, „nucleul și simbolul lumii descompuse, el este chintesența pervertirii, limita lipsei de ideal, animalul rapace fără acces la remușcare, ultima expresie a înstrăinării de umanitate” (IANOȘI, 2004, p. 260). Feodor Pavlovici nu crede în viața de apoi „după mine potopul”, înfruptându-se cât mai mult din bunurile lumești. Bătrânul, care este un „măscărici”, „o canalie și un desfrânat, ignoră un lucru esențial: karamazovismul generează karamazovism, lipsa de scrupule, violență, desfrâu, brutalitate. Dmitri îl lovește, Smirdeakov îl ucide, tocmai pentru că așa îi spun fiii, pentru că el le-a transmis, în doze diferite, otrava. Demonul scapă de sub stăpânirea celui care l-a descătușat” (IANOȘI, 2004, p. 261).

Nici un Karamazov nu este imun față de karamazovism. Sadismul karamazovian e adânc înrădăcinat în sufletul fraților. Smerdeakov exprima imoralitatea fără limite. La polul opus, Aleoșa este și el supus tentațiilor. Nici el nu scapă de moștenirea tatălui: cunoaște momente de slăbiciune, de cedare în fața ispitelor; în acest sens, Rakitin îi spune: „Și tu, frățioare ești tot un Karamazov, get-beget Karamazov, prin urmare, legile firii și ale selecției naturale sunt totuși o realitate”. Aleoșa recunoaște acest lucru când îi spune lui Dmitri: „Urcăm amândoi aceeași scară. Eu sunt pe treapta cea mai de jos, tu ceva mai sus, să zicem, pe a treisprezecea... la drept vorbind însă, e unul și același lucru, absolut același. Când ai pus piciorul pe prima treaptă, nu se poate, orice ai face, să nu le urci pe toate până sus”. Despre Ivan tot Rakitin spune: „e tot un Karamazov. Toți sunteți pătimiși, hrăpăreți și țicniți”.

Alături de personajul dostoievskian a lui Feodor Pavlovici, e interesant să amintim și problema suferinței copiilor exprimată magistral de Dostoievski prin gura lui Ivan. După ce prezintă diferite cazuri de suferințe

ale copiilor, Ivan se întreabă care e cauza acestor suferințe atât de incompatibile cu acțiunea Divinității. Un răspuns deosebit de interesant îl dă Vasili Rozanov, pornind de la păcatul originar. El spune că în sufletul omului în afară de ceea ce este exprimat clar și precis, mai este cuprins un întreg univers de conținut neexprimat, nemanifestat. Când un om săvârșește ceva rău, săvârșirea faptei este de mai mică importanță, pe când faptul primordial și principal este mișcarea sufletească, aceea care a generat actul reprobabil, producând o cută în sufletul omenesc, transformată într-o linie de neșters și supunându-l la oarecare deformare.

Răul pătrunde în suflet ca întreg, spune Rozanov, acesta deformându-se în deplinul conținutului său, atât în partea sa clară, cât și în cea care nu s-a manifestat încă, întrucât despre tot ce e reprobabil în om știm că ia naștere pe căi neclare, ce vine din adâncurile întunecate ale sufletului ([ROZANOV](#), 1997, p. 112).

Mai departe, în actul nașterii de la cel care se naște la cel născut nu se transmite numai alcătuirea lui, dar și ceea ce-i servește parcă drept lege, centru de consolidare, ereditatea caracterelor, a unor lucruri deosebite sau a unor înclinații vicioase.

Purtând în sine crima, el poartă și vina acesteia și de aici apare inevitabilitatea pedepsei. De aici puritatea copiilor și nevinovăția lor este un fenomen aparent: îi este deja ascunsă depravarea părinților și, odată cu aceasta, vinovăția lor, care nu se manifestă, nu apare în niște acte distrugătoare, adică nu atrage după sine o nouă vină, dar vina veche, în măsura în care și-a primit răsplata, exista deja în ei ([ROZANOV](#), 1997, p. 113); de multe ori delictul săvârșit de tată poate fi atât de grav, încât nici nu putea fi răscumpărat de el, nici chiar prin moartea lui. Crima lui rămâne ascunsă, nepedepsită. Trec generații și apare răsplata în suferința care după

câte se pare este neînțeleasă și încalcă legile adevărului. În fapt pedeapsa restabilește dreptatea.

IV. Vinovăția universală

Punând păcatul și răul în legătură cu libertatea, ca alegere negativă a acesteia, Dostoievski va emite una dintre ideile sale fundamentale, sau poate chiar ideea sa esențială: aceea de vinovăție universală. Cum spuneam, orice fărădelege, care cuprinde în ea o autopedeapsă și capătul unei false valorificări a libertății, valorificarea în rău a acesteia, sfârșește printr-o catastrofă fie individuală, fie socială sau colectivă.

Astfel, ideea de vinovăție universală nu e altceva decât „conștiința morală” pe care Dostoievski o trage din această considerare profundă a acțiunii răului în lume: „Fiecare e vinovat față de toți”; „Toți sunt vinovați față de fiecare”; „Toți suntem vinovați față de toți” ([CRAINIC](#), 1998, p. 84).

În acest sens Mitea Karamazov, când e surprins de poliție la cheful faimos de la Mokroe și bănuit că și-a ucis tatăl, izbucnește către agenții poliției: „Domnilor, noi toți suntem cruzi, toți suntem monștri, din pricina noastră plâng mamele și copilașii, dar dintre toți, eu proclam că sunt cel mai rău”. Nu era el în sine cel mai rău de acolo, dar aceasta era convingerea lui despre sine și fărădelegile lui.

Starețul Zosima, în învățăturile lăsate, îi învața pe călugări, lăsându-le această idee a vinovăției universale ca testament sfânt: „Cândva el va înțelege că nu numai că e mai rău decât toți laicii, dar vinovat cu totul, față de toți, de toate păcatele colective și individuale... Căci să știți, frații mei, că fiecare dintre noi e singur vinovat în lumea aceasta de totul față de toți, nu numai greșeala colectivă a omenirii, dar fiecare individual pentru toți ceilalți, pe întreg pământul. Această conștiință a vinovăției noastre e încununarea carierei religioase a fiecărui om pe pământ”.

Această idee a vinovăției universale este o idee profund creștină, care își are baza în moștenirea, ereditatea păcatului originar și pe care o întâlnim și în Epistola către Romani 5, 12: „Drept aceea, după cum printr-un om a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea, astfel moartea a trecut la toți oamenii, pentru că toți au păcătuit”.

Vinovăția universală este deci conștientizarea răniilor păcatului care se află în tine și astfel realizezi că ești solidar cu întreaga umanitate, în general, și cu fiecare om în parte. Este un act de smerenie și de așezare a ta la locul cuvenit, prin smerenie Dostoievski înțelegeând puterea cea mai mare dintre toate câte există. De ce? Pentru că ea duce la perpetua iertare și înțelegere a celuilalt. Îl ierți pentru că și tu ești asemenea lui, chiar mai rău decât el. Și în momentul acela ajungi la iubirea aproapelui care este însuși raiul: „Dacă am păcătuit față de toți, toți mă vor ierta – iată raiul!”.

La capătul celălalt stă cealaltă dimensiune tenebroasă a lumii – iadul. Întrebat ce este iadul, Zosima va răspunde „neputința de a mai iubi”. Este starea de ură universală, opusă stării de iubire universală care-l străbate pe sfânt.

După cum am observat, Dostoievski sondează adânc tenebrele firii umane, punându-le în evidență. La aceste tenebre Dostoievski are un singur răspuns: creștinismul, singurul care poate salva ființa umană din criza profund sufletească în care se află. De ce? Deoarece creștinismul a fost dat de Însuși Creatorul omului, Care îi cunoștea cel mai bine firea, care e făcută după chipul și asemănarea Sa. Și de aceea lui Dostoievski i se pare singura salvare reală a omului din izolarea, solitudinea în care s-a închis și din care nu are cum să iasă decât prin iubirea creștină.

De aceea pentru Dostoievski, creștinismul se identifică cu calea, binele, adevărul, frumosul. Adevărul, Binele, Calea, Frumosul sunt o chemare a Absolutului, o grăire care face ca omul, cosmosul să răspundă în

timp fiecare pe măsura demnității ce-i este dată: cu străluminările conștiinței, omul; cu forme mereu agreabile, cosmosul și lucrurile care ne înconjoară.

Personajele lui Dostoievski sunt exemplare în acest sens: suferă surâzând, se bucură lăcrimând și se revoltă iertând etc. Iar arealul lor existențial este plăsmuit din lumină și întuneric, mișcând spre noi, în același timp, angelicul Rai și demonicul Iad. Scrisul însuși al clasicului rus este o construcție alcătuită din simboluri arhetipale, asocierile contrastante de cuvinte înscriindu-se într-o gramatică axiologică remarcabilă: lipsa iubirii – iadul; tăria iertării – raiul, obsesia morții întru viață – desăvârșirea izbăvitoare.

Bibliografie:

BERDIAEV, Nikolai, *Filosofia lui Dostoievski, Eseuri de ieri și de azi*, Editura Institutul European, Iași, 1992.

CRAINIC, Nichifor, *Dostoievski și creștinismul rus*, Ed. Anastasia, București, 1998.

DOSTOIEVSKI, F.M., *Crimă și pedeapsă*, Editura Prietenii Cărții, București, 2001.

DOSTOIEVSKI, F.M., *Frații Karamazov*, traducere de Ovidiu Constantinescu și Isabela Dumbrevă, prefață de Albert Kovacs, ediția a II-a, rev., Editura Leda, București, 2005.

FRANK, S.L., *Legenda Marelui Inchizitor*, în *Marele Inchizitor. Dostoievski – lecturi teologice*, traducere din limba rusă de Leonte Ivanov, Editura Polirom, Iași, 1997.

IANOȘI, Ion, *Dostoievski, Tragedia subteranei*, Editura Fundației culturale Ideea Europeană, București, 2004.

NOICA, Constantin, *Caietul XXI, Lumea de mâine, Pentru o reabilitare a individului*, Editura XXI, Tg. Mureș, 1991.

IDEM, *Cuvânt, împreună despre rostirea românească*, Editura Eminescu, București, 1987.

PLATON, *Opere I*, Editura Științifică și Enciclopedică, ediție îngrijită de Petru Creția și Constantin Noica, București, 1983.

ROZANOV, Vasili V., *Despre Legenda „Mareului Inchizitor”*, în *Marele Inchizitor. Dostoievski – lecturi teologice*, traducere din limba rusă de Leonte Ivanov, Editura Polirom, Iași, 1997.

ȘESTOV, Lev, *Revelațiile morții, Eseuri de ieri și de azi*, Editura Institutul European, Iași, 1993.

CHRISTIAN THEOLOGICAL ASPECTS IN THE DOSTOEVSKY UNIVERSE

**Aurora-Mihaela
POTLOG**

Abstract

Among the countless themes existing in Dostoevsky's work, certain aspects attract attention from the point of view of the Christian approach: freedom, evil, sin and its atonement through suffering, universal guilt. Dostoevsky searches deeply into the darkness of human nature, highlighting them. To these darkneses, Dostoevsky has only one answer: Christianity, the only principle that can save the human being from the deep spiritual crisis in which he finds himself.

Key-words: *Dostoevsky; literature; Christianity.*

ȘTIINȚELE EDUCAȚIEI

INSTITUȚIA DE ÎNVĂȚĂMÂNT PREUNIVERSITAR – ORGANIZAȚIE EDUCAȚIONALĂ (I)

**Prof. Dr. Iuliana
GHEORGHE¹**

Abstract

Integrarea instituției de învățământ preuniversitar în mediul în care își desfășoară activitatea se realizează prin multiple legături care reflectă faptul că aceasta este angajată în relație cu mediul, dar și că această relație permite manifestarea dinamismului instituției de învățământ preuniversitar. În calitate de sistem deschis instituția de învățământ preuniversitar este organic adaptivă, în sensul că modificările produse în structura și funcționarea sa sunt un rezultat al transformărilor produse în mediu, și activă, în sensul că la rândul ei influențează acest mediu prin rezultatele activității sale, prin potențialul său inovațional, prin mutațiile pe care le produce în cadrul socio-economic în care aceasta există.

Cuvinte-cheie: *educație; învățământ preuniversitar; metode pedagogice.*

1.1. Mediul instituției de învățământ preuniversitar

Integrarea instituției de învățământ preuniversitar în mediul în care își desfășoară activitatea se realizează prin multiple legături care reflectă faptul că aceasta este angajată în relație cu mediul, dar și că această relație permite manifestarea dinamismului instituției de învățământ preuniversitar. În calitate de sistem deschis instituția de învățământ preuniversitar este organic adaptivă, în sensul că modificările produse în structura și funcționarea sa sunt un rezultat al transformărilor produse în mediu, și activă, în sensul că la rândul ei influențează acest mediu prin rezultatele activității sale, prin potențialul său inovațional, prin mutațiile pe care le produce în cadrul socio-economic în care aceasta există. Ea este, deci, un complex ce se organizează în viața socio-economică în calitate de ansamblu

¹ Prof. Dr. Iuliana Gheorghe, inspector de specialitate IȘJ Dolj.

de sine stătător aflat însă în continue și multiple legături cu mediul ([PETRESCU, ȘIRINIAN](#), 2002). Aceasta este o *formă* specială în care forța de muncă, *educatorii*, prin procesul educațional, *prelucrează* elevii adică pe *educați*.

Noțiunea de *mediu ambiant* al instituției de învățământ preuniversitar este foarte complexă, deoarece include un ansamblu de elemente de natură politică, socială, economică, tehnologică, juridică etc. care se manifestă pe plan național și internațional și acționează asupra acesteia nu în mod izolat, ci în strânsa lor interdependență ([CRISTEA](#), 1996).

Relațiile acesteia cu mediul său ambiant pot fi puse în evidență și analizate în următoarele moduri: prin tratarea instituției de învățământ preuniversitar ca un sistem integrat cu mediul său prin intrările (resurse financiare, umane, *elevii pe care îi educă*, informaționale etc.); considerând că instituția de învățământ preuniversitar operează în cadrul unui ansamblu de oportunități și restricții politice, sociale, economice etc., la care este obligată să se adapteze permanent; instituția de învățământ preuniversitar se află permanent sub incidența unor cerințe firești exprimate și impuse de persoanele fizice și juridice cu care aceasta vine în contact.

Principala caracteristică a mediului ambiant al instituției moderne de învățământ preuniversitar este dinamismul său tot mai accentuat, concretizat în creșterea spectaculoasă a frecvenței schimbărilor produse în cadrul acesteia, care au crescut ca număr și amploare - în ultima perioadă - determinând totodată multiplicarea apreciabilă a incidențelor acestuia asupra instituției de învățământ preuniversitar ([CRISTEA](#), 2003).

Frecvența producerii acestor schimbări - apariția de noi instituții de învățământ preuniversitar și specializări, modificarea ariei curriculare etc. - diferă de la o perioadă la alta, de la o zonă geografică la alta sau de la o țară

la altă țară. Deci, în această accepție, mediul ambiant are o determinare *spațială* ca dimensiune și localizare și una *temporală*.

Mutațiile în *mediul ambiant* al instituției de învățământ preuniversitar exprimă caracterul dinamic al acesteia și sunt influențate de factori naturali de mediu (solul, apa, aerul, atmosfera etc.) și factori artificiali de mediu (acțiunile desfășurate de om în scopul îmbunătățirii condițiilor de viață și de muncă).

Mișcărilor care au loc în mediul instituției de învățământ preuniversitar îl divizează pe acesta în *mediu extern* (instituțiile și persoanele fizice care o pot influența din afară, politica, demografia etc.) și *mediul intern* (compartimentele, structurile, persoanele și grupurile din cadrul instituției de învățământ preuniversitar care influențează activitatea acesteia).

În acest context, mutațiile din mediul ambiant al instituției de învățământ preuniversitar cuprind toate elementele exogene acesteia de natură economică, tehnică, politică, demografică, culturală, științifică, organizatorică, juridică, psiho-socială, educațională și ecologică ce influențează stabilitatea obiectivelor acesteia ([JINGA](#), 2001).

Factorii care influențează mutațiile mediului ambiant al instituției de învățământ preuniversitar sunt de natură diversă și se concretizează în ([JOIȚA](#), 2000):

- *factori economici*, care cuprind ansamblul elementelor economice din mediul ambiant cu acțiune directă asupra instituției de învățământ preuniversitar (piața, pârghiile economico-financiare etc.);
- *factorii de management*, care sunt exteriori instituției de învățământ preuniversitar dar influențează în mod considerabil activitatea acesteia (planificarea

macroeconomică, organizarea economiei naționale, modalitățile de coordonare a învățământului etc.);

➤ *factorii tehnici și tehnologici*, care influențează managementul instituției de învățământ preuniversitar și activitatea acesteia (gradul de dotare tehnică a instituției de învățământ preuniversitar, calitatea cercetării științifico-tehnice, nivelul descoperirilor științifice și al licențelor etc.);

➤ *factori demografici*, care includ totalitatea elementelor demografice care acționează asupra instituției de învățământ preuniversitar (numărul și structura socio-profesională a populației, ponderea populației școlare, populația școlară pe grupe de vârstă etc.);

➤ *factori socio-culturali*, care influențează direct sau indirect instituția de învățământ preuniversitar îndeosebi în economia de piață (structura socială a populației, ocrotirea sănătății, cultura, știința etc.);

➤ *factori ecologici*, care au o influență deosebită în perioada actuală asupra activității instituției de învățământ preuniversitar (resurse naturale, apa, solul, clima, vegetația etc.);

➤ *factori juridici*, care influențează instituția de învățământ preuniversitar prin ansamblul de legi, ordonanțe de urgență și hotărâri guvernamentale (Legi, Hotărâri de Guvern, Ordonanțe Guvernamentale etc.);

➤ *factori politici*, care acționează direct sau indirect asupra instituției de învățământ preuniversitar (politica economică, socială, politica învățământului etc.).

Acțiunea acestor factori determină mutații în economia și mediul instituției de învățământ preuniversitar, în special în perioadele de tranziție la economia de piață.

Dacă *mediul ambient stabil* permite menținerea de către instituția de învățământ preuniversitar a unei structuri neschimbate pe o perioadă lungă, în care accentul este pus pe specializarea strictă a cadrelor didactice, pe definirea riguroasă a atribuțiilor acestora și pe respectarea liniilor de autoritate, *mediul ambient schimbător* permite relaxarea sensibilă a acestor cerințe – îndeosebi pentru activitățile de cercetare – dezvoltare etc., – iar *mediul ambient turbulent* impune adoptarea unei structuri suple a instituției de învățământ preuniversitar și a unor modalități de management al schimbărilor care se anunță sau care s-au produs deja.

În instituția de învățământ preuniversitar care operează într-un mediu turbulent accentul se poate pune pe definirea riguroasă a atribuțiilor fiecărui angajat, dar și pe capacitatea acesteia de a soluționa o varietate mare de probleme generate continuu și în mod imprevizibil de mediul în care acesta își desfășoară activitatea.

Analiza mediului ambient al instituției de învățământ preuniversitar are în vedere faptul că în ultimele două decenii, forma de management corespunzătoare unei economii eficiente, puternic competitive și care contribuie la valorificarea potențialului creator al instituției de învățământ preuniversitar este managementul strategic.

Abordarea mediului și a interdependențelor dintre acesta și instituția de învățământ preuniversitar constituie o problemă de maximă importanță, în a cărei dezvoltare managementul strategic are un rol decisiv. Evoluția instituției moderne de învățământ preuniversitar este marcată în prezent de amplificarea interdependențelor cu mediul în care aceasta își desfășoară activitatea. Expresia acestei evoluții o reprezintă accentuarea caracterului

deschis al instituției de învățământ preuniversitar, concepută ca sistem, reflectată atât pe planul intrărilor cât și pe cel al ieșirilor ([NICOLESCU, VERBONCU](#), 1995).

Fără luarea în considerare a factorilor de mediu, asigurarea resurselor materiale, informaționale și umane ([RUSSU](#), 1993) de care instituția de învățământ preuniversitar are nevoie în funcționarea și dezvoltare sa nu este posibilă.

Poziția inițială a instituției de învățământ preuniversitar este definită prin configurația unui ansamblu de factori organizaționali delimitați conceptual în două categorii:

➤ ***Mediul extern al instituției de învățământ preuniversitar***, care are două componente ([DIMA](#), 1996): *mediul extern general* și *mediul extern specific* care este dat de tipul de învățământ preuniversitar în care instituția de învățământ preuniversitar își desfășoară activitatea.

Mediul extern general este compus din elemente generale ale societății și care pot influența un anumit tip de învățământ preuniversitar și/sau o anumită instituție de învățământ preuniversitar. Instituțiile de învățământ preuniversitar nu pot controla și influența direct aceste elemente.

Elementele mediului extern general și specific sunt prezentate în figura 1.1.

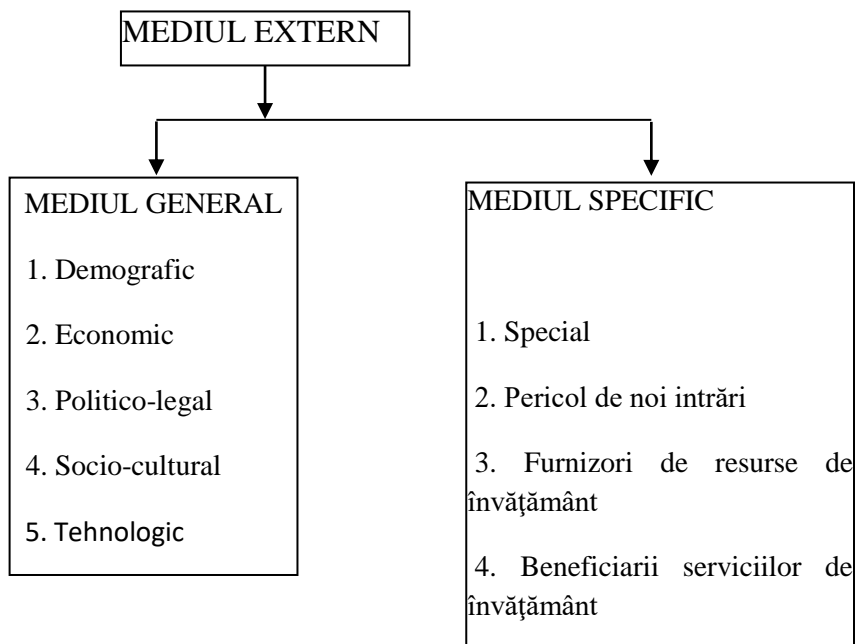

Figura 1.1.

Mediul extern al instituției de învățământ preuniversitar

Astfel, componentele mediului extern cuprind: *componenta demografică* (dimensiunile populației, structura pe vârste, structura problemelor școlare, distribuția geografică, structura etnică); *componenta economică* (rata inflației, rata dobânzii, deficitul sau excedentul bugetar, rata de economisire a populației, produsul intern brut etc.); *componenta politico-legală* (legi ale învățământului, legi privind impozitele și taxele, O.N.G-uri, Ordine ale Ministerului Educației, Cercetării și Tineretului, legi privind perfecționarea forței de muncă, politici educaționale etc.); *componenta socio-culturală* (diversitatea forței de muncă, concepții despre calitatea vieții, grija pentru mediu, schimbări în preferințele profesionale etc.); *componenta tehnologică* (inovații în domeniul tehnicilor de predare ale învățământului și în domeniul mijloacelor didactice, aplicații ale științei,

progrese în telecomunicații etc.); *componenta naturală* (calitatea mediului, protecția mediului etc.) (DIMA, 1996).

Mediul specific este dat de un set de factori care au influență asupra instituției de învățământ preuniversitar, aceasta fiind plasată în interiorul unui anumit tip de învățământ preuniversitar. Acești factori sunt precizați în figura 4.1. Cu cât o instituție de învățământ preuniversitar are capacitatea să influențeze mai mult mediul său specific, cu atât posibilitatea acesteia de a realiza un proces de învățământ peste medie este mai mare (JINGA, 2001).

Procesul de analiză a *oportunităților și pericolelor* din mediul extern include patru activități importante, care trebuie să fie realizate în mod permanent și anume: *identificarea* este o primă etapă în procesul de analiză a mediului și are ca scop identificarea la timp a schimbărilor și tendințelor din mediu sau determinarea schimbărilor care sunt pe cale să se realizeze deja și se realizează printr-un studiu efectuat asupra tuturor segmentelor mediului extern general (demografic, economic etc.); *monitorizarea* constă în abilitatea de a detecta, surprinde și înregistra esența diferitelor evenimente din mediu, adică analiștii trebuie să observe schimbările semnificative din mediu și tendințele importante care apar în acesta; *previziunea* presupune dezvoltarea proiecțiilor realizabile în viitor (când apare un nou tip de învățământ, anticiparea structurii instituției de învățământ preuniversitar etc.), deoarece identificarea și monitorizarea se referă numai la situațiile din mediul general la un moment dat; *evaluarea* are scopul de a determina efectele schimbărilor și tendințelor din mediu asupra managementului strategic al instituției de învățământ preuniversitar. Numai astfel instituția de învățământ preuniversitar va derula acțiuni adecvate de succes în domeniu (CRISTEA, 2003).

Procesul de analiză a mediului include elemente de natură subiectivă deoarece analiștii și persoanele care iau decizii nu sunt total raționali, ei au o

raționalitate limitată, înclinațiile și însușirile persoanelor vor influența acuratețea studiului efectuat. De asemenea, caracteristicile instituției de învățământ preuniversitar (experiențe din trecut, structura organizatorică, reguli și proceduri, cultura organizațională, resursele disponibile) vor afecta percepțiile privind oportunitățile și pericolele din mediu. Pentru a reduce erorile potențiale, datorate elementelor de natură subiectivă, analiștii trebuie să caute informații de ultimă oră și de la mai multe surse de informare. Ei trebuie, de asemenea, ca frecvent să realizeze feedback-ul necesar privind analiza mediului;

Mediul intern al instituției de învățământ preuniversitar, care presupune analiza *competențelor performante* ale instituției de învățământ preuniversitar care trebuie să constituie fundamentul pentru alegerea strategiei, mai degrabă decât analiza mediului general și specific. În această situație se are în vedere faptul că aceste competențe performante reprezintă factori determinanți ai instituției de învățământ preuniversitar. O rațiune a acestui nou punct de vedere o reprezintă faptul că gradul de atractivitate al unui anumit tip de învățământ preuniversitar depinde în ultimă instanță de resursele, capabilitățile și competențele performante ale instituției de învățământ preuniversitar ([JINGA, 2001](#)).

Prin analiza mediului extern, instituția de învățământ preuniversitar identifică *ce ar trebui să se realizeze*, iar prin analiza mediului intern se stabilește *ce se poate realiza*. În condițiile globalizării, avantajele competitive legate de costul învățământului scad foarte mult ca importanță,

deoarece aceste avantaje pot fi depășite ușor prin adaptarea unei strategii globale corespunzătoare. Ca urmare, managerii trebuie să regândească conceptul de management strategic pornind de la faptul că o instituție de învățământ preuniversitar dispune de un set eterogen de resurse, capacități și competențe performante. Acestea pot fi utilizate pentru ca instituția de învățământ preuniversitar să-și creeze o poziție favorabilă pe piața instituțiilor de învățământ preuniversitar. Prin utilizarea competențelor performante, unele instituții de învățământ preuniversitar pot fi în stare să realizeze activități creative mai bine decât competitorii lor sau pe care acești competitori nu pot să le realizeze.

Valoarea instituției de învățământ preuniversitar este determinată de acele atribute realizate de către o instituție de învățământ preuniversitar, sub formă de procese de învățământ bune pentru care beneficiarii doresc să plătească.

Competențele performante sunt date de un sistem care creează valoare și prin care o instituție de învățământ preuniversitar încearcă să realizeze competitivitatea strategică precum și situații peste media tipului de învățământ preuniversitar în care activează respectiva instituție de învățământ preuniversitar.

Munca managerilor educaționali de identificare, dezvoltare, protecție și desfășurare a resurselor, capacităților și competențelor performante este interesantă, provocatoare și dificilă. Dificultatea în luarea deciziilor bune este dată de trei elemente: *condițiile de incertitudine* care sunt în funcție de caracteristicile mediului general și specific, de acțiunile competitorii (celelalte instituții de învățământ preuniversitar similare) și ale beneficiarilor (cei ce sunt educați) noi tehnologii inovatoare, tendințele de schimbare activă în sfera politică și economică, schimbările în valorile societății și în cererea consumatorilor; *complexitatea mediului* care se referă

la elemente ce se condiționează reciproc și care formează mediul și determină percepțiile privind mediul instituției de învățământ preuniversitar; *conflictele* din interiorul instituției de învățământ preuniversitar se referă la acele neînțelegeri care au loc între persoanele care iau decizii manageriale și acelea care sunt afectate de aceste decizii ([DIMA, 2006](#)).

Resursele instituției de învățământ preuniversitar joacă un rol important și reprezintă intrări în procesul educațional al instituției de învățământ preuniversitar fiind formate din: baza materială a instituției de învățământ preuniversitar, cadrele didactice, tehnici de învățare, calificare, valoarea managerilor, resurse calde și resurse reci etc. Aceste resurse, luate în mod individual, nu asigură realizarea unor avantaje competitive ale instituției de învățământ preuniversitar pe piață, ci numai prin integrarea lor se îndeplinește acest deziderat ([IOSIFESCU, 2001](#)).

Resursele sunt: **resurse tangibile**, acele active care pot fi văzute, pipăite și/sau cuantificate, deosebindu-se *resursele financiare* (finanțarea de la bugetul de stat, bugetul local și venituri extrabugetare), *resursele fizice* (gradul de dotare și tehnologizare al instituției de învățământ preuniversitar, starea tehnică a materialelor didactice de învățare, accesul la resursele materiale etc.), *resursele umane* (valoarea acestora fiind în funcție de calificarea, experiența, abilitatea, inteligența, adaptabilitatea, angajamentul și loialitatea managerilor și al cadrelor didactice ale instituției de învățământ preuniversitar), *resursele organizaționale* (determinate în principal de structura organizatorică a instituției de învățământ preuniversitar care presupune anumite sisteme formale de luare a deciziei, de planificare, de control și de coordonare ale acesteia); **resursele intangibile** care sunt mai puțin vizibile și pot fi mai greu înțelese și imitate de către competitori, fiind incluse aici: *resursele tehnologice* (se referă la tehnicile și tehnologiile din

procesul de predare–învățare–educare), *resursele inovaționale* (se referă la noutățile obținute în urma aplicării rezultatelor cercetării fundamentale în învățământul preuniversitar), *reputația instituției de învățământ preuniversitar* (este vorba de reputația absolvenților respectivei instituții de învățământ preuniversitar, prestigiul instituției de învățământ preuniversitar, percepțiile privind calitatea corpului profesoral, legăturile și sistemul de relații bazate pe încredere, ajutor mutual și eficiență) ([JINGA, 1993](#)).

Studiile efectuate recent arată că, dintre aceste resurse intangibile, *reputația privind calitatea procesului de învățământ* pare a fi una din cele mai importante. Astfel pentru unele instituții de învățământ preuniversitar *marca* acestora poate fi foarte importantă pentru realizarea avantajelor competitive de lungă sau scurtă durată. În mintea beneficiarului marca se asociază cu caracteristici performante și/sau atribute privind bunul în general, sau service-ul, în particular.

Capabilitățile instituției de învățământ preuniversitar sunt date de capacitatea acesteia de a realiza anumite sarcini sau activități, prin integrarea resurselor tangibile și intangibile ale acesteia. Capabilitatea este tocmai liantul care leagă aceste resurse din cadrul unei instituții de învățământ preuniversitar. Integrarea resurselor se realizează cu ajutorul capitalului uman al instituției de învățământ preuniversitar ([MANAGEMENTUL ȘI CULTURA CALITĂȚII LA NIVELUL UNITĂȚII ȘCOLARE, 2005](#)).

Din cauză că baza capacităților instituției de învățământ preuniversitar este dată de îndemânările, abilitățile, calificarea și pricepera angajaților ei, rezultă că *valoarea capitalului uman* are o importanță cu totul deosebită. Setul de cunoștințe, de care dispune capitalul uman dintr-o instituție de învățământ preuniversitar, poate constitui baza pentru toate

avantajele competitive ale acesteia. Mai mult decât atât, viteza cu care instituția de învățământ preuniversitar obține cunoștințe și informații și viteza cu care crește calificarea și abilitățile angajaților pentru dobândirea acestor noi cunoștințe, constituie puncte cheie în realizarea unor avantaje competitive susținute. Pentru a obține avantaje competitive, o instituție de învățământ preuniversitar trebuie să identifice și să dezvolte trei sau patru capacități, care să reprezinte competențe performante pentru acesta.

În principal, mediul intern al instituției de învățământ preuniversitar se identifică cu *cultura organizațională* care reprezintă un *sistem de valori, idealuri, credințe și reguli de conduită comune ce unesc membrii unei instituții de învățământ preuniversitar*. Cultura se referă la viziunea comună a membrilor instituției de învățământ preuniversitar despre cum trebuie să se desfășoare activitatea în cadrul acesteia ([IOSIFESCU](#), 2001).

Cultura organizațională este folosită de cele mai multe ori pentru a descrie mediul intern al unei instituții de învățământ preuniversitar și este importantă pentru că poate avea un efect esențial asupra eficacității întregii activități educaționale.

Cultura organizațională are o mare diversitate de surse. De îndată ce se înființează o nouă instituție de învățământ preuniversitar, se formează și cultura acesteia care reflectă modul de gândire și imaginația membrilor ei. Fondatorii unei instituții de învățământ preuniversitar care au un caracter puternic pot avea un impact foarte mare asupra culturii acesteia. În ceea ce privește cultura organizațională sunt importante trei aspecte de analizat: *direcția* se referă la gradul până la care cultura unei instituții de învățământ preuniversitar ajută la atingerea obiectivelor acesteia; *distribuția* se referă la gradul de răspândire a elementelor culturii în rândul membrilor instituției de învățământ preuniversitar; *puterea* se referă la gradul de accesibilitate al

culturii în rândul membrilor unei instituții de învățământ preuniversitar ([MORARU](#), 1995).

Cultura poate avea un impact pozitiv asupra eficienței, atunci când ajută la îndeplinirea obiectivelor instituției de învățământ preuniversitar, când este larg răspândită în cadrul membrilor săi și când este acceptată de aceștia. În opoziție cu acesta, cultura unei instituții de învățământ preuniversitar poate avea un impact negativ asupra eficienței, atunci când nu influențează pozitiv realizarea obiectivelor acesteia.

O caracteristică importantă a culturii organizaționale este faptul că *valorile, idealurile, crezurile și normele de conduită*, din care aceasta este alcătuită nu sunt direct observabile. Manifestarea concretă a culturii organizaționale a instituției de învățământ preuniversitar se realizează prin intermediul: *simbolurilor* care reprezintă *un obiect, activitatea, eveniment, sau calitate care poate fi mijloc de transmitere a unei idei* (un simbol este uniforma purtată de toți elevii unei instituții de învățământ preuniversitar care semnifică o *calitate permanentă a acesteia*); *povestirilor* (legenda), *reprezintă o narațiune bazată pe un eveniment adevărat care este folosită pentru a sublinia o idee* (conform unei povestiri se subliniază ideea unei bune pregătiri totale în perspectiva instituției de învățământ preuniversitar); *ritualurile și ceremoniile sunt un set planificat și elaborat de activități ce au rolul de a transmite valorile culturale participanților*. Un ceremonial este un sistem de ritualuri realizate cu ocazia unui eveniment (aniversările anuale ale diferitelor evenimente importante din viața unei instituții de învățământ preuniversitar) ([IOSIFESCU](#), 2001).

Deoarece cultura unei instituții de învățământ preuniversitar presupune un sistem de valori, idealuri, credințe și norme de conduită destul de stabile, ea poate fi greu de schimbat. Schimbarea culturii organizaționale este un proces complex care cuprinde următoarele etape: *schimbarea*

normelor efective de conduită, etapă în care li se cere membrilor instituției de învățământ preuniversitar să facă o listă cu normele de conduită care influențează activitatea lor de zi cu zi; *alegerea unor noi direcții*, când membrii instituției de învățământ preuniversitar pun în discuție normele necesare ce trebuie avute în vedere pentru succesul activității acesteia; *stabilirea de noi norme*, când se realizează o listă cu noi reguli de conduită; *identificarea diferențelor*, când se subliniază diferențele dintre normele de conduită existente și cele care ar influența pozitiv activitatea instituției de învățământ preuniversitar; *sublinierea normelor de conduită finale*, când se identifică norme noi care vor fi respectate de toți membrii instituției de învățământ preuniversitar.

1.2. Evoluția instituției de învățământ preuniversitar

Având în vedere rolul instituției de învățământ preuniversitar în dezvoltarea societății umane se deosebesc următoarele etape în dezvoltarea acesteia de la apariția ei și până în prezent și anume:

➤ ***Instituția de învățământ – unitate de bază a sistemului național de învățământ preuniversitar.*** Definirea instituției de învățământ preuniversitar ca unitate de bază a sistemului național de învățământ preuniversitar ține cont de funcția socială a instituției de învățământ preuniversitar în raport cu structurile pe care acesta le poate defini în timp și spațiu.

Funcția socială a instituției de învățământ preuniversitar este determinată de *structura de predare-învățare-evaluare* bazată pe: principii și norme pedagogice generale care orientează valoric proiectele de organizare a instituției de învățământ preuniversitar în viitor; programe pedagogice recunoscute social care exprimă o anumită diviziune a muncii la nivelul instituției de învățământ preuniversitar; canale de comunicare

pedagogică deschise care asigură eficiența instituției de învățământ preuniversitar la nivelul metodologic și în planul relațiilor stabile cu comunicarea educativă în plan teritorial și local ([PĂUN](#), 1999).

Abordarea instituției de învățământ preuniversitar ca unitate de bază a învățământului preuniversitar se poate face din două puncte de vedere și anume: *instituția de învățământ preuniversitar – celula de bază a sistemului național de învățământ preuniversitar*, în sensul că ea poate fi definită ca factor instituțional al educației conform conceptelor pedagogice bazate pe corelația subiect–obiect în conformitate cu: finalitățile pedagogice stabile la nivel de politică școlară; normele de proiectare pedagogică a activității didactice; cerințele de realizare a mesajului pedagogic și de evaluare a rezultatelor pe baza conexiunii inverse. Aceasta angajează și valoarea sa de *mediu educațional* care exercită diferite influențe pedagogice rezultate din direcția: câmpului psiho–social care o înconjoară în timp și spațiu; ambianței degajate din interiorul său având drept actori principali personalul didactic și elevii; stilurilor manageriale exersate de subiectul educației ([VLĂSCIANU](#), 1993).

Această concepție arată că instituția de învățământ preuniversitar reflectă la nivel instituțional: calitățile și defectele societății; idealurile și scopurile determinate social, dar obiectivate pedagogic la nivel de documente; funcțiile și structurile specifice; criteriile generale de acționare și valorificare a elementelor societății; resursele interne de perfecționare și de inovare didactică. Această abordare trebuie să aibă în vedere cultura organizațională a instituției de învățământ preuniversitar, care exprimă un anumit nivel de sănătate organizațională dacă se au în vedere două fenomene psiho–sociale și anume: *fenomenul de adaptare al instituției de învățământ preuniversitar la mediul său exterior și adaptarea scopurilor acesteia la nivelul politicii sociale desfășurate pe plan macro și*

microstructural; fenomenul de valorificare a climatului școlar în funcție de normele imperative care țin doar de un sistem închis, controlat, paternal și normele orientative care țin de un sistem deschis evaluabil autonom. Cultura organizațională a instituției de învățământ preuniversitar reflectă și practicile moderne de design managerial care au o arie extinsă (au o arie socială extinsă la nivelul producției materiale și spirituale); instituția de învățământ preuniversitar – organizație nonbirocratică în sensul că prin definiție aceasta reprezintă în principiu un tip de instituție care înlocuiește ierarhia verticală bazată pe autoritatea unei funcții, cu paralelismul între funcțiile manageriale, cu ierarhia funcțională cibernetică axată pe satisfacerea imperativelor sistemului prin reglare și autoreglare, deci pe conexiune inversă (JINGA, 2001). În această concepție instituția de învățământ preuniversitar poate fi raportată la tipurile de organizare instituțională posibile ținând cont de următoarele criterii: gradul de structurare formală și nonformală a organizației; gradul de implicare primară, secundară sau derivată a membrilor organizației; gradul de raportare limitat sau nelimitat la alte organizații.

Astfel, instituția de învățământ preuniversitar poate fi definită: ca o instituție cu o structură de organizare formală bazată pe norme și reguli de funcționare stabile; instituție cu un grad de implicare primară la nivelul activității didactice (corelație directă subiect–obiect) și un grad de implicare secundară la nivelul unor relații ierarhice (instituția de învățământ preuniversitar – minister, instituția de învățământ preuniversitar – inspectoratul școlar județean) sau a unor relații cu comunitatea educativă (factori economici, publici etc.); instituție cu angajare limitată în raport cu alte organizații sociale (instituția de învățământ preuniversitar – economie, instituția de învățământ

preuniversitar – cultură, instituția de învățământ preuniversitar – politică) ([CRISTEA](#), 2003).

Evoluția instituției de învățământ preuniversitar nonbirocratice marchează tendința reîntoarcerii la autonomie și descentralizare locală, ține seama de riscul eterogenităților locale respectând necesitățile obiective ale trecerii instituției de învățământ preuniversitar spre totalizarea națională. Managementul unei astfel de instituții de învățământ preuniversitar implică: adaptarea instituției de învățământ preuniversitar la mediul social prin structuri speciale ale activității desfășurate; realizarea scopurilor instituției de învățământ preuniversitar prin structuri de organizare raportate la cerințele mediului exterior acesteia; integrarea instituției de învățământ preuniversitar în raport cu cerințele sistemului social prin orientarea metodologică a activității de predare–învățare–evaluare; continuitatea instituției de învățământ preuniversitar prin simularea modelului cultural bazat pe perfecționarea și inovarea activității desfășurate;

➤ ***Instituția de învățământ preuniversitar analizată prin prisma teoriei normative și interpretative.*** Analiza instituției de învățământ preuniversitar pe baza teoriei normative ([RADU](#), 1994) este plasată în literatura de specialitate pe poziția obiectivă care evidențiază în mod special interacțiunea acesteia cu mediul său intern și extern și relațiile de tipul input-output. Astfel instituția de învățământ preuniversitar reprezintă o situație în care elevul trebuie să se adapteze cu maximum de profit, iar acesta se va organiza conform trebuințelor naturale ale acestuia. În aceste condiții, *analiza instituției de învățământ preuniversitar pe baza teoriei normative devine actuală și pornește de la sănătatea organizațională,*

pe care o argumentează pe larg evidențiind formele de capacitate socială și pedagogică a acesteia raportând-o la cerințele unui sistem deschis legat de mediul său pe baza conexiunii inverse. Rezultă astfel o structură organizațională a instituției de învățământ preuniversitar denumită *harta organizațională* care evidențiază relațiile micro și macrostructurale ale managementului educațional în condițiile organizării acesteia ca sistem deschis figura 1.2.

De asemenea, managementul instituției de învățământ preuniversitar se va baza pe respectarea integrală a normelor care asigură realizarea de către aceasta a unei educații funcționale. Acest management răspunde cerințelor de gestiune administrativă și pedagogică a activității de formare a personalității copilului, preadolescentului și adolescentului. Astfel directorul coordonator și directorii adjuncți reprezintă autoritatea administrativă în condițiile considerării instituției de învățământ preuniversitar ca un sistem deschis, care modifică integral relațiile cu mediul extern, respectând structura resurselor interne și ținând cont de calitatea activității de predare–învățare–evaluare, proiectată, dirijată și perfecționată în respectiva instituție de învățământ preuniversitar.

Comunitatea educațională locală (părinți, agenți sociali etc.)	Directorul instituției de învățământ preuniversitar (coordonarea activității organizației școlare) Directorul adjunct (orientare metodologică a activității didactice; probleme de administrare ale activității; perfecționare și cercetare didactică)	Reprezentanții puterii locale
--	---	-------------------------------

CONSILIUL DE ADMINISTRAȚIE		
Consiliul consultativ	Consiliul consultativ	Consiliul consultativ
Coordonatori, cabinete metodice de: - informare– documentare (biblioteca școlară) - asistență psiho- pedagogică -informatizare calculator - proiectare didactică	Coordonatori - niveluri, trepte, cicluri, an de studii - comisii metodice - catedre	Coordonatori (personal administrativ) - servicii plan - servicii organizate - servicii administrative

Figura 1.2

Instituția de învățământ preuniversitar - harta organizațională

De asemenea, *managementul instituției de învățământ preuniversitar se va baza pe respectarea integrală a normelor care asigură realizarea de către aceasta a unei educații funcționale*. Acest management răspunde cerințelor de gestiune administrativă și pedagogică a activității de formare a personalității copilului, preadolescentului și adolescentului. Astfel directorul coordonator și directorii adjuncți reprezintă autoritatea administrativă în condițiile considerării instituției de învățământ preuniversitar ca un sistem deschis, care modifică integral relațiile cu mediul extern, respectând structura resurselor interne și ținând cont de calitatea activității de predare–învățare–evaluare, proiectată, dirijată și perfecționată în perspectiva școlară (JINGA, 2001).

Pentru realizarea activității manageriale stafful managerial al instituției de învățământ preuniversitar este format din: *directorul*

coordonator care aplică în practică linia de politică educațională elaborată la nivelul central (M.E.C.T) și teritorial (Inspectoratul Școlar Județean) ținând cont de condițiile de funcționare pedagogică și socială specifice instituției de învățământ preuniversitar respective și comunității educative locale pe care acesta o reprezintă; *directorul adjunct* responsabil cu activitatea de perfecționare și de cercetare didactică, este denumit și motorul generalizării experiențelor orientate special pentru reformarea învățământului, care conduce activitatea de reconsiderare a noilor programe integrate în cadrul unei dezvoltări comunitare; *director adjunct responsabil cu activitatea de orientare metodologică a procesului de învățământ* este considerat un susținător pedagogic al acțiunii de formare continuă a cadrelor didactice; *directorul adjunct responsabil cu probleme administrative* are o pregătire adecvată teoretică și practică în domeniul gestiunii economice și financiar ([JINGA](#), 1993).

Analiza instituției de învățământ preuniversitar folosind teoria interpretativă ([JOIȚA](#), 2000) este plasată în literatura de specialitate pe poziția subiectivistă care evidențiază în special implicațiile interne ale mediului, angajarea personală și interpersonală a profesorilor și elevilor atât în managementul sistemului național de învățământ preuniversitar, cât și al procesului de învățământ. Ea reprezintă o soluție posibilă și necesară în raport cu condițiile actuale de tehnicizare a managementului;

➤ ***Instituția de învățământ preuniversitar analizată prin perspectiva evoluției viitoare.*** Ca organizație, instituția de învățământ preuniversitar poate fi analizată dintr-o perspectivă psiho-sociologică axată pe evidențierea omului organizațional și a comportamentului organizațional, specific mediului pedagogic (deschis, perfectibil, autoreglabil). Pentru a evidenția tendințele de dezvoltare viitoare ale instituției de învățământ preuniversitar aceasta trebuie definită într-o perspectivă largă ținând cont

de o serie de trăsături specifice ei și anume: în instituția de învățământ preuniversitar se desfășoară o activitate socio-umană cu un grad ridicat de organizare formală și de instituționalizare pedagogică; activitatea profesională din instituția de învățământ preuniversitar are coordonate relativ precise ale diviziunii muncii concretizându-se în acțiuni specializate bazate pe interacțiune pedagogică; activitatea din instituția de învățământ preuniversitar este susținută legislativ prin regulamente determinate în plan intern și extern, central, teritorial și local; activitatea din instituția de învățământ preuniversitar are caracter autoreglabil și se bazează pe resurse pedagogice bine definite având o finalitate educațională la nivel de politică socială ([PĂUN](#), 1999).

Dacă se au în vedere atât cunoștințele specifice, cât și experiența acumulată în practica organizării instituției de învățământ preuniversitar pot fi stabilite următoarele tendințe: *tendințele clasice*, care încurajează proiectarea și realizarea instituției de învățământ preuniversitar ca organizație formală axată pe gestiunea prioritar-administrativă a resurselor existente. Această tendință se bazează pe teoria clasică a organizațiilor, conform căreia instituția de învățământ preuniversitar este analizată prin raportarea sa la curentul tradițional denumit și *magistrocentrist*, potrivit căruia instituția de învățământ preuniversitar este: o organizație *centrată pe profesor* care vizează un circuit exclusivist și unidirecționat spre transmiterea informațiilor; o organizație bazată pe relații pedagogice dezechilibrate favorabile profesorului considerat subiect și defavorabile elevului considerat obiect al educației; o organizație centrată pe acțiunea de comunicare realizată numai printr-un limbaj generator de imagini cenzurate în mintea elevului; o organizație orientată metodologic spre tehnicile expositive prioritare în comparație cu strategiile pedagogice euristice; o organizație planificată numai în perspectiva magistrocentristă prelungită

până la nivelul normelor de educație nonformală; *tendențele neoclasice* reflectă ascensiunea unui nou model central care vizează raționalizarea birocratică a instituției de învățământ preuniversitar care este balansată de evoluția științelor socio-umane, de progresele realizate în psiho-sociologie. Această teorie acordă un rol primordial omului, problemelor acestuia, trăsăturilor lui psihologice și îndeosebi fenomenelor psihosociale care apar între membrii grupurilor formale și informale. Teoria neoclasică stimulează conceperea instituției de învățământ preuniversitar ca o organizație a relațiilor interumane, bazată pe valorificarea deplină a tendințelor de psiho-socializare a discursului pedagogic la nivel structural și funcțional. În contextul acestei teorii instituția de învățământ preuniversitar are: trăsături psihocentriste exprimate prin concentrarea pe elev, pe activitatea elevului și pe dinamica sa, pe observarea globală orientată spre elev și pe studiul elevului, pe interesul care dirijează conduita elevului, pe favorizarea originalității fiecărui elev; trăsături socio-centriste exprimate prin axarea pe ideologiile sociologizante, pe tatonarea experimentală a raporturilor individ–mediu, pe construirea unei instituții ce se autogestionează, pe restructurarea activității elevilor în sens autonom și reformativ, pe opozițiile rezolvabile în cadrul microgrupului clasei și a colectivului de elevi; *tendențele moderne* reflectă evoluția instituției de învățământ preuniversitar realizată din perspectiva sistemului de interdependențe, decizii cu scop de corectare, ameliorare, ajustare și restructurare a procesului de învățământ tipurilor de interacțiune socială promovate în sens reformativ. Astfel organizarea socială a instituției de învățământ preuniversitar vizează decizia eficientă legată de funcționalitatea normală a acesteia, care îmbină *orientarea tehnologică* (bazată pe ierarhia riguroasă, reguli exacte, implicarea experților etc.) cu *orientarea psihologică* (bazată pe activarea resurselor umane) și cu *orientarea psiho-tehnologică* (bazată pe perfecționarea coordonării dintre

elementele tehnice de vârf și elementele umane de relevanță socială). Instituția de învățământ preuniversitar astfel concepută este considerată ca un model central al societății post industriale, care presupune o instituție de învățământ preuniversitar complexă ce evoluează în societatea modernă contemporană la nivelul superior al culturii informatizate ([CRISTEA, 2003](#)).

Ca organizație socială complexă instituția de învățământ preuniversitar trebuie să depășească reflexele birocratice, impersonale și standardizate din generația *coșului-de-fum* trecând, conform opiniei lui Alvin Toffler la *școala erei industriale* organizată potrivit următoarelor principii: ca o instituție de învățământ preuniversitar de masă păstrând unele elemente ale societății preindustriale; ca o ierarhie administrativă care urmează modelul birocrăției industriale, cu un conținut structurat liniar pe discipline permanente; ca o mașină educațională care orientează elevul mai mult spre trecut decât spre prezent și viitor ([BUZĂRNESCU, 1995](#)).

Organizarea instituției de învățământ preuniversitar în condițiile societății postindustriale vizează *personalitatea viitorului* care angajează pedagogic și social un mod de a crește tânăra generație bazat pe următoarele ipoteze metodologice: se va învăța mai mult decât acum în afara clasei și mai puțin în clasă; învățământul se va întrepătrunde cu munca și se va repartiza mai echilibrat pe parcursul vieții individului; performerii zilei de mâine se vor maturiza mai repede grație responsabilităților privite mai de timpuriu.

Astfel instituția de învățământ preuniversitar modernă va fi centrată pe serviciul individual și social asumat care poate stimula protecția civilă a populației prin calitatea învățământului de bază apărând premisa egalizării șanselor de reușită a elevilor proveniți din toate mediile și categoriile sociale. Conform acestei teorii se poate vorbi de un model pedagogic care are la bază rafinarea relațiilor behavioriste ce au stimulat apariția managementului *prin obiective*, care a vizat controlul elevilor în funcție de o *rețea de progresii*

informative și formative având drept consecință instituționalizarea în instituția de învățământ preuniversitar a proiectelor de tip curricular concentrate pe dinamica obiectivelor generale, intermediare și concrete ale acesteia ([CRISTEA](#), 1994).

Revoluția tehnico-științifică a mijloacelor de învățare transformă instituția de învățământ preuniversitar într-o instituție capabilă să aplice efectiv principiile pedagogiei cibernetice și anume: valorificarea deplină a informației, natura informației, calitatea canalului de informație, orientarea transmiterii informației, realizarea cerințelor de autoreglare bazate pe conexiune inversă, perfecționarea circuitelor de autoreglare prin sistemul conexiune inversă internă;

➤ ***Instituția de învățământ preuniversitar – organizație inovatoare.*** Această abordare este determinată de dinamica evoluției metodelor de raționalitate socială care reflectă logica raporturilor pedagogice existente între participanții la sistemul și procesul de învățământ, raporturi bazate pe o creativitate proprie mediului educațional la nivel micro și macrostructural. În conformitate cu această concepție se poate vorbi de inovația în mediul școlar care asigură calitatea serviciilor conform acțiunilor specifice domeniului educației și bazate pe optimizarea resurselor umane. Inovația în mediul școlar are un caracter specific care constă în necesitatea organizării instituției de învățământ preuniversitar ca o instituție deschisă permanent spre descoperirea și redescoperirea omului ([JOIȚA](#), 2000).

Inovația în mediul școlar angajează toate elementele sistemului și procesul de învățământ și vizează: calitatea proiectelor educaționale; personalitatea profesorului și cultura acestuia; experiența colectivului

didactic și cunoștințele dobândite de colectiv; competența tehnică a structurilor didactice și extradidactice; responsabilitatea tuturor managerilor din sistemul național de învățământ.

Evoluția instituției de învățământ preuniversitar depinde de calitatea inovației care valorifică tendințele dezvoltării tehnologice; evidente în plan pedagogic din instituționalizarea proiectării curriculare, democratizării educației, egalizării șanselor de reușită în cadrul unui învățământ de calitate.

Analiza evoluției inovative a instituției de învățământ preuniversitar presupune parcurgerea mai multor etape și anume: diagnoza pedagogică a acesteia; prognoza pedagogică a instituției de învățământ preuniversitar pe termen mediu și scurt; studiul mediului pedagogic necesar operaționalizării proiectelor de perfecționare a instituției de învățământ preuniversitar; stabilirea coordonatelor de dezvoltare a acesteia (creativitatea internă a instituției de învățământ preuniversitar, colaborarea și parteneriatul cu alți factori educaționali, cercetarea deductivă, fundamentală și aplicativă).

Procesul inovării instituției de învățământ preuniversitar este influențat pozitiv de factori stimulativi (calitatea managementului școlar, calitatea științifică și morală a colectivului didactic, calitatea obiectivelor pedagogice operaționalizate special pentru activități de inovare) și negativ de factorii de blocaj (concentrarea excesivă asupra problemelor curente și tactice în defavoarea celor strategice; concentrarea excesivă asupra resurselor materiale și externe în defavoarea celor informaționale și interne; concentrarea excesivă asupra problemelor punctuale care nu prezintă risc dar care nu reprezintă nicio sursă de schimbare inovatoare necesară) ([PETRESCU, ȘIRINIAN, 2002](#)).

Sub aspect strategic, instituția de învățământ preuniversitar supusă procesului de inovare are următoarele caracteristici: comportamentul colectivului de avangardă situat permanent în față; eficiența activității este

susținută prin inițiative tipice perfecționării cercetării didactice, activitatea managerială este deschisă permanent la nou; managementul este de tip participativ care permite depășirea modelului birocratic și tehnocratic.

Optimizarea inovației pedagogice în instituția de învățământ preuniversitar devine un fenomen obiectiv care valorifică integral analiza logică a situației instituției de învățământ preuniversitar respective, angajarea socială a ideilor originale procesate la nivelul instituției de învățământ preuniversitar respective.

Inovația în cadrul procesului de învățământ vizează normele curriculare ale educației, concentrate pe eficiența resurselor umane, orientate spre obiectivele pedagogice prioritar formative și anume: strategii cognitive (capacitatea de a gira timpul educației, de a citi mai bine, de a se informa mai mult, de a analiza problemele reale, de a lua decizii corespunzătoare); atitudini cognitive (capacitatea de a avea idei noi, de a fi o personalitate creatoare, de a se cunoaște, de a se înțelege în raport cu sine și cu alții, de a conștientiza limitele limbajului real și limitele limbajului de specialitate).

Inovarea procesului de învățământ se realizează într-o instituție de învățământ preuniversitar inovativă care răspunde perioadelor istorice generate de transformările sociale, politice, economice și culturale care au avut loc, în care sunt dezvoltate următoarele activități pedagogice ale managementului educațional: orientarea instituției de învățământ preuniversitar spre obiectivele globale evaluabile calitativ; organizarea procesului de învățământ astfel încât să asigure valorificarea deplină a resurselor existente în concordanță cu cerințele proiectării pedagogice curriculare; îndrumarea metodologică a personalului didactic în concordanță cu exigențele funcționale ale managementului educațional ([DIMA](#), 2006) etc.

Funcționarea învățământului inovativ presupune: înțelegerea inovației din punct de vedere conceptual și metodologic; reconstrucția procesului educativ în funcție de obiectivele pedagogice, politice, sociale și pedagogice; substanțializarea trunchiului comun de cultură generală care să permită stăpânirea cunoștințelor de bază, dobândirea cunoștințelor fundamentale, specializarea cunoștințelor la niveluri profesionale de vârf etc.; instituționalizarea unei pedagogii a încrederii, participării și succesului; relevarea potențialului fiecărui elev în cadrul unui sistem complex de asistență psiho-pedagogică; valorificarea tehnologiilor proprii unor alternative educaționale confirmată la scară socială și pedagogică; stabilirea metodologiei formării continue și perfecționării cadrelor didactice în cadrul unui curriculum adecvat (pregătirea pedagogică de specialitate principală și secundară, pregătirea în pedagogie generală, psihologie generală, metodică, management educațional etc.).

Inovația la nivelul instituției de învățământ preuniversitar ([CRISTEA](#), 1996) are în vedere atât resursele mediului pedagogic și social respectiv, cât și motivația creatoare a colectivului didactic angajat în opera de re/proiectare curriculară, a activității de predare-învățare-evaluare în cadrul instituției de învățământ preuniversitar respective, care trebuie să devină eficiente.

Această inovație are la bază un **Proiect managerial de inovare a activității școlii** (Anexa 4.1) care cuprinde date despre: elevii instituției de învățământ preuniversitar, personalul didactic, proiectarea procesului de învățământ, probleme de organizare, activitatea de cercetare științifică, servicii în cadrul instituției de învățământ preuniversitar, concluzii, recomandări.

1.3. Interdependența activitate educațională - proces de învățământ

Desfășurarea procesului de învățământ și realizarea secvențială și finală, a obiectivelor sale implică stabilirea unor *relații funcționale* între participanții la acest proces (educator-educat) care pot fi: de comunicare (verbală și afectivă), cooperare, îndrumare subordonare. Reglarea și optimizarea acestui proces de învățământ necesită cunoașterea, de către educator, a rezultatelor activității instituției de învățământ preuniversitar și a calității proceselor de predare și de învățare, care în mod practic se realizează prin *activitatea de evaluare* a randamentului școlar ([BONDAȘ, 1994](#)).

Abordarea sistemică a procesului de învățământ necesită: analiza și interpretarea acestuia ca sistem, ceea ce înseamnă relevarea elementelor sale constitutive (componentele sale) și a relațiilor dintre ele; *analiza* și interpretarea procesului de învățământ ca subsistem al macrosistemului social (al societății) în care se integrează și evidențierea raporturilor lui funcționale și/sau structurale cu celelalte subsisteme ale acestuia (procesul de învățământ fiind unul din subsistemele lui).

Procesul de învățământ poate fi considerat ca sistem al macrosistemului social, datorită relațiilor sistemului de învățământ cu sistemul supraordonat (societatea) căruia îi aparține. Având această caracteristică, componentele sale pot fi grupate în *fluxuri (variabile) de intrare în sistem (in-put)* și *fluxuri de ieșire din sistem (out-put)*.

Prima grupă cuprinde: *modelul de personalitate*, exprimat de idealul educațional și stabilit (elaborat) în funcție de idealul social și comanda socială (necesitățile majore de dezvoltare actuală și în perspectivă a țării

noastre); *obiective, valori culturale spirituale (conținuturi)* selectate din diferite domenii spre a fi însușite în cadrul procesului de învățământ (valori științifice, artistice, filosofice, tehnice); *mijloace materiale și financiare necesare funcționării sale; copii și tineri care intră în instituțiile de învățământ* spre a fi instruiți și formați la diferite niveluri ale acestuia; personalul didactic și auxiliar ([BONDAȘ](#), 1994). Sintetizându-le, rezultă că *variabilele de intrare* sunt reprezentate de: *resursele umane* (cadre didactice, personalul auxiliar și populația școlară); *resursele tehnico-materiale și financiare* destinate învățământului; *resurse culturale* (valori selectate); *variabilele de intrare* sunt *finalitățile generale ale procesului de învățământ*, reprezentate de obiectivele (scopurile) lui generale și de ideal educațional, acestea constituind finalitatea de maximă generalitate, adică *rezultatele sistemului (procesului de învățământ)*, concretizate de absolvenții pregătiți și formați pentru diferite subsisteme ale sistemului social global (societate, economie, politică, administrație etc.). Cea de a doua grupă, fluxurile de ieșire (*variabilele de ieșire*), se referă la dobândirea cunoștințelor prin procesul de învățământ de către absolvenți.

Legătura dintre cele două fluxuri este asigurată și se *realizează* prin procesele de predare și învățare, care facilitează și mijlocesc producerea transformărilor urmărite, adică obținerea rezultatelor proiectate. Funcționalitatea procesului de învățământ este definită de modul și gradul de transformare a unor variabile de intrare în variabile de ieșire.

Sistemul de învățământ este componenta principală a sistemului instituțional al educației, cuprinzând instituțiile specifice care realizează scopurile învățământului printr-un management axat pe coordonarea influențelor pedagogice formale și nonformale ([DURKHEIN](#), 1980).

Idealul educațional este țelul suprem, concretizat în modelul de personalitate ce trebuie format, în raport de cerințele culturale și economice

ale societății într-o anumită etapă de dezvoltare a acesteia. Scopul este un obiectiv fundamental, cu grade diferite de generalizare, care desemnează schimbări observabile și măsurabile la nivelul sistemului și al procesului de învățământ.

Obiectivul educațional este ipostaza cea mai concretă a finalităților și desemnează tipul de schimbări pe care procesul de învățământ îl așteaptă și îl realizează. El se referă la achiziții de încorporat, redat în termeni de comportamente concrete, vizibile, măsurabile și exprimabile. Obiectivele se deduc din scopuri, iar acestea din ideal.

În cadrul dezvoltării psihice și al formării personalității adulte, învățarea ocupă un loc central, datorită faptului că prin învățare individul dobândește noi comportamente. Începând cu deprinderile și priceperile și terminând cu cunoștințele și operațiile intelectuale, toate se dobândesc prin activitatea de învățare.

Data fiind importanța învățării, în desfășurarea ei sunt implicate și celelalte procese și activități psihice, existând relații de interdependență, pe de o parte toate procesele și funcțiile psihice sunt antrenate în cadrul învățării, iar pe de altă parte ele însele sunt constituite și structurate prin actul de învățare. În mod esențial, învățarea înseamnă însușirea de noi cunoștințe, priceperi și formarea de noi capacități intelectuale.

Rezultă că aspectul formativ al procesului de învățământ rezidă, în esență și sinteză, în contribuția lui la realizarea unor obiective ale educației intelectuale, morale, estetice, fizice etc. În cadrul fiecărei componente a sistemului național de învățământ contemporan cele două aspecte sau laturi (informativă și formativă) se întrepătrund și se realizează diferit, în grade și modalități diferite (JOIȚA, 1998).

Obiectivele educației intelectuale se realizează, în principal, prin asimilarea conținutului informațional specific fiecărui obiect de învățământ.

Se impune, însă, o precizare importantă și anume, datorită acumulării în ritm accelerat a cunoștințelor și – drept consecință – uzurii la fel de rapide a unora dintre ele, trebuie pus un accent deosebit pe latura formativă a procesului de învățământ (dezvoltarea proceselor și aptitudinilor intelectuale, însușirea metodelor și tehnicilor de autoinstruire și de cercetare, cultivarea intereselor de cunoaștere a curiozității epistemice și creativității) și într-o măsură mai mică pe cantitatea de cunoștințe.

Componentele procesului de învățământ sunt: *agenții procesului*, aceștia fiind educatorul și educatul; *conținutul învățământului*, obiectivele instructiv-educative, diferențiate pe niveluri (cicluri) școlare, discipline, capitole, teme; *formele de activitate a cadrelor didactice și elevilor* adică predarea-învățarea-evaluarea; *forme de organizare și desfășurare a procesului de învățământ* concretizate în: lecția - principala formă, cercurile pe obiecte, meditații și consultații organizate în instituția de învățământ preuniversitar, practica în producție, vizite și excursii cu caracter didactic, concursuri și olimpiade școlare; *metodele și procedeele utilizate de agenții procesului* (metode de predare-învățare, de control și autocontrol); *principiile (normele și regulile) care fundamentează și orientează activitățile menționate*; *resursele materiale* (material didactic, mijloace de învățământ etc.); *resurse interumane* denumite și *psihosociale* (educator-elevi, elev-elevi); *rezultatele la învățătură și nivelul real de educație al elevilor, conexiunea inversă*; *timpul școlar* (an școlar, semestru, săptămână, zile de școală, ore de clasă, ore de curs – în limitele cărora se desfășoară procesele de predare-învățare-evaluare); *relațiile dintre componentele sistemului* (care pot fi: de determinare cauzală – determinative, de la cauză la efect, de condiționare, funcționare-îndrumare, dirijare, conducere, cooperare, comunicare, succesiune sau simultaneitate - organizarea și desfășurarea succesivă sau simultană a unor acțiuni, de corespondență -

compatibilitate-incompatibilitate, de complementaritate, de compensare, de implicație, ierarhie-subordonare, supraordonare) ([NICA](#), 1997).

În cadrul componentelor procesului de învățământ se poate vorbi despre *relația conținuturi-obiective pedagogice*, considerându-se conținutul componentă fundamentală a procesului de învățământ, coloana vertebrală a acestuia, deoarece prin însușirea lui se realizează tipurile de achiziții și de schimbări stabilite anticipativ sub forma obiectivelor pedagogice.

În cadrul aceluiași proces există deseori *relația obiective-alte componente*, deoarece în funcție de obiectivele urmărite se aleg și se folosesc metodele și procedeele necesare, materialul didactic adecvat, se stabilesc tipurile de învățare, acțiunile instructiv-educative concrete și strategia lor, adică condițiile și ordinea de desfășurare a acestora, modul de organizare și desfășurare a activității (frontal, pe grupe, individual), restricțiile de care trebuie să se țină seama în desfășurarea lor. Totodată, în funcție de ele este apreciat randamentul activității didactice. Rezultă că obiectivele constituie factorul primordial în raport cu care se stabilesc alte componente ale procesului de învățământ (conținut, metodologia didactică, organizarea, desfășurarea și orientarea activității cadrelor didactice și a elevilor) ([AUSUBEL, ROBINSON](#), 1991) și se realizează prin folosirea unor mijloace, metode didactice și forme organizatorice adecvate, precum și prin respectarea principiilor didactice în organizarea și desfășurarea activității de predare-învățare.

În cadrul procesului de învățământ se poate vorbi și despre o *relație între predare-învățare*, deoarece rezultatele învățării sunt condiționate de calitatea activității de instruire, realizate de educator, și invers: nivelul și ritmul instruirii precum și gradul de asimilare a noilor cunoștințe sunt condiționate, între altele, de calitatea achizițiilor dobândite prin învățare.

În fine există și o *relație între comportamentul educatorului și al celui educat*, deoarece comportamentul educatorului produce (include) modificări în conștiința și comportamentul elevilor, însă și comportamentul acestuia este influențat de comportarea elevilor ([RADU](#), 1996).

Deci, procesului de învățământ îi este caracteristică abordarea sistemică, abordare care cuprinde: profesorii și elevii, ca principali agenți care rezolvă predarea-învățarea-evaluarea-autoînvățarea, autoevaluarea; scopurile urmărite, ca intenții; conținuturile predării-învățării, conturate pe planuri de învățământ, programe și manuale școlare; metodele și mijloacele utilizate pentru atingerea scopurilor; organizarea și planificarea procesului instructiv-educativ; normele pedagogice, ca prescripții și reguli de acțiune; rezultatele obținute de către elevi.

Bibliografie:

*** *Managementul și cultura calității la nivelul unității școlare*, Institutul de Științe ale Educației, București, 2005.

AUSUBEL, D. P., ROBINSON, F. G., *Învățarea în școală. O introducere în psihologia pedagogică*, (traducere), Editura Didactică și Pedagogică, București, 1991.

BONDAȘ, I., *Pedagogie*, Editura ALL, București, 1994.

BUZĂRNESCU, Șt., *Introducere în sociologia organizațională a conducerii*, Editura Didactică și Pedagogică R.A, București, 1995.

CRISTEA, S., *Fundamentele pedagogice ale Reformei Învățământului*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1994.

IDEM, *Managementul educației*, Editura Didactică și Pedagogică R.A, București, 1996.

IDEM, *Managementul organizației școlare*, Editura Didactică și Pedagogică R.A, București, 2003.

DIMA, I.C., *Eficiența activității manageriale în învățământul preuniversitar*, Editura ARVES, Craiova, 2006.

IDEM, *Management logistic*, Editura Didactică și Pedagogică R.A, București, 1996.

IDEM, *Managementul organizațional*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1996.

IDEM, *Managementul producției*, Editura Economică, București, 2006.

DURKHEIN, E., *Educație și sociologie*, Editura Didactică și Pedagogică R.A, București, 1980.

JINGA, I., *Conducerea învățământului. Manual de management instituțional*, Editura Didactică și Pedagogică R.A, București, 1993.

IDEM, *Managementul învățământului*, Editura Aldin, București, 2001.

IDEM, *Manual de management instituțional*, Editura Didactică și Pedagogică R.A, București, 1993.

JOIȚA, E., *Eficiența instruirii*, Editura Didactică și pedagogică, București, R. A., 1998.

IDEM, *Management educațional*, Editura Polirom, Iași, 2000.

IOSIFESCU, S., coordonator, *Management educațional pentru instituții de învățământ*, Institutul de Știință ale Educației, București, 2001.

MORARU, I., *Introducere în psihologia managerială*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995.

NICA, I., *Analiza procesului de învățământ. Componente și perspective*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1997.

NICOLESCU O.; VERBONCU, I., *Management*, Editura Economică, București, 1995.

PĂUN, E., *Școala abordare sociopedagogică*, Editura Polirom, Iași, 1999.

PETRESCU, P., ȘIRINIAN, L., *Management educațional*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002.

RADU, I., *Aspecte psihologice ale conducerii*, Editura EXE, Cluj-Napoca, 1994.

IDEM, *Sinteze pe teme de didactică modernă*, Editura Tribuna Școlii, București, 1996.

RUSSU, C., *Management*, Editura Expert, București, 1993.

VLĂSCIANU, M., *Psihosociologia organizațiilor școlare*, Editura Paideia, București, 1993

**PRE-UNIVERSITY EDUCATION INSTITUTION –
EDUCATIONAL ORGANIZATION (I)**

**PhD Iuliana
GHEORGHE**

Abstract

The integration of the pre-university education institution into the environment in which it operates is achieved through multiple links that reflect the fact that it is engaged in a relationship with the environment, but also that this relationship allows the manifestation of the dynamism of the pre-university education institution. As an open system, the pre-university education institution is organically adaptive, in the sense that the changes produced in its structure and operation are a result of the transformations produced in the environment, and active, in the sense that it in turn influences this environment through the results of its activity, through its innovative potential, through the mutations it produces in the socio-economic framework in which it exists.

Key-words: *education; pre-university education; pedagogical methods.*

NOI ABORDĂRI ALE TEORIILOR DEZVOLTĂRII MORALE ȘI RELIGIOASE A COPILULUI ȘI IMPORTANȚA LOR PENTRU EDUCAȚIA RELIGIOASĂ

Prof. Dr. Mihaela Simona

OUATU¹

Abstract

Teoriile dezvoltării morale oferă o descriere a modului în care copiii disting între bine și rău, precum și ceea ce guvernează raționamentul sau luarea deciziilor cu privire la întrebările morale. De-a lungul timpului, pe lângă teoria judecăților morale s-au formulat și alte teorii ale dezvoltării morale: teoria comportamentală, teoria învățării cognitive, teoria psihanalitică și teoria umanistă.

Cuvinte-cheie: *educația copiilor; dezvoltare morală; comportament.*

Introducere

Teoriile dezvoltării morale oferă o descriere a modului în care copiii disting între bine și rău, precum și ceea ce guvernează raționamentul sau luarea deciziilor cu privire la întrebările morale. De-a lungul timpului, pe lângă teoria judecăților morale s-au formulat și alte teorii ale dezvoltării morale: teoria comportamentală, teoria învățării cognitive, teoria psihanalitică și teoria umanistă. Toate aceste teorii au avut impact asupra educației religioase. Fiecare teorie descrie un model particular al modului în care copiii se dezvoltă ca persoane morale. În paginile următoare mi-am propus să analizez, pentru fiecare teorie în parte: concepțiile teoretice de bază, suportul empiric, punctele tari și punctele slabe și modul în care pot fi aplicate la ora de religie.

¹ Prof. Dr. Mihaela Simona OUATU, profesor de Religie la Colegiul Național „Frații Buzești”, Craiova.

1. Teoria comportamentală

Teoreticienii învățării comportamentale sau comportamentaliști consideră moralitatea ca fiind sinonimă cu acțiunile sau faptele morale. Mediul joacă un rol major în dezvoltarea moralității copiilor. Conform acestei teorii, copiii nu sunt nici buni, nici răi; mediul este cel care face diferența. Morala și imoralitatea sunt comportamente învățate ([CLOUSE](#), 1985, p. 24). Unii teoreticieni ai învățării cred că moralitatea poate fi învățată prin determinarea sau condiționarea eficace în care recompensele și pedepsele sunt deseori eficiente ([SKINNER](#), 1938, p. 12).

De-a lungul timpului, au fost realizate cercetări limitate asupra teoriei comportamentale și dezvoltării morale. Sprijinul empiric pentru dezvoltarea morală se limitează la un comportament măsurabil și observabil. Există anumite puncte tari și puncte slabe ale teoriei comportamentale, atunci când sunt aplicate în timpul orelor de curs. Teoria învățării comportamentale poate fi eficientă pentru creșterea prezenței la biserică, pentru învățarea versetelor biblice și pentru dezvoltarea mai multor tipuri dorite de comportament prin utilizarea unui sistem al recompenselor. Ca și în cazul teoriei dezvoltării cognitive, punctele forte ale teoriei pot fi și punctele ei slabe. Dacă oferim copiilor recompense pentru învățarea versetelor biblice, am putea diminua recompensa intrinsecă și motivația pentru învățare. Criticii teoriei comportamentale văd recompensele drept mită și cred că tehnicile comportamentale descurajează copiii să dezvolte moralitatea dorită ([CLOUSE](#), 1985, pp. 28-31).

Teoria comportamentală poate fi aplicată în formarea copiilor prin două metode importante. Acestea includ modificarea comportamentului și învățarea programată. În forma sa cea mai simplă, modificarea comportamentului implică recompensarea sistematică a acelor comportamente pe care dorim să fie dobândite de copii ([OLSON](#),

[HERGENHAHN](#), 2009)². De exemplu, copiii prezintă mai multe comportamente de ajutorare și cooperare atunci când sunt îndemnați pentru astfel de acțiuni pozitive. Învățarea programată este utilă pentru a ajuta copiii să-și amintească faptele. Acest tip de învățare implică adresarea unei întrebări copiilor cu ajutorul imaginilor din cărți. Copiii selectează un răspuns și primesc feedback imediat, dacă au ales răspunsul corect. Învățarea programată are „o mai mare aplicare în predarea copiilor despre fapte religioase, în timp ce modificarea comportamentului poate fi mai aplicabilă problemelor morale” ([OLSON, HERGENHAHN](#), 2009, p. 65).

2. Teoria învățării cognitive

Unii copii dobândesc valori morale prin învățarea observațională – imitarea ([BANDURA](#), 1965, pp. 589-595). Așadar, teoria învățării cognitive este un rezultat al comportamentului, ea diferă de teoriile tradiționale ale învățării, subliniind importanța învățării sociale. Unele comportamente sunt învățate prin observarea altora, mai degrabă decât ca rezultat direct al recompenselor sau al pedepselor ([ZANDEN](#), 1989, p. 34). Principiul de bază al acestei teorii este învățarea comportamentului moral urmărindu-i pe ceilalți și copiindu-le acțiunile ([WALTERS, LEAT, MEZEI](#), 1963, pp. 235-243)³. Alte studii arată că modelele imorale au un impact mai mare asupra copiilor decât cele morale ([STEIN](#), 1967, p. 158).

² Teoria comportamentală poate fi aplicată în formarea copiilor prin două metode importante. Acestea includ modificarea comportamentului și învățarea programată.

³ Câțiva cercetători au studiat învățarea socială în care un grup de băieți a urmărit un film cu un copil care a fost pedepsit de mama sa pentru că s-a jucat cu jucării care nu erau pentru vârsta lui. Un al doilea grup a urmărit un băiat recompensat pentru că se juca cu astfel de jucării, iar un al treilea grup (grupul de control) nu a văzut un film. După film, fiecare băiat a fost dus într-o altă cameră și i s-a spus să nu se joace cu jucăriile din cameră. Băieții care văzuseră copilul recompensat aveau mai multe șanse să se joace cu jucăriile.

Punctele tari și punctele slabe ale acestei teorii evidențiază influența modelelor creștine. Pe măsură ce copiii trec de la vârsta de șase până la doisprezece ani, adulții ca modele devin din ce în ce mai puțin importanți, iar efectul colegilor devine mai critic în învățarea observațională ([ALDRIDGE](#), 1989, p. 4). Încă din primii ani, prezența modelelor morale constituie un punct major în formarea religioasă a copiilor. Ceea ce fac adulții în anumite dileme morale, precum și în situațiile de zi cu zi, are o importanță mult mai mare decât ceea ce spun. Dacă li se spune copiilor că este important să citești zilnic Biblia, dar adulții nu o citesc zilnic, modelul furnizat este mai degrabă ceea ce este copiat decât ceea ce se spune.

3. Teoria psihanalitică

Teoria psihanalitică a lui Sigmund Freud (1856-1939) a fost prima teorie psihologică a dezvoltării morale. Spre deosebire de abordările de învățare cognitivă și comportamentală, modelul psihanalitic are o viziune negativă asupra omenirii. Copiii dezvoltă un comportament moral de teama de a nu pierde dragostea părintească și interiorizează regulile părinților pentru a face față anxietății și vinovăției. Momentul optim pentru această dezvoltare are loc între doi și șase ani, iar dezvoltarea morală se bazează pe un context de apărare și conflict ([CLOUSE](#), 1985, p. 31). În acest timp, impulsurile agresive sunt înteoarse și rezultă vinovăția. Astfel, Sigmund Freud credea că dezvoltarea morală este practic determinată înainte de anii școlii elementare.

Există puține dovezi empirice pentru teoria psihanalitică a dezvoltării morale. Majoritatea cercetărilor realizate de Sigmund Freud au fost efectuate pe adulți în terapie, nu pe copii. Mai mult, Freud și-a bazat teoria pe importanța inconștientului. Inconștientul este foarte dificil de cercetat și multe concluzii despre inconștient sunt considerate speculative. Majoritatea

ideilor teoriei psihanalitice nu sunt aplicabile dezvoltării morale, dar faptul că toți copiii își interiorizează standardele părinților este încă un lucru important ([HALL](#), 1979, P. 89).

Profesorul Jerry Aldridge sintetizează, în articolul lui, atât punctele forte ale teoriei psihanalitice, cât și punctele slabe ale acesteia. Printre punctele tari amintește de faptul că această teorie include conceptul de mecanisme de apărare. De exemplu, proiecția poate fi utilizată de copii pentru a atribui altora acele zone care nu sunt plăcute în ceea ce privește sinele. Înțelegerea mecanismelor de apărare poate ajuta profesorii să fie conștienți de capacitatea de apărare a copiilor. Un alt punct forte al acestei abordări constă în importanța părinților; Sigmund Freud a subliniat importanța adulților în dezvoltarea morală timpurie ([ALDRIDGE, BOX](#), 1992, pp. 88-89).

Punctele slabe ale acestei abordări implică probleme de cercetare și o suprasolicitare a emoțiilor în dezvoltarea morală. Gândirea psihanalitică este cea mai dificilă dintre teoriile menționate de susținut prin cercetare. Un alt punct slab al acestui model este pesimismul generat de accentul pus pe emoții fără prea multă atenție asupra cunoașterii ([ALDRIDGE, BOX](#), 1992, pp. 88-89). Potrivit lui Sigmund Freud, copiii sunt conduși de emoții și impulsuri, iar spre deosebire de teoria dezvoltării cognitive, el nu atribuie o mare valoare gândirii unui copil în dobândirea morale ([CLOUSE](#), 1985, p. 31).

4. Teoria umanistă

Psihologii umaniști susțin ideea că oamenii au capacitatea de a se dezvolta ca ființe morale, iar mediul poate spori sau împiedica dezvoltarea morală. Umanismul se bazează pe premisa că oamenii sunt buni și capabili să-și determine propria dezvoltare, să-și actualizeze sinele ([ROGERS](#), 1964,

pp. 160-167). Abraham Maslow credea că există o ierarhie a nevoilor, iar rolul adultului este de a satisface nevoile de bază ale copiilor, astfel încât aceștia să poată deveni tot ce pot fi.

O mare parte din cercetările efectuate asupra umanismului s-au făcut pornind de la consiliere, terapie cu adulții și sunt cu puține dovezi empirice de cercetare. Studiile umaniste sunt, de asemenea, dificil de identificat în literatură, deoarece există cel puțin trei semnificații separate pentru umanism. Termenul a fost folosit pentru a însemna un curriculum de arte liberale, un tip de psihoterapie, integrarea și dezvoltarea întregii personae ([CLOUSE](#), 1985, p. 90). Nu numai că umanismul este definit în mai multe moduri, dar, ca teorie a dezvoltării morale, are și o bază de cercetare limitată.

Una dintre ideile principale ale umanismului o reprezintă credința în capacitatea oamenilor de a-și reactualiza sinele. Deoarece orientarea este că oamenii sunt buni, rezultă că sunt capabili să dezvolte alegeri morale. În opinia psihologilor umaniști, copiii trebuie să-și exploreze propriile talente individuale și să învețe să facă alegeri înțelepte cu privire la ei.

5. Implicații generale ale teoriilor dezvoltării morale

Cele cinci teorii ale dezvoltării morale sunt diferite, fiecare cu puncte tari și slabe și cu aplicabilitate în educația religioasă a copiilor. Nicio teorie a dezvoltării nu poate fi suficientă în educația religioasă pentru a ajuta copiii să se dezvolte moral. Acceptarea completă a tuturor conceptelor teoretice ar fi, de asemenea, nepotrivită, întrucât punctele de vedere ale unei teorii sunt opuse celorlalte. Cu toate acestea, profesorii Jerry Aldridge și Jean Box sintetizează câteva linii directoare care pot fi utilizate pentru educația religioasă a copiilor pe baza perspectivelor teoretice ale cercetărilor empirice: 1) predarea valorilor morale bazate pe principii biblice; 2) practicarea valorilor și moralei creștine; 3) prezentarea problemelor morale

bazate atât pe experiențe din viața reală, cât și pe exemple biblice; 4) recompensele: unii teoreticieni cred că recompensele nu dezvoltă autonomia morală, în timp ce alții le consideră necesare pentru dezvoltarea morală. Cu toate acestea, acordarea recompenselor trebuie făcută cu mare grijă, ținând cont de îndemnul primit de a folosi recompensele ca mijloc de feedback, nu ca mijloc de control; 5) îndrumarea copiilor spre repararea greșelilor pentru a ajuta copiii să-și dezvolte autonomia morală; 6) acceptarea copiilor așa cum sunt; 7) echilibrarea acceptării cu așteptările; 8) evitarea comparațiilor și competițiilor între copii deoarece au diferite niveluri morale. În mod similar, o concurență puternică îi poate descuraja pe cei de pe niveluri morale inferioare să dezvolte un comportament prosocial; 9) implicarea în îndeplinirea unor sarcini sau responsabilități; 10) Analiza metodelor de predare și evaluare practicate la clasă ([ALDRIDGE, BOX](#), 1992, pp. 90-92).

Bibliografie:

ALDRIDGE, JERRY, „Helping children build self-esteem”, în Revista „Day Care and Early Education”, nr. 4-1(17)/1989, Aldridge.

ALDRIDGE, JERRY, BOX, JEAN, „Moral and Affective Dimensions of Childhood”, în *Handbook of children's Religious Education*, Donald E. Ratcliff (Ed.), Religious Education Press, Birmingham, Alabama, 1992.

BANDURA, ALBERT, „Influence of model's reinforcement contingencies on the acquisition of imitative responses”, în Revista „Journal of Personality and Social Psychology”, nr. 1/1965.

CLOUSE, BONNIDELL, *Moral development: Perspectives in psychology and Christian belief*, Grand Rapids, Baker Books Clouse, Michigan, 1985.

HALL, CALVIN S., *A primer of Freudian psychology*, Penguin Books, New York, 1979.

OLSON, MATTHEW H., B. R. HERGENHAHN, *An introduction to theories of learning*, Pearson/Prentice Hall, New Jersey, 2009.

ROGERS, CARL, „Toward a modern approach to value: The valuing process in the mature person”, în Revista „Journal of Abnormal and Social Psychology”, nr. 68/ 1964.

SKINNER, BURRHUS FREDERIC, *The behavior of organisms: An experimental analysis*, Appleton-Century-Crofts, New York, 1938.

STEIN, ALAN, „Imitation of resistance to temptation”, în Revista „Child Development”, nr. 38/1967.

WALTERS, RICHARD, LEAT, MARION, MEZEI, LOUIS, „Inhibition and disinhibition of responses through empathetic learning”, în Revista „Canadian Journal of Psychology”, nr. 17/1963.

ZANDEN, JAMES VANDER, *Human development*, Random House, New York, 1989.

**NEW APPROACHES TO THE THEORIES OF MORAL AND
RELIGIOUS DEVELOPMENT OF THE CHILD
AND THEIR IMPORTANCE FOR RELIGIOUS EDUCATION**

**PhD Mihaela Simona
OUATU**

Abstract

The theories of moral development provide an account of how children distinguish between right and wrong, as well as what governs reasoning or taking decisions about moral questions. Over time, in addition to the theory of moral judgments, other theories of moral development were formulated: behavioral theory, cognitive learning theory, psychoanalytic theory and humanistic theory.

Key-words: *children's education; moral development; behavior.*

TEOLOGIE DOGMATICĂ

COBORÂREA LA IAD A MÂNTUITORULUI IISUS HRISTOS ȘI RESTAURAREA OMULUI

Pr. Prof. Anghel-Nicolae
PĂUNESCU¹

Abstract

Pogorârea la iad a Mântuitorului reprezintă unul dintre cele mai tainice, mai enigmatice și mai greu de înțeles evenimente din istoria omenirii. De aceea, în lumea creștină contemporană acest eveniment este înțeles diferit.

Cuvinte-cheie: *Iisus Hristos; creștinism; restaurare; mântuire.*

Pogorârea la iad a Mântuitorului reprezintă unul dintre cele mai tainice, mai enigmatice și mai greu de înțeles evenimente din istoria omenirii. De aceea, în lumea creștină contemporană acest eveniment este înțeles diferit.

Care a fost concepția Bisericii primare? Ce ne spun sursele creștine timpurii despre Pogorârea la iad? Care este poziția Bisericii Ortodoxe în această privință? Ce spun Sfinții Părinți? Care este semnificația soteriologică a pogorârii la iad a lui Hristos din punct de vedere ortodox? Studiul episcopului Ilarion Alfeyev ([ALFEYEV](#), 2009) încearcă să aducă răspuns la toate aceste întrebări, iar *părerea unanimă este cuprinsă* în scrierile Părinților; cât de convingător *este autorul acestui studiu despre coborârea la iad a Mântuitorului și restaurarea omului* rămâne la latitudinea fiecărui cititor și a propriei puteri de înțelegere să aprecieze. Fără a ne propune întreprinderea unui act similar, să încercăm totuși să ne apropiem cu mințea și sufletul de acest mare și tainic moment al iconomiei mântuirii noastre.

¹ Pr. Prof. Anghel-Nicolae Păunescu, profesor de Religie la Colegiul Național „Spiru Haret” Târgu-Jiu.

Sfântul Atanasie cel Mare ne spune că *Dumnezeu nu i-a dat omului numai existență, ci și capacitatea de cunoaștere*. De aceea le-a dăruit oamenilor ceva mai mult, i-a făcut după chipul Său, împărtășindu-le astfel ceva și din puterea Cuvântului Său - a Logosului, pentru ca să se poată menține în fericire și să poată trăi în rai viața cea adevărată (a sfinților). Când ființa lor s-a corupt și au devenit răi, atunci au căzut în afara vieții raiului, *în moarte și stricăciune* (*De incartione Verbi – Despre întruparea Cuvântului*, cap. III) ([STĂNILOAE](#), Cluj-Napoca, p. 163). Păcatul strămoșesc a adus primilor oameni pierderea harului lui Dumnezeu, adică ruperea legăturii cu Dumnezeu, cu ei înșiși și cu lumea ([ANDRUTSOS](#), p. 160, p. 166). Acest păcat a dus la slăbirea, diminuarea, micșorarea chipului lui Dumnezeu în om, prin întunecarea parțială a puterilor sufletului și înclinarea omului spre concupiscentă, mai mult spre rău decât spre bine. Dar această slăbire nu înseamnă ștergerea sau stingerea completă a chipului lui Dumnezeu în om. Prin păcatul strămoșesc, primii oameni au pierdut puțința de a nu muri (*posse non mori*) ([SF. CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), col. 789). Prin păcatul lor, primii oameni și-au pierdut liniștea desăvârșită a trupului, căci păcatul a trezit în ei pofta cărnii. Despărțiți de cele veșnice și lunecând spre piericiune, trupurile lor s-au deschis plăcerilor și necurățiilor. Pierzând harul care-i acoperea, firea întregă s-a îmbolnăvit de păcat, „prin neascultarea unuia singur” ([SF. CHIRIL AL ALEXANDRIEI](#), col. 789; [ÎNVĂȚĂTURA DE CREDINȚĂ CREȘTINĂ ORTODOXĂ](#), 1992, p.65).

Pedeapsa cea mai mare a păcatului a fost moartea, care, potrivit Sfântului Apostol Pavel, este *plata păcatului* (Romani 6, 23 – cf. Iacov 1, 15; I Corinteni 15, 22). Nu trebuie să se creadă că Adam și Eva și-au atras această pedeapsă pentru că au mâncat dintr-un anumit pom purtător de nenorociri și de moarte, ci numai pentru că au călcat porunca dumnezeiască ([TEOFIL AL ANTIOHIEI](#), col. 1092). Sfântul Atanasie spune: *Fiindu-I milă*

de neamul nostru și înduioșându-Se de slăbiciunea noastră și mișcat de stricăciunea noastră și nesuferind stricăciunea morții asupra noastră, ca să nu piară ceea ce a făcut și ca să nu se zădărnicească lucrarea Tatălui, (Fiul) Își ia trup și acesta nu deosebit de al nostru... și dă morții propriul Său Trup (SF. ATANASIE CEL MARE, 1905, p. 29; SF. ATANASIE CEL MARE, 1987, p. 99). Astfel, Dumnezeu a arătat oamenilor marea Sa dragoste pe care le-o poartă, când pentru ei și a lor mântuire, L-a trimis pe Fiul Său în lume ca om, dându-L morții pe cruce. Despre această iubire ne vorbește chiar Fiul lui Dumnezeu, Cel ce a venit în lume: că așa a iubit Dumnezeu lumea, încât și pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat, ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică (Ioan 3, 16).

Părintele Stăniloae spunea că, *dacă Fiul lui Dumnezeu a deplasat, prin nașterea ca om din Fecioară, legea rigidă adusă de păcat, iar prin înviere S-a ridicat peste puterea morții, ca altă formă a legii rigide a materiei trupului în viața de după înviere a Sa și a noastră, ne ridică deplin la libertatea față de legile materiei, de sub robia lor (STĂNILOAE, 1993, p. 101). În acest sens, Sfântul Apostol Pavel spune celor din Roma: „Fiul lui Dumnezeu a primit ca om patimile vremii de acum, sau ale morții de bună voie, pentru a Se ridica la slava sau biruirea acestora. Iar de ne însușim și noi, cu răbdare și cu credința în El, pătimirile Lui, ne vom împărtăși și noi de slava Lui în veșnicia viitoare. Căci, prin această pătimire cu Hristos devenim și noi fii ai lui Dumnezeu împreună cu El, deci și moștenitori ai puterii Lui, nemaifiind robi. Și aceste pătimiri sunt prea mici față de marea slavă la care vom ajunge prin ale. Și, dacă suntem fii, suntem și moștenitori ai lui Dumnezeu și împreună ne și slăvim. Căci socotesc că pătimirile vremii de acum nu sunt vrednice de slava care ni se va descoperi” (Romani 7, 17-18). Acea slavă o păstrează firea noastră ca o nădejde, chiar dacă a pierdut-o prin păcat, căci natura universului arată că este făcută pentru a nu*

pieri, pentru nestricăciune, ca să se arate și în slava nepieritoare a oamenilor, când se vor descoperi ca fii liberi și nemuritori ai lui Dumnezeu ([STĂNILOAE](#), 1993, p. 102).

Despre coborârea la iad

Coborârea la iad reprezintă întâi de toate o taină, un mare mister, care deși nu este la lumină, la vedere, ne luminează sufletele. Ea constituie o etapă de tranziție între chenoza și preamărirea Fiului lui Dumnezeu.

„Învățătura despre coborârea Domnului Hristos la iad a devenit al V-lea articol de credință în Simbolul Apostolic și în cel Atanasian acceptat oficial în Biserica Apuseană. Ea a intrat și în cultul liturgic al Bisericii Ortodoxe. Și apoi ideea a trecut și în Mărturisirile de credință ale Bisericii Ortodoxe.

Biserica Latină a introdus acest adevăr, chiar ca al V-lea articol de credință, în formula: *Descendit ad infernos*, aflată prima dată în Simbolul Apostolic (secolul al IV-lea) și în Simbolul Atanasian (atribuit din secolul al IV-lea Sfântului Atanasie cel Mare), formulă care s-a impus treptat în Crezul Bisericii Romane, generalizându-se în toată Biserica de Apus, încă din secolul al VIII-lea” ([MIRCEA](#)).

La sfârșitul *Cărții a treia* (capitolul XXIX), în *Dogmatica* sa, Sfântul Ioan Damaschin consemnează despre pogorârea la iad următoarele:

Sufletul îndumnezeit se pogoară în iad, ca după cum celor de pe pământ a răsărit soarele dreptății (Maleahi 4,2), tot astfel să strălucească lumină și celor de sub pământ și care stau în întuneric și în umbra morții (Luca 1, 79; Isaia 9,2); ca după cum a binevestit pacea celor de pe pământ, slobozenie celor robiți, vedere celor orbi (Isaia 41,1; Luca 4,18), și celor care au crezut a devenit pricina mântuirii veșnice, iar celor care n-au crezut, muștrare a necredinței, tot astfel și celor din iad. „Pentru ca Lui să se plece

tot genunchiul celor cerești, celor pământești și celor dedesubt” (Filipeni 2,10). Și astfel a slobozit pe cei legați din veci și iarăși a revenit dintre morți deschizându-ne calea către înviere.

Sfânta Scriptură nu este prea bogată în amănunte privind activitatea Mântuitorului imediat după moartea Sa. Ceva mai „darnice” sunt două apocrife *Evangelia lui Petru* și *Evangelia lui Nicodim* ([EVANGHELII APOCRIFE](#), 1999, p. 163-218), însă temeiul scripturistic principal se află în prima epistolă sobornicească a Sfântului Apostol Petru, care spune despre Hristos: „*Omorât fiind cu trupul, dar viu făcut cu duhul, cu care S-a coborât și a propovăduit și duhurilor ținute în închisoare*” (I Petru 3, 18-19). Acest mister mai presus de fire îl întâlnim și în cântarea din Liturghia ortodoxă, unde se spune: *În mormânt cu trupul, în iad cu sufletul ca un Dumnezeu, în rai cu tâlharul și pe scaun împreună cu Tatăl și cu Duhul ai fost, Hristoase, toate umplându-le, Cel ce ești necuprins*².

„Demnitatea împărătească a lui Iisus s-a manifestat și cât a trăit în viața pământească, prin autoritatea ce emana din El, prin minunile săvârșite și prin actele de putere prin care dăruia iertarea păcatelor sau prin care a stabilit viitoarea organizare a Bisericii Sale. Dar în mod principal, această demnitate, se manifestă în victoria asupra morții, prin coborâre la iad și înviere, în așezarea Sa de-a dreapta Tatălui de unde conduce opera mântuitoare și judecata din urmă” ([STĂNILOAE](#), 1993, p. 332). Învierea Domnului este precedată de coborârea la iad. Biserica Ortodoxă învață că ea ține de demnitatea Sa împărătească ([ANDRUTSOS](#), 1930, p. 230)³. Protestantismul vechi a considerat-o ca aparținând slujirii arhieresti. Această din urmă învățătură o întâlnim chiar și la Serghei Bulgakov, care, așa cum

² Aceasta o rostește preotul atunci când cădește în jurul Sfintei Mese, în timp ce la strană se cântă Heruvicul.

³ *Ο συντάκτης είναι γεννημένος την Κυριακή για το μήνα τα κεράσια (Ιούνιο)*, n. m..

remarca și Părintele Stăniloae, *nu explică și nu întemeiază această afirmație decât prin observarea generală că „jertfa lui Hristos își dezvăluie prin aceasta puterea nu numai în viață, ci și în moarte, în mormânt”* ([STĂNILOAE](#), 1993, p. 332). Și spune mai departe Părintele Stăniloae: *Biruința lui Iisus asupra morții e reală numai în cazul în care aceasta nu L-a putut ține nicio clipă sub stăpânirea ei. Coborârea Lui la iad ca să sufere chinurile de acolo ar însemna însă că moartea a pus stăpânire asupra lui Iisus ca asupra unui om păcătos. Când spunem că asupra Lui moartea n-a pus stăpânire, înțelegem că desfacerea spiritului de trup n-a însemnat la El o continuare a suferinței, a existenței diminuate, ci o izbucnire a spiritului în toată plenitudinea puterilor sale. În momentul în care „a fost omorât cu trupul, a fost înviat cu duhul”(I Petru 3,18) și așa S-a coborât în iad, cum spun și cântările bisericești* ([STĂNILOAE](#), 1993, p. 333) (subl. m.).

Întrepătrunderea chenozei cu preamărirea Fiului lui Dumnezeu prin actul coborârii la iad a lui Hristos, de necuprins pe deplin în înțelegerea noastră omenească, reprezintă și un act de putere, întrucât sufletul îndumnezeit al lui Iisus pătrunde într-o zonă supusă celui rău, împotriva voinței acestuia și cu scopul de a nimici împărăția întunericului ([MANOILESCU-DINU](#), 2001, p. 407).

În mod clar nu pot fi cunoscute toate motivele pentru care Iisus S-a coborât la iad. Nu a făcut-o pentru a suporta chinurile de acolo, întrucât biruința asupra morții a coincis cu primirea morții și, deci, învierea ca fapt în adâncime și în spirit s-a petrecut exact în momentul morții și moartea e premisa învierii trupului, iar această înviere cu trupul s-ar fi putut înfăptui îndată după moarte. Dar, probabil, pentru ca moartea Lui să nu pară iluzorie oamenilor, a lăsat trupul său să zacă în mormânt trei zile și în acest timp S-a coborât cu sufletul în iad ([STĂNILOAE](#), 1993, p. 333) (subl. m.).

Chenoza Fiului lui Dumnezeu prin Întrupare și Cruce și îndumnezeirea firii Sale omenești

Pentru ca Fiul lui Dumnezeu să poată umple firea omenească de *slava* Sa, „*slavă ca a Unuia născut din Tatăl, plin de har și de adevăr*” (Ioan 1,14), a trebuit să-și facă proprie această fire prin Întrupare, adică să Se facă ipostasul ei. Această *împropriere* a firii omenești reprezintă smerenia firii lui Dumnezeu, sau așa-zisa *chenoză*⁴, sau *golire* a Lui de slava pe care a avut-o înainte de Întrupare (Ioan XVII, 5) ([STĂNILOAE](#), 1997, p. 45). *Dacă nu S-ar fi coborât la posibilitățile noastre de primire a bogăției Lui, nu ne-ar fi îmbogățit pe noi, ci sau ne-ar fi lăsat așa cum eram, sau ne-ar fi desființat prin atotputernicia manifestată a Sa. Coborârea Lui e condiția întâlnirii cu noi la nivelul în care putem primi bogăția Lui. Coborârea Lui e condiția îndumnezeirii noastre* ([STĂNILOAE](#), 1997, p. 45). În acest sens, Sfântul Apostol Pavel spune: „*Cunoașteți harul Domnului nostru Iisus Hristos, că fiind El bogat S-a făcut sărac, ca să vă îmbogățiți prin sărăcia Lui*” (II Cor. 8,9).

În chenoza Fiului se pot distinge două etape, și anume: una anterioară Întrupării, prin care Fiul lui Dumnezeu acceptă să Se facă om, și cea de-a doua, în continuare, prin care Dumnezeu ia pătimirea noastră asupra Sa. *De amândouă etapele „golirii” Fiului lui Dumnezeu vorbește Sfântul Apostol Pavel în Epistola către Filipeni. Și deși nu o prezintă direct ca fiind condiția ridicării noastre, aceasta se subînțelege: „Care în chipul lui Dumnezeu fiind, nu răpire a socotit a fi întocmai cu Dumnezeu, ci S-a golit pe Sine, chip de rob luând, făcându-Se oamenilor asemenea; și la înfățișare dovedindu-Se ca un om, S-a smerit pe Sine, ascultător făcându-Se până la moarte, și încă moarte pe cruce. Pentru aceea, Dumnezeu L-a preînălțat și*

⁴ De la cuvântul grecesc *chenosis* – *kenosis*, care înseamnă *golire*.

I-a dăruit Lui nume care este mai presus de orice nume” (Filipeni 2, 7-9) (STĂNILOAE, 1997, p. 45).

Chenoza constă în faptul că Fiul lui Dumnezeu Și-a însușit, Și-a făcut proprii firea omenească și slăbiciunile ei, neimprimare de păcat. Dumnezeirea Cuvântului rămâne nedespărțită de suflet și de trup și în moartea Domnului, într-un singur ipostas, o singură persoană (*hypostasis*), și de aceea nu putea să sălășluiască păcatul sau moartea sau oricare altă formă de stricăciune în Persoana lui Hristos. Hristos moare ca om, în trup, dar în mormânt trupul nu-I este atins de putreziciune, căci moartea Sa nu este o însușire proprie, ca la oameni, *urmare a păcatului* (Romani 6, 23; Iacov 1, 15): *oare cine-L poate vădi de păcat?*; moartea Sa nu este inevitabilă ca pentru orice om, ci un act benevol pe care Domnul, în mărinimia Sa, Și-l însușește. Moartea Fiului lui Dumnezeu devine astfel o supremă și neprihănită jertfă, care, prin acceptarea Răstignirii, împletește dreptatea cu iubirea dumnezeiască. Moartea, *urmare a păcatului strămoșesc*, se moștenește de către fiecare om prin naștere. Or, nașterea Fiului lui Dumnezeu, ca și zămisirea Sa în pântecul Preacuratei Fecioare, are loc în chip supranatural: Fecioara Maria rămâne cu pecetea fecioriei neatinsă și după umbrirea de către Sfântul Duh la Buna-Vestire, și după nașterea Fiului în peștera Betleemului. Neavând deci păcat, Fiul lui Dumnezeu nu purta în Sine germenul morții. De aceea, așa cum de bunăvoie acceptă moartea pe lemnul crucii, tot de bunăvoie acceptă să ia asupra Sa și păcatele omenirii: smerit, Domnul (neavând nevoie!) primește botezul pocăinței în apa Iordanului, pentru ca să ridice păcatele lumii (Ioan 1, 29).

Iată cum vorbește despre lipsa de păcat⁵ și moartea Domnului, Sfântul Ioan Damaschin în *Dogmatica* sa:

Domnul nostru Iisus Hristos a fost fără de păcat, „căci păcat n-a avut Cel care ridică păcatul lumii și nici nu s-a găsit viclenie în gura Lui” (I Petru 2, 22; Isaia 53, 9; Ioan 1, 29). Nu era supus morții, de vreme ce prin păcat a intrat moartea în lume (Romani 5, 12). Așadar, Domnul moare, primind în locul nostru moartea, Se aduce pe Sine Însuși în locul nostru jertfă Tatălui, căci noi am păcătuit față de Tatăl, și El trebuia ca să-L primească pe El, în locul nostru, preț de răscumpărare, ca astfel să ne elibereze pe noi de condamnare. Sângele Domnului n-a fost adus ca jertfă tiranului. Să nu fie! Așadar, moartea se apropie și înghițind momeala corpului este străbătută de undița Dumnezeirii; și gustând din corpul infailibil și făcător de viață este distrusă și dă îndărăt pe toți aceia pe care altădată i-a înghițit. Căci după cum întunericul dispare când vede lumina, tot astfel și stricăciunea este alungată la apropierea vieții; atunci toți capătă viață, iar cel care a introdus stricăciunea în viață, distruge.

Așadar, chiar dacă a murit ca om, și chiar dacă sfântul Lui suflet s-a despărțit de corpul Lui preacurat, totuși Dumnezeirea nu S-a despărțit de cele două, adică de suflet și de corp, și astfel nici unica ipostasă nu s-a despărțit în două ipostase. Căci corpul și sufletul au avut de la început, în același timp, existența în ipostasa Cuvântului, și cu toate că în timpul morții a fost despărțit sufletul de trup, totuși fiecare a rămas, având existența în unica ipostasă a Cuvântului. Astfel, unica ipostasă a Cuvântului a fost și ipostasa Cuvântului, și a sufletului, și a trupului. Niciodată, nici sufletul, nici corpul n-au avut o ipostasă proprie, alta decât ipostasa Cuvântului. Ipostasa Cuvântului a fost totdeauna una și niciodată

⁵ Păcatul unde este cu anevoie de biruit, sălășluiește în proximitatea celui rău, căci el a făcut această cercetare a omului spre a-l ispiti și da pierării;

două. Prin urmare ipostasa lui Hristos este una totdeauna. Chiar dacă spațial sufletul s-a despărțit de corp, ipostatic, însă, era unit prin Cuvânt (subl. m.) ([SFÂNTUL IOAN DAMASCHIN](#), 1993, pp. 144-145).

„Dacă în Ipostasul divin - spune Părintele Stăniloae, se actualizează firea omenească, sau dacă El devine ipostasul compus al firii dumnezeiești și omenești, unul și același subiect săvârșește și suferă real toate cele omenești; dar e și nepătimitor. Același subiect sau ipostas trăiește și suferă în mod real cele ale trupului, dar și săvârșește în mod real minuni prin trup și îl face pe acesta de-viață-făcător. Deci, Ipostasul cel unul umple de putere dumnezeiască trupul și suferă cele ale trupului, dar le suferă cu putere și le biruiește din această cauză” ([STĂNILOAE](#), 1997, p. 47) (subl. m.).

În concluzie: „Din asumarea firii noastre de către Fiul lui Dumnezeu, care e primul act al chenozei Lui, urmează o cheneză în continuare, adică urmează ascultarea ca om și suportarea trebuințelor omenești (afectele de foame, de sete, de somn, frica de moarte, durerea etc.) și suportarea morții însăși. În toate acestea se arată acceptarea trăsăturii pătimitoare a firii noastre, afară de păcat” ([STĂNILOAE](#), 1997, p. 48) (subl. m.).

Bibliografie:

BIBLIA sau SFÂNTA SCRIPTURĂ, tipărită sub îndrumarea și purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1992.

*** EVANGHELII APOCRIFE, traducere, studiu introductiv, note și prezentări de Cristian Bădiliță, ediția a II-a, Editura *Polirom*, Iași, 1999.

*** *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, Editura Editura I.B.M.B.O.R., București, 1992.

ALFEYEV, Episcop Ilarion, *Hristos, biruitorul iadului. Pogorârea la iad în perspectivă ortodoxă*, traducere din limba engleză de Cristian Vajea, Editura Sofia, 2009.

ANDRUTSOS, Hristu, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe*, traducere de pr. D. Stăniloae, Editura: Tipografiei Arhidiecezane, 1930.

MANOILESCU-DINU, Natalia, *Iisus Hristos Mântuitorul în lumina Sfintelor Evanghelii*, vol. al II-lea, Editura *Bizantină*, București, 2001.

MIRCEA, Părintele Ioan, *Coborârea la iad a lui Iisus Hristos*, www.CrestinOrtodox.ro/dogmatica

SF. ATANASIE CEL MARE, *Despre întruparea Cuvântului*, cap.8, București, 1905.

IDEM, *Scrieri*, partea I, PSB, 15, București 1987.

SF. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentar la Scrisoarea către Romani*, 5, 18, în Colecția Migne, PG, LXXIV.

IDEM, *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, Editura I.B.M.B.O.R., București 1992.

SFÂNTUL IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica, Cartea a treia, capitolul XXVII*, ediția a III-a, traducere de pr. Dumitru Fecioru, Editura *Scripta*, București, 1993.

STĂNILOAE, Dumitru, *Iisus Hristos lumina lumii și îndumnezeitorul omului*, Editura Anastasia, București, 1993.

IDEM, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, ediția a II-a, Editura Omniscop, Craiova, 1993.

IDEM, *Teologia dogmatică ortodoxă*, ediția a II-a, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1997.

IDEM, *Trăirea lui Dumnezeu în ortodoxie*, ediția a II-a, Editura Dacia, Cluj-Napoca.

TEOFIL AL ANTIOHIEI, *Către Autolic*, 2, 25; în Colecția Migne, PG, VI, col. 1092.

THE DESCENT INTO HELL OF THE SAVIOR JESUS CHRIST AND THE RESTORATION OF MAN

**Fr. Anghel-Nicolae
PĂUNESCU**

Abstract

The Savior's descent into the hell represents one of the most mysterious, enigmatic and difficult to understand events in human history. That is why, in the contemporary Christian world, this event is understood differently.

Key-words: *Jesus Christ; Christianity; Restoration; Salvation.*

SPIRITUALITATE

TEOLOGIE ȘI RUGĂCIUNE LA SFÂNTUL NICODIM DE LA TISMANA

Pr. Drd. Ionuț-Daniel
CIUNGU¹

Abstract

Părintele Nicodim cel Sfințit din Lavra Tismanei s-a arătat ostaș neobosit al Domnului Hristos, căutând Împărăția lui Dumnezeu prin mari și nenumărate osteneți, împlinind trei idealuri creștine: dobândirea vieții duhovnicești și a rugăciunii neîncetate; mărturisirea și apărarea dreptei credințe; dar și slujirea aproapelui.

Cuvinte-cheie: *Sfântul Nicodim; isihasm; teologie; Mănăstirea Tismana.*

Introducere

Părintele Nicodim cel Sfințit din Lavra Tismanei s-a arătat ostaș neobosit al Domnului Hristos, căutând Împărăția lui Dumnezeu prin mari și nenumărate osteneți, împlinind trei idealuri creștine: dobândirea vieții duhovnicești și a rugăciunii neîncetate; mărturisirea și apărarea dreptei credințe; dar și slujirea aproapelui. Toate aceste stăruințe s-au concretizat în starea de sfințenie la care s-a ridicat încă din timpul viețuirii pământești.

Lucrarea Sfântului Nicodim și prezența sa pe pământul nostru binecuvântat este o dovadă clară a pronoiei divine revărsate asupra poporului român, trecut prin clipe de grea cumpănă. Secolul al XIV-lea a reprezentat pentru strămoșii noștri, un prilej și o chemare la purtarea crucii grele a încercărilor, pentru că pământul în care ne-am născut ca neam și popor al lui

¹ Pr. Drd. Ciungu Ionuț Daniel, Școala Doctorală „Sfântul Nicodim” din Craiova, sub coordonarea științifică a Pr. Prof. Univ. Dr Nicolae-Răzvan STAN, care și-a dat acordul pentru publicarea acestui articol.

Dumnezeu era pârjolit de marile imperii ale timpului: Austro-Ungar și Otoman, care se aflau într-o continuă expansiune. Astfel, poporul era strâns ca într-un clește, pentru că nici contextul religios nu se arăta favorabil. Marile puteri, imediat ce își anexau noi teritorii, impuneau și religia oficială prin diferite mijloace, apelând uneori și la metode represive.

Pășind pe calea vieții duhovnicești

Exemplul viu al părinților din Sfântul Munte, care se întreceau în împlinirea dumnezeieștilor porunci și întru cercetarea Sfintei Biserici izvorâte dintr-o lăuntrică aplecare spre virtuțile creștine, a fost pentru Sfântul Nicodim cea dintâi mare școală a vieții.

Pășind pe calea vieții duhovnicești încă din fragedă pruncie, Sfântul Părinte Nicodim ajunge foarte repede la desprinderea de lumea materială și la gândul permanent după Dumnezeu. Ca răspuns al rugăciunilor, Dumnezeu rânduiește întâlnirea sa cu monahi veniți în Serbia de la Muntele Athos ([IEROMONAHUL ȘTEFAN](#), 1883, p. 18).

Această întâlnire este specificată și în „*Mărturisirea lui Paul de Alep din secolul XVII*” ([FEODOROV](#), 2014, p. 7)², cea mai veche mărturie cu privire la viața părintelui Nicodim, în numai câteva rânduri, relatând ceea ce îi spusese călugării de la Tismana. Puținele știri culese de călătorul arab au fost folosite mai întâi de către Bogdan Petriceicu Hașdeu, apoi de către Alexandru Ștefulescu ([LĂZĂRESCU](#), 1965, p. 238), iar de la cei doi au fost preluate de majoritatea cercetătorilor.

Dialogul dintre tânărul Nicodim și călugării Sfântului Munte reflectă starea duhovnicească la care se ridicase încă de foarte tânăr; plin de smerenie vine în fața lor și, închinându-se cu multă evlavie până la pământ,

² Între anii 1652-1659, Paul de Alep împreună cu tatăl său, Macarie al III-lea patriarhul Antiohiei, au călătorit de la Constantinopol, în Valahia, Moldova, Țara Cazacilor și Țara Moscovei.

îi întreabă care este petrecerea duhovnicească din sfintele mănăstiri. Răspunsul sincer al acestora produce cutremur în sufletul viitorului stareț și îl face să se exteriorizeze prin șiroaie de lacrimi care exprimau convingerea că acest dialog a fost cu rânduială dumnezeiască, iar hotărârea de a intra în viața monahală se ridică pe prima treaptă a idealurilor sale: „*Mult s-a veselit sufletul meu de vederea feței voastre cu chip îngeresc și de dumnezeieștile voastre cuvinte, și mai mult nu pot să mai rămân întru această lume înșelătoare, nici să mai văd slavele și nălucirile ei mincinoase. Deci rogu-vă pe voi, Părinți sfințiți, să mă învățați cum să fug de deșertăciunea lumii acesteia, ca să mă învrednicesc și eu acestei vieți în care viețuiți sfințiile voastre*” ([IEROMONAHUL ȘTEFAN](#), 1883, pp. 18-19). Această mărturisire îi convinge pe călugări, care cu multă dragoste îl primesc pe Sfânt ca însoțitor în călătoria spre desăvârșire, din care o etapă foarte importantă o va constitui experiența athonită.

Îmbrăcat în haine călugărești pentru a putea părăsi nestingherit țara Serbiei, Sfântul Nicodim este adus înaintea egumenului din Lavra Hilandar, un trăitor îmbunătățit duhovnicește. După mărturisirea tânărului, plină de lacrimi, care reflectă dragostea și râvna de a-i sluji lui Dumnezeu, Ieromonahul Ștefan mărturisește în biografia sa faptul că Duhul Sfânt îi descoperă egumenului darurile revărsate în sufletul lui Nicodim și hotărăște să îl primească cu bucurie acolo ([IEROMONAHUL ȘTEFAN](#), 1883, p. 20).

Primirea în sfânta mănăstire a reprezentat pentru Sfântul Nicodim punctul în care și-a început desprinderea de cele pământești și urcușul spre cele duhovnicești. Primele semne ale schimbării vieții și ale apropierii de nepătimire au fost: ascultarea întru totul de cei mai mari, împodobirea sufletului cu frica de Dumnezeu, stăruința dovedită în săvârșirea faptelor bune, nevoința cu postul, privegherea și rugăciunea neîncetată, reușind

foarte repede să-i întrecă pe mulți, în numai trei ani să dobândească chipul îngeresc.

În toată activitatea pe care o desfășura, Cuviosul Nicodim cel Sfințit a dat un exemplu vrednic de urmat, împletind munca fizică și cea intelectuală cu rugăciunea, zidirea de sfinte locașuri, cu strădania copierii de manuscrise și împodobirea acestora, dovedindu-se un adevărat maestru în arta miniaturală. Împreună cu ucenicii săi prin trudă și osteneală au curățit locurile pe care și-au așezat ctitoriile de păduri și pietre, împletind toată această muncă asiduă cu rugăciunea neîncetată ([VORNICESCU](#), 1985, p. 413).

Sfântul Nicodim de la Tismana - personalitate teologică

Din păcate, puține sunt scrierile pe care le-a lăsat Sfântul Nicodim ca moștenire peste veacuri, păstrându-se până astăzi numai Tetraevanghelul sau Cele patru Sfinte Evanghelii și corespondența cu Sfântul Eftimie de Târnovo. Acest fapt se datorează caracterizării Sfântului ca om harnic și neobosit al faptuirilor minunate în special.

Pentru întărirea ctitoriilor sale, Sfântul Nicodim a lăsat Evangheliarul sfințit prin osteneală și nevoițe pustnicești. Scris pe un pergament de bună calitate, manuscrisul este împodobit cu măiestrie, impunându-se astăzi prin calități stilistice, coloristică, precum și prin finețea execuției.

Pe ultima pagină a manuscrisului se află următoarea consemnare: „*ACEASTĂ SFÂNTĂ EVANGHELIE A SCRIS-O POPA NICODIM ÎN ȚARA UNGUREASCĂ, ÎN ANUL AL ȘASELEA AL ACESTEI GOANE DUPĂ ISIHIE. SOCOTIM DE LA FACEREA LUMII 6913*”. Cunoscut pentru râvna sa isihastă, Sfântul, prin expresia *goanna după isihie*, scoate în evidență faptul că spre sfârșitul vieții se retrage în pustie pentru a se dedica rugăciunii neîncetate ([CODĂU](#), 1975, p. 204).

Între starețul Tismanei și Patriarhul Bulgariei s-a legat o prietenie foarte strânsă încă din timpul viețuirii lor în Athos, dar care se vedește cel mai lămurit în corespondența dintre cei doi. Perioada petrecută la Sfântul Munte a fost un prilej pentru Nicodim de a se întâlni cu alți atleți ai Domnului Hristos care au câștigat cununa sfințeniei. Una dintre aceste experiențe a avut-o cu Sfântul Eftimie, viitorul patriarh al Târnovei, un reprezentant de seamă al isihasmului și mare ierarh cărturar. Acesta a devenit cunoscut și foarte apreciat în toate țările ortodoxe, încât ierarhi de seamă i se adresau în scris pentru a li se răspunde în legătură cu anumite probleme de ordin moral sau dogmatic.

Corespondența Patriarhului Eftimie cu Sfântul Nicodim este foarte bogată din punct de vedere duhovnicesc și teologic, fiind descoperită la mănăstirea Rila din Bulgaria, într-un manuscris sârbo-slavon din 1479, scris de Ladislau Gramaticul, formată din două scrisori. În prima răspunde la șase întrebări dogmatice: despre sfinții îngeri, despre răul în lume, despre Sfânta Cruce, despre întrupare și suflet. Din a doua scrisoare s-a păstrat însă numai o întrebare și un răspuns cu privire la curăția morală a celor care vor să primească darul preoției ([NOROCEL](#), 1966, p. 566).

Din prima epistolă a corespondenței purtate, se poate deduce faptul că cei doi mari luminători isihaști au avut contacte mult mai apropiate în decursul timpului, cel mai probabil încă din vremea petrecerii lor în Sfântul Munte ([SFÂNTUL EFTIMIE DE TÂRNOVO](#), 2014, p. 7). Starețul Tismanei i se adresează Sfântului ca unei autorități în materie de drept bisericesc, dogmatică și morală, iar dialogul celor doi scoate în evidență o notă de prietenie, ceea ce ne duce cu gândul la faptul că în timpul nevoinței athonite, Nicodim a fost ucenic sau prieten al Sfântului Eftimie care îi scrie în a doua epistolă: „*Prea Cuvioase, ne-ai dat pricină de bucurie duhovnicească, prin scrisoarea ta. Nu mai puțin ne-am bucurat aflând de iubirea ta cea dreaptă*

și învederată către Hristos, precum și știința ta pravoslavnică. Este semnul virtuții a cerceta Scripturile, după glasul dumnezeiesc și a-și da silința, după putere. Când sufletul se adapă din dumnezeieștile Scripturi și își ridică cu totul dorirea la cele de sus, cu aripi ușoare se ridică la înălțimea virtuții și ca, printr-o deschizătură înclinându-se să vadă, strigă cu îndrăzneală: cât de minunat este locul acesta! Astfel văd că sufletul tău plin de osârdie și năzuind mult către cele dumnezeiești, nu pentru altceva, ci pentru a afla adevărul cel învederat” (NOROCEL, 1966, p. 566).

Din corespondența purtată de cei doi mari luminători ai secolului al XIV-lea este evidențiat modul în care se înțelegeau și modul în care se ajutau cele două biserici în problemele importante ce se iveau: dogmatice, morale, bisericești și pentru bunul mers al întregii Biserici creștine.

Reprezentant al isihasmului

Sfântul Nicodim era adept al curentului isihast, prin care aprofunda perspectiva unui continuu progres duhovnicesc. Controversa isihastă reprezintă cel mai important episod din istoria spiritualității ortodoxe după epoca patristică. Părintele profesor Dumitru Stăniloae spune despre aceasta că „s-a produs prin ciocnirea scolasticii apusene deplin cristalizată în veacul al XIV-lea cu gândirea tradițională a Răsăritului și a prilejuit o ultimă precizare a caracterelor doctrinei ortodoxe și a poziției ei față de noua cugetare apuseană” (STĂNILOAE, 1993, p. 6).

Față de doctrina scolastică a Bisericii Apusene, mult mai profundă e doctrina răsăriteană a Sfântului Grigorie Plama, fiind numită de părintele Dumitru Stăniloae o concepție teologică abisală (STĂNILOAE, 1993, p. 8). Cuviosul Nicodim s-a confruntat cu reprezentanții apusului care doreau cu atâta ardoare să-și impună jurisdicția la nord și sud de Dunăre. El a dat un

impuls puternic vieții, în duh isihast, prin școlile monahale pe care le-a creat, dar și prin ucenicii pe care i-a inițiat.

În conformitate cu învățăturile isihaste, Patriarhul de Târnovo, prieten al Sfântului Nicodim, spune că este deosebit de important ca fiecare credincios să își formeze conștientizarea propriei imperfecțiuni și stări păcătoase, care se datorează convingerii că este nevrednic și păcătos. Trebuie să afirme că este mai rău chiar decât demonii. Și în același timp să își întărească rezistența față de patimile și viciile care îl amenință: lăcomia, mândria și vorbele rele ([BUYUKLIEVA](#), 2019, p. 591).

Ca personalitate literară, susținea ideea conform căreia divinul trebuie să se manifeste și prin limbaj. Limbajul pentru un asemenea mod ar urma să imite desăvârșirea lui Dumnezeu. Numai într-un limbaj perfect poate fi manifestată perfecțiunea existențială a lui Dumnezeu în cele trei fețe ale Sale: Iubire, Înțelepciune (Cuvânt) și Adevăr. În acest sens, Sfântul și-a întreprins reforma lingvistică și ortografică sub influența cererii isihaste de a stabili reguli ortografice general valabile și o limbă literară uniformă. În panegiricele sale urmărea să ofere prin viețile dreptilor modele de imitare, sub influența isihasmului, în urma cărora credincioșii să poată avea tipare odată cu posibilitatea de a contempla lumina Taborului, semn al sufletului mântuit de Dumnezeu ([BUYUKLIEVA](#), 2019, p. 589).

Acest veac oferă trei personalități marcante, susținători ai curentului isihast, care încearcă să-l aștearnă peste trei neamuri: Sfântul Eftimie peste neamul Bulgariei, Grigore Țamblac peste poporul rus și Moldova, iar Sfântul Nicodim peste Serbia, Țara Românească și Transilvania. Cei trei au orientat concepțiile isihaste spre păstrarea naționalității și ai comunității etnice pe de o parte și spre supraviețuirea unității ortodoxe pe de altă parte.

Ucenici de seamă ai Sfântului Nicodim

Vrednicia Sfântului, cunoștințele teologice și dobândirea rugăciunii neîncetate se vădesc prin numărul mare de ucenici care veneau la el ca la o fântână cu apă rece pentru a-și potoli setea după Dumnezeu.

Într-o scriere intitulată „Vita beati patris Isaiae”, autorul necunoscut îl elogiază pe Sfântul Nicodim, spunând că era un bărbat venerabil, adânc cunoscător al Sfintei Scripturi, bun orator și mai cu seamă peste celelalte era un om cu viață de sfânt. El a adunat împrejurul său mulți frați al căror conducător duhovnicesc era ([DOBRESCU](#), 1906, p. 65). Această afirmație este întărită și de tradiția locală care păstrează informația trecerii Sfântului la nord de Dunăre, însoțit de ucenici care i-au fost alături permanent în căutarea locului pentru ctitorirea mănăstirii descoperite prin grija Maicii Domnului.

Viața aleasă a Starețului Nicodim a atras foarte mulți oameni care își doreau să-l urmeze pentru a străbate mai ușor calea spre desăvârșire. Dacă Mântuitorul și-a ales pe cei 12 Apostoli și aceștia la rândul lor au avut ucenici prin grija lui Dumnezeu, răspândirea Cuvântului revelat s-a realizat după această paradigmă. Ucenicii își urmează învățătorul pentru a avea o pildă vie în ceea ce își doresc să devină și pentru a trece mai ușor prin eventualele încercări întâmpinate pe această cale strâmtă, folosind soluțiile celui pe care îl urmează.

Cei care au ales să devină ucenici ai Sfântului Nicodim nu au fost puțini, îl căutau pe Dumnezeu pe calea monahală, iubeau rugăciunea neîncetată la care își doreau să ajungă și proveneau din neamuri diferite, lucruri care scot în evidență vrednicia și înălțimea la care se ridicase învățătorul lor.

Importanța, vrednicia Starețului și numărul de ucenici care alegeau să-l urmeze sunt întărite de două aspecte exterioare:

1. Regulile pe care le așeza în ctitoriile sale.

În primul rând, mănăstirile ctitorite de Nicodim aveau rânduiala de a se conduce singure, un sistem adus de la Muntele Athos, unde a fost introdus începând cu a doua jumătate a secolului al X-lea. A doua caracteristică este stilul de viață comunitar sau chinovial, spre deosebire de viața idioritmă existentă în așezările monahale de la noi până la venirea Sfântului. O altă caracteristică este conducerea lor unitară, de către un singur egumen.

Voievodul Vladislav, după ce oferă sprijin financiar pentru ridicarea Mănăstirii Vodița, rânduiește prin scriere domnească că nimeni, fie domn, fie arhieru, nu poate pune stareț la mănăstire, pentru că în această slujire va urma numai cel care va fi pus de Nicodim înainte de moartea sa, iar mai târziu călugării însuși vor putea să își aleagă singuri stareț ([DOBRESCU](#), 1906, p. 60).

2. Încrederea pe care i-o acordau domnitorii pământești și darurile pe care le ofereau ctitoriilor sale.

Cea mai veche mărturie despre prezența Sfântului Nicodim în Țara Românească o găsim în cuprinsul hrisovului prin care voievodul Vladislav Vlaicu ctitorește Mănăstirea Vodița cu cheltuiala și darurile domnitorului ([IONESCU](#), 1966, p. 533).

Ctitoriile de pe meleagurile țărilor române nu au primit donații numai de la domnitorii locului, ci și de la principii ai țărilor vecine: Despotul sârbesc Ștefan Lazarevici oferă Mănăstirilor Vodița și Tismana 10 metocuri din Serbia ([DOBRESCU](#), 1906, p. 61), lucru ce a dus la trecerea celor doi cneji sârbi Ștefan și tatăl său Lazăr în pomelnicul Mănăstirii Tismana ([DOBRESCU](#), 1963, p. 308).

Voievodul Mircea cel Bătrân a fost foarte apropiat de starețul Tismanei, pe care îl lua permanent ca însoțitor la întâlnirile cu craii și cnejii din țările vecine. Voievodul și-a arătat aprecierea față de duhovnicul său și milostenia față de lăcașurile sfinte dăruind privilegii, sate și averi Tismanei; chiar doamna Calinichia, mama domnului, a căutat mântuirea sufletului dăruind averea sa ctitoriei închinată Maicii Domnului ([PANAITESCU](#), 1943, p. 152). Istoricul Ștefan Popescu, cel care și-a propus să reconstitue fresca bisericesc-culturală a veacului al XV-lea din Țara Românească, îl prezintă pe Cuviosul Nicodim ca „sfetnic de taină” al marelui voievod Mircea cel Mare. Ca sfetnic a stat până la sfârșitul vieții la dreapta domnitorului, sprijinindu-l cu luminile culturii și ale gândului cumpănit și sincer, reușind, chiar și în pofida condițiilor vitrege de instabilitate pe care le-a aflat la noi, să introducă spre lumea societății românești binefacerile isihiei ortodoxe și atonite ([DRĂGULIN](#), 1987, p. 200).

Chiar dacă suntem tentați să îl numim pe Sfântul Nicodim întemeietor al monahismului românesc, pentru că prima mănăstire atestată documentar în Țara Românească este Vodița (1370), totuși viața monahală la nord de Dunăre nu începe cu această ctitorie, ci mult înainte, drept care sfântului îi trebuie atribuit meritul de reorganizator al monahismului. Atunci când Mitropolitul Iachint a venit la Argeș în 1359, a găsit acolo călugări și cel puțin o mănăstire în care și-a așezat scaunul de mitropolit al Ungrovlahiei ([SIMEDREA](#), 1962, p. 672). Înțelegem de aici că dintre ucenicii săi au fost foarte mulți monahi din nordul Dunării, care l-au urmat cu încredere pe Sfântul Nicodim și au acceptat să fie reorganizați de acesta.

Sfântul Nicodim, model pentru ucenicii săi

Sfântul Nicodim a constituit un element coagulant al monahismului românesc, care a strâns fiecare scânteie a vieții monahale pe care a găsit-o în teritoriile românești, a organizat-o și apoi a trimis ucenici ai săi mai departe pentru a aprinde același foc organizat al vieții monahale în alte regiuni.

Popularitatea Sfântului Nicodim și dorința ucenicilor de a-l urma se datorau trăsăturilor portretului său sufletesc, evidențiate de Ștefan Popescu: „creința sa puternică, smerenia, iubirea de sărăcie, evlavie, blândețea, claritatea minții, pe care le-a dobândit în răstimpul rugăciunii neîncetate și pe care și le-a impus în chilia strâmtă” (POPESCU, 1968, p. 47). Dar tot prin rugăciunea inimii a dobândit și puterea harismatică dovedită prin mai multe minuni: trecerea Dunării fără luntre, ci așezat pe rasa călugărească; trecerea prin foc îmbrăcat în sfintele veșminte, având în mâini sfânta evanghelie și sfânta cruce, ceea ce a făcut ca sfântul să rămână nevătămat și să-i arate Împăratului Sigismund puterea lui Dumnezeu Cel viu și adevărat.

Printre călugării sălășluiți în cele mai vechi mănăstiri moldovenești, au fost de bună seamă și ucenici ai renumitului Nicodim din Țara Românească, mai ales cărturari, pentru că numai așa se poate explica prezența cărților de la Mănăstirea Neamț: un manuscris al corespondenței lui Nicodim cu vestitul patriarh bulgar Eftimie al Târnovei; precum și un manuscris numit „tâlc al Evangheliilor” de la Sfântul Teofilact, contemporan cu părintele Nicodim (ȘERBĂNESCU, 1963, p. 113).

Cuviosul Nicodim a pornit de la Tismana un însemnat curent de reîntregire cultural-duhovnicească și patriotică, înflorit mai târziu, în timpul alianței lui Mircea cu voievodul Alexandru cel Bun al Moldovei, când ucenicii starețului s-au întâlnit cu ostenitorii Mănăstirii Neamț (DRĂGULIN, 1987, p. 199).

Ucenicul Pavel

A fost descoperit în Șcheii Brașovului un străvechi manual de filozofie datat între secolele 16-17, ce aparține dascălului șcheian Barbu Hoban: este vorba de 315 file care formează de fapt 3 părți distincte.

Necunoscută este scrisoarea care urmează în manuscris, aparținând monahului Pavel ucenicul lui Nicodim din Mavrovlahia³, trimisă dascălului său aflat în Italia pentru a îndeplini o misiune ecumenică. Scrisoarea vorbește despre o misiune pe care Sfântul Nicodim o are în Italia, într-o perioadă de adânci frământări care confruntau lumea catolică cu cea ortodoxă. Sigur că această misiune poate fi pusă și în legătură cu lupta domnitorilor: Vladislav I, Radu I, Dan I și Mircea cel Bătrân.

Cuvintele ucenicului Pavel către Sfântul Nicodim sunt următoarele:

„...mă rușinez de îndârjire când vorbesc unui bărbat cuvios, gânditor și judecător, e ca și cum aş vorbi către înțeleptul Moise” ([OLTEAN](#), 1983, p. 531).

„Sfinte părinte și tată al meu care m-a născut spiritual și mângâietor al sufletului meu, nu știu ce să spun despre dulceață, decât întru totul să mă conduc după tine, adoptând scrierile buzelor tale care înalță spiritul și a degetelor tale sfinte, muncitoare”.

„atunci când te afli laolaltă cu fiarele văzute și nevăzute, lupti îndârjit cu cei care nu iubesc ceea ce este al lui Dumnezeu... mâncând de foame hrană spirituală și bând de sete cuvinte mai bune decât mierea și mai dulci, izvorâte din inima lui David psalmistul... lepădându-se supuși prin umilință, pietate și suflet curat, stând amărât în așezările isihastice sau în sate, după cuvintele lui David, urând lumea” ([OLTEAN](#), 1983, p. 532).

³ Forma grecească, Țara Românească este numită Vlahia Neagră- Mavrovlahia.

Din cuvintele ucenicului Pavel înțelegem în mod lămurit relația pe care acesta o avea cu Sfântul Nicodim și modul în care îi urma având convingerea că învățătorul său este sfânt.

Concluzii

În evlavia poporului român, Sfântul Nicodim, starețul de la Tismana, este rânduit la locul ce i se cuvine datorită sfințeniei vieții sale, pilduitoarei și neobositei sale lucrări întru slava lui Dumnezeu și a Bisericii străbune ortodoxe românești. Importanța lucrării sale reiese și din modul în care este numit în scrierile ce îl elogiau: Episcopul Iosif Bobulescu al Râmnicului spune „El este lauda Bisericii și a țării sale” ([IEROMONAHUL ȘTEFAN](#), 1883, p. 9); iar istoricul român Nicolae Iorga îl numește „Un Sfânt al muncii, al organizării și binefacerilor culturale” ([NICOLAE IORGA](#), 1920, p. 50). El a apărat Ortodoxia românească în secolul al XIV-lea, a întemeiat mănăstiri și schituri, a organizat viața de obște în ctitoriile sale, consacându-și viața slujirii lui Dumnezeu și aproapelui și dobândindu-și renumele de „mare părinte al Bisericii române” ([ȘTEFULESCU](#), 1909, p. 14).

Bibliografie:

BUYUKLIEVA, Assoc. Prof. Dr. Antoaneta, *The Ideas Of The Hesychasm reflected in the works of Patriarch Evtimii*, Școala literară Tarnovo, Universitatea Veliko Tarnovo „Sf. Chiril și Metodie” - Editura Universitară, vol. 11, 2019.

CODĂU, Monahia Patricia, *Cuviosul Nicodim cel Sfințit de la Tismana*, în Revista *BOR*, nr. 1-2, București, 1975.

DOBRESCU, Nicolae, *Întemeierea Mitropoliilor și a celor dintâi Mănăstiri din Țară*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1906.

DOBRESCU, Nicolae, *Legături bisericești, culturale și politice între români și sârbi*, în Revista *Mitropolia Olteniei*, nr. 5-6, mai-iunie, Craiova, 1963.

DRĂGULIN, Pr. Gheorghe I., recenzie la Ștefan POPESCU, *Sfetnic de taină (Sfântul Nicodim de la Tismana)*, București, Editura Militară, 1968, în Revista *BOR*, nr. 9-10, septembrie-octombrie, București, 1987.

FEODOROV, Ioana, *Paul din Alep, jurnal de călătorie în Moldova și Valahia*, Editura Academiei Române, București, 2014.

IONESCU, Pr. I., recenzie la Emil LĂZĂRESCU, *Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche românească*, în Revista *Mitropolia Olteniei*, nr. 5-6, mai-iunie, Craiova, 1966.

LĂZĂRESCU, Emil, *Nicodim de la Tismana și cultura românească (până la 1385)*, în Revista *Romanoslavica*, XI, București, 1965.

NOROCEL, Ierod. Epifanie, *Sfântul Eftimie ultimul Patriarh de Târnova și legăturile lui cu biserica românească*, în Revista *BOR*, nr. 5-6, mai-iunie, București, 1966.

OLTEAN, Vasile, *Mărturii inedite despre Cuviosul Nicodim de la Tismana și ucenicul său Pavel, într-un manuscris din sec. XVI-XVII, aflat în Șcheii Brașovului*, în Revista *Mitropolia Olteniei*, nr. 7-8, iul.-aug., 1983.

PANAITESCU, P.P., *Mircea cel Bătrân*, Casa Școalelor, București, 1943.

POPESCU, Ștefan, *Sfetnic de taină (Sfântul Nicodim de la Tismana)*, București, Editura Militară, 1968.

SFÂNTUL EFTIMIE DE TÂRNOVO, *Correspondența cu Sf. Nicodim de la Tismana, Mitropolitul Antim al Ungrovlahiei, Monahul Ciprian viitor Mitropolit al Kievului și al întregii Rusii*, trad. din medio-bulgară de Gheorghiu Ciocoi, Ed. Sophia, București, 2014.

SIMEDREA, Tit, *Viața mânăstirească în Țara Românească înainte de anul 1370*, în *Revista BOR*, nr. 7-8, iulie-august, București, 1962.

STĂNILOAE, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama*, Editura Scripta, București, 1993.

ȘERBĂNESCU, Nicolae, *Legături bisericești, culturale și politice între români și sârbi*, în *Mitropolia Olteniei*, nr. 5-6, mai-iunie, 1963.

ȘTEFAN, IEROMONAHUL, *Viața Prea. Cuviosului Părintelui nostru Nicodim Sântitu*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1883.

ȘTEFULESCU, ALEXANDRU, *Mânăstirea Tismana*, București, 1909.

VORNICESCU, Mitropolitul Nestor, *Din trecutul Bisericii și Patriei noastre*, în *Revista BOR*, nr. 5-6 mai-iunie, 1985.

**THEOLOGY AND PRAYER
AT SAINT NICODEMUS OF TISMANA**

**Fr. PhD(c) Ionuț-Daniel
CIUNGU**

Abstract

Saint Nicodim from the Lavra of Tismana showed himself to be a tireless soldier of the Lord Christ, seeking the Kingdom of God through great and countless efforts, fulfilling three Christian ideals: the gain of profound spiritual life and ceaseless prayer; confessing and defending the right faith; but also the service of the others.

Key-words: *Saint Nicodemus; hesychasm; theology; Tismana Monastery.*

„*Revista Ortodoxă* online a Mitropoliei Olteniei, în noul format, propune o gamă variată de subiecte teologice, de un real folos duhovnicesc. În cuprinsul *Revistei Ortodoxe* regăsim studii și articole alcătuite de preoții din parohiile din întreg cuprinsul Olteniei, de cadrele didactice cu o activitate deosebită la catedră, dar și de studenții doctoranzi aflați la primele încercări publicistice, fiind, astfel, un instrument util și necesar fiecărui credincios”.

Cu pace și binecuvântare,
† ÎPS Dr. IRINEU,
Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei